

ISSN 2792-0518 (Basılı - Print)

Ana Tema:
Türkiye’de Terörizm Çalışmaları

TERÖRİZM VE RADİKALLEŞME ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele

Araştırma Merkezi Derneği
Ankara 2022

T

Journal of Terrorism and
Radicalization Studies

R

Cilt/Volume: 1

Sayı/Issue: 1

Yıl/Year: 2022

Ocak/January

A

www.tradergisi.com

D

editortrad@teram.org

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi

TRAD

Journal of Terrorism and Radicalization Studies

ISSN 2792-0518 (Basılı/Print)

ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi/Online)

Cilt / Volume: 1 Sayı / Issue: 1 Yıl / Year: 2022

TERÖRİZM ve RADİKALLEŞME ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TRAD

KÜNYE

ISSN 2792-0518 (Basılı)

ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi)

İMTİYAZ SAHİBİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği Adına,

Erol Başaran BURAL

EDİTÖR / SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Serhat Ahmet ERKMEN, Altınbaş Üniversitesi

EDİTÖRLER KURULU

Hüseyin BAĞCI, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Mustafa KİBAROĞLU, MEF Üniversitesi

Uğur GÜNGÖR, Başkent Üniversitesi

Hilmi DEMİR, Hitit Üniversitesi

Merve SEREN YEŞİLTAŞ, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Özlem ÖZDEMİR, Fenerbahçe Üniversitesi

YAYIN KURULU

Ragıp Kutay KARACA, İstanbul Aydın Üniversitesi

Yaşar ONAY, İstanbul Üniversitesi

Sezai ÖZÇELİK, Karatekin Üniversitesi

Ali Şevket OVALI, Dokuz Eylül Üniversitesi

Yavuz ÇİLLİLER, İstanbul Gelişim Üniversitesi

Salih BIÇAKÇI, Kadir Has Üniversitesi

Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Mehmet Emin ERENDOR, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Necmettin ÇELİK, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Zeynep SELÇUK, Milli Savunma Üniversitesi

Fatma Anıl ÖZTOP, Kocaeli Üniversitesi

Başar BAYSAL, Ankara Bilim Üniversitesi

Haluk KARADAĞ, Başkent Üniversitesi

Burak GÜNEŞ, Ahi Evran Üniversitesi

Rifat Serav İLHAN, Ankara Üniversitesi

Pınar KADIOĞLU, Altınbaş Üniversitesi

Atay AKDEVELİOĞLU, Ankara Üniversitesi

Bürke Uğur BAŞARANEL, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Mehmet ÜNLÜ

Hatice VAROL

Her hakkı saklıdır. Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi (TRAD) Ocak ve Haziran aylarında yılda iki defa yayımlanan; yayın prensipleri, bağımsız, ön yargısız ve çift-kör hakemlik ilkelerine dayanan ulusal hakemli bir dergidir. Makalelerdeki görüş, sav, tez ve düşünceler yazarların kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneğinin (TERAM) veya Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisinin (TRAD) görüşlerini ifade etmez. Makaleler, Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi'ne (TRAD) referans verilerek akademik çalışmalarda kullanılabilir. Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen makaleler iade edilmez. Dergimiz "Açık erişimli" olup yayınlanan eserlerin tam metinlerine erişim ücretsiz, yazı dili Türkçe ve İngilizcedir.

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği
(TERAM)

Adres: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

Telefon: +90 312 441 11 50

web sayfası: www.tradergisi.com

e-posta: editortrad@teram.org

BASKI

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd.Şti.

İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 395 85 71

EDITORIAL BOARD
JOURNAL of TERRORISM and RADICALIZATION STUDIES
TRAD

ISSN 2792-0518 (Print) ISSN 2822-2334 (Online)

LICENSEE

In the name of Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization
Association

Erol Başaran BURAL

EDITOR

Serhat Ahmet ERKMEN, Altınbaş University

EDITORIAL BOARD

Hüseyin BAĞCI, Middle East Technical University

Mustafa KİBAROĞLU, MEF University

Uğur GÜNGÖR, Başkent University

Hilmi DEMİR, Hitit University

Merve SEREN YEŞİLTAAŞ, Yıldırım Beyazıt University

EDITOR FOR ENGLISH

Özlem ÖZDEMİR, Fenerbahçe University

ADVISORY BOARD

Ragıp Kutay KARACA, İstanbul Aydın University

Yaşar ONAY, İstanbul University

Ali Şevket OVALI, Dokuz Eylül University

Yavuz ÇİLLİLER, İstanbul Gelişim University

Salih BİÇAKÇI, Kadir Has University

Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ, Gendarmerie and Coast Guard Academy

Mehmet Emin ERENDOR, Kyrgyz-Turkish Manas University

Necmettin ÇELİK, İzmir Kâtip Çelebi University

Zeynep SELÇUK, National Defence University

Fatma Anıl ÖZTOP, Kocaeli University

Başar BAYSAL, Ankara Bilim University

Haluk KARADAĞ, Başkent University

Burak GÜNEŞ, Ahi Evran University

Rifat Serav İLHAN, Ankara University

Pınar KADIOĞLU, Altınbaş University

Atay AKDEVELİOĞLU, Ankara University

Bürke Uğur BAŞARANEL, Gendarmerie and Coast Guard Academy

PUBLICATION COORDINATOR

Mehmet ÜNLÜ

Hatice VAROL

All rights reserved. The Journal of Terrorism and Radicalization Studies – TRAD published twice a year; is a nationally peer-reviewed journal based on the principles of publishing, independent, unprejudiced and double-blind arbitration. In its published articles, the Editorial Board observes the highest ethical and scientific standards in relation to the issue and the requirement not to bear commercial concern. The opinions, arguments, thesis and thoughts within the articles are reflections of the authors and do not, in anyway, represent those of the Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association (TERAM). Articles can be used for academic purposes with reference to The Journal of Terrorism and Radicalization Studies – TRAD. Articles sent to The Journal of Terrorism and Radicalization Studies – TRAD will not be sent back. Our journal is "Open Access" and access to full texts of the published works is free and the literary language is Turkish and English.

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association (TERAM)

Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

Telephone: +90 312 441 11 50

web page: www.teram.org

e-mail: editortrad@teram.org

PRINTED BY

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd.Şti.

İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 395 85 71

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Editör'den / Editor's Note.....I-VI

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Türkiye'de Terörizm Çalışmalarında Yöntem Sorunu / *The Methodological Problems in Terrorism Studies in Turkey*.....1

Doç.Dr.Serhat Ahmet ERKMEN

Türkiye'de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz / *Terrorism Studies in Turkey: An Analysis of Graduate Thesis and Program Curriculum*22

Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN

Türkiye'de Terörizm ve Radikalleşme Literatürü Üzerine Bir İnceleme: Akademik Makaleler/*A Review on Terrorism and Radicalization Literature in Turkey: Academic Articles*.....67

Erol Başaran BURAL

Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler için Bir Yol Haritası Örneği / *Conducting Fieldwork in Conflict Zones: A Roadmap for Social Scientists*.....102

Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL

Radikalleşme Süreçleri: PKK Örneği / *Radicalization Processes: The PKK Case*.....130

Dr. Merve ÖNENLİ GÜVEN

Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye'deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları / *A Critical Turn in Terrorism Studies: Critical Terrorism Studies and its Reflections on Terrorism Studies in Turkey*.....153

Ömer ÇONA

EDİTÖR'DEN

Terörizm, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en çok tartışılan güvenlik sorunlarından birisidir. Sosyal bilimlerin siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji, tarih, uluslararası ilişkiler, hukuk ve daha birçok alanını meşgul eden bu kavramın en önemli özelliklerinden birisi tek bir disiplin tarafından çalışılmasını imkânsız kılan karmaşık doğasıdır. Öyle ki; uzun yıllar boyunca genel kabul gören tek bir tanımı yapılamayan terörizm kavramı, son yirmi yılda tüm dünyada en çok çalışılan konulardan birisi haline gelmiştir. 2001 yılına kadar silahlı çatışma içeren diğer konulara göre daha az ilgi duyulan alan, bu yıldan itibaren ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu ilginin sonucu olarak dünyada birçok farklı dilde binlerce makale, yüzlerce kitap, onlarca ansiklopedinin yanı sıra çok sayıda uluslararası proje ve hakemli dergi ile dünya çapında erişim sağlanabilecek veri tabanları ortaya çıkmıştır. Dünyadaki eğilime göre biraz daha geriden de gelse “Terörizm Çalışmaları” ülkemizde de bir akademik çalışma alanı haline gelmiştir. Her yıl terörizmle ilgili onlarca makale, kitap ve lisansüstü tez yazılmaktadır. Hatta son birkaç yılda terörizm çalışmalarına odaklanan lisansüstü programlar açılmıştır.

Terörizmle karşılaştırıldığında daha yeni bir çalışma alanı olan radikalleşmenin de akademik çalışmalar bağlamında terörizmin izinden gittiği söylenebilir. 2000’li yılların başlarına kadar doğrudan radikalleşme kavramına odaklanan ve bu süreci inceleyen eser sayısı görece olarak az iken, 11 Eylül olayları radikalleşme kavramına ilişkin çalışmaları da etkilemiştir. 2000’li yılların başlarında kavramın içeriğinin ne olduğu konusu bile tartışmalı iken geline nokta radikalleşme çalışmaları alan yazını da geliştirmiştir. Özellikle DEaş terör örgütünün ortaya çıkışıyla birlikte yeniden ilgi odağı olan radikalleşme kavramı bugün çok sayıda uluslararası projeye konu olan ve kendisine ait dergileri bulunan bir çalışma alanına dönüşmeye başlamıştır. Radikalleşme kavramı terörizm gibi disiplinler arası bir nitelik taşıdığından ülkemizde de artan bir ilgiye konu olmaktadır.

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisinin ortaya çıkış süreci de bu artan ilgiye dayalı basit bir ihtiyaca dayanmaktadır. 40 yılı aşkın bir süredir farklı ideolojik temellere, örgütlenme biçimlerine, eylem tarzlarına ve dış desteğe sahip çok sayıda terör örgütünün saldırılarından muzdarip olan ve terör eylemleri sonucunda binlerce insanını kaybeden Türkiye’de doğrudan terörizm ve radikalleşme olgularını inceleyen bir akademik dergiye ihtiyaç bulunmaktadır.

Elbette, 30 yıldan uzun bir süredir Türkiye’de terörizm kavramının çalışıldığı gerçeği inkâr edilmemelidir. Bu süreç zarfında çok değerli akademisyenlerin ve terörizmle mücadelede ömrünü adanmış bürokratların, bilimsel çalışmaları ve mesleki tecrübelerine dayalı çok sayıda öncü eser ortaya konulmuştur. Saygın akademisyenlerin Türkiye’deki akademik

literatüre kazandırdığı birbirinden değerli eserler literatürün oluşmasının en önemli köşe taşları olmuştur. Fakat bu eserler sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin veya bilim alanlarının süreli yayınlarında yer aldığından zaman zaman gözden kaçabilmektedir. Oysa bir çalışma alanının zenginleşmesi ve disiplinin yerleşmesinin en önemli araçlarından birisinin o alana dair süreli yayınların oluşması olduğu dünyadaki örneklerden de anlaşılmaktadır. Bu nedenle, elinizdeki bu dergi Türkiye’de sadece terörizm ve radikalleşme alanlarına dair yayın yapacak bir süreli yayının ilk sayısı olarak planlanmıştır.

Bu süreçte dergimizin Editör Kurulunda bulunmayı kabul eden değerli akademisyenler; Hüseyin BAĞCI, Mustafa KİBAROĞLU, Uğur GÜNGÖR, Hilmi DEMİR ve Merve SEREN YEŞİLTAS’a, İngilizce Dil Editörü Özlem ÖZDEMİR’e teşekkürü büyük bir borç biliriz. Yayın Kurulumuzda yer alan akademisyenlerin varlığı da bizim için büyük bir sevinç kaynağıdır. Ayrıca derginin yayımlanmasına öncülük eden Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği’ne ve Dernek yöneticilerine de teşekkür ediyoruz.

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi’nin hedefleri nelerdir? Öncelikle ilk hedefimiz, “terörizm” ve “radikalleşme” kavramlarının bilimsel olarak çalışılmasıdır. Dergimiz akademik ilkelerden asla şaşmayacak, sübjektif değerlendirmelere yer vermeyecek ve bir hakemli derginin sahip olması gereken tüm özellikleri sonuna kadar sağlayacaktır.

İkinci hedefimiz sadece terörizm ve radikalleşme konularına odaklanarak kısa vadede Türkiye’de alan yazını yerleştirmek; uzun vadede ise dünyadaki çalışmaları etkilemektir. Türkiye’nin uzun yıllardır maruz kaldığı terör tehdidi ve terörizmle mücadele tecrübesinin bilimsel olarak çalışılması ülkemiz sınırlarının ötesinde etki yapma kapasitesine sahiptir. Sadece birkaç yıl öncesinde bölücü-ayrılıkçı terörizm, radikal devrimci terörizm, din motifli terörizm ve kült terörizmin eş zamanlı saldırısına uğrayan ülkemizde çalışılabilecek konu çeşitliliği dünyada benzeri nadir görülen bir bilimsel araştırma potansiyeli yaratmaktadır. Bu nedenle ikinci hedefimiz aslında Türkiye’deki akademik camianın gerçekleştirebileceği önemli ve aynı zamanda az işlenmiş bir perspektifin altını çizmektedir.

Dergimizin üçüncü hedefi ise ortaya konulan bilimsel birikimin terörizm ve radikalleşmeyle mücadele alanında büyük çaba sarf eden kurumlara yol göstermesidir. Bilimin ışığında yapılan çalışmaların sadece genç akademisyenlerin terörizm ve radikalleşme konularına ilgisini artırmasını değil aynı zamanda terörizm ve radikalleşmeyle mücadelenin daha başarılı bir biçimde yürütülmesini sağlayacağına da inanıyoruz.

Yukarıda saydığımız hedefler doğrultusunda ilk sayımızı “Türkiye’deki terörizm ve radikalleşme çalışmalarına” odakladık. Terörizm ve radikalleşmenin hayli karmaşık dünyasına girmeden, terör örgütlerini,

örgütlere bireylerin katılım süreçlerini, örgütlenme modellerini, finansman kaynaklarını ve daha nice önemli konuyu incelemeden önce ilk sayımızda ülkemizdeki terörizm ve radikalleşme çalışmalarına dair büyük bir fotoğraf çekmek istedik. Bu nedenle ilk sayımız büyük ölçüde Türkiye’de terörizm çalışmalarının durumunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bu çerçevede ilk makalemiz terörizm çalışmalarında yöntem sorunu üzerine odaklanmıştır. Her çalışma alanında olduğu gibi terörizm ve radikalleşmeye ilişkin çalışmaların da en önemli sorunsalı bu konuların hangi teorik çerçevede ve nasıl çalışılacağı olmalıdır. Bu nedenle ilk makalemiz terörizm çalışmalarında genel anlamda metodoloji sorununu ele aldıktan sonra ülkemizde terörizme dair akademik çalışmalarda metod sorununu incelemektedir. İkinci makalemiz ise ülkemizde terörizm çalışmalarına dair yükseköğretimdeki durumu ortaya koymaktadır. Son yıllarda sayıları artan programların içeriğini ve özelliklerini tartışan bu makalenin önümüzdeki dönemde açılacak yeni programlar için faydalı bir giriş çalışması olduğunu düşünüyoruz. Üçüncü çalışmamız ise Türkiye’de terörizm ve radikalleşme alan yazını mercek altına almaktadır. Birkaç yıl önce son derece başarılı örneklerinden birisi ilk kez yazılan bu konuda yer verdiğimiz çalışma Türkiye’deki makaleleri inceleyen ve dünyadaki benzerleri ile karşılaştıran hayli ilginç veriler sunması açısından önemlidir. Ülkemizdeki alan yazını inceleyen son çalışma ise “Terörizm Çalışmalarının” en az bilinen alanlarından birisine aittir. Eleştirel terörizm çalışmalarının dünyadaki gelişimini ve ülkemizdeki uygulamalarını içeren makalemiz bu konuda Türkiye’deki az sayıdaki örnekten birisi olma niteliğini taşımaktadır.

Dergimizin ilk sayısının son iki makalesi ise son derece müstesna iki çalışmadır. Bunlardan birincisi benzerine çok az rastlanan bir konuyu içermektedir. Silahlı çatışma bölgelerinde saha çalışmasının nasıl yapılacağını pek çok farklı boyutu ve detayıyla ele alan makalenin gelecekte yapılacak bilimsel saha çalışmalarına öncülük edeceğine inanıyoruz. Son yazımız ise radikalleşme sürecini PKK terör örgütüne katılımlar üzerinden inceleyen hayli dikkat çekici bir çalışmadır. Bu çalışmanın PKK’ya dair yakın gelecekte yapılacak yeni akademik eserlerin önünü açmasını umut ediyoruz.

Uzun ve büyük emek isteyen yeni bir yola çıktık. Bu yolun ilk adımının elinizdeki bu sayı olacağı inancı ile Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi’nin ilk sayısını sizlere takdim etmek istiyoruz. Gelecek sayılarımız için yayımlanmak üzere göndereceğiniz akademik çalışmalarınız terörizm ve radikalleşme çalışmalarının gelişmesine büyük katkıda bulunacaktır. Saygılarımızla.

TRAD

EDITOR'S NOTE

Terrorism is one of the most discussed security problems in Turkey as well as in other countries all over the world. One of the most important features of this term, which occupies many fields of social sciences such as political science, psychology, sociology, history, international relations, law and many more, makes it impossible to study by a single discipline. The concept of terrorism, could not be defined with a single generally accepted definition for many years, has become one of the most studied subjects all over the world in the last twenty years. Until 2001 the concept of terrorism, which was less interested in other issues involving armed conflict, started to be the focus of attention as of this year. As a result of this interest, thousands of articles in many different languages, hundreds of books, dozens of encyclopedias, many international projects and peer-reviewed journals and databases have emerged. "Terrorism Studies" has become an academic field of study in our country, even if it lags behind the trend in the world. Every year, dozens of articles, books and dissertations are written on terrorism. In fact, graduate programs focusing on terrorism studies have been started in the last few years.

Radicalization, which is a newer field of study when compared to terrorism, follows terrorism in the context of academic studies. While the number of studies focusing directly on the concept of radicalization and examining this process was relatively few until the early 2000s. 9/11 terrorist attacks also affected the studies on the concept of radicalization. While the content of the concept was controversial in the early 2000s, the literature on radicalization studies has also developed. The concept of radicalization, which has become the focus of attention once again with the emergence of the DEASH terrorist organization. It has started to turn into a field of study, which is the subject of many international projects and has its own journals. Since the concept of radicalization has an interdisciplinary nature like terrorism, it is also the subject of growing interest in Turkey.

The emergence of the Journal of Terrorism and Radicalization Studies was based on a simple need based on this growing interest. There is a need for an academic journal that directly examines the terrorism and radicalization in Turkey, which has suffered from the attacks of many terrorist organizations with different ideological bases, organizational forms, modus operandis and foreign support for more than 40 years and lost thousands of people as a result of those terrorist acts.

We cannot deny that the concept of terrorism has been studied in Turkey for more than 30 years. In this time of period, many pioneering studies based on the scientific works and professional experiences have been produced by invaluable academics and bureaucrats who have devoted their lives to the fight against terrorism. Valuable works brought by respected

academics to the academic literature in Turkey have been the most important cornerstones of the formation of the literature. However, these studies cannot be noticed as they are included in the periodicals of different disciplines or scientific fields of social sciences. It is understood from the examples in the world that one of the most important tools for the enrichment of a literature and the establishment of the discipline is the creation of periodicals on that field. For this reason, this journal in your hand is planned as the first issue of a periodical that will only publish on the fields of terrorism and radicalization in Turkey.

We would like to thank to the academicians; Hüseyin BAĞCI, Mustafa KİBAROĞLU, Uğur GÜNGÖR, Hilmi DEMİR and Merve SEREN YEŞİLTAS, and Editor for English Özlem ÖZDEMİR who agreed to be on the editorial board of the Journal. The presence of the academicians in our advisory board is also a source of great honor for us. We would also like to thank the Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association (TERAM) and the board of directors of TERAM, who pioneered the publication of the Journal.

What are the goals of the Journal of Terrorism and Radicalization Studies? Our first goal is to study the concepts of "terrorism" and "radicalization" scientifically. Our journal will never deviate from academic principles, will not allow subjective evaluations, and will provide all the features that a peer-reviewed journal should have until the end.

Our second goal is to focus only on terrorism and radicalization and to set the literature in Turkey in the short term. In the long turn, our aim is to influence the studies in the world. The scientific study of the terrorist threat that Turkey has been exposed to for many years and its experience in combating terrorism has the capacity to have an impact beyond the borders of our country. The diversity of topics that can be studied in our country, which was attacked simultaneously by separatist; radical revolutionary; religious-motivated and cult terrorism, creates a potential scientific research arena. For this reason, our second goal underlines an important and at the same time underdeveloped perspective that the academic community in Turkey can achieve.

The third goal of our Journal is to guide the government institutions that work in the field of combating terrorism and radicalization. We believe that studies carried out in the light of science will not only increase young academics' interest in terrorism and radicalization, but will also ensure more successful efforts in the fight against terrorism and radicalization.

In line with the objectives mentioned above, we focused our first issue on "Terrorism and Radicalization Studies in Turkey". Before entering the highly complex world of terrorism and radicalization and examining the funding sources and many other important issues like terrorist organizations,

the processes of individuals' participation in organizations, terrorist organizational models, in our first issue, we wanted to take a big picture of the terrorism and radicalization studies in Turkey. For this reason, our first issue mostly tries to reveal the status of terrorism studies in Turkey.

In this context, our first article focused on the methodology problem in terrorism studies. As in every field of study, the most important problem of academic studies is describing the theoretical framework and how this framework will be studied. For this reason, our first article examines the methodology problem in academic studies on terrorism in Turkey. Our second article reveals the situation in higher education regarding terrorism studies in our country. We think that this article, which discusses the content and features of the programs that have increased in number in recent years, is a useful introduction to new programs to be launched in the future. Our third study examines the literature on terrorism and radicalization in Turkey. One of the most successful examples of which was written for the first time a few years ago, this study is important in terms of presenting very interesting data that examines the articles in Turkey and compares them with their counterparts in the world. The last study examining the literature in our country belongs to one of the least known fields of "Terrorism Studies". This article, which includes the development of critical terrorism studies in the world and their applications in Turkey, is one of the few examples in Turkey.

The last two articles of the first issue of our journal are two extremely exceptional studies. The first of these includes a very rare subject. We believe that the article, which deals with many different dimensions and details on how to conduct fieldwork in areas of armed conflict, will lead to future scientific field studies. Our last article is a remarkable study that examines the radicalization process through participation in the PKK terrorist organization. We hope that this study will pave the way for new academic works on the PKK in the near future.

We have embarked on a new path that requires a great effort. With the belief that the first step of this path will be this issue in your hand, we would like to present you the first issue of the Journal of Terrorism and Radicalization Studies. Your academic studies that you will send for publication for our future issues will greatly contribute to the development of terrorism and radicalization studies in Turkey. Sincerely,

TRAD

TÜRKİYE’DE TERÖRİZM ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM SORUNU

Doç.Dr. Serhat Ahmet ERKMEN*

ÖZET

Türkiye’de terörizm eserlerinin başlangıcı on yıllar öncesine götürülebilecek durumda olmasına rağmen terörizmin nasıl çalışılması gerektiği sorusu halen nadiren sorulmaktadır. Terörizm çalışmalarının üstesinden gelmekte güçlük çektiği önemli sorunlardan birisi olan yöntem sorunu ülkemizdeki akademik çalışmalarda dünya genelinde olduğundan daha fazla hissedilmektedir. Çalışmaların önemli bir kısmı genel tasvirler ve açıklamaları içeren nitelik taşıyan ve birbirini tekrar eden görüntü içindeyken örnek olay analizi içerme iddiasıyla yazılan eserlerde de sıklıkla birbirini tekrar ve veri üretememe sorunu bulunmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmanın temel olarak iki savı bulunmaktadır. Birinci sav, Türkiye’de terörizm alanında verilen akademik çalışmalarının pek çoğunun, çalışmaları bilimsel kılan metodolojik bir yaklaşımdan yoksun olduğudur. İkinci sav ise on yıllardır terörizm sorunuyla yüzleşen bir ülkede örnek olay incelemesi üzerinden çok kapsamlı bir birikim elde edilebilecek olmasına rağmen Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine dair örnek olay incelemelerinin sahip oldukları potansiyele göre yetersiz kaldığıdır. Bu savların doğrulanabilmesi için bu çalışmada Türkiye’de üretilen lisansüstü çalışmalar taranarak yöntem farkındalığı ve hangi araştırma yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine ilişkin çalışmalar incelenerek, örnek olay incelemelerinin durumu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Terörizm Çalışmaları, Metodoloji, Terörizm, Lisansüstü Çalışmalar, Terör.*

THE METHODOLOGICAL PROBLEMS IN TERRORISM STUDIES IN TURKEY

ABSTRACT

Although the beginning of terrorism in Turkey can be traced back decades, the question of how terrorism should be studied is still rarely asked. The methodological problems, one of the most important problems that terrorism studies has difficulty in overcoming, is felt more in academic studies in Turkey than in the rest of the World. While a significant part of the studies are in the form of repetition that contain general descriptions and explanations, there is often the problem of repeating each other and not producing data in those studies written with the claim of including case study analysis. This study has two main arguments. The first argument is that most of the academic studies on terrorism in Turkey lack of methodological approach that makes the studies scientific. The second argument is the

* Altınbaş Üniversitesi, serhat.erkmen@altinbas.edu, ORCID: 0000-0002-0470-5257

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 25 Ocak 2022 / 25 January 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 29 Ocak 2022 / 29 January 2022

case studies of terrorist organizations operating in Turkey are insufficient compared to their potential. In order to verify these arguments, postgraduate studies written in Turkey were scanned and awareness of methodology and which research method was used were determined. In addition, the studies on terrorist organizations operating in Turkey were examined and the situation of case studies was revealed.

Keywords: *Terrorism Studies, Methodology, Terrorism, Graduate Studies, Terror.*

GİRİŞ

Türkiye’de terörizm eserlerinin başlangıcı on yıllar öncesine götürülebilecek durumda olmasına rağmen terörizmin nasıl çalışılması gerektiği sorusu halen nadiren sorulmaktadır. Avcı ve Demir’in (2017) kapsamlı çalışması haricinde Türkçe alanyazında terörizm çalışmalarında metot sorununu doğrudan ele alan çalışma yok denecek kadar azdır. Ancak, dünya genelindeki alanyazın incelendiğinde 1980li yılların sonlarından itibaren terörizm çalışmalarında yöntem sorununun tartışılmaya başladığı görülmektedir (Schmid ve Jongman, 1988). 35 yıldır süregelen tartışmaya, konuyla ilgili düzenlenen çalıştaylara, çok sayıda kitaba, projelere ve raporlara rağmen halen terörizm çalışmalarında yöntem sorunsalının dünyada da tam olarak oturduğu söylenemez. Bununla birlikte Türkiye’deki çalışmalar uzun süre metodoloji problemini görmezden gelse de son yıllarda üretilen akademik çalışmalarda bu tavrın kısmi bir değişime uğradığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada temel olarak terörizm çalışmalarında yöntem sorununa odaklanılacak olsa da başlangıçta bir kafa karışıklığının aşılabilmesi için önemli bir noktanın altının çizilmesi gerekmektedir. Yöntem ve terörizm kelime/kavramları yan yana geldiğinde ilk akla gelen ve genellikle akademik çalışmalarda da öncelikli olarak tartışılan husus terörizmin bir yöntem/metot olduğudur. Akademik çalışmalara konu olmaya başladığı ilk dönemden beri terörün veya terörizmin bir tür “savaş” biçimi¹, politik şiddetin illegal ve gayri ahlaki görüntülerinden birisi, “zayıfların silahı”², “bir ayaklanma stratejisi”³ gibi açıklamalar çerçevesinde bir yöntem olduğu dile getirilmektedir. Bu nedenle, terörizm çalışmalarında yöntem sorunsalı ile bir yöntem olarak terör sıklıkla karıştırılmaktadır. Ancak, terörizm çalışmalarının bir disipline dönüşmesi serüveninin en önemli parçalarından

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Caleb Carr, *Terrorism as Warfare: The Lessons of Military History*, *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 4 (Winter, 1996/1997), ss. 1-12

² Ayrıntılı bilgi için bkz: Martha Crenshaw Hutchinson, *The Concept of Revolutionary Terrorism : The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 16, No. 3 (Sep., 1972), pp. 383-396 s.387.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ariel Merari, *Terrorism as a Strategy of Insurgency*, *Terrorism and Political Violence*, 5: 4 (Winter 1993), ss. 213-51

birisi olan yöntem sorunsalı, terörizmin bir araç olarak kullanılmasının çok ötesinde bir anlam içerir. Terörizm söz konusu olduğunda yapılan çalışmaların büyük bir kısmı “ne biliyoruz” ve “ne öğreneceğiz” konularına odaklanıyor olsa da her bilim dalı veya disiplinleşmeye çalışan akademik alanda olduğu gibi Terörizm Çalışmalarının (TÇ) da en önemli sorunsallarından birisi “nasıl öğrenebiliriz” sorusudur.

Bu hatırlatma akılda tutularak bu çalışmanın temel konusu Türkiye’deki terörizm çalışmalarının metodoloji sorunu olarak belirlenmiştir. Terörizm çalışmalarının üstesinden gelmekte güçlük çektiği önemli sorunlardan birisi olan metodoloji sorunu ülkemizdeki akademik çalışmalarda dünya genelinde olduğundan daha fazla hissedilmektedir. Türkiye’de 1980li yılların sonlarından itibaren akademik alanda karşılık bulmaya başlayan terörizm çalışmalarının son 40 yıl içinde yöntem sorununu aşmadığı görülmektedir. Çalışmaların önemli bir kısmı genel tasvirler ve açıklamaları içeren nitelik taşıyan ve birbirini tekrar eden görüntü içindeyken örnek olay analizi içermeye iddiasıyla yazılan eserlerde de sıklıkla birbirini tekrar ve veri üretememe sorunu bulunmaktadır. Bu bağlamda dünyadaki terörizm alanyazınında eleştiri konusu olan hususların çoğunun Türkiye’deki TÇ’de de geçerli olduğu görülmektedir.

Çalışmanın temel olarak iki savı bulunmaktadır. Birinci sav, Türkiye’de terörizm alanında verilen akademik çalışmalarının pek çoğunun, çalışmaları bilimsel kılan metodolojik bir yaklaşımdan yoksun olduğudur. İkinci sav ise on yıllardır terörizm sorunuyla yüzleşen bir ülkede örnek olay incelemesi üzerinden çok kapsamlı bir birikim elde edilebilecek olmasına rağmen Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine dair örnek olay incelemelerinin sahip oldukları potansiyele göre yetersiz kaldığıdır.

Bu savların doğrulanabilmesi için bu çalışmada şu yol izlenmiştir: Öncelikle dünyadaki TÇ alanyazınında metodoloji sorununun nasıl ele alındığı, hangi tartışmaların yapıldığı ve temel eksiklerin ve sorunların neler olduğu incelenmiştir. Buradan yola çıkarak özellikle TÇ’de veri toplanması ve analizi için hangi yöntemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu tespitler çalışmanın sonraki kısımlarında yapılacak olan veri toplanması ve durumun tespitinin anlaşılması için temel görevi görmüştür.

Daha sonra ise birinci savı inceleyebilmek için Türkiye’de üretilen lisansüstü çalışmaları içeren YÖK tez tabanına terörizm ve terör kelimeleri yapılarak 2011’den sonra üretilen çalışmalar taranmıştır. Bu çalışmalar

arasından incelenen konuyla ilgili verilere ulaşma biçimleri ve ulaşılan verilerin hangi yöntemlerle analiz edildiğini açıklayanlar yıllara göre ayrılarak sınıflandırılmıştır. Elde edilen çıktılar içinde, “verilere erişim” ve “analiz yöntemleri” içeren çalışmalar, bu yöntemleri nasıl uyguladıklarına göre ayrıca sınıflandırılıp, uluslararası alanda geliştirilen temel çalışma başlıkları çerçevesinde metodoloji farkındalığı ve hangi araştırma yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir.

İkinci sav için ise aynı veri tabanına PKK, DHKP-C, Hizbullah, El Kaide, IŞİD/DEAŞ, TKP/ML, MLKP gibi anahtar kelimeler yazılarak Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine ilişkin çalışmalar bulunmuştur. Burada yöntem sorunsalından farklı olarak biraz daha geriye gidilmiş akademik çalışmaların yoğunlaşmaya başladığı 2000 yılı başlangıç yılı olarak kabul edilmiştir. Tarama sonucunda çıkan çalışmaların içeriği incelenmiş ve ismi taranan örgütlerin yapılanmasına, örgüt özelliklerine, lider kadrolarına, eylem taktik ve stratejilerine odaklanan tüm çalışmalar yıllara göre ayrılmıştır.

Bu bulgulardan yola çıkarak Türkiye’deki TÇ’nin metodoloji sorunsalına yaklaşımı ve örnek olay incelemelerindeki durumu ortaya konulmaya çalışılmaya ve her iki soruna dair son veriler ışığında güncel durum tasvir edilmeye çalışılmıştır.

1. TERÖRİZM ÇALIŞMALARININ OLUŞUMU VE ALANYAZININ ANA GÜNDEM MADDELERİ

Terör, savaş sahasında kullanılan bir araç olarak ele alındığında en kaba haliyle bir “savaş taktiği” olarak tanımlanabilmektedir. Bu “savaş taktiğini” incelemek için (kullanılan araç gereçler açısından bakıldığında) fizik, kimya, biyoloji, tıp ve mühendislik gibi bilimlerin bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Buna karşılık, terör bir suç faaliyeti olarak ele alındığında kriminoloji ve adli bilimlerin alanlarının çalışmalarından faydalanmak gerekmektedir (Shelley ve Picarelli, 2005).

Fakat terörün ve terörizmin kullanıldığı yerler bunlarla sınırlı değildir. Örneğin terör, toplum içinde yürütülen ve toplumsal dinamikleri harekete geçirmeyi hedefleyen bir illegal araç olarak tanımlandığında toplum bilimlerinin (Vertigans, 2011); bireylerin ve kitlelerin duygularını yönlendirmek için bir araç olarak kullanıldığında psikolojinin çalışma alanları içine girmektedir (Horgan, 2014). Aynı biçimde siyasal alanı değiştirmek için kullanıldığında siyaset biliminin; devletlerin dış politika

aracı olduğunda uluslararası ilişkilerin; kitlelerin yönetilmesinde propaganda araçlarını devreye soktuğunda iletişim bilimlerinin ve tüm faaliyetlerini yürütmek için kaynak ürettiğinde ya da politik hedeflerine ulaşmak için ekonomik altyapıya saldırdığında ekonomi biliminin çalışma alanına girmektedir. Tüm bunlar sadece terörizm olgusunun çok yönlülüğünü göstermemektedir. Aynı zamanda onu incelemek için gerekli olan bilim ve disiplin sayısının gerekliliğinin de çokluğunu ortaya koymaktadır. (Sinai, 2007, ss. 32-33).

Görüldüğü gibi TÇ doğası gereği disiplinler arası ve çok disiplinlidir. Terörün ve terörizmin bu özelliği kavramın tanımlanmasını güçleştirmiştir. Öyle ki; uzun bir süre boyunca terörizm çalışan akademisyenlerin en önemli sorunlarından birisi onu tanımlamak olmuştur (Schmid, 2011, s.39). Sonuçta genel kabul gören ve nitelikleri itibarıyla birbiriyle örtüşen tanımlar belirginleşse de terörizm çalışan akademisyenler ile terörle mücadele uygulayıcıları arasında neyin terör olarak tanımlanması, kimin terörist olduğu hala bir anlaşmazlık konusu olmaya devam etmektedir (Schmid, 2012, s.158).

Son 40 yılı hayli tartışmalı geçen terörizm alanında halen büyük teoriler üretilmiş değildir. Bu nedenle pek çok sosyal bilim alanında olmasının aksine terörizmin kendisine ait “sosyal bilim kanunları” gibi kabul gören büyük teorilerinin bulunduğunu söylemek zordur. En bilinen teorilerden olan Rapoport’un (2004) “Dört Dalga Teorisi” bile sıklıkla eleştirilmekte (Kaplan 2016; Parker ve Sitter 2016; Rosenfeld, 2010) ve özellikle eleştirel terörizm çalışmaları ile bilinen kavramlar üzerinde ciddi tartışmalar yaşanmaktadır (Jackson vd., 2009). Bununla birlikte, başlangıçta üzerinde anlaşılması güç bazı kavramlar bulunmasına ve terörün ne olduğu daha dar tanımlanmasına rağmen gelinen noktada bir alt araştırma alanından bir disiplin olmaya doğru varan bir süreç yaşamıştır (Pape, 2009, s.643).

Terörizmin ayrı bir alan olarak çalışılmasına öncülük eden Thomas P. Thornton, David Rapoport ve Paul Wilkinson gibi isimler için terörizmi siyasal şiddetin diğer biçimlerinden veya benzer çatışma türlerinden ayırmak önemli sorunlar iken zamanla kavramın içeriği genişlemiştir (Crenshaw, 2014, s.557). Bu dönemlerde terörizm çalışmalarını çoğunlukla şiddetin araçsallaştırılması hususu domine ederken zamanla terörizmin nedenleri, bireylerin terör örgütlerine katılımları, terörizmin nasıl sona ereceği gibi konular ana tartışma noktalarına dönüşmüştür. Alanın içinde sorulan sorular arttıkça terörizm çalışmalarının tek bir bilim dalının altında

değerlendirilemeyeceğini kriminoloji, siyaset bilimi, savaş ve barış çalışmaları gibi alanlar çerçevesinde ele alınması gereken bir konu olduğu daha geniş bir kabul kazanmıştır (Schmid, 2011, s.1).

Gelinen noktada TC’nin içerdiği konular en genel haliyle iki kategoride incelenebilir. Birinci kategori terörizm çalışmalarının ana konularının ne olduğudur. İkinci kategori ise teori ve metodoloji sorunlarıdır. Bu çerçevede birinci kategoride çalışmalar genellikle şu ana temaları içermektedir: Bir politik hareketin nasıl silahlı bir gruba dönüştüğü; silahlı bir grubun nasıl doğduğu ve düşüşe geçtiği; bireylerin bu gruplara nasıl ve neden katıldığı; grupların neden belli eylem tiplerini benimsediği; grupların eylem tipleri ile temsil ettiğini ileri sürdüğü insan kitlesi arasındaki bağlantıyı nasıl kurduğu; örgütlenme biçim ve nedenleri; örgütlerin finansman ve propaganda araç ve yöntemleri; terörizmle hangi yöntem ve araçlarla mücadele edileceği; terörizmin nasıl sona erdirileceği. İkinci kategori ise terörizm olgusunun nasıl çalışması gerektiğine dairdir. Bu kategorideki ana temalar ise konuyla ilgili çalışanların karşılaşabileceği güvenlik sorunları, terörizm olgusunu açıklayabilecek teorik yaklaşımlar; çalışmalarda kullanılan verilerin nasıl edinildiği ve analiz edildiğine ilişkin bilimsel açıdan tatminkâr yöntemlerin kullanılması (Roberts, 2014, s.2).

2. TERÖRİZM ÇALIŞMALARINDA METODOLOJİ TARTIŞMALARI

Her ne kadar terör örgütlerinin ortaya çıkışı ve propaganda biçimleri, insanların neden örgütlere katıldığı veya örgütlerle en etkin mücadele biçiminin ne olduğu kadar dikkat çekici olmasa da terörizmin bilimsel olarak nasıl çalışılacağı hakkındaki eksiklik baştan itibaren konuyla ilgili akademisyenlerin ilgisini çekmiştir. Örneğin çalışmaların çoğunda dünyanın farklı bölgelerinden çok sayıda örgüt ele alınıyor olmasına rağmen bu örgütlere ilişkin ampirik çalışmaların eksikliği 1980li yıllarda bile eleştirilmiştir. Bu tarihlerde yapılan çok önemli bir çalışmada, terörizmle ilgili çalışmaların çoğunun sistematik olmayan, tarihsel bağlamdan kopuk, tamamen açık kaynaklara dayanan, yeni veri ve bilgi üretmeyen çalışmalardan ibaret olduğu iddia edilmiştir (Schmid, ve Jongman, 1988, s. 179). Dönemin izlerini süren Schurman, 2000’lerin başında Silke’nin (2001) yaptığı çalışmaya atıfla alana ilişkin çalışmaların yüzde 80’inden fazlasının kitaplar, makaleler ve medya raporları gibi ikincil kaynaklara dayandığını ileri sürerken çalışmalarının önemli bir kısmının alanyazın taraması olduğunu belirtmiştir (Schurman, 2020, s.2). Bu eserlerin çoğunun

istatistiksel bir analiz içermediğini ve çalışmaların çoğunun alanda sadece bir kez eser veren kişiler tarafından yazıldığını ileri sürmüştür. Silke’nin çalışmasında derlediği verilerle oluşturduğu aşağıdaki Tablo 1.’de görülebileceği gibi çalışmaların büyük bir kısmı yeni bilgi üretmekten ziyade önceki çalışmaların üstüne bina edilen çalışmalar niteliğinde olmuştur.

Tablo 1. Silke’nin Schmid ve Jongman’ın 1988’deki Çalışmasından Yola Çıkarak Geliştirdiği Tablo (Kaynak: Silke, 2001, s.3).

Yöntem	Araştırmacılar %
Akademik Kitap ve Makaleler	100
Medya ve Haber Servisleri	92
Açık Kaynakta Erişilebilen Resmi Belgeler	92
Teröristlerden ve Sempatizanlardan Elde Edilen Belgeler	58
Hükümet Yetkilileri ile Görüşmeler	46
Gizlilik Derecesi Bulunan Resmi Belgeler	26
Teröristlerle Mülakat	24
Diğer	20

Bununla birlikte TÇ’de 2001’den itibaren kısmen bir değişim süreci başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra TÇ’ye ilginin artması diğer bilim alanları ve disiplinlerden çok sayıda akademisyeni TÇ’e alanına çekmiştir. Bu çerçevede dünyanın önde gelen üniversitelerinde TÇ için kadrolar açılmış ve güvenlik alanı ile ilgili en saygın dergilerde terörizm çalışmalarına verilen yer artmıştır. Bunun sonucunda hem anılan üniversitelerde hem de dergilerde TÇ ile ilgili basılan eserlerde önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu artış TÇ’de metodolojiye ilişkin sorunlara yeni bakış açıları sunmuş olsa da (Pape, 2009, s. 648), terörizm konusunun bir anda “moda” haline gelmesi TÇ’nin metodoloji sorununu çözmemiştir (Sageman, 2014, s. 567.)

Bununla birlikte Schurman’a (2020) göre 2007-2016 arasında TÇ’de metodoloji sorunun aşılması yönünde önemli ilerlemeler sağlanmaya başlamıştır. Bu dönemde çalışmaların hazırlanmasında birinci elden veri kullanımı ve ampirik çalışmalara dayalı eserlerin sayısı artarken önceki eserler üzerinden alanyazın taraması yapılarak hazırlanan çalışmaların sayısı azalmıştır. O dönemde başlayan eğilimin bugün sürdüğü kısa bir süre önce yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Ancak metodoloji konusundaki bu ilerleme, TÇ’de neden bir metodoloji sorunu yaşandığının tartışılmasının ihmal edilmesine neden olmamalıdır.

TÇ’deki metodoloji sorununun nedeninin konunun çok disiplinli ve disiplinler arası özelliklerine bağlı olduğu düşünülebilir. Elbette, TÇ’nin hala bir disiplin olma sürecinin tamamlanmamış olması ve bu süreçte yaşadığı güçlükler onun yaşadığı metodoloji sorunun önemli parçalarından birisi olarak kabul edilebilir. Fakat bu olgu yegâne ve en büyük sorun değildir. Tersine TÇ’nin disiplinler arası niteliği onun metodolojik gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır (Youngman, 2020; Kretz ve Granderson, 2013). Sosyal ağ analizi, bireysel mülakatlar veya ekonomik modellemeler (Shahin ve Mohammed, 1990) bu katkıların ilk akla gelenleridir. Son dönemdeki bazı örneklerde ise terör örgütlerinin örgütlenmesi ve hayatta kalmasına ilişkin sürecin anlaşılabilmesi için matematiksel yöntemler kullanıldığı görülmüştür.

Şu ana kadar bu konudaki en geniş çalışma, ağ analizi, tahmin modeli, iletişim/yorumlama modeli, davranış modeli ve oyun teorisi çerçevesinde matematiksel modellemeler ortaya koyarak terörle mücadelede bu modellemeler bağlamında ele alan “Mathematical Methods in Counterterrorism” adlı çalışmadır (Memon vd., 2009). Benzer bir biçimde, gecikme diferansiyel denklemleri kullanmak suretiyle, uzun süre varlığını devam eden örgütlerin hayatta kalmasında katılım sürecinin rolü ve etkilerinin incelendiği (Faria ve Arce, 2012) veya terör örgütlerinin örgütlenme biçimleri ile saldırıların öldürücülüğü arasındaki ilişkinin çok vakalı veri analizi yöntemleri ile incelendiği yöntemler kullanılmaktadır (Heger, Jung ve Wong, 2012).

TÇ’nin en temel sorunu ele aldığı konuların kolay araştırılabilen konular olmamasıdır. TÇ’nin odağındaki aktörler ister teröristler, ister eski teröristler, terör örgütü sempatizanları veya terörizmle mücadele yetkilileri olsun akademik çalışmalar yapmak için ulaşılması güç kişilerdir. Birçok örnekte, yukarıda sayılan kategorilerdeki insanlara ulaşılabilse dahi, anılan kişilere sistematik bir biçimde erişilebilmesi devletlerden izin almanın güçlüğü veya kişilerin yakalanabileceği/güvenlik riski yaşayabileceği faktörleri nedeniyle imkânsıza yakındır. Fakat araştırmanın zorluğu sadece aktörlere erişimiyle sınırlı olmasına indirgenmemelidir. Terör örgütlerinin gizli doğası ve örgütlere ve militanlara ilişkin bilgi edinme çabasının (gizli belgelere erişim ya da teröristler hakkındaki kanunları çiğneme gibi nedenlerle) büyük zorlukları akademik standartlarda bilgi toplanmasını daha da güçleştirmektedir (Merari, 1991).

İster nitel ister nicel çalışma yöntemleri ile çalışıyor olsun, terörizm olgusunun kendisinin suça ilişkin olması ona ilişkin çalışmaların bir kısmını gizli kılmaktadır. Bu nedenle diğer sosyal bilimler çalışmalarında olduğu gibi bazı bilimsel yöntemlerle çalışma yapmak çok güçtür. Örneğin teröristler güvenlik kaygıları ile mülakat yapmaktan kaçınmakta, terör örgütleri faaliyetlerinin ve yaşamlarının bilim insanları tarafından incelenmesine izin vermemektedir. Bu nedenle terör örgütleri hakkında birinci elden bilgi toplamak son derece güçtür. Verilerin elde edilmesindeki güçlük ya da yanlış yönlendirilmeye açıklık elde edilen bilginin kalitesini etkilemekte ve olay akış zinciri dışında sağlıklı veri setlerinin oluşmasını da güçleştirmektedir (Sinai, 2007, ss. 32-33).

Bu nedenle son dönemde yapılan çalışmaların büyük bir kısmı teröristler ile mülakat ya da benzeri yüz yüze görüşmelerden ziyade terörist eylemlere dair hazırlanan veri tabanlarından aldıkları bilgiler ile nicel ve nitel çalışmalar dizayn etmeye yönelmişlerdir. Nitekim, bugün pek çok TÇ çalışanın “yöntem” denince aklına gelen ilk şey, terörist eylemlerin nitelik ve nicelikleri ile terör örgütlerinin profillerine dair farklı miktarlarda veri içeren projelerin sağladığı veriler yoluyla çalışmalar üretmektir. Bugün başta Küresel Terörizm Veritabanı (GTD), ITERATE (Uluslararası Terörizm: Terörist Olayların Öznitelikleri) ve RAND Veri Tabanı olmak üzere halen faal çok sayıda terörizm veri tabanı bulunmaktadır. Hepsi aynı büyüklükte ve makine tabanlı olmasa da bu veri tabanları, terör eylemlerinin gerçekleştiği konum, eylemin biçimi ve büyüklüğü; terör örgütlerinin yapıları, imkân/kabiliyetleri, eylemcileri; bazı örneklerde ise oluşturdukları riskler üzerine kapsamlı veriler sunmaktadır. Bazıları düşünce kuruluşları, bazıları, özel şirketler bazıları ise resmi kurumlar tarafından hazırlanan bu veri tabanları TÇ’nin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Bowie, 2017).

2011 yılındaki bir çalışmada o dönemde faal olanları listelenerek yukarıdaki kapsamda içerik sağlayan 33 veri tabanı olduğunu belirtilmiş, ancak aralarında sistematik olarak bilgi toplamanın mümkün olduğu 20 tanesini incelenmiştir (Bowie ve Schmid, 2011). Sonraki yıllarda yapılan terörizm veri tabanları hem sayıca artmış hem de makine öğrenmesi yoluyla (Huamání, Alicia, Gonzalez 2020) daha çok çalışmanın ve kaynak kullanımı hem de istatistiksel veri analizi açısından desteklenmesini sağlamıştır (LaFree ve diğerleri 2006). Terörist eylemlerin sayısı, biçimi, frekansı, öldürücülüğü, coğrafi dağılımı, örgütlerin karakteri başta olmak üzere pek çok verinin toplanmasını ve analizini mümkün kılan bu veri tabanlarının

terörizmin temel tartışma alanını destekleyecek çalışma üretilmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Ancak veri tabanlarının örnek olay çalışmaları için sağladığı katkı bir yana en büyük faydasının akademik çalışmalar için gereksinim duyulan kaynakların elde edilmesi ve istatistiksel veri analizi sunması olduğu söylenebilir (Sandler, 2014).

Bununla birlikte, veri tabanlarına dayalı veriler ve istatistikler kullanılması TÇ’nin yegâne yöntemi değildir. Örneğin eski ancak son derece güç olan bir yöntem olan terörizmin aktörleri ile mülakatlar ve saha çalışmaları son derece önemli bir birincil veri kaynağıdır. Elbette, teknolojinin gelişmesiyle birlikte birinci el verilere ulaşmanın biçiminde değişiklikler olmuştur. Örneğin saha çalışmaları çerçevesinde uzun yıllar bir bölgede kalarak elde edilen veri de telefon ya da mail yoluyla bölgeden veri toplanan veri de birinci el kabul edilmektedir. Bu durum yeni tartışmalara neden olsa da birinci el veri eksikliği dikkate alındığında yine de kıymetli kabul edilmektedir (Schurman, 2020, s.3).

Birinci el veri kullanımında en çok kullanılan diğer yöntemler ise sırasıyla belge analizi, mülakatlar, veri tabanları, birinci elden terörist kaynaklardan elde edilen bilgiler, veri kaynaklarının kombinasyonundan gelen bilgiler, içerik analizi, anketler, saha çalışmasına dayalı araştırma, veri kullanmayanlar, arşiv verileri, film analizi, mahkeme belgeleri, kişisel deneyimler ile klinik psikoloji ve psikiyatri çalışmalarıdır. Tüm bu veri toplama kaynakları ve biçimleri ile toplanan verilerin analiz yöntemleri bir araya getirildiğinde TÇ’nin metodoloji sorununa dair bir değerlendirme yapılabilir. Alan yazında farklı veri toplama ve analizine dair en sık başvuru yöntemler Schmid ve Jongman tarafından listelenmiştir. Bu listedeki maddeler baz alınarak bir sonraki bölümde Türkiye’deki alanyazın da aşağıdaki Tablo 2’deki maddeler çerçevesinde incelenecektir.

Tablo 2. Schmid’in Alanyazında Yöntemsel Değerlendirme Tablosu (Kaynak: Schmid 2011, s.11)

Terörist ve Sempatizanlardan elde edilen belgelerin incelenmesi
Terörizm üzerine yazılan akademik kitap ve makaleler incelenmesi
Terörizm ile ilgili gazete ve diğer medya araçlarının incelenmesi
Terörizmle mücadele eden hükümet yetkilileriyle yapılan mülakatlar
Açık kaynağa sunulan devlet belgelerinin incelenmesi
Teröristlerin yargılanmasıyla ilgili mahkeme belgelerinin incelenmesi
Terör olaylarının istatistiksel analizi
Gizli devlet belgelerinin incelenmesi
Terörist sorgulamalarının dökümlerinin incelenmesi
Terörist ve uyuyan hücre iletişimlerine yapılan sızmaların incelenmesi
Tutuklu teröristler ile yapılan mülakatlar

3. TÜRKİYE’DE TERÖRİZM ÇALIŞMALARINDA METODOLOJİ SORUNU

Türkiye’de TÇ 1990lı yılların başlarına kadar geri götürülebilir. Terörizme dair kapsamlı bir alanyazının oluşumu ancak 90’ların sonu 2000lerin başlarından itibaren başlamaktadır. Avcı ve Demir (2017) bunun nedeninin 2000li yılların başlarında faaliyete geçen enstitüler, araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları olduğunu ileri sürmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Avcı ve Demir’in çalışması 2016 yılına kadar olan verileri kapsamakta olsa da şu ana kadar yapılan en kapsamlı ve sağlıklı çalışmadır. Türkiye’deki TÇ konusunda akademik makaleleri ve lisansüstü çalışmaları detaylı bir biçimde inceleyen eserlerinde yöntem sorunsalını da işlemişlerdir. Ancak bu çalışmada onların eserlerine göre bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Bu farklılıklar şöyle sıralanabilir: Öncelikle elinizdeki çalışma belli bir döneme ve hedefe odaklanarak daha sınırlı örneklem üzerinde çalışmaktadır. Bu çalışmada incelenen örnekler 2011 yılından itibaren yayımlanan lisansüstü tez çalışmalarından ibarettir. Araştırma makalelerini ve 2011 öncesi çalışmaları kapsamamaktadır. Bu sınırlılığın nedenleri şöyle açıklanabilir. Türkiye’de henüz terörizm alanına odaklanan akademik süreli yayınlar bulunmaması nedeniyle terörizme ilişkin eserler çok sayıda dergiye dağılmıştır.

Bu dergilerin pek çoğunun yayın ve hakem kurullarındaki isimlerin terörizm çalışmalarına odaklandığına dair bir gösterge bulunmamaktadır. Üstelik son birkaç yılda yaşanan gelişmelere rağmen maalesef akademik yayıncılıkta özellikle hakemlik kurumunun ne kadar işletildiği de tartışmalıdır. Bu nedenle, TÇ’de yöntem sorunsalı gibi uluslararası alanda dahi sorunlu olan bir alanın Türkiye’de henüz gelişme aşamasında iken büyük bir ciddiyetle işletilmesinin güç olduğu varsayılmıştır.

Bununla birlikte, lisansüstü çalışmalar yüksek lisansta 3, doktora çalışmalarında ise 5 öğretim üyesinin bulunduğu jüriler tarafından değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, işletilip işletilmediği ölçülemeyen hakemlik süreçlerinin tersine lisansüstü çalışmalarda yöntem sorunu olmazsa olmaz bir içerik olmalıdır. Süre kısıtlamasının nedeni ise 2011 öncesinde sadece Türkiye’de değil uluslararası alanyazında metodoloji sorunun daha az işlenmesi ve bu nedenle daha düşük bir farkındalığa sahip olunabileceği varsayımdır.

Bu çalışmanın önceki çalışmalardan diğer bir farkı ise sadece lisansüstü çalışmalarda yöntem olup olmadığına bakılmadan hangi yöntemlerin uygulandığının çalışılmış olmasıdır. Bu çerçevede iki hususa dikkat edilmiştir. Bu hususlardan ilki, çalışmaların içinde yöntem/yöntembilim/metodoloji alt başlığı taşımayan tezlerin değerlendirilmeye dahil edilmemiş olmasıdır.

Bununla birlikte, bu alt başlığa sahip olmasa da bir modelin uygulandığı çalışmalar doğrudan metodolojiye sahip olanlar olarak kodlanarak üzerinde çalışılmıştır. Genel kaynakların taranmasıyla hazırlanan ve özellikle bir metodoloji alt başlığı taşımayan eserler, metodoloji farkındalığı olmadığı varsayılarak değerlendirme dışında tutulmuştur. Yani, bir lisansüstü çalışmada eğer yöntem/yöntembilim/metot/metodoloji başlığı yoksa ve eserin içinde çalışmanın nasıl yapıldığı kapsam ve sınırlılıklarıyla birlikte anlatılmamışsa o eserin bir literatür taraması olması bir yöntem olarak kabul edilmemiştir.

Bu durum bizi Schmid, Silke, Avcı ve Demir’den farklı olarak tüm çalışmalarda bir literatür taraması olduğu bulgusundan uzaklaştırmaktadır. Elbette yazar bu çalışmaların belli bir alanyazın taraması sonucunda olduğunu görmektedir. Fakat, metodoloji farkındalığı olmayan bir çalışmayı sırf alanyazından eserler üzerine kurgulandığı için yöntemi var olarak kodlamak, TÇ’nin içinde bulunduğu durumu tespit ve analiz etmek için doğru olmayacağından bu tercih yapılmıştır.

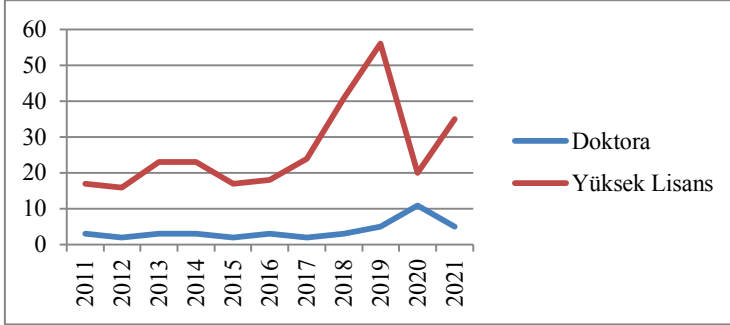
Bu yanıyla tezlerin kategorizasyonu sadece hangi çalışmaların bir yöntem içerdiğini değil yöntembilim farkındalığını ortaya koymak açısından da önemlidir. Son olarak Türkiye gibi çok sayıda terör örgütünün uzun yıllardır faaliyet gösterdiği bir ülkede örnek olay çalışmalarının anlaşılabilmesi için lisansüstü tezlerin bir örgüte odaklanıp odaklanmadığı, odaklandıysa hangi örgüte odaklandığı incelenmiştir.

Tarama yapılırken YÖK Ulusal Tez Merkezi’nin Tez Tarama başlığında gelişmiş arama kısmına “terörizm” “veya” “terör” kelimeleri ile yıllara göre tez araması yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar bulgular kısmında incelenecektir.

4. BULGULAR

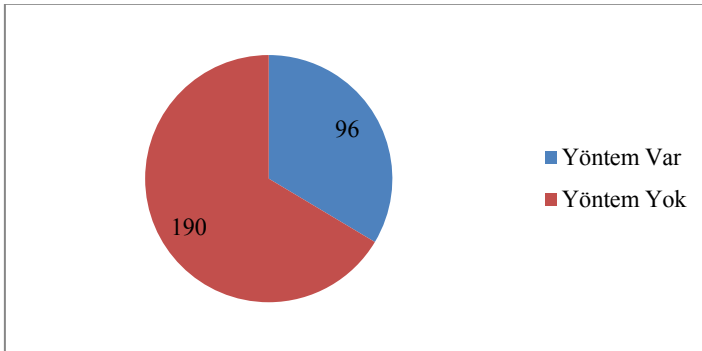
Yukarıda aktarılan araçlar kullanılarak yapılan tarama sonucunda 2011-2021 yılları arasında (Grafik 1) 42’si doktora 286’sı yüksek lisans olmak üzere toplam 328 lisansüstü tez çalışması bulunmuştur.⁴

Grafik 1. 2011-2021 Türkiye’de Terör ve Terörizm Anahtar Kelimelerini İçeren Tez Sayısı

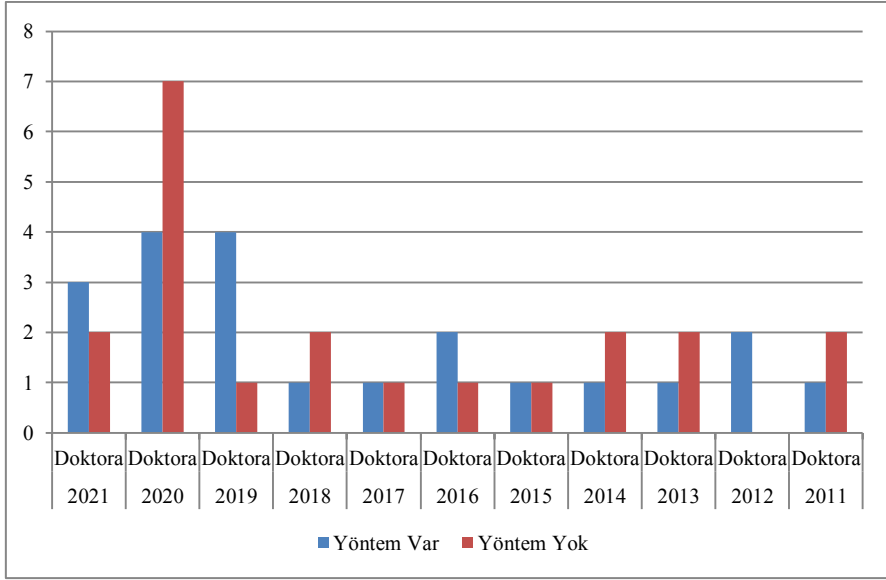
Doktora çalışmaları arasında yöntem/metot bulunanların sayısı ile bulunmayanların sayısı (her ikisi de 21) eşittir. Buna karşılık 96 yüksek lisans çalışmasında yöntem/metot bulunurken 190 tanesinde bulunmamaktadır (Grafik 2). Diğer bir deyişle neredeyse her üç çalışmanın 2’sinde yöntem/metot kullanılmamış veya kullanıldığı belirtilmemiştir. 11 yıllık dönemde yazılan yüksek lisans tezlerinin %38’i, doktora tezlerinin %50’si son üç yılda yazılmıştır. Buna karşılık metot kullandığını belirten doktora tezlerinin (Grafik 3) yarısı son 3 yılda üretilirken, yüksek lisans tezlerinde (Grafik 4) görece eşit bir dağılım bulunmaktadır.

Grafik 2. Yüksek Lisans Tezlerinde Yönteme Göre Dağılım

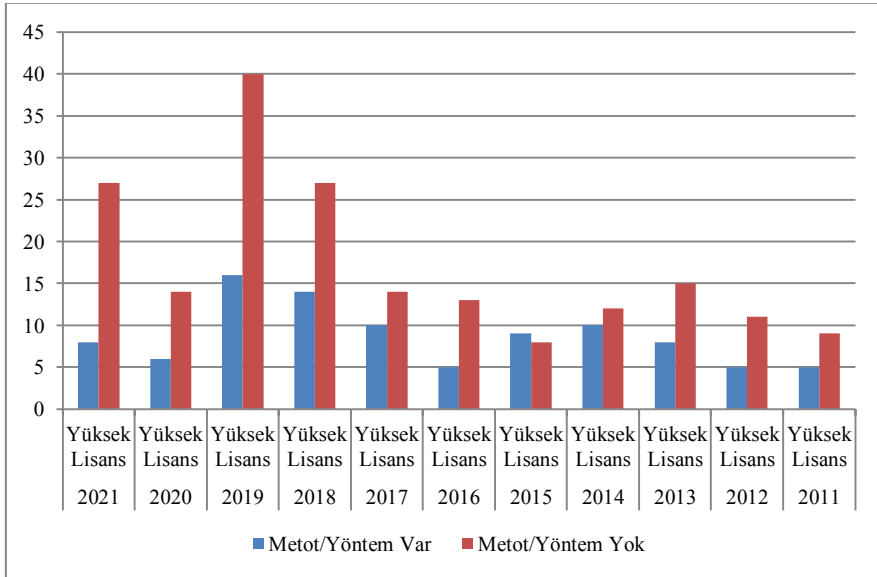

⁴ Bu bölümdeki tüm tablo ve grafikler anahtar kelime taraması neticesinde elde edilen bulgular çerçevesinde yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 3. Doktora Tezlerinde Yıllara Göre Metot Kullanan ve Kullanmayan Tezlerin Sayısı

Grafik 4. Yüksek Lisans Tezlerinde Yıllara Göre Metot Kullanan ve Kullanmayan Tezlerin Sayısı

Yüksek lisans tezlerinde yöntem belirtenlerin oranı (Tablo 3) 2015’te zirveye varmasına rağmen bu yıldan itibaren genel bir düşüş göstermektedir.

Buna karşılık doktora tezlerinde (Tablo 4) anlamlı bir sonuç çıkarılacak bir eğilim gözlemlenmemektedir.

Tablo 3. Yüksek Lisans Tezlerinde Yöntem İçeren Çalışmaların Genele Oranı

	Toplam Tez Sayısı	Yöntem Bulunanların Oranı %		Toplam Tez Sayısı	Yöntem Bulunanların Oranı %
2021	35	18,6	2015	17	52,9
2020	20	30	2014	22	45,45
2019	56	28,5	2013	23	34,8
2018	41	34,1	2012	16	31,2
2017	24	41	2011	14	35,7
2016	18	27,7			

Tablo 4. Doktora Tezlerinde Yöntem İçeren Çalışmaların Genele Oranı

	Toplam Tez Sayısı	Yöntem Bulunanların Oranı %		Toplam Tez Sayısı	Yöntem Bulunanların Oranı %
2021	5	60	2015	2	50
2020	11	36,3	2014	3	33
2019	5	80	2013	3	33
2018	3	33	2012	2	100
2017	2	50	2011	3	33
2016	3	66			

Kullanılan yöntemler incelendiğinde ise Schmid’in geliştirdiği tablonun Türkiye’deki özgün şartlara göre bazı eklemelere ihtiyaç duyduğu gözlemlenmektedir. Tablo 5’de de görülebileceği gibi dünya geneline uygun bir biçimde Türkiye’deki TC’de de en çok başvurulan yöntemler basın yayın organlarından derlenen bilgiler ile alanyazında öne çıkan kitap, dergi ve makalelerin incelenmesi olmuştur. Bunları, mağdur ve kurbanların aileleriyle

yapılan mülakat/anketler, terör olaylarının istatistiksel analizi ve terörizmle mücadele eden hükümet yetkilileriyle yapılan mülakatlar/anketler izlemektedir. Ayrıca az sayıda da olsa tutuklu teröristler ile yapılan mülakatlar, örnek olay analizleri ve ekonomik veri analizlerinin bulunduğu görülmektedir. Buna karşılık incelenen dönemde terörist ve sempatanlardan elde edilen belgeler, mahkeme belgeleri, gizli devlet belgeleri (süresi dolduğu için yayımlanan), terörist sorgulamaları gibi birinci el verilerin kullanılmadığı görülmektedir. Ayrıca, saha çalışmaları ve terörist grup üyeleri ile yapılan doğrudan/dolaylı görüşmeler de bulunmamaktadır.

Tablo 5. Veri Toplanması ve Analizi için Kullanılan Yöntemler

Kullanılan yöntemler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Terörist ve sempatanlardan elde edilen belgelerin incelenmesi												
Terörizm üzerine yazılan akademik kitap ve makalelerin incelenmesi	2		2	1	3	1	2	2	1	2	5	21
Terörizm ile ilgili gazete ve diğer medya araçlarının incelenmesi		1	1	3	3	2	2	4	4	3	2	25
Terörizmle mücadele eden hükümet yetkilileriyle yapılan mülakatlar/anketler	3	2	1	3	2				1			12
Açık kaynağa sunulan devlet belgelerinin incelenmesi			1									
Teröristlerin yargılanmasıyla ilgili mahkeme belgelerinin incelenmesi												
Terör olaylarının istatistiksel analizi		2	1	2	1	1	2	1	4	2	3	19
Gizli devlet belgelerinin incelenmesi												
Terörist sorgulamalarının dökümlerinin incelenmesi												
Terörist ve uyuyan hücre iletişimlerine sızmaların incelenmesi												

Tutuklu teröristler ile yapılan mülakatlar	1	1		1					1			4
Mağdur/kurban anket			1	1	1	1	4	4	6	3	1	22
Açık kaynaktaki örgüt belgeleri		1		1						1		3
Terör örgütü mensuplarının aileleriyle mülakat						1						1
Senaryo analizi						1						1
Eylem modellesi							1					1
Ekonomik veri analizi			1					3				3
Örnek olay analizi							1	1	3			5

Elde edilen veriler kapsamında incelenen son husus ise Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine yönelik çalışmalardır (Tablo 6). Bu çerçevede PKK, IŞİD/DEAŞ/DAEŞ, DHKP-C, TKP-ML, El Kaide ve Hizbullah, FETÖ/PDY anahtar kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Buna göre ele alınan dönemde (2000-2021) toplam 503 yüksek lisans ve doktora tezi bulunurken, Türkiye’de faaliyet gösteren örgütlere dair yapılan çalışmaların toplam sayısı 279’dır.

Ancak tez içeriklerinin incelenmesi bu tezlerin tamamının söz konusu örgütlerin Türkiye’deki kollarına ilişkin olmadığını göstermektedir. Örneğin Hizbullah örgütü içerikli tezlerin 18’i Türkiye’deki Hizbullah ile ilişkili iken 22’si Lübnan’da faaliyet gösteren ve Türkiye’de benzer ismi taşıyan örgütle bir ilişkisi olmayan örgüte dairdir. El Kaide’ye ilişkin çalışmalardan sadece 4’ü örgütün Türkiye’deki faaliyetleri çerçevesinde çalışılmışken IŞİD/DEAŞ/DAEŞ örgütlerinin Türkiye’deki yapılanmasına dair tez çalışması bulunmamaktadır.⁵

⁵ Bu veriye IŞİD’in medyaya yönelik çalışmaları dahil değildir.

Tablo 6. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Terör Örgütlerine İlişkin Lisansüstü Çalışmalar

	Toplam	Doktora	Yüksek Lisans
TKP/ML	1	-	1
DHKP-C	2	-	2
Hizbullah	40	6	34
İŞİD/DEAŞ	48	8	40
PKK	150	18	132
El Kaide	31	7	24
FETÖ	7	-	7

Bu veriler ışığında Türkiye’deki TÇ çerçevesinde Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine ilişkin çalışmalar yeniden değerlendirildiğinde toplamda 175 çalışmanın (toplam tez çalışmalarının %35’i) bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, PKK’ya ilişkin doktora tez çalışması sayısının 18, Türkiye’deki Hizbullah’a 3, Türkiye’deki El Kaide’ye 1, FETÖ, İŞİD/DEAŞ/DAEŞ ve radikal sol örgütlere ilişkin çalışma sayısının da 0 olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Yukarıda elde edilen bulgular ışığında Türkiye’deki TÇ’nin en önemli sorunlarından birisinin yöntem sorunu olduğu söylenebilir. Nitekim, son 10 yılda üretilen lisansüstü çalışmaların yaklaşık üçte birinde bir yöntem başlığı bulunuyorsa da bu durum TÇ’de metodoloji farkındalığının gelişmediğinin önemli bir göstergesi olarak okunabilir. Üstelik bu eserlerden 46 tanesi (yaklaşık %40’ı) sadece açık kaynak alanyazın ve basın taramasına dayanıyorsa birinci elden veri kullanılmadığı ileri sürülebilir.

Bu çalışmalarda birinci elden veri kullanılmaması kadar, üretilen verilerin nasıl analiz edildiği de önemli bir sorundur. Mağdurlar ve terörizmle mücadele eden yetkililer ile yapılan anketler istatistiksel veri analizlerine tabi tutulmasına rağmen geri kalan çalışmaların çoğunda veri analizleri yapılmadığı, ancak bazı çalışmalarda söylem analizine başvurulduğu görülmektedir. Bunun dışında nadiren de olsa senaryo analizi,

ekonomik modellemeler, karşılaştırmalı örnek olay analizleri, eylem modellemelerine rastlanmaktadır. Ayrıca yıllara göre tezlerin yöntem içerip içermediği incelendiğinde son yıllarda bir ilerleme olduğu gözlemlenmemektedir. Tersine önceki yıllarda ulaştığı noktadan daha geriye düşmüş ve istikrarsız bir salınım göstermektedir.

Ayrıca, uzun yıllardır meydana gelen terör olayları nedeniyle Türkiye’deki TÇ’de örnek olay ve örgüt çalışılması için önemli bir fırsat bulunmasına rağmen halen birçok örgüte ilişkin lisansüstü çalışma yapılmadığı görülmektedir. Hâlihazırda aktif olan terör örgütlerine dair çalışma üretmenin güclüğü yukarıda belirtilmiştir. Bununla birlikte, uzun süredir aktif olmayan ya da tarih sahnesinden silinmiş örgütler üzerine yapılabilecek çalışmalar Türkiye’deki benzer örgütlerin gelişim süreçlerinin anlaşılması açısından fayda yaratabilecektir.

Uzun süredir Türkiye’nin en önemli güvenlik tehditlerinden birisi olan PKK terör örgütüne dair yapılan çalışmaların diğer örgütlerden fazla olması normal görünmektedir. Ancak 20 yılda 18 doktora tezi PKK’nın bile yeterince çalışılmadığını ortaya koymaktadır. Üstelik DEAŞ, El Kaide ve FETÖ/PDY gibi örgütlere dair çalışmaların sınırlı sayıda olması da Türkiye’de en çok bilindiği düşünülen örgütlere dair çalışma sayısının da az olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında Türkiye’deki TÇ’nin bu alandaki eksiklikleri gidermek üzere gerek terörizmin nasıl çalışılması gerektiğine odaklanmanın ve bu konuda çalışmalar üretmenin akademik alanın gelişimine katkıda bulunacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Avcı, E. ve Demir, C.K. (2017). Terörizm çalışmaları: Türkiye’deki araştırmalara ilişkin betimsel bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26): 1-44.
- Bowie, N. G. ve Schmid, A.P. (2011). Databases on terrorism. Schmid, A.P. (Ed.) *The routledge handbook of terrorism research* içinde (ss. 312-358). Routledge.
- Bowie, N.G. (2017). Terrorism events data: An Inventory of databases and data sets, 1968-2017. *Perspectives on Terrorism*, 11(4), 50-72.
- Carr, C. (1996). Terrorism as warfare: The lessons of military history. *World Policy Journal*, 13(4), 1-12.

- Crenshaw, M. (2014). Terrorism research: The record. *International Interactions*, 40(4): 556-567.
- Faria, J. R. ve Arce, D. (2012). A vintage model of terrorist organizations. *Journal of Conflict Resolution*, 56(4), 629-650.
- Heger, L., Jung, D. ve Wong, W. H. (2012). Organizing for resistance: How group structure impacts the character of violence. *Terrorism and Political Violence*, 24(5), 743-768.
- Horgan, J. G. (2014). *The psychology of terrorism*. 2nd edition, Routledge.
- Huamaní, E. L., Alicia, A. M., ve Roman-Gonzalez, A. (2020). Machine learning techniques to visualize and predict terrorist attacks worldwide using the global terrorism database. *Machine Learning*, 11(4).
- Hutchinson, M. C. (1972). The concept of revolutionary terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 16(3), 383-396.
- Jackson, R., Smyth, M.B. ve Gunning, J. (2009). *Critical terrorism studies: framing a new research agenda*. Routledge.
- Kaplan, J. (2016). A strained criticism of wave theory. *Terrorism and Political Violence*, 28(2), 228-235.
- Kretz, D. R. ve Granderson, C. W. (2013). An interdisciplinary approach to studying and improving terrorism analysis. IEEE International Conference on Intelligence and Security Informatics, ss.157-159.
- LaFree, G., Dugan, L., Fogg, H. ve Scott, J. (2006). *Building a global terrorism database*. Erişim tarihi: 28 Ocak 2022, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/214260.pdf>.
- Memon, N., Farley, J. D., Hicks, D. L. ve Rosenorn, T. (2009). *Mathematical methods in counterterrorism*. Springer Science & Business Media.
- Merari, A. (1991). Academic research and government policy on terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 3(1), 88-102.
- Merari, A. (1993). Terrorism as a strategy of insurgency. *Terrorism and political violence*, 5(4), 213-251.
- Pape, R.A. (2009). Introduction: What is new about research on terrorism. *Security Studies*, 18(4), 643-650. DOI: 10.1080/09636410903369100.
- Parker, T. ve Sitter, N. (2016). The four horsemen of terrorism: It's not waves, it's strains. *Terrorism and Political Violence*, 28(2), 197-216. DOI: 10.1080/09546553.2015.1112277

- Rapoport, D.C. (2004), The four waves of modern terrorism, Audrey Kurth Cronin, James M. Lused (Ed.) *Attacking terrorism: Elements of a grand strategy* içinde. (ss.46-73). Georgetown University Press.
- Roberts, A. (2014). Terrorism Research: Past, Present, and Future. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(1), 62–74.
- Sageman, M. (2014). The Stagnation in Terrorism Research, *Terrorism and Political Violence*, 26(4), 565-580.
- Sandler, T. (2014). The Analytical Study of Terrorism: Taking Stock. *Journal of Peace Research*. 51(2), 257–271.
- Schmid, A. (2011). Introduction. Schmid, A. (Ed.) *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. (ss. 1-38). Routledge.
- Schmid, A. (2011). The Definition of Terrorism. Schmid, A. (Ed.) *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. (ss. 39-158). Routledge.
- Schmid, A. (2012) The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism. *Perspectives on Terrorism*, 6(2), 158-159
- Schmid, Alex P. ve Jongman, Albert J. (1988) *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*. Oxford: North Holland
- Schuurman, B. (2020). Research on Terrorism, 2007–2016: A Review of Data, Methods, and Authorship. *Terrorism and Political Violence*, 32(5), 1011-1026.
- Shahin, W.N. ve Islam, M.Q. (1990) The Contribution of Economic Methodology to our Understanding of Terrorism. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 3(3), 197-207.
- Sinai, J. (2007). New Trends in Terrorism Studies: Strengths And Weaknesses. Ranstorp, M. (Ed.) *Mapping Terrorism Research: State of the Art, Gaps and Future Direction* içinde (ss.31-50). Routledge.
- Vertigans, S. (2011). *The Sociology of Terrorism People, Places and Processes*, Routledge
- Youngman, M. (2020). Building “Terrorism Studies” as an Interdisciplinary Space: Addressing Recurring Issues in the Study of Terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 32(5), 1091-1105.

TÜRKİYE’DE TERÖRİZM ÇALIŞMALARI: LİSANSÜSTÜ TEZ VE PROGRAM MÜFREDATLARININ İNCELENMESİNE DAİR BİR ANALİZ

Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN *, Elif GÜLTEKİN**

ÖZET

Kuruluşundan itibaren amaç, motivasyon, yöntem, imkân ve kabiliyetleri itibarıyla birbirinden farklılık sergileyen iç ve dış kaynaklı çok sayıda terör örgütünün hedefinde konumlanan Türkiye’nin, terörizmle mücadelede on yıllardır biriktirdiği bilgi ve deneyimi akademiyle buluşturması oldukça geç bir dönemde gerçekleşmiştir. Esasında Türkiye’nin terörizm çalışmalarına ilişkin akademik farkındalığı ve bilinci daha erken bir dönemde gelişmiş olmasına rağmen; zihinsel dönüşüm ve hazırlığın, kurumsallaşma süreç ve seviyesi ile paralel seyretmediğini söylemek mümkündür. Bunun temel sebebi Türkiye’de terörizm çalışmalarına yönelik kurumsallaşmanın geç ortaya çıkması ve halen bu kurumsallaşma çabalarının devam etmesidir. Nitekim bu makale, Türkiye’de 2000’lerin başından itibaren terör ve terörizmle ilgili konularda tedricen artan akademik ilginin; lisansüstü tez çalışmalarına yansıyan somut çıktısı kadar, aynı zamanda bu ilginin neden halen kurumsallaşmayı istenilen seviyeye taşıyamadığını irdelemektedir. Zira lisansüstü tez çalışmalarına dair toplanan verilerin ortaya koyduğu nicel bulgular, terörizmle ilgili Türkçe literatürün hızla zenginleştiğine dair iyimser; buna mukabil tezlerin kapsam ve muhteviyatı, akademik programların, alan uzmanı akademisyenlerin ve müfredatın yetersizliği ise niteliğe dair kötümser bir tablo çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Üniversite, Lisansüstü Eğitim, Terör, Terörizm, Yüksek Lisans Tezi, Doktora Tezi.*

TERRORISM STUDIES IN TURKEY:

AN ANALYSIS OF GRADUATE THESIS AND PROGRAM CURRICULUM

ABSTRACT

Since its establishment, Turkey, which has been the target of various domestic and foreign terrorist organizations that differ from each other in terms of their goals, motivations, methods, opportunities, and capabilities, brought together the knowledge and experience accumulated for decades in the fight against terrorism with the academia at a very late stage. In fact, although Turkey’s academic awareness of terrorism studies increased at an earlier

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, merve-seren@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0931-1572

** Araştırma Görevlisi, Güvenlik Çalışmaları, SETA Vakfı, ORCID: 0000-0001-6070-4729

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 21 Ocak 2022 / 21 January 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 29 Ocak 2022 / 29 January 2022

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

stage; it is possible to say that mental transformation and preparation are not parallel to the process and level of institutionalization. The main reason for this is the late emergence of the institutionalization of terrorism studies in Turkey and the ongoing effort for institutionalization. As a matter of fact, this article examines why the academic interest in terrorism and terrorism-related issues, which has been gradually increasing in Turkey since the early 2000s, still cannot take institutionalization to the desired level as well as its concrete output reflected in graduate thesis studies at the same time. The quantitative findings revealed by the data collected on graduate thesis studies suggest that Turkish literature on terrorism is rapidly enriching; however, the scope and content of dissertations, the inadequacy of academic programs, academic experts and curriculum indicate a pessimistic outlook for the quality of the future terrorism research.

Keywords: *University, Postgraduate Education, Terror, Terrorism, Master's Thesis, Doctoral Dissertation.*

GİRİŞ

Türkiye’nin kuruluşundan itibaren risk ve tehdit tanımlamasında ‘terör/terörizm’ olgusu öncelikli ve geniş bir yer kaplamasına rağmen, mevzunun Türk akademisinde hak ettiği ilgi ve karşılığı görmesi oldukça uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir. Özellikle Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê, PKK) terörün ortaya çıkmaya başladığı 1970’li yıllar ve terörün Türkiye’yi daha fazla hedef aldığı 1980’li ve 1990’lı yıllarda terörizm çalışmaları, uluslararası terörizm çalışmaları literatürünün gerisinde kalmış ve salt PKK terörü üzerine odaklanmıştır. Bu anlamda Türkiye’nin uzun tarihi geçmişi haiz terörizmle mücadele serüveninin akademik çalışmalara yansımaları; terörizm çalışmalarının genişlemesi ve derinleşmesi oldukça geç bir döneme tekabül etmiştir. Ancak 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de güvenlik ve terörizm çalışmalarına yönelik akademik ilgi artış göstermiş; bu eğilim, üniversitelerin alana özel müstakil programlar açması yahut farklı disiplin ve bilim dalları altında konuya ilişkin ders ve tez çalışmaları yürütülmesi teşvik edici bir rol oynamıştır.

Türkiye’nin terörizm çalışmalarıyla ilgili kat ettiği mesafeyi analiz ederken, Batı literatüründe güvenlik, strateji ve terörizm çalışmalarının izlediği seyrin göz önünde bulundurulması önemlidir. Zira mevzubahis alanlara ilişkin akademik çalışmalarda ekseriyeti Batı merkezli üç kırılma noktasından bahsetmek mümkündür. Birincisi; 20. Yüzyılın erken dönemlerinde Uluslararası İlişkilerin bir akademik disiplin haline gelmesi ve Siyaset Bilimi olarak İngiltere ile Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD)

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

kurumsallaşma sürecine tabi kılınmasıdır. Esasında “Uluslararası İlişkilerden önce Uluslararası İlişkiler” olarak bahsedilen önceki yüzyıllarda konuyla ilgili çalışmalar olsa da Uluslararası İlişkilerin ‘kavramsallaşması’ ve ‘kurumsallaşması’, 1919 yılında İngiltere’deki Galler Üniversitesi namı diğer Aberystwyth Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü’nün kurulmasıyla başlamıştır. Müteakip süre zarfında ABD’deki Georgetown Üniversitesi (1919) ve Güney Kaliforniya Üniversitesinin (1924) yanı sıra Fransa gibi Avrupa ülkelerindeki üniversitelerde aynı/benzer isimli departmanlar teşekkül ettirilmiştir. Özellikle modern dönemin ilk büyük krizi olarak adlandırılan Birinci Dünya Savaşı’nın ardından ‘ideoloji’, ‘ekonomi’ ve ‘savunma ikilemi’ gibi can alıcı konular, Uluslararası İlişkiler alanının gelişmesi ve ilerleyen dönemlerde küresel ölçekte yaygınlaşan ve canlanan bir alana evrilmesiyle devam etmiştir (Acharya ve Buzan, 2019, s. 23-32).

1940’lı yıllar Stratejik Çalışmaların doğuşuna tanıklık ederken; Uluslararası İlişkilerin askeri boyutuna odaklanan Geleneksel Güvenlik Çalışmaları (Stratejik Çalışmalar, Ulusal Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Realist Güvenlik Çalışmaları vb.) farklı adlandırmalar ile literatürde kendisine giderek daha geniş bir yer bulmuştur. Bu süreçte, Uluslararası İlişkiler literatürü ve kurumsallaşma açısından bilhassa 1900’lerden itibaren sivil ve bağımsız düşünce merkezlerinin kuruluşu ve bunların akademik çıktıları ziyadesiyle etkili olmuştur. Dünyanın ilk düşünce kuruluşu unvanını elinde bulunduran RUSI, 1835 yılında İngiltere’de kurulurken; ilerleyen yıllarda günümüze değin varlıklarını ve etkilerini sürdüren Carnegie Endowment for International Peace (1910), Institute for Government Research (1916, sonradan Brookings Institution), Royal Institute of International Affairs at Chatham House (1920), Council on Foreign Relations (1921), Centre d’Etudes de Politique Etrangère (1935, sonradan IFRI), RAND (1948), International Institute for Strategic Studies (1958) vd. o dönemin öncü eserleri olarak doğmuşlardır.

İkinci kırılma noktası; strateji ve güvenlik çalışmalarını Askerî Bilimin sınırlarına hapseden zihinsel ve kurumsal anlayışın terk edilmeye başlanmasıdır. Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Güvenlik Çalışmaları ve Stratejik Çalışmalar arasındaki kavramsal bulanıklık devam etmekle birlikte; Soğuk Savaş Dönemi ile Soğuk Savaş Sonrası Dönem güvenlik olgusuna yönelik yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Böylece dar ve geniş

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

kapsamlı olarak iki eksenle incelenen Güvenlik Çalışmaları; Soğuk Savaş Döneminin savunma, caydırıcılık, güvenlik ikilemi, güç dengesi gibi askeri odaklı ve devlet merkezli anlayışından askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevre meselelerine insani güvenlikten cinsiyet güvenliğine, barış çalışmalarından güvenlikleştirmeye muhtelif yaklaşımlar kazandıran farklı ve geniş bir yelpazeye dönüşmüştür (Buzan ve Hansen, 2009, ss. 8-19; 91-100; Brauch, 2012, ss. 167-199).

Bu yönüyle ele alındığında, Uluslararası İlişkilerin akademik bir disiplin haline gelmesi ve kurumsallaşması, Stratejik Çalışmalar ile Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının doğuşuna ve gelişimine temel teşkil etmiştir. Bu durum, Terörizm Çalışmaları açısından Batı literatürünün zenginliğini ve eğitim/öğretiminin geldiği seviyeyi idrak açısından mühimdir. Uluslararası Güvenlik üzerine yapılan tartışmalar uzunca bir dönem Uluslararası İlişkiler, Dış Politika, Siyaset Bilimi ve genel olarak Sosyal ve Beşerî Bilimler alanında yayımlanan World Politics, International Affairs, International Studies Quarterly, Foreign Affairs, American Political Science Review and Political Studies Quarterly ve Daedalus vd. akademik dergilerde kaleme alınmıştır. Uluslararası Güvenlik Çalışmalarına özel çıkartılan ilk dergi 1958 yılında Avrupa’da yayın hayatına başlayan Survival olmuş; ABD’nin bu alana katkı sunması International Security Dergisi ile 1976 yılını bulmuştur. Takip eden süre zarfında Uluslararası Güvenlik Çalışmaları alanında spesifik konu odaklı çok sayıda akademik dergi çıkarılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Terrorism/Studies in Conflict and Terrorism (1977), Journal of Strategic Studies (1978), Arms Control/Contemporary Security Policy (1980), Intelligence and National Security (1986), Terrorism and Political Violence (1988) ve Security Studies (1990) zikredilmesi gereken başlıca akademik ürünlerdir (Buzan ve Hansen, 2009, s. 97).

Üçüncü kırılma noktası ise Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesiyle birlikte güvenlik algısı ve çalışmalarında tanıklık edilen dönüşüm sürecinin hızı ve mahiyetidir. 1990’lı yıllarla birlikte güvenlik çalışmaları; özne, epistemoloji, metodoloji, risk ve tehdit algısı, mücadele yöntemleri başta olmak üzere büyük bir değişim sürecine girmiştir. Bu bağlamda Kopenhag Okulu, Feminist Güvenlik Çalışmaları, Barış Araştırmaları, İnsan Güvenliği gibi yeni yaklaşımlar üzerinden cereyan eden tartışmalar literatürün daha da zenginleşmesini sağlamıştır. Bu bağlamda hem “geleneksel” hem de

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

“geleneksel olmayan” güvenlik konularının azami düzeyde çeşitlenip derinleştiği bir dönem ortaya çıkmıştır. Örneğin kitle imha silahları, savunma/silah ticareti, istihbarat ve terörizm gibi konular “geleneksel güvenlik çalışmaları” kapsamında incelenirken; HIV/AIDS virüsü, iklim değişikliği, doğal felaketler, gıda güvenliği, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, düzensiz güç, siber terörizm gibi konular “geleneksel olmayan güvenlik çalışmaları” içerisinde yer almışlardır. 2000’lerin hemen başında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ise, temelde Uluslararası İlişkiler özelde Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Strateji Çalışmaları, Terörizm Çalışmaları ve Barış Çalışmaları gibi birçok alt disiplin ve alanın canlılık kazanmasıyla ve dahası ‘güvenlik sektörünün’ yeniden doğuşuyla sonuçlanmıştır (Crawford, 1991; Baldwin, 1997; Morgan, 1999; Tickner, 2004; Akgül, 2011; Vennesson).

Yukarıda zikredilen gelişmelere mukabil, Türkiye’de Uluslararası İlişkilerin bağımsız, sivil ve akademik bir disiplin olarak kurumsallaşması Batıdan neredeyse bir asır sonra gerçekleşmiştir. Her ne kadar dört asırlık geçmişi haiz Enderun Mektebi geleneğinin bir devamı olarak “Mektebi-Mülkiye’yi Şahane”, Osmanlı Dönemi’ne tekabül eden 1859 yılında ilgili bakanlıklara bürokrat ve devlet adamı yetiştirmek için kurulmuşsa da Mülkiye’nin siyasi, ekonomik ve idari nedenlerle kapatılıp yeniden açılması, İçişleri ve sonrasında Eğitim Bakanlığına bağlanması gibi dalgalı bir gelişim serüveni olmuştur (Çankaya, 1954).

Öte yandan Mülkiye namı diğer Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemli bir adımı simgelemekle birlikte, 1970’li yıllara kadar alana ilişkin tekeli elinde bulundurduğu vurgulanmalıdır. ‘Mülkiye tekeli’, 1971 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nin kurulması gibi yeni üniversitelerin teşekkülü, bilahare İstanbul Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi gibi muhtelif üniversiteler bünyesinde uluslararası ilişkilere dair derslerin müfredata eklendiği Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümlerinin açılmasıyla kırılmaya başlamıştır. 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca Türkiye’de birçok üniversitede Uluslararası İlişkiler Bölümü açılırken; esas sıçrama 2000’li yıllarda açılan üniversite sayısındaki patlama ile gerçekleşmiştir. İlaveten Soğuk Savaş Dönemi’nin sonra ermesi, AB müzakere süreci, Türk dış politikasının 2000’lerde ortaya koyduğu aktif ve çok yönlü angajman trendi; Türkiye’de Uluslararası İlişkilere yönelik

akademik ilginin artması ve literatürün zenginleşmesine yol açan itici faktörler arasında yer almışlardır (Tepeciklioğlu, 2013, ss. 303-316).

Ancak Türkiye’de devlet ve vakıf üniversiteleri ve bölüm sayısında kaydedilen nicel artışın, akademik niteliği beraberinde getirip getirmediği ayrıca tartışılması gereken bir başka mevzudur. Her halükârda Türkiye’de Terörizm Çalışmalarının kat ettiği mesafe; Uluslararası İlişkilerin akademik disiplin haline dönüşmesi, kurumsallaşma süreci ve ayrıca enstitü/düşünce kuruluşlarının kritik rol üstlendiği ‘endüstrinin’ teşekkülüne paralel bir seyir izlediği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu makale, Türkiye’de Terörizm Çalışmalarının Batı’nın gerisinde kalma gerekçelerinden ziyade, 2000’li yıllardan itibaren artış sergileyen akademik ilginin literatürdeki konumlanışını lisansüstü programlar özelinde irdelemektedir. Buradaki temel maksat, Türkiye’deki üniversitelerde açılan lisansüstü programların ve çalışmaların terörizm araştırmalarına attığı rol ve önemin, veri setleri üzerinden nicel karşılığını ortaya koymak ve akademik niteliğine dair birtakım çıkarsamalara dikkat çekmektir.

1. LİTERATÜRDE TERÖRİZM ÇALIŞMALARI VE TÜRKİYE’NİN AKADEMİK KONUMLANIŞI

Terörizm olgusu ve akademik bir disiplin olarak ele alınıp alınmaması hususları üzerinde yaşanan tartışmalara rağmen; Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve bilhassa 11 Eylül 2001 sonrasında terörizm çalışmalarının uluslararası literatürde celp ettiği akademik ilgi hızla artan bir seyir izlemiştir (Ranstorp, 2009, ss. 13-33). Örneğin Silke ve Petersen’in 2015 yılında yayımlanan araştırmasında; terörizm çalışmalarında en fazla referans gösterilen ilk 100 makalenin 63 tanesinin 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında kaleme alındığı ortaya konulmuştur (Silke ve Schmidt-Petersen, ss. 692-712). 11 Eylül saldırıları, sadece “yeni terörizm” kavramına atfedilen mana ve kapsamı yeni bir tez üzerine tekrardan inşa edip ve daha yaygın bir şekilde literatürde kullanıma sokmakla kalmamış; aynı zamanda Batı’da başlı başına yeni bir endüstrinin doğuşuna yol açmış ve böylece “terörizm endüstrisi” akademi, bürokrasi ve sektörün buluşma noktası olmuştur (Altuntaş, 2009).

Genel itibarıyla bakıldığında Terörizm Çalışmaları, gerek Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihsel seyrindeki evirilme süreci gerekse aktör, olay,

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

iletişim ve teknoloji bazında küreselleşmenin yarattığı etkilere istinaden ‘interdisipliner’ ve ‘multidisipliner’ bir alan olarak literatürün en kritik ve gerçek-zamanlı konularından birisini teşkil etmeye başlamıştır (Youngman, 2020, ss. 1091-1105). Bu bağlamda Terörizm Çalışmaları, hem “geleneksel” hem “geleneksel olmayan” güvenlik çalışmaları içerisine dahil edilmiştir. Burada bir parantez açıp; yukarıda Uluslararası İlişkiler, Strateji Çalışmaları ve Uluslararası Güvenlik çalışmaları için mevzubahis olan ‘kavram bulanıklığının’ benzer bir şekilde Savaş, Gerilla Harbi ve Terörizm Çalışmaları için de geçerli olduğu belirtilmelidir. Kaldı ki, ‘terörizm’ olgusu yüzyıllar öncesine dayanan bir güvenlik sorunu olmasına karşın uluslararası literatürün ve uluslararası örgütlerin üzerinde uzlaştığı ve kabul ettiği ortak bir terörizm tanımı henüz mevcut değildir (Hoffman, 1998). Bunun en temel nedeni bir şiddet eyleminin terörizm eylemi olup olmadığına karar verme aşamasıdır ki; bu aşamada şiddetin doğasında olan nesnel bir özellikten daha ziyade şiddetin bağlamı, koşulları ve amacına ilişkin öznel yargılar belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda siyasi söylemde ve literatürde sıklıkla zikredilen “terörist”, “isyancı/ayaklanmacı”, “özgürlük savaşçısı”, “radikal”, “yerel savaşçı”, “yabancı terörist savaşçı” vb. kavramlar, mevzuya ilişkin algısal ve metodolojik çeşitliliğin bir emaresidir.

Öte yandan ‘terör’ ve ‘terörizm’ kavramları nitelik, amaç ve kapsam itibarıyla birbirlerinden farklı olmalarına karşın literatürün gri alanına hapsolmuş durumdadır. “Terör” kelimesinin kökeni Latince ‘terrere’ sözcüğüne dayanır ve “korkudan dehşete düşme” anlamına gelmektedir. Fransızca Petit Robert sözlüğünde ise terör; “bir grubun direnişini kırmak için bir toplumda yaratılan ortak korku” şeklinde tanımlanmaktadır (Bilir, 2009, s. 28). Bu yönüyle ele alındığında “terör”, korku ve şiddeti içeren fakat daha ziyade müstakil amaç ve suçlara işaret eden bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna mukabil “terörizm” kavramını, terör yöntemlerinin siyasal bir saik için daha sistematik, örgütlü ve süreklilik arz eden kullanımını ifade ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin 15 Mart 2019 tarihinde Brenton Tarrant isimli bir genç tarafından Yeni Zelanda’nın Christchurch şehrindeki El Nur Camii ve Linwood İslam Merkezi’ni hedef alan, 50’den fazla insanın ölümüne ve 50’ye yakın kişinin yaralanmasına neden olan saldırılar bir terör eylemidir (Anadolu Ajansı, 2020). Ancak beyaz ırkın üstünlüğünü savunan aşırı sağcı olan Tarrant’ın icra ettiği “yalnız kurt eylemi” kendisine ‘terörist’ sıfatı kazandırmakla beraber;

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

müstakil olarak işlendiği, örgütlü ve sürekli olmadığı için ‘terörizm’ kavramıyla değil, ‘terör suçu’ olarak nitelenmelidir.

Ertan Beşe çalışmasında “terör”, “terörizm” ve “terör eylemi” kavramlarının birer şiddet türü olmakla birlikte, terörün ‘siyasal şiddet’ içerdiğine, terörizmin ise ‘metodolojik’ bir farklılık ortaya koyduğuna dikkat çekmektedir. Bu hususta, terörizm literatürünün öncül isimleri Paul Wilkinson ile Grant Wardlaw yaygın kabul gören iki tanıma imza atmışlardır. Wilkinson’a göre terörizm; *“bir takım politik taleplerin karşılanmasını sağlamak amacıyla; bireyleri, grupları, toplulukları ya da hükümetleri yıldırma için, cinayet ya da imha hareketlerinin sistematik olarak kullanılması ya da bu amaçla tehdit oluşturulmasıdır.”* Wardlaw ise terörizmi; *“bireyler ya da gruplar tarafından, yerleşik bir otorite adına ya da bu otoriteye karşı, eylemin esas mağdurlarından çok daha geniş bir hedef kitle üzerinde maksimum seviyede endişe ve korku yaratmak suretiyle, politik taleplerini kabul ettirmeye yönelik şiddet kullanımı ya da şiddet kullanma tehdidi”* şeklinde tanımlamıştır (Beşe, 2002, s. 24). Keza terörizm literatüründe en fazla referans gösterilen Walter Laqueur, Bruce Hoffman, Yonah Alexander, Stephen Sloan, David Rapoport, Brian M. Jenkins gibi isimlerin terörizm tanımlarında; siyasi, ideolojik ve dini amaç ve motivasyonlar, sistem dışından sisteme yöneltilen şiddet, sistematik şiddet kullanımı/tehdidi, komuta zinciri olan bir örgüt yahut hücre yapılanması, alt grup yahut devlet-dışı entite, spesifik kurban seçimi ve rastgele sivillerin hedef alınması, terörizmin teatral, iletişimsel ve psikolojik yönlerine vurgu yaptıkları belirtilmelidir (Brian, 1974; Matusitz, 2013, s.3).

Terörizm üzerine yapılan araştırmalarda, literatürde 200’den fazla terörizm tanımı tespit edilmiş olup; bunun 90 tanesinin hükümetler ve diğer enstitüler tarafından mütemadiyen tekrarlandığı görülmüştür. Leiden Üniversitesi’nden Alex Schmid ve Albert Jongman, terörizme dair en doğru, açıklayıcı ve makul tanımı yapma gayesiyle literatürde bulunan 100’den fazla akademik ve resmi tanımın içerik analizini yapmak suretiyle tanımlardaki ana unsurları belirlemişlerdir. Böylece tanımların %83,5’inde “şiddet”; %65’inde “siyasal amaçlar”; %51’inde “korku ve teröre yol açma”; %21’inde “keyfilik ve ayırım gözetmeme” ve %17,5’inde “sivillerin, savaşımayanların, tarafsızların veya yabancıların mağdur edilmesi” kavramlarının kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Schmid ve Jongman gerçekleştirdikleri mülakatlar neticesinde ortaya çıkan 109 farklı

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

terörizm tanımının sentezlenmesiyle oluşan yeni bir terörizm tanımı yaparak literatüre kazandırmışlardır (Schmid & Jongman, 1988, s. 28; Matusitz, 2013, s.3).

“Terörizm gizli ya da yarı gizli birey, grup veya devlet aktörleri tarafından kişisel, kriminal ya da politik sebeplerle, korku ve endişe kaynağı olan tekrarlanmış şiddet eylemleridir. Suikastlar haricinde, şiddet eylemlerinin doğrudan hedefleri, asıl mağdurları değildir. Şiddetin mağdurları, ilk aşamada mesaj üreticileri olarak, genellikle hedef nüfus kitle içerisinde fırsatın elverişliliğine bağlı olarak rastgele ya da önceden belirlenmiş temsili veya sembolik hedefler olarak seçilirler. Teröristlerle mağdurlar ve asıl hedef kitle arasındaki tehdit ve şiddet üzerine kurulu iletişim süreci, söz konusu esas hedef kitleyi, yani toplumun genelini etkilemeyi amaçlamaktadır. Yıldırma, zorlama veya propaganda amaçlarından herhangi birisine ulaşmak istiyorsa; buna uygun olarak hedef kitle terörün, taleplerin veya ilginin odağı haline getirilir.”

Schmid ve Jongman, Terörizm Çalışmalarının iyileştirilmesine yönelik olarak terörizme kapsayıcı bir tanım kazandırmaya çalışmışlarsa da terörizmin kavramsallaştırılmasında yaşanan meydan okumalar ve ortak bir tanım üzerinde uzlaşamaması sorunsal güncelliğini korumaktadır (Weinberg, Pedahzur ve Hirsch-Hoefler, 2004, ss. 777–794). Keza terörizme dair kavramsal bulanıklığın, terörizm çalışmalarında birtakım ikilem ve kaygılar yaratmaya devam ettiği görülmektedir. Terörizm çalışmalarına ilişkin bahse konu meseleler, Türkiye örneğinde iki somut yansımasını bulmaktadır.

Birincisi; Türkiye ile aynı savunma ittifakının şemsiyesi altında bulunduğu devletlerin terörizmin öznelere, amaçları, motivasyonları ve eylemleri karşısında algısal ve davranışsal farklılıklar sergilemeleridir. Örneğin ABD ve AB’nin terör örgütü listesinde sınıflandırdığı PKK’nın sınır ötesindeki siyasi ve askeri uzantıları, ‘terör unsurları’ olarak değil; Batılı birçok ülkenin meşru addettiği ve sahada iş birliğinden çekinmediği ‘yerli savaşılar’ olarak kıymet görmektedir. Türkiye’nin, PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan’ın bilfiil kararı ile 2003 yılında kurulan KCK’nın Suriye kolu PYD/YPG’nin ‘terör örgütü’ muamelesi görmesi hususunda NATO’lu müttefiklerine sunduğu siyasi, askeri, diplomatik, istihbari ve akademik delil ve izahların göz ardı edildiği ortadadır. Terörizm

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Çalışmalarına ilişkin literatürün Anglo-Amerikan hegemonyası altında geliştiği; Batı literatüründe “PKK terör örgütü ile Kürt halkını özdeşleştiren” geniş bir yazın bulunduğu hesaba katıldığında, Türkiye’nin bu alanda karşılaştığı meydan okumalar daha kolay anlaşılabilir.

İkincisi; Türkiye’de ‘terör’ ve ‘terörizm’ kavramlarının bilinçsizce ve rastgele birbirlerinin yerine kullanıldığına tanıklık edilmesidir. Esasında 12/04/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun Birinci Bölümünde ‘terör’, ‘terör suçu’, ‘terör eylemi’ ve ‘terörist’ tanımları fazlasıyla açıklayıcı ve kapsayıcı bir şekilde ele alınmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2022).

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”

Ancak Türkçe literatürdeki akademik çalışmaların kavramsal ayrışmaya gitmemesi mevzunun mahiyeti ve metodolojisi açısından eksik ve yanıltıcı olabilmektedir. Aslında Atilla Yayla’nın 1990 yılında yayımlanan “Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bir Bakış” başlıklı makalesi oldukça derin ve geniş bir bilgi sunmaktadır. Makalesinin hemen başında Türkiye’deki kavramsallaştırma sorununa dikkat çeken Yayla; uzunca bir dönem Türkiye’de ‘teröre’ karşılık sadece ‘anarşi’ kelimesinin kullanıldığını, buna paralel halk dilinde ‘terörist’ yerine ‘anarşist’ denildiğini hatırlatmıştır. Yayla’nın uzun yıllar önce Türkiye’deki kavramsal farkındalığın oluşması ve gelişmesi noktasında literatüre kazandırdığı bu çalışma son derece önemli olmakla birlikte, henüz yeterli bir kavramsal bilincin oluştuğunu söylemek mümkün değildir (Yayla, 1990, s. 335).

Bunun en bariz örneklerinden birisi; ‘terörle mücadele’ ve ‘terörizmle mücadele’ arasındaki farkın göz ardı edilmesidir. Her ne kadar literatürde farklı tanım ve izahlar ortaya konulmuş olsa da ‘terörizm’ kavramının ‘terör’ terimine nazaran daha sistematik, örgütlü, siyasal amaca yönelik, kurumsal,

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

sistemi içeriden ve dışarıdan hedef alan, devlet dışı aktörlerin karakteristiği ve yapısına göre farklı şekil ve düzeylerde şiddet içeren bir olgudur. Oysa Türkiye’de siyaset, akademi, medya ve halk arasında terörizm kavramı yerine sıklıkla terör teriminin kullanıldığına tanıklık edilmektedir. Örneğin yapılan literatür incelemelerinde, bazı makalelerde “terör örgütleri” ve “terörist örgütler”, “terörle savaş” ve “terörizmle savaş” gibi kavramların aynı eserde eş zamanlı kullanıldığı görülmüştür. Keza “Uluslararası Terörizm Çalışmaları” yerine “Uluslararası Terör Çalışmaları” kavramının hatalı şekilde kullanıldığı ya da Türkçesi “Uluslararası Terör İncelemeleri” olup, İngilizceye “Analysis of International Terrorism” şeklinde yanlış çevrilen hatalı terim kullanımlarına sıklıkla rastlanmıştır. Nitekim yapılan literatür incelemesinde ‘terör’ kavramının daha yaygın şekilde kullanılması hasebiyle, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden veriler çekilirken “dizin” sekmesinde “terör” kelimesi yazılarak araştırma yapılmıştır.

İkincisi; içsel, dışsal ve yönetsel faktörlere istinaden Türk akademisinin Batıdaki üniversiteler, düşünce kuruluşları ve enstitüler nezdinde yürütülen Anglo-Amerikan merkezli Terörizm Programlarına/Çalışmalarına oldukça geç bir dönemde angaje olmasıdır. Türkiye’nin terörizmle mücadele geçmişi on yıllar öncesine dayanırken; akademik ilgi, araştırma ve yayın konusunda uzunca bir süre tutukluluk yaşanmıştır. Örneğin terörizmle ilgili veri tabanlarının tasarlanması, geliştirilmesi ve oluşturulmasında Anglo-Amerikan akademisi yine öncü bir rol üstlenmiş; Brian Jenkins, Bruce Hoffman, Gary LaFree gibi önemli isimlerin katkılarıyla çok sayıda ampirik çalışma ve analitik rapor hazırlanmıştır. ABD’de RAND bünyesinde teşekkül ettirilen ve faaliyetlerine ilk olarak 1970’li yıllarda başlayıp zamanla daha da kurumsallaşan “The RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents (RDWTI)”, yine 2005 yılında ABD Maryland Üniversitesi’nde kurulan “The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START)” kilit rol oynamışlardır. Öyle ki 1960’lı yıllardan itibaren başlayan veri toplama, sınıflandırma, kıymetlendirme ve analiz çalışmaları sayesinde bugün terörizme ilişkin 40’tan fazla veri tabanı ve veri setlerinin bulunduğu önemli bir envanter oluşmuştur (Bowie, 2020).

Türkiye’nin sivil ve bağımsız bir araştırma merkezi/enstitü bünyesinde terörizmle ilgili veri tabanı ve veri setleri oluşturması ise 01 Ocak 2021 tarihinde yayına başlayan TAP sayesinde mümkün olabilmektedir.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

SETA ve STM arasında imzalanan iş birliği protokolü sayesinde Terörizm Analiz Platformu (TAP) projesi doğmuş; TAP, açık kaynak istihbaratını temel almak suretiyle 1970’ten günümüze kadar yurt içinde ve dışında gerçekleştirilen terör saldırıları ile terörizmle mücadele kapsamında yürütülen askeri operasyonları içeren uluslararası bir veri tabanına dönüşmüştür. TAP, 25.000’den fazla terör saldırısı ve 15.000’den fazla terörizmle mücadele operasyonunu kapsayan veri envanteriyle; Türkiye’de ulusal güvenlik ve istihbarat camiasındaki profesyonellere, uygulayıcılara, akademisyenlere ve terörizm araştırmacılarına fayda sağlayacak kapsamlı veri analizleri üreten ilk ve şimdilik tek merkezdir (Terörizm Analiz Platformu, 2021). TAP’ın yakın geçmişteki kuruluşu, Türkiye’deki terör çalışmalarına gösterilen ilginin gecikmişliği ve kaynak sınırlılığı açısından oldukça çarpıcı bir örnektir.

Benzer şekilde Batı literatüründe terörizm çalışmalarını farklı perspektiflerden inceleyen çok sayıda akademik kitap ve makale mevcut iken; Türkiye’de terörizm araştırmalarının akademik gelişim seyrine odaklanan üç makale mevcuttur. Bu hususta kaleme alınan ilk çalışma, Cenker Korhan Demir ve Engin Avcı’nın 2017 yılında Güvenlik Stratejileri Dergisi’nde yayımlanan “Terörizm Çalışmaları: Türkiye’deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz” başlıklı makalesi olmuştur (Avcı ve Demir, 2017).

Avcı ve Demir’in aynı konuyu farklı veri setleri üzerinden inceledikleri bir diğer makale ise takip eden 2018 yılında All Azimuth Dergisi’nde yayımlanan “Turkish Terrorism Studies: A Preliminary Assessment” başlıklı çalışma olmuştur (Demir ve Engin Avcı, 2018). Yine Türkiye’de terör üzerine yapılan tezleri inceleyen bir diğer araştırma makalesi “Türkiye’de Terör Üzerine Yapılan Tezlerin Değerlendirilmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması” ismiyle 2020 yılında Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences Dergisi’nde yayınlanmıştır (Derin, Ziyalar, ve Aşicioğlu, 2020).

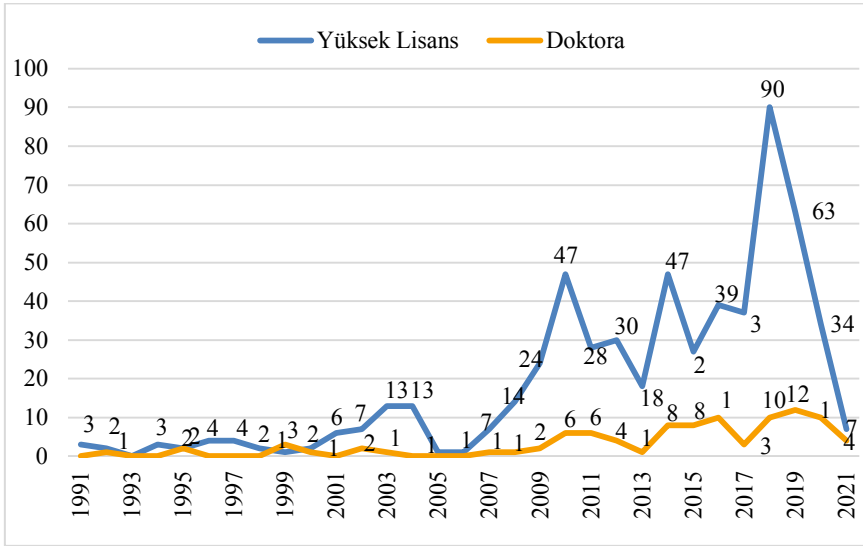
2. TÜRKİYE’DE LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARI (1991-2021)

Türkiye’de lisansüstü eğitimde terörizm çalışmalarının nasıl bir tablo ortaya koyduğunu görmek için öncelikle konuya ilişkin yayımlanan tezlere, diğer deyişle akademik çıktılara bakılması önem arz etmektedir. Bu maksatla, YÖK Ulusal Tez Merkezi’ne ait resmî web sitesinde “detaylı

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

tarama” yapılarak; “dizin” sekmesine “terör” kelimesi yazılmış ve 1991-2021 yılları arası dönemi içeren toplam 672 adet veriye ulaşılmıştır. Ulusal literatürde yer alan söz konusu 672 adet tezin yıllara göre dağılımı aşağıdaki Grafik-1’de görülmektedir. “Terör” dizinli ilk tezler; Türkiye’de 1991 yılında yazılmış olan “Türkiye’nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumundan Kaynaklanan İç ve Dış Tehditler”, “12 Eylül ve Basın” ve “Türkiye’de Terörün Görünümü ve Kitle İletişim Araçlarına Yansıması” konulu yüksek lisans tezleridir. İlk üç tezin tamamı Türkçe olarak ve sivil üniversiteler bünyesinde yazılmıştır. 2006 yılına kadar yazılan 73 adet tezin ekseriyetinin sivil üniversitelerden çıktığı tespit edilmiştir. Bu yıla kadar yazılan tezlerin sadece 10 tanesi doktora teziyken, 63 tanesi yüksek lisans tezidir. Yazılan tezlerin; 9 tanesi İngilizce, 1 tanesi Fransızca yazılmıştır. 10 adet yabancı dilde yazılan tez arasında sadece 1 tanesinin doktora tezi olduğu dikkat çekmektedir.

Grafik-1 Yüksek Lisans ve Doktora Tez Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı
(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

2006 yılına kadar terörizm çalışmalarında sivil üniversitelerin popülerliği devam etmiş, 2006 yılında “terör” dizini taşıyan tek lisansüstü tez Kara Harp Okulu Komutanlığından çıkmıştır. “Türkiye’de Terör Örgütleri Tarafından Gerçekleştirilen İntihar Saldırıların Sosyolojik ve Psikolojik Açından İncelenmesi ve Önleme” konulu bu tez, Türkçe

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

yayımlanan bir yüksek lisans tezidir. 2006 yılından itibaren gittikçe popülerlik kazanan terörizm çalışmalarıyla orantılı olarak Polis Akademisi ve Askeri Okullar çatısı altında yayımlanan lisansüstü tezlerinde hatırı sayılır bir artış kaydedilmiştir.

Türkçe literatürde özellikle 2010 yılından sonra kaleme alınan lisansüstü tez sayısında dikkat çekici bir artış grafiği söz konusudur. Zira yayımlanan tezlerin %82 oranına tekabül eden büyük bir kısmı, 2010 yılı ve sonrasında yayımlanmıştır. Son 12 yılda yazılan 549 adet lisansüstü tezdən 82 tanesi doktora, 467 tanesi yüksek lisans tezidir. Terörizm çalışmalarındaki artışın Çözüm/Bariş Süreci’nin başlarına tekabül eden 2009 yılından sonra gerçekleşmesi; özellikle 1970’lerden beri terörizmle mücadele eden bir Türkiye için ziyadesiyle şaşırtıcı bir gecikmedir.

Öte yandan söz konusu artışı, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra Türk akademisinde terörizm çalışmalarına artan ilgiyle beraber, 2000’lerin başında Kara Harp Okulu ve Polis Akademisi bünyesinde açılan enstitüler ile ilişkilendirmek mümkündür. 11 Eylül’ü müteakiben El-Kaide terör örgütünün Bali, Mombasa, Riyad, Kazablanka, Cakarta, Necef, İstanbul, Madrid, Londra, İslamabad’ı hedef alan küresel çaplı saldırıları; sadece Türkiye’de değil, uluslararası ölçekte akademik çevrelerin terörizm çalışmalarına olan ilgisinin artmasına sebep olmuştur. Bilhassa El-Kaide kaynaklı terör saldırılarının sıklaşması ve coğrafi nüfuz alanının genişletmesi; ‘yeni-köktencilik’ gibi çeşitli terminolojileri literatürde daha hızlı ve yaygın şekilde dolaşıma sokarken, aynı zamanda risk ve tehdit algısı, güvenlik tanımları, terörizmle mücadele politikaları ve stratejileri gibi konu başlıklarını daha fazla ön plana taşıyarak, akademik araştırmaların farklı bir boyut kazanmasına neden olmuştur (Gordon, 2005; Lum, Kennedy ve Sherley, 2006; Jackson, 2012).

Kuşkusuz bu durum, terörizm çalışmalarına yönelik akademik ilgi ve yatırımı teşvik ettiği ölçüde, terörizm çalışmalarının gerek nitelik gerekse nicelik bakımından iyileşmesini sağlamıştır. Ayrıca 2000’lerin başından itibaren bilgisayar ve internet teknolojisinde kaydedilen hızlı gelişmeler; her alanda olduğu gibi terörizm alanında yapılan çalışmalarda da veriye erişim noktasında büyük kolaylıklar ve fırsatlar sunmuştur. Böylece terörizm çalışmaları, hem küresel gücün sembolü ABD’yi hedef alan ve uzun vadeli yıkıcı etkiler doğuran 11 Eylül terör saldırılarının Anglo-Amerikan

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

akademisinde celp ettiği yoğun ilgi hem de teknolojik gelişmelerin veri erişimi, yönetimi ve analizi için kolay, hızlı ve elverişli platformlar sunmasıyla büyük bir ivme kazanmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından terör ve terörizmle ilgili konularda yapılan araştırmaların çarpıcı biçimde artmasının şaşırtıcı olmadığını belirten Silke; 11 Eylül’ün tarihteki en ölümcül ve yıkıcı terör saldırısı olmanın ötesinde, müteakip zaman diliminde devreye sokulan ‘terörle savaşın’ (*war on terror*) bir parçası olarak çok daha kanlı çatışmalara yol açtığını hatırlatmıştır. Ayrıca terörizmin, 21. yüzyılın ilk 10 yılında uluslararası politikanın belirleyici konusu haline geldiğini; böylesi bir önemin akademideki karşılığının olağan bir artış eğilimi sergilediğini belirtmiştir. Bu hususta Silke, yukarıda referans gösterilen Schmid ve Jongman’ın çalışmasına atfen, dünya genelinde terörizmle ilgili literatürün yüzde 90’ının 1969 sonrası dönemde yazıldığını; lakin mevcut eğilim devam ederse terörizm literatürünün yüzde 90’ından fazlasının 11 Eylül sonrası döneme tekabül edeceğini açıklamıştır. 2000 yılına kadar terörizmle ilgili 150 kitap raflardaki yerini alırken; 2001 yılında neredeyse tamamı son 3 ayda yayımlanan 1108 başlıkla büyük bir ivme yakalanmıştır. 2002 yılında önceki seneye kıyasla çok daha fazla kitap yayımlanarak başlık sayısı 1767’ye ulaşmıştır ki, bu rakam her hafta 34 yeni kitabın literatüre girmesi anlamına gelmiştir. Hülasa Silke, 11 Eylül’ü müteakip 5 yıl içerisinde, muhtemelen önceki 50 yıldan daha fazla kitap basıldığını; hâlihazırda her 6 saatte bir yeni kitap yayınladığını vurgulamıştır (Silke, 2004, ss. 25-28)

Schuurman ise 2020 yılında yayımlanan makalesinde; 2007-2016 yılları arası dönemi referans almak suretiyle terörizm çalışmalarında süregelen sorunlar ile ilerleme kaydedilen gelişmelere dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Terörizm araştırmalarının uzun zamandır metodolojik sorunların üstesinden gelemediği için eleştirildiğini hatırlatan Schuurman; bu hususta, ikincil kaynaklara ve literatür inceleme metodolojisine aşırı itimat edilmesi, istatistiki analizlerin yoksunluğu, yazarların meslektaşlarıyla iş birliği yapmak yerine yalnız çalışma eğilimi sergilemesi ve alana tek seferlik katkıda bulunan çok sayıda kişi olması vb. sorunları misal göstermiştir. Ancak mevzubahis sorunsala dair varsayımların 2007 yılına kadarki terörizm çalışmalarını referans aldığından, Schuurman ilgili literatürün önde gelen 9 dergisinde yayımlanana tüm makalelerden bir veri tabanı oluşturup, söz konusu sorunların 2007-2016 döneminde devam

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

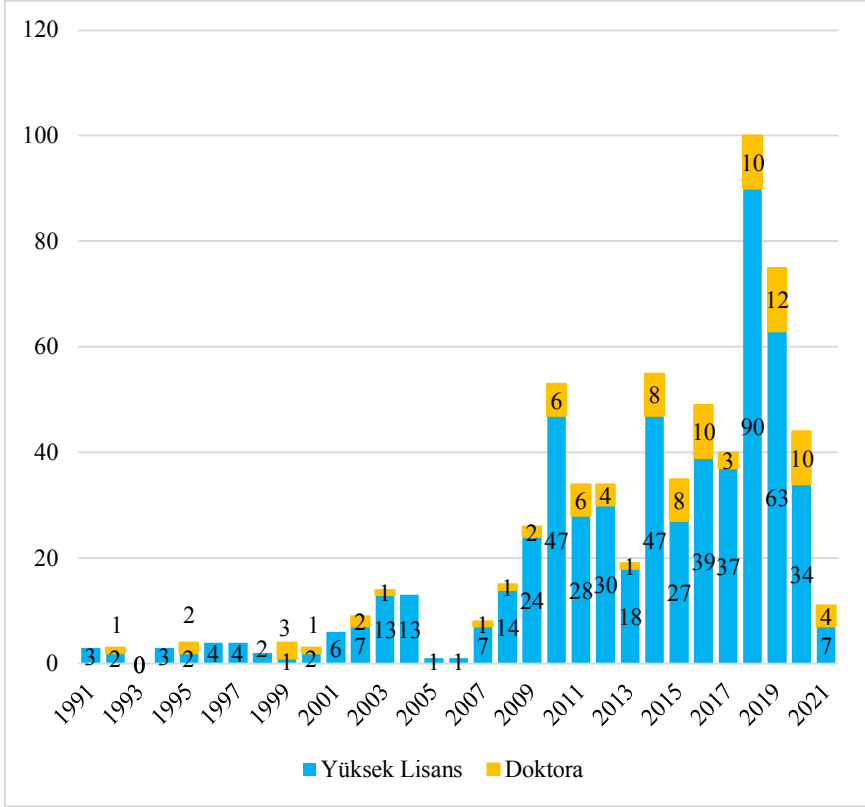
edip etmediğini incelemiştir. Araştırma bulguları; birincil veri kullanımının önemli ölçüde arttığını ve artmaya devam ettiğini, akademisyenlerin uyguladıkları veri toplama tekniklerinin daha geniş çeşitlilikte olduğunu ve bu durumun da 1980’lerden 2000’li yılların başına kadar bahse konu literatür incelemelerine bahsedilen aşırı güveninin büyük ölçüde azaldığını ortaya koymuştur. Ancak Schuurman olumlu gelişmelerin, kalıcı sorunları gizlememesi gerektiğini; çoğu bilim insanının yalnız çalışmaya devam ettiğini ve çoğu yazarın bir kerelik katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Batı literatürü, terörizm çalışmalarının niceliğinde çeşitliliği ve zenginliği korumayı öncelerken; aynı zamanda metodolojik sorunların giderilmesi başta olmak üzere terörizm araştırmalarının niteliğinin iyileştirilmesine dönük yoğun bir çaba içerisinde. Bu bağlamda Anglo-Amerikan merkezli terörizm çalışmalarının uzun süredir devam eden sorunları çözüme kavuşturma noktasında önemli adımlar attığı görülmektedir (Schuurman, 2020, ss. 1011-1026).

Buna mukabil Türkiye’de terörizm çalışmalarının ‘niceliği’ ve ‘niteliği’ hususu, teoride ve pratikte sığ ve sınırlı tartışmalar içerisine hapsolmaktan henüz kurtulamamıştır. Oysa Batı’daki terörizm çalışmaları ile mukayese edebilmek için Türkiye’deki terörizm çalışmalarının izlediği seyre dair istatistiki veri analizleri yapılması son derece önemlidir. Grafik-2’de gösterildiği üzere, Türkiye’de 11 Eylül saldırılarını müteakiben 2002’de 9 adet; 2003’te 14; 2004’te 13; 2005 ve 2006 yıllarında 1’er; 2007’de 8; 2008’de 15; 2009’da 26 adet tez yazılmıştır. 2010 yılı itibarıyla yayımlanan tez sayısında büyük bir sıçrama yaşanırken; yıl bazında en fazla yayımlanan lisansüstü tez sayısı 2018 yılında zirveye ulaşmıştır. 2018 yılında 90’ı yüksek lisans 10’u doktora olmak üzere toplamda 100 adet tez yayımlanırken; takip eden 2019 senesinde 12’si doktora, 63’ü yüksek lisans olmak üzere toplamda 75 adet, 2020 yılında ise 34’ü yüksek lisans, 10’u doktora olmak üzere toplamda 44 adet tez literatüre kazandırılmıştır. 2021 yılı lisansüstü dönemi henüz bitmediğinden 7’si yüksek lisans, 4’ü doktora olmak üzere sadece 11 adet lisansüstü tez verisine ulaşılabilmektedir. Hâlihazırda 2021 yılında yayımlanan lisansüstü tezlerden 5’i Polis Akademisi’ne ait olurken; Milli Savunma Üniversitesi Harp Okulları Komutanlığı bünyesinde yazılmış tezlere dair bir veri bulunmamaktadır. Bu yıl yazılan toplam 10 doktora tezinin 9’u sivil üniversitelerde yazılmıştır. Bununla birlikte verilerin otaya koyduğu bulgular doğrultusunda, 2018

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

yılında sivil üniversitelerde istihbarat alanında yazılan yüksek lisans tezlerinde dikkat çekici bir patlama yaşanmıştır.

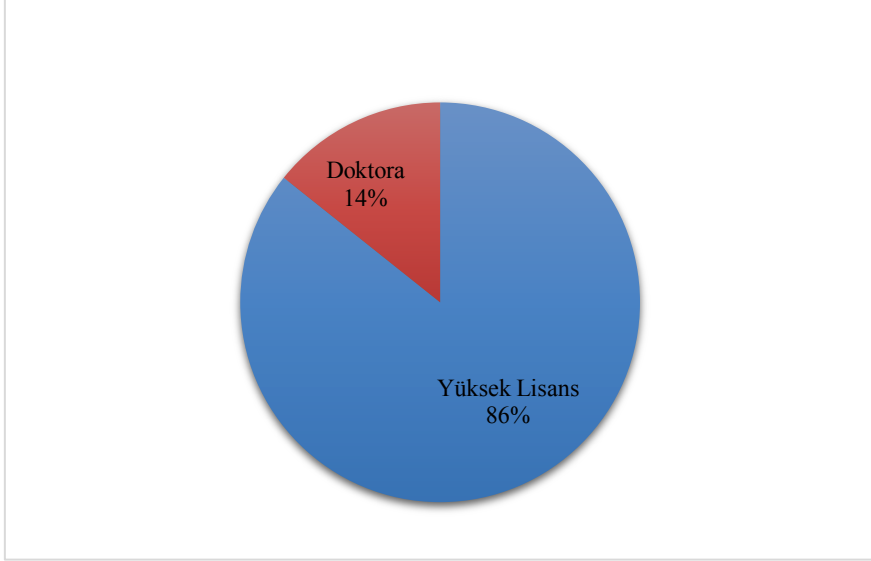
Grafik-2 Yüksek Lisans ve Doktora Tez Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Grafik-2’de görüleceği üzere, 1991-2021 yılları arası dönemde Türkiye’de terör ve terörizmle ilgili kaleme alınan toplam 672 adet lisansüstü tez olup; bunların 576’sı yüksek lisans seviyesinde, geriye kalan 96 tanesi ise doktora düzeyinde yapılan çalışmalardır. Grafik-3’teki toplam içerisindeki yüzdelik dağılıma bakıldığında yazılan tezlerin %86’sını yüksek lisans tezleri, %14’ünü ise doktora tezleri oluşturmaktadır.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Grafik-3 Yüksek Lisans ve Doktora Çalışmalarının Yüzdelik Dağılımı (Kaynak:
Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

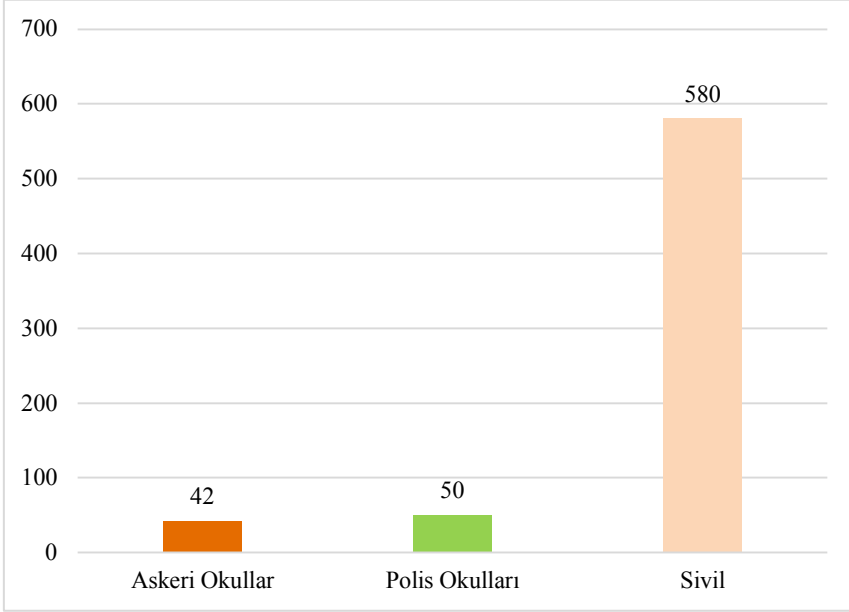
Lisansüstü araştırmaların hangi üniversite, bölüm başkanlığı, ana bilim dalı, enstitü ve program çatısı altında icra edildiği önemli bir mevzudur. Zira bu bilgi, öncelikle sivil ve askeri formasyonu haiz üniversitelerin terörizm çalışmalarına attığı rol ve önemin tespiti açısından gereklidir. İlaveten lisansüstü tezlerin akademik danışman profili, metodolojisi, muhteviyatı ve genel olarak niteliğiyle ilgili çıkarımlar için kullanışlı doneler sunmaktadır.

Bu hususta, tüm lisansüstü tezler incelendiğinde; toplamda 672 adet tezden 580 tanesinin ‘sivil üniversiteler’ çatısı altında yapılan araştırmalara dayandığı görülmüştür. Terör ve terörizmle ilgili akademik çalışmalarda 2002, 2003 ve 2004 yıllarında görece bir hareketlilik söz konusu olmuşsa da 2005 ve 2006 yılları literatüre konu özelinde sadece 1’er tane tez kazandıracak kadar durağan geçmiş; 2007’de ise yeniden zuhur eden bir canlanmaya tanıklık edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’deki terörizm çalışmalarının bilhassa 2007 yılı itibarıyla popülerlik kazandığı; sivil üniversitelerin bu alana yönelik akademik ilgi ve yatırımının artmasıyla, literatürde daha baskın ve nüfuzlu bir konum edindikleri gözlemlenmiştir. Grafik-4’te sunulduğu üzere, Türkiye’deki toplam 672 lisansüstü tezin 42’si

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

askeri okullarda, 50’si polis okullarında ve geriye kalan 580’i ise sivil üniversitelerde hazırlanmıştır.

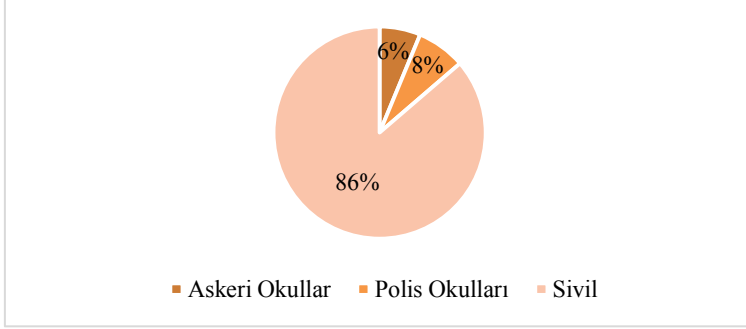
Grafik-4 Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Üniversite Türüne Göre Dağılımı
(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Grafik-5’te aktarılan lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversite türüne göre yüzdelik dağılıma bakıldığında; tezlerin %86’sına sivil üniversitelerce imza atılırken, geriye kalan %14’lük dilimin Askeri ve Polis Okulları tarafından teşekkül edildiği görülmüştür. Bu aşamada ek bir bilgi olarak; Türk askeri eğitim ve öğretim sisteminin yeniden yapılandırılması kapsamında, 9 Kasım 2016 tarihli 6756 sayılı kanun ile Millî Savunma Üniversitesi’nin kurulduğu ve hemen akabinde Bakanlar Kurulu’nun 14 Kasım 2016 tarihli 2016/9522 sayılı kararı ile Harp Okullarının MSÜ kuruluşuna dâhil edildiği belirtilmelidir. Ayrıca MSÜ bünyesinde teşkilat ve kadrosu yeniden yapılandırılan Kara, Hava ve Deniz Harp Okullarının, 4566 sayılı Harp Okulları Kanunu’nda 15 Ağustos 2017 tarihli 694 no’lu KHK ile yapılan değişiklik hükümlerine uygun olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam ettirdiği kaydedilmelidir (Milli Savunma Üniversitesi, 2022a).

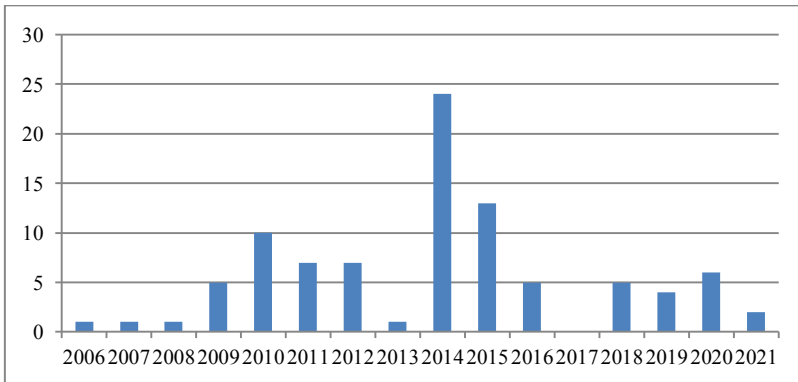
***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Grafik-5 Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Üniversite Türüne Göre Yüzdelik Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Aşağıdaki Grafik-6’da Polis Akademisi ve Harp Okullarında yayımlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı ortaya konulmuştur. Grafikte, bu okullarda yayımlanan toplam 92 tezin 24’ü 2014 yılında; 13’ü 2015 yılında yayımlanmıştır. 2016 yılında yaşanan darbe girişimi sonrası 2017 yılında askeri okullarda ve Polis Akademisinde lisansüstü tez yayımlanmamış olması dikkat çekicidir. Öyle ki, Türkiye’de terörizmle ilgili en çok tezin yayımlandığı yıl olan 2018’de bile Askeri Okullardan ve Polis Akademisinden toplamda sadece 5 tane lisansüstü tez yayımlanmıştır. 2018 yılında yayımlanan toplam 100 adet tezden sadece 5 tanesi bu okullardan çıkarken; 2019 ve 2020 yıllarında da bu okullardan yayımlanan tez sayısında büyük bir artış gözlemlenmemiştir. Bu hususta bir diğer önemli bulgu ise, Polis Akademisi ve Askeri Okullarda yayımlanan toplamda 92 tezin 84’ünün Türkçe, geriye kalan 8 tanesinin ise İngilizce olarak kaleme alınmasıdır.

Grafik-6 Polis Akademisi ve Harp Okullarında Yayımlanan Lisansüstü Tezler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

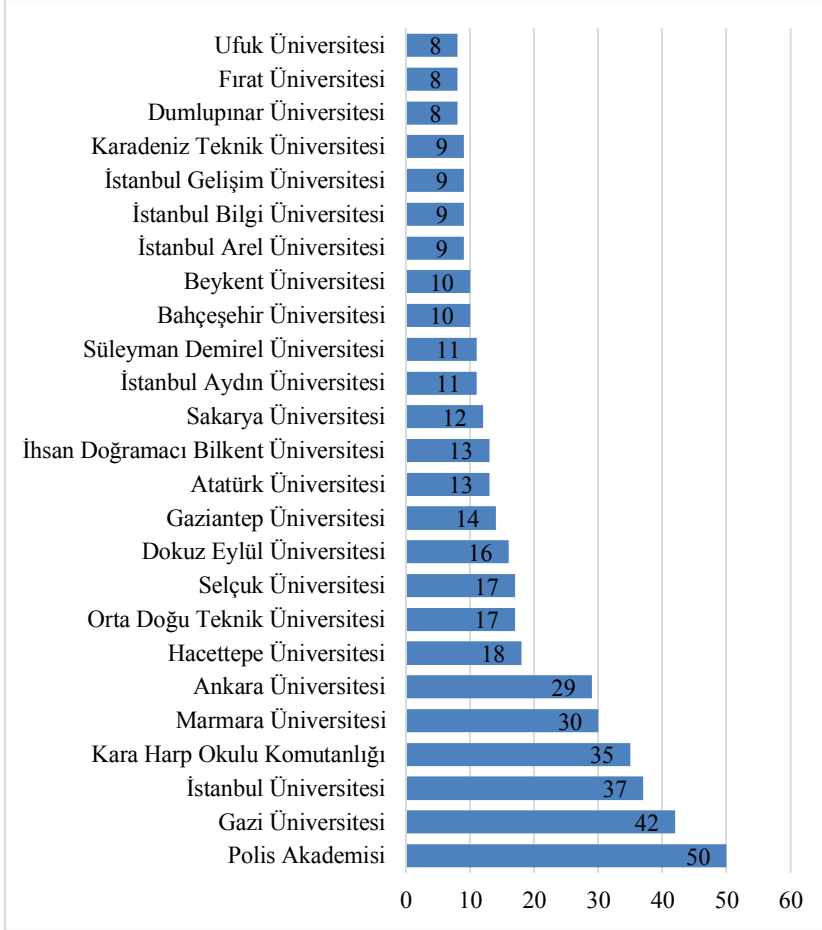
***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Türkiye’de bulunan toplam 209 Üniversite arasından 111 tanesinde terörizm çalışmaları alanında lisansüstü tez hazırlanmıştır. Polis Akademisi’nde ve Kara Harp Akademileri Komutanlığı’nda terörizm çalışmaları alanında yayımlanan tezlerin, kurumların teşekkül amacı düşünüldüğünde ne kadar önemli olduğu aşikârdır. Bu anlamda Milli Savunma Üniversitesi’nin 2016’daki kuruluşu ve 2017’de Harp Okullarında yapılan düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, gelecek yıllarda çok daha fazla tezin kaleme alınarak literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Zira Milli Savunma Üniversitesi’nde açılış yılı dolayısıyla terörizm çalışmaları alanında henüz sadece 1 adet doktora 1 adet de yüksek lisans tezi yazılmıştır. Keza Milli Savunma Üniversitesi bünyesinde önceden var olan Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Bölümü’ne ilaveten İstihbarat Çalışmaları, Yapay Zekâ gibi farklı ve yeni programlar eklenmiştir. Terörizm Çalışmalarının, multidisipliner ve interdisipliner bir alan olduğu dikkate alındığında, teşekkül ettirilen yeni bölümlerin çatısı altında da terör ve terörizmle ilgili konularda tez yayınlanması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda, Milli Savunma Üniversitesi’nde terörizm alanında yazılan tezlerde ciddi bir artış beklenmektedir.

Öte yandan Grafik-7’de sıralamaya tabii koyulduğu üzere, terörizm çalışmaları hakkında en çok tez yazılan sivil üniversitelerin; Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi olduğu görülmektedir. Bu alanda Gazi Üniversitesi’nde 42; İstanbul Üniversitesi’nde 37; Marmara Üniversitesi’nde 30; Ankara Üniversitesi’nde ise 29 adet lisansüstü tez yazılmıştır. Bu okullarda terörizm ile ilgili bir ana bilim dalı olmamasına karşın, güvenlik ve terörizm ile ilgili bazı ders içerikleri mevcuttur. Bunlara ilaveten; Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde terör dizinli 17 adet ve Bilkent Üniversitesi’nde 13 adet tez yazılmıştır. Boğaziçi Üniversitesi’ne bakıldığında ise bu alanda kaleme alınan sadece 2 adet tez olduğu göze çarpmaktadır. Genel itibarıyla ODTÜ, Bilkent, Boğaziçi gibi Türkiye’nin önde gelen üniversitelerinin terör ve terörizm dizinli tez çalışmalarındaki sınırlılık dikkat çekicidir.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

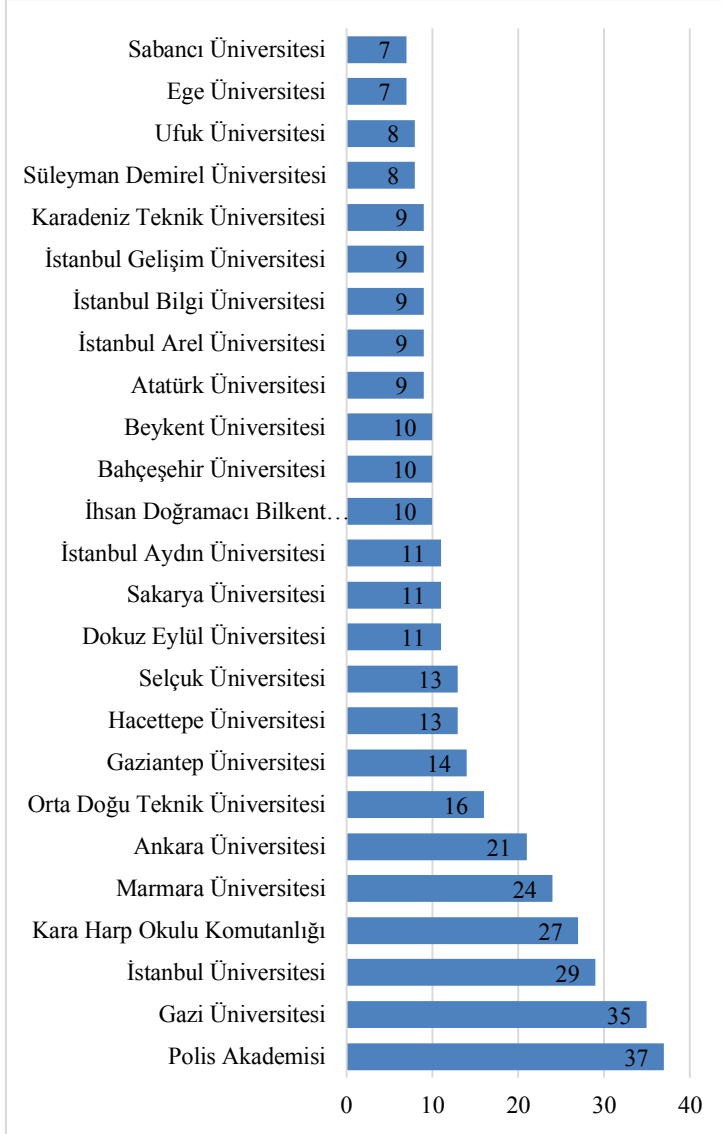
Grafik-7 En Çok Yüksek Lisans ve Doktora Tezi Bulunan İlk 25 Üniversite
(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Diğer taraftan 576 adet yüksek lisans tezi incelendiğinde; tablonun genel durumdan çok farklı olmadığı görülmektedir. Grafik-8’de görüleceği üzere, Yüksek lisans tezlerinin 37 tanesi Polis Akademisi’nde ve 27 tanesi ise Kara Harp Okulu Komutanlığı’nda yazılmıştır. Terör dizinli en çok yüksek lisans tezi yazılan sivil üniversite Gazi Üniversitesidir. Gazi Üniversitesi’nde 35, İstanbul Üniversitesi’nde 29, Marmara Üniversitesi’nde 24 ve Ankara Üniversitesi’nde 21 adet terör dizinli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. ODTÜ’de yazılan lisansüstü tezlerin 16 tanesi yüksek lisans teziyken sadece 1 tanesi doktora tezidir.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Grafik-8 En Çok Yüksek Lisans Tezi Bulunan İlk 25 Üniversite (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

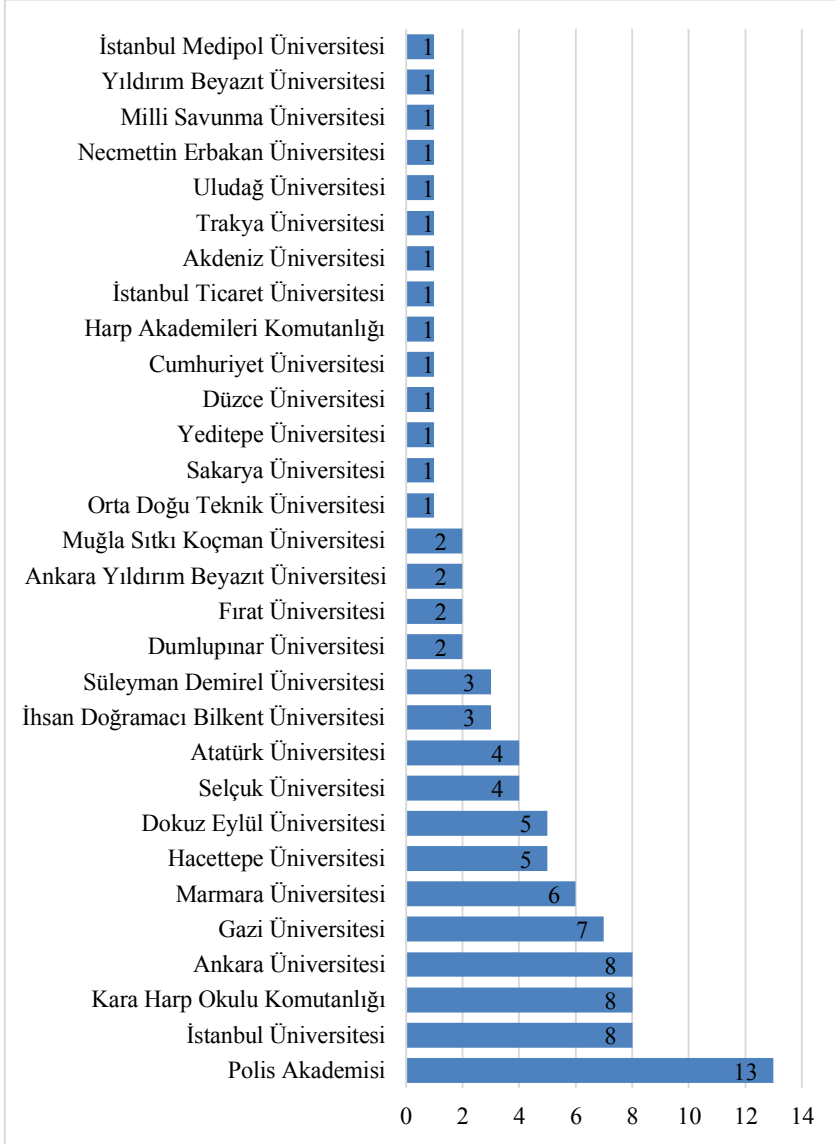

Elde edilen bulgulara göre hem askeri hem sivil üniversiteler, doktora derecesinde nispeten daha az sayıda terör dizimli tez çıkartmaktadır. 1991 ve 2021 yılları arasında sadece 30 üniversitede toplam 96 adet doktora tezi yazılmıştır. Grafik-9’da sınıflandırılıp sıralandığı üzere doktora tezlerinin 13

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

tanesi Polis Akademisi, 8’er tanesi Kara Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi, 7 tanesi Gazi Üniversitesi ve 6 tanesi Marmara Üniversitesi’nden yayımlanmıştır.

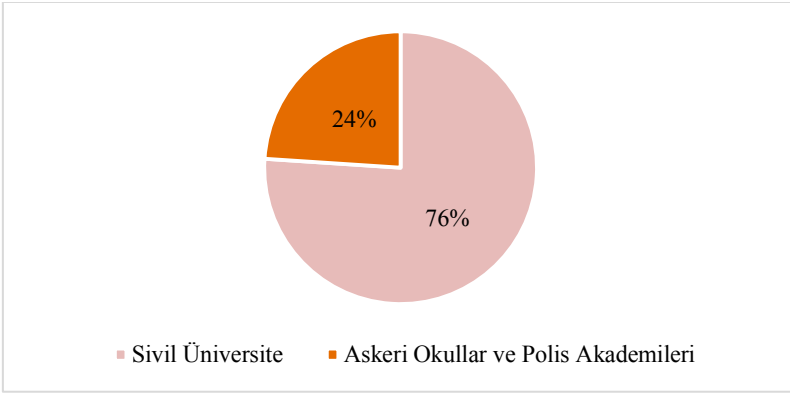
Grafik-9 Doktora Tezleri Bulunan Üniversiteler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

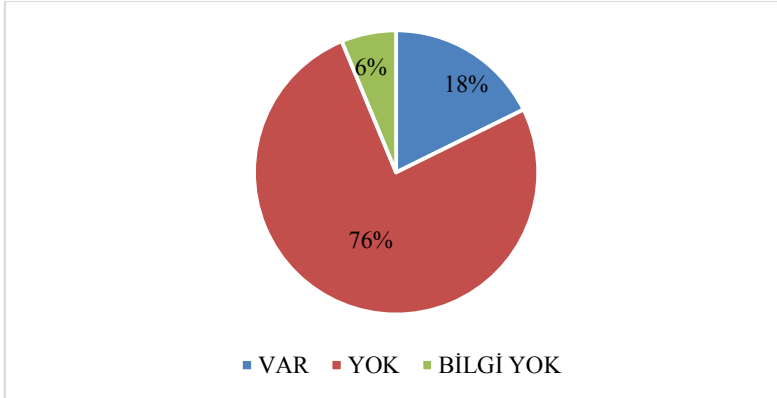
Genel bir oranlama yapacak olursak; 1991-2021 yılları arasında yazılan doktora tezlerinin %76’sının sivil üniversitelerde geriye kalan %24’ünün ise Askeri Okullarda ve Polis Akademisinde yazıldığı Grafik 10’da görülmektedir. Askeri nosyonu bulunan okulların ağırlıklı olması beklenirken, sivil üniversiteler terörizm çalışmaları alanında daha fazla doktora tezi çıkarmıştır.

Grafik-10 Üniversiteler Arasındaki Dağılım (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Yazılan tüm doktora tezleri arasında askeri nosyonu haiz tez danışmanlarının oranı, Grafik 11’de görüldüğü üzere %18’dir. Bu danışmanların %76’lık büyük bir kısmının askeri nosyonu bulunmamaktadır. %6’lık kısmı için bilgi elde edilememiştir.

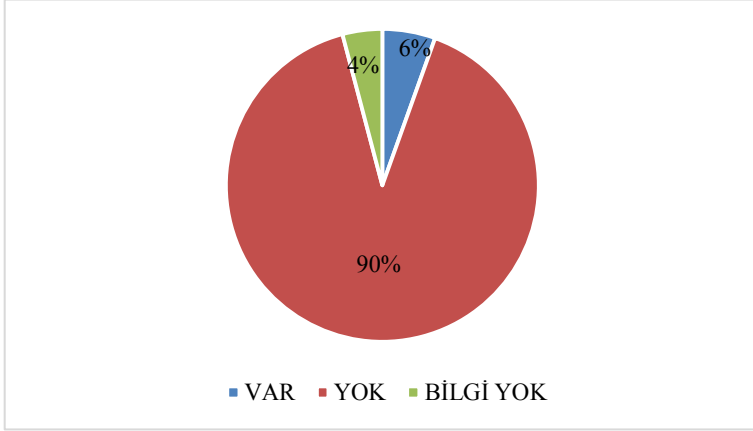
Grafik-11 Yayınlanan Doktora Tezlerinde Askeri Nosyonu Haiz Tez Danışmanları (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

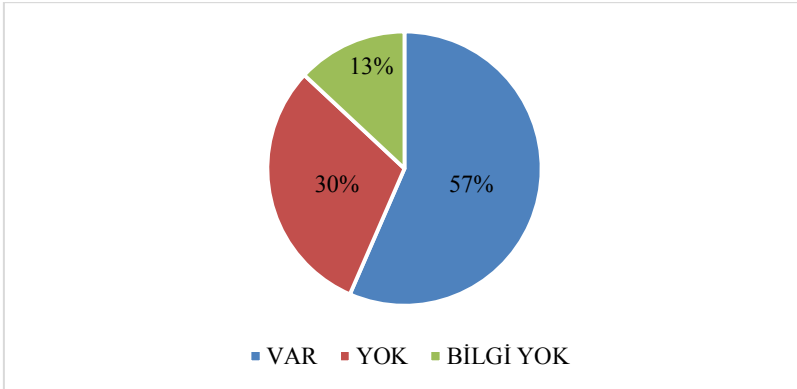
Bunun yanında, sivil üniversitelerde yazılan doktora tezleri incelendiğinde danışmanların %90’ının askeri bir nosyonu olmadığı; sadece %6’lık bir kısmının askeri nosyonu haiz olduğu Grafik-12’de görülmektedir.

Grafik-12 Sivil Üniversitelerde Yazılan Doktora Tezlerinde Askeri Nosyonu Haiz Tez Danışmanları (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Askeri Okullarda ise bu oran nispeten daha fazladır. Harp Okulları bünyesinde yazılan doktora tezleri arasında askeri nosyonu haiz tez danışmanlarının oranı, Grafik 13’te görüldüğü üzere, %57, askeri nosyonu bulunmayanların oranı ise %30’dur. Bu, askeri okullarda aynı zamanda dışarıdaki sivil üniversitelerden gelen hocaların ders vermesi ve tez danışmanlığı yapmasıyla ilgili bir durumdur.

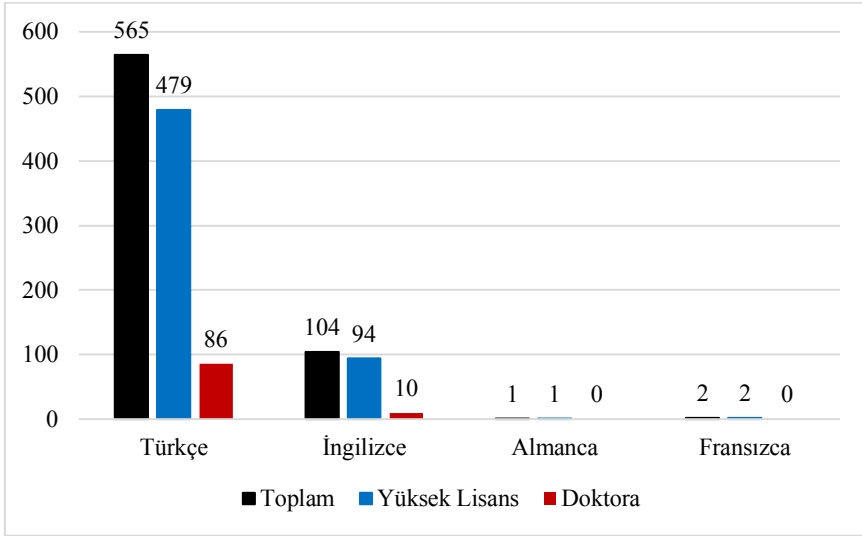
Grafik-13 Harp Okullarında Yazılan Doktora Tezlerinde Askeri Nosyonu Haiz Tez Danışmanları (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Grafik 14’te görülüşü üzere, yayımlanan 672 lisansüstü tezin 565 tanesi Türkçe, 104 tanesi İngilizce yayımlanmıştır. Bu tezlerden sadece 2 tanesi Galatasaray Üniversitesi’nden ve Fransızca olarak yüksek lisans derecesinde yayımlanırken 1 adet yüksek lisans tezi de Türk-Alman Üniversitesi’nden Almanca yayımlanmıştır. İngilizce yayımlanan yüksek lisans tezlerinin büyük bir bölümü Bilkent Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, TED Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Atılım Üniversitesi ve İstanbul Kültür Üniversitesi gibi özel okullarda yazılmıştır. Bunun yanında yabancı dilde yayımlanan 97 tane yüksek lisans tezi varken; sadece 10 tane İngilizce kaleme alınmış doktora tezi bulunmaktadır. İngilizce olarak yazılan 10 doktora tezi ise Bilkent Üniversitesi, ODTÜ, Polis Akademisi, Marmara Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi’nden yayımlanmıştır.

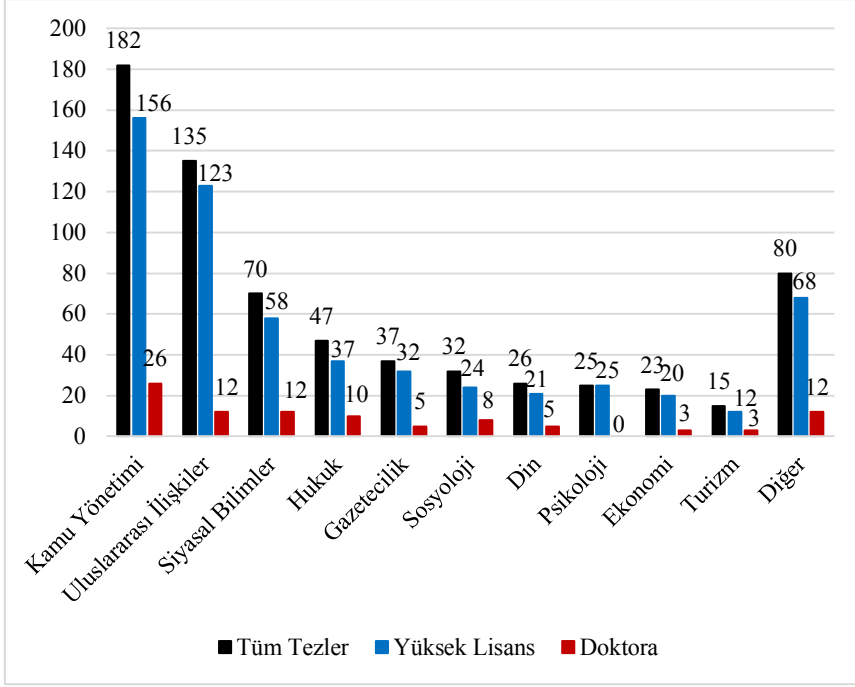
Grafik-14 Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Yazıldığı Diller (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Grafik 15’te görüldüğü üzere, Türkiye’de yazılmış 672 tez 37 farklı akademik bilim dalıyla ilişkilidir. Terör dizimli lisansüstü tezlerin konulara göre dağılımı incelendiğinde; sırasıyla en çok Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, Siyasal Bilimler, Hukuk, Gazetecilik, Sosyoloji, Din, Psikoloji, Ekonomi ve Turizm alanlarında tez yazıldığı görülmektedir. Kamu yönetimi alanında toplam 182; Uluslararası İlişkiler alanında toplam 135; Siyasal Bilgiler alanında ise toplam 70 adet tez bulunmaktadır.

Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN

Grafik-15 Tezlerin Konulara Göre Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

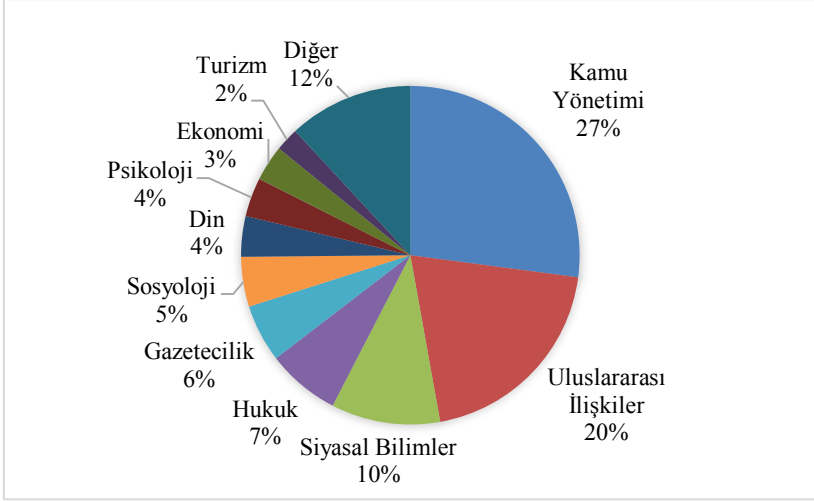

Bu dağılımda en büyük payı %27’lik bir oran ile Kamu Yönetimi, %20’lik bir oran ile Uluslararası İlişkiler ve %10’luk bir oran ile Siyasal Bilimler oluşturmaktadır (Grafik 16). Bunun yanında; Hukuk ve Gazetecilik alanında yazılan tez oranları da dikkate değerdir. Fakat terör ve terörizmle ilgili çalışmalarda, Psikoloji ve Sosyoloji bilimlerinin rol ve önemi göz önünde bulundurulduğunda, psikoloji alanında yazılan tez sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

Öte yandan, lisansüstü tez yazarlarının büyük bir çoğunluğu tezlerini birden çok bilim alanı ile ilişkilendirmiştir. Bu durum terörizm alanındaki çalışmalarda çok disiplinli bir yöntem tercih edildiğini göstermektedir. Buna karşın, terörizm çalışmalarının çok disiplinli bir araştırma alanı mı olduğu, yoksa disiplinler arası bir çalışma alanı mı olduğu tartışmalıdır.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Grafik-16 Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Konulara Göre Yüzdelik Dağılımı
(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Lisansüstü tezlere konu edilen örgütler incelendiğinde; büyük bir çoğunluğunun PKK/KCK ile ve DEAŞ'ı araştırdığı görülmektedir. Burada bir parantez açıp, terörizm literatüründe sıklıkla referans gösterilen David C. Rapoport'un 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan "Anarşist Dalga", 20. yüzyılın başlarında ve ortalarında zuhur eden "Nasyonalist (Milliyetçi) Dalga" ve "Yeni Sol/Marksist Dalga" ile bunları müteakip gelişen ve günümüze kadar devam eden "Dini Dalga" üzerinden yaptığı tarihsel terör okumasına değinilmesi önemlidir.

Rapoport, modern terörizmi tarihsel seyrinde birbirlerinden ayrılan siyasal şiddet modellerine göre "dört dalga" halinde izah etmiştir. Dalgaların her biri bir kuşağı temsil ederken; her kuşak farklı bir ideolojiden (anarşist, anti-kolonyal, sosyalist ve dini köktencilik) esinlenip beslenmiştir. Birinci Dalga, 1870'li yıllardan başlayıp 1910'lara kadar süren, devrim maksatlı, devlet başkanlarını hedef alan, dinamitlerin kullanıldığı suikast eylemlerine tanıklık edilen "Anarşist Dalga"dır. İkinci Dalga, 1920'li yıllar ile 1960'lı yıllar arasında "kendi kaderini tayin hakkı" söyleminin damga vurduğu sömürge karşıtı döneme tekabül eden; sömürgeci yönetimleri yıkıp yeni devletler kurma gayesi taşıyan ve daha ziyade polisleri ve askerleri hedef alan, gerilla tarzı vur kaç taktiklerinin yoğun kullanıldığı "Nasyonalist (Milliyetçi) Dalga"dır. Üçüncü Dalga, 1960'lar ile 1980'ler arası döneme

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

damgasını vuran, kapitalist düzeni yıkmayı amaçlayan, özellikle ABD gibi hükümetlere odaklanan, korsanlık, kaçırma ve suikast eylemlerine başvurulmuş “Yeni Sol Dalga”dır. Vietnam Savaşı ve Filistin Sorunu özelinde şekillenen bu dönem, ETA, ASALA, PKK ve IRA gibi örgütler palazlanmasına elverişli bir ortam sunmuştur. Ayrıca bu dönem, Türkiye’yi derinden etkileyen bir dönem olmuş; Türkiye’de terörizm alanında ilk akademik çalışmalar 90’lı yıllarda yapılsa da ilk araştırmalarda ağırlıklı olarak “Yeni Sol Dalga” döneminde ortaya çıkan terör örgütleri konusu incelenmiştir. Dördüncü Dalga ise, 1979 yılında başlayan ve 2020’li yılların sonuna kadar devam edeceği öngörülen, “Küresel İslam Hilafeti” kurma niyet ve amacına binaen ABD, İsrail ve Avrupa’nın yanı sıra kitle iletişim ve ulaşım hatları ile halk meydanlarını hedef alan, intihar saldırıları ve hava ve kara taşıtlarının silah olarak kullanılmaya başlandığı “Dini Dalga”dır (Rapoport, 2004). Bu dönemde 11 Eylül ve müteakiben Bali, Riyad, Kazablanka, Cakarta, Necef, İstanbul, Madrid, Londra ve İslamabad gibi küresel ölçekte yüksek tesirli saldırılar cereyan etmiştir. Nitekim Türkiye’de en çok işlenen tez konularından birisi olan Devlet’ül Irak ve’s Şam (DEAŞ) terör örgütü bu dönemde palazlanmıştır. Keza Türkiye’de terörizm çalışmalarında en fazla zikredilen terör örgütlerinden bir diğeri olan El-Kaide yine dördüncü dalga içinde yer almıştır.

Rapoport’un geliştirdiği “terörizmin dört dalgası”, kavramsal, teorik ve ampirik boyutlarıyla terörizm çalışmalarına yön vermekle birlikte, en fazla eleştirilen yaklaşımlardan birisi olmuştur. Bu bağlamda terörizmin dalgalar halinde dönemlere hapsedilmesinin indirgemeciliğinin yanı sıra, dalgaların her zaman ampirik gerçeklikle örtüşmediği, terörist şiddeti keskin çizgilerle ayrıştırmak suretiyle tarihsel trendler üzerinden tasvirlemenin yanıltıcılığı dile getirilmiştir. Ayrıca Rapoport’un terörizmi dalgalar halinde sınıflandırırken, terör örgütlerinin tarihten aldıkları dersleri göz ardı ettiği ileri sürülmüştür. Zira ister yeni kurulsun isterse uzun zamandır varlık göstere sin tüm terör örgütlerinin; diğer terör örgütlerinin bilgileri, deneyimleri, başarıları ve hatalarını gözlemleyip analiz ederek kendilerine has yeni taktikler, stratejiler ve hedefler geliştirdiklerine dikkat çekilmiştir. Mevzubahis dalgalardan ve eleştirilerden referansla, günümüzde terörizmin eş zamanlı farklı ideolojilerden beslenen ve yine siyasal şiddetin eylemselliğinden birbirleriyle örtüşen bir metodoloji benimsediği görülmektedir. Yine bu açıdan bakıldığında, devlet ve devlet-dışı silahlı

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

aktörlerin aralarındaki ilişkinin eskisi gibi ‘örtülü’ ve ‘gayri-meşru’ addedilmediği görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, artık devletlerin diğer devlet-dışı silahlı aktörlerle aralarındaki ilişki daha ‘alenî’ ve ‘meşru gerekçelere’ dayanmaktadır. Aktörler arasındaki ilişki eskiye nazaran gittikçe grileşmekte, bu da sınırların daha bulanık bir hale gelmesine yol açmaktadır. Literatürde “vekâlet savaşları” olarak tanımlanan bu hakikat, bir taraftan aktörler arasındaki kirli ilişki ağını; diğer taraftan da terör örgütlerinin eylemlerine siyasi, askeri, diplomatik ve hukuki yönlerden nasıl meşruiyet kazandırıldığını göstermektedir.

Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde, Türkiye’nin farklı dönemlerde dört terör dalgasıyla da yüzleşmek zorunda kaldığına dikkat çekilmelidir. Bu anlamda Türkiye’nin farklı saiklerle kurulan, çok çeşitli motivasyonlarla hareket eden, insan kaynağı temini ve eylem yöntemleri itibarıyla son derece esnek ve koşullara hızla adapte olabilen terör örgütleriyle uzun soluklu ve çetin bir mücadele tecrübesi vardır. Nitekim Türkiye’de yaşam alanı bulan MLKP, DHKP-C, PKK, İBDA-C, Hizbullah gibi muhtelif ideolojik argümanlarla farklı hedef kitlelerine yönelen çok sayıdaki terör örgütünden bahsetmek mümkündür. Ne var ki, Türkiye’deki lisansüstü tez çalışmaları incelendiğinde, akademi çalışmalarının en çok “Sol Dalga” ve “Küresel İslam Hilafeti” kurma amacıyla hareket eden terör örgütlerinden etkilendiği açıktır.

3. TERÖR VE TERÖRİZMLE İLGİLİ PROGRAMLARIN MÜFREDATLARININ İNCELENMESİ

Terörizm konusunda Türkiye’de yayımlanan tez sayısında kayda değer bir artış yaşanmaktadır. Bu bağlamda, terörizm çalışmaları üniversite enstitülerinde bir program ya da eğitim programlarında ders olarak karşımıza çıkmaktadır.

2001 yılında yüksek lisans ve doktora eğitimine başlayan Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, terörizm adıyla olmasa da “Uluslararası Güvenlik ile Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi” programları kapsamında terörizm içerikli dersler vermeye başlamıştır. Ancak Türkiye’de terörizm alanında ilk lisansüstü eğitim, 2002 yılında Kara Harp Okulu (KHO) Savunma Bilimleri Enstitüsü’nde (SAVBEN) başlamıştır. İlk önce 2002’de “Uluslararası Güvenlik ve Terörizm” bilim dalında yüksek lisans eğitimi açılmış; 2006 yılında ise aynı alanda doktora eğitimi verilmeye

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

başlanmıştır (Avcı & Demir, 2017, s. 18) Yüksek lisans eğitimi 2002’de başlamasına karşın, 2006 yılına kadar terör dizinli herhangi bir lisansüstü teze rastlanılmamıştır. 2006 yılında ise “terör” dizini taşıyan tek lisansüstü tez Kara Harp Okulu Komutanlığından yayımlanan “Türkiye’de Terör Örgütleri Tarafından Gerçekleştirilen İntihar Saldırılarının Sosyolojik ve Psikolojik Açidan İncelenmesi ve Önleme” konulu yüksek lisans tezi olmuştur. Polis Akademisi’nden ilk tez ise 2007 yılında yayımlanmıştır. Bu tez; “PKK Terör Örgütünün Siyasal Alan ve Legalleşme Faaliyetleri (1975-2006)” konulu bir Yüksek Lisans tezidir. 2016 yılında kurulan Milli Savunma Üniversitesi’nden yayımlanan terör dizinli 2 adet lisansüstü tez ise 2019 ve 2020 yıllarında yayımlanmıştır.

Bu tezlerden ilki “Terörizm Niteliğindeki Faaliyetler Karşısında Meşru Müdafaa Hakkı ve Türkiye’nin Bu Kapsamda Suriye’de İcra Ettiği Harekâtlar” konulu yüksek lisans tezi iken; diğeri “Örgütlü Suçlarla Mücadelede Matris Organizasyon” konulu doktora tezidir. Polis Akademisi ve Kara Harp Okulu’ndan yayımlanan terör dizinli ilk doktora tezleri ise 2010 yılında yayımlanmıştır.

Doğrudan terörizmle ilgili lisansüstü eğitim programı bulunmayan Polis Akademisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ), Marmara Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi ve İstanbul Ayyansaray Üniversitesi gibi bazı üniversitelerde istihbarat, güvenlik ve strateji gibi konularda lisansüstü eğitim verilmektedir. Bu programlarda terörizm içerikli dersler bulunmaktadır. Örneğin Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı Uluslararası Güvenlik Yüksek Lisans Programı içerisindeki derslerden birisi “Terörizm Çalışmalarında Güncel Yaklaşımlar” isimli derstir.

Bu ders kapsamında, mevcut terör tehditlerinin devlet politika ve stratejilerini nasıl şekillendirdiği ele alınmaktadır. Bu minvalde, 11 Eylül sonrası küresel terörizm sorununun farklı açılardan değerlendirildiği kaydedilmektedir. Ayrıca terörizm çalışmalarında paradigmanın değişmesine yönelik tartışmalar, eski ve yeni terörizm, devlet terörizmi, iç savaş ve çatışma bölgeleri, şiddet içeren söylem ve deradikalizasyon gibi konuların ders kapsamında işlendiği belirtilmektedir (Polis Akademisi, 2022). Diğer

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

üniversitelerde bulunan terörizm konulu dersler de içerik yönünden Polis Akademisi’ndeki bu derse yakındır.

Milli Savunma Üniversitesi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, doğrudan terörizmle ilgili lisansüstü eğitimi vermektedir. Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü içerisinde terörizm çalışmaları kapsamında “Uluslararası Güvenlik ve Terörizm” bölümü bulunmaktadır. Keza Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi’nde bu bölüm Güvenlik Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yer alırken (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, 2022a); Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nde Sosyal Bilimler Enstitüsü içinde bulunmaktadır (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2022).

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Milli Savunma Üniversitesindeki Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programında; 5 ders güz döneminde 5 ders bahar döneminde olmak üzere toplam 10 tane ders bulunmaktadır. Güz döneminde; Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği, Uluslararası Terörizm ve Şiddet, Güvenlik Odaklı Uluslararası İlişkiler Teorileri, Stratejik Düşüncenin Temelleri ve Küreselleşme ve Güvenlik dersleri yer almaktadır. Bahar döneminde ise Seminer, Uluslararası Hukukta Güncel Meseleler, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma, Uluslararası Politikada Ortadoğu ve Güvenlik Sorunları, Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik dersleri müfredata dahil edilmiştir.

Seminer dersi hariç bu derslerin hepsi 3 kredili derslerdir. Dersi veren hocalar arasında sivil ve askeri nosyona sahip pek çok isim bulunmaktadır. Dersler arasında direkt olarak terörizmi konu alan “Uluslararası Terörizm ve Şiddet” isimli ders dikkat çekmektedir. Bu derste; farklı anlamları ile terörizm kavramı üzerinde durulmaktadır. Bu ders kapsamında; 19. Yüzyılın ikinci yarısında Rusya’da ortaya çıkan anarşist terör dalgası, sömürgecilik karşıtı terörizm, sol ideoloji temelli terörizm ile eylemlerini inançlarla açıklamaya çalışan son terör dalgası analiz edilmektedir. Bu bağlamda özellikle El Kaide ve DEAŞ /İŞİD terör örgütleri incelenmektedir (Milli Savunma Üniversitesi, 2022b).

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Tablo-1 Milli Savunma Üniversitesindeki Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programı Dersler (Kaynak: Milli Savunma Üniversitesi, 2022b.)

Kod	Yarıyıl	Ders	Kredi	AKTS	Tür
ALP	Güz	Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği	3	12	Z
ALP	Güz	Uluslararası Terörizm ve Şiddet	3	12	Z
ALP	Güz	Güvenlik Odaklı Uluslararası İlişkiler Teorileri	3	12	Z
ALP	Güz	Stratejik Düşüncenin Temelleri	3	12	S
ALP	Güz	Küreselleşme ve Güvenlik	3	12	S
Kod	Yarıyıl	Ders	Kredi	AKTS	Tür
ALP	Bahar	Seminer	-	12	Z
ALP	Bahar	Uluslararası Hukukta Güncel Meseleler	3	12	Z
ALP	Bahar	Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma	3	12	Z
ALP	Bahar	Uluslararası Politikada Ortadoğu ve Güvenlik Sorunları	3	12	S
ALP	Bahar	Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik	3	12	S

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programında; 5 zorunlu, 7 seçmeli olmak üzere toplam 12 ders bulunmaktadır (Tablo 2). Zorunlu dersler; Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Uluslararası Güvenlik Kuramları, Siyasal Şiddet ve Terörizm, Seminer ve Güvenlik Hukuku şeklindedir. Orta Doğu ve Terörizm, Ayaklanmalara Karşı Koyma ve Terörizmle Mücadelede İstihbarat, Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele, Terörizmin Finansmanı ve Mücadele Yöntemleri, Savaş-Çatışma ve Terörizm Veri Tabanları, İstihbarata Giriş ve Bölgesel Güvenlik Politikaları başlıklı dersler ise seçmeli dersler olarak sıralanmıştır.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

İlk olarak “Bilimsel Araştırma Yöntemleri” dersinde, öğrencilerin bu yöntemlere uygun olarak tez, makale ve araştırma raporu yazabilecek yeterliliğe ulaşması hedeflenmektedir. Literatür taramasına dayalı akademik araştırma yapma ve bilimsel etik çerçevesinde veri kullanma becerisinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. “Uluslararası Güvenlik Kuramları” dersinde ise başlıca uluslararası güvenlik kuramları, temel varsayımları, ana kavramları ve önemli sorunsallar analiz edilmektedir.

Ders kapsamında uluslararası güvenlik çalışmalarının tarihsel gelişimi ve uluslararası güvenlik kuramlarının güçlü ve zayıf yönleriyle ele alınmaktadır. “Siyasal Şiddet ve Terörizm” dersinde siyasal şiddet olgusunun kökenleri ve günümüze yansımaları terörizm kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Dünya tarihinin farklı evrelerinde terörizmin geçirdiği ideolojik, örgütsel ve yönetsel değişiklikler ele alınmaktadır. Dersin temel amacı; terör örgütlerinin farklı coğrafyalarda nasıl örgütlendiği ve günümüzde terörizmin uluslararası siyasetin bir aracı haline geldiği konularını işlemektir. “İstihbarata Giriş” dersinde ise istihbarat teorileri, temel kavramları, tarihsel arka planı, sınırlılıkları ele alınmaktadır. Dersin amacı; veri toplama disiplini, işleme, analiz teknikleri, istihbarata karşı koyma, denetim ve örtülü operasyonlara dair bilgi vermektir.

Dersin bir diğer amacı ise, istihbarat faaliyetlerinin ulusal güvenlik stratejilerinin belirlenmesi ve karar alma süreçlerindeki rolüne işaret etmektir. “Bölgesel Güvenlik Politikaları” isimli dersin temel amacı; Türkiye’nin ilgi ve etki alanındaki çevre ülkelerde gerçekleşen güvenlik sorunlarının bütüncül ve bölgesel bir anlayışla tartışılmasıdır.

Ders temelde teorik alt yapı ve devamında dört bölge özelinde ele alınmaktadır. Bölgesel konular jeopolitik yönü ve temel sorun alanları çerçevesinde analiz edilmektedir. “Orta Doğu ve Terörizm” dersinde ise geçmişten günümüze Orta Doğu’da görülen ve uluslararası güvenliği etkileyen sorunların tartışılması hedeflenmektedir.

Orta Doğu’da temel dengeler, bu dengelerin devletlerin iç siyasal yapıları ve birbirleriyle olan ilişkileri, terörizm, iç savaş, devletlerarası savaşlar, devrimler, halk ayaklanmaları ve toplumsal sorunları ele alınmaktadır. “Seminer” dersinde ise öğrencinin nasıl araştırma yapması gerektiğinin yöntem ve usullerinin belirtilmesi hedeflenmektedir (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, 2022b) .

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Bahar döneminin zorunlu dersi olan “Güvenlik Hukuku”, terörizme karşı güç kullanmanın hukuki çerçevesini değerlendirmektedir. Bu kapsamda güvenlik hukukuna ilişkin kavramlar, Türk hukukunda terörizm ve örgütlü suçlar, terörizme karşı kolluk tedbirlerinin uygulanması ve terörizme karşı devletin ülkesi dışında askeri güç kullanmasının hukuksal temelleri ele alınmaktadır.

“Ayaklanmalara Karşı Koyma ve Terörizmle Mücadelede İstihbarat” dersinde ayaklanmalara karşı koyma yöntemleri, terörizmle mücadele araçları ve istihbaratın bu kapsamdaki kullanımı konuları işlenmektedir. “Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele” dersinde terör örgütleri her yönüyle işlenmekte; Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin terörle mücadele stratejileri ele alınmaktadır.

İlk olarak, 19. yüzyılda başlayan milliyetçilik hareketleri, sosyalist fikirler, reform hareketleri ve siyasallaşan terör mercek altına yatırılmaktadır. Ardından, Cumhuriyet’ten önceki ve Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki ayaklanmalar analiz edilmektedir. Son olarak ise Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik, mezhebi ve dini terörizme odaklanılmaktadır. “Terörizmin Finansmanı ve Mücadele Yöntemleri” isimli seçmeli derste ise terörizmin finansmanı olgusunun kavramsal ve teorik açılardan incelenmesi hedeflenmektedir.

Bu kapsamda terör örgütleri tarafından finansal kaynakların elde edilmesi, transferi ve saklanması için icra edilen faaliyet ve yöntemler üzerinde durulmaktadır. Buna ilave olarak terörizmin finansmanı ile mücadelede kullanılan yöntem ve uygulamalar incelenmektedir. “Savaş, Çatışma ve Terörizm Veri Tabanları” isimli derste ise aşırı sağ kökenli terör örgütleri ele alınmaktadır (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, 2022b).

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Tablo-2 Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Uluslararası Güvenlik ve Terörizm
2020-2021 Güz Dönemi Ders Konu Kapsamları (Kaynak: Jandarma ve Sahil
Güvenlik Akademisi, 2022b.)

Yarıyıl	Ders	Tür
Güz/Bahar	Araştırma Yöntem ve Teknikleri	Z
Güz	Uluslararası Güvenlik Kuramları	Z
Güz	Siyasal Şiddet ve Terörizm	Z
Güz	İstihbarata Giriş	S
Güz	Bölgesel Güvenlik Politikaları	S
Güz	Orta Doğu ve Terörizm	S
Güz/Bahar	Seminer	Z
Bahar	Güvenlik Hukuku	Z
Bahar	Ayaklanmalara Karşı Koyma ve Terörizmle Mücadelede İstihbarat	S
Bahar	Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele	S
Bahar	Terörizmin Finansmanı ve Mücadele Yöntemleri	S
Bahar	Savaş, Çatışma ve Terörizm Veri Tabanları	S

“Uluslararası Güvenlik ve Terörizm” Tezli Yüksek Lisans Programı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi itibarıyla yüksek lisans öğrencisi kabulüne başlamıştır. 6 adet zorunlu, 2 adet seçmeli olmak üzere toplam 8 tane mevcuttur. Zorunlu dersleri arasında Güvenlik Çalışmalarında Araştırma Yöntemleri, Seminer, Tez Çalışmaları ve Uzmanlık Alan Dersleri bulunmaktadır (Tablo-3). Fakat seçmeli dersler kapsamında (Tablo 4 ve 5) program birçok seçenek sunmaktadır. Bu seçeneklerden bazıları; Avrupa Güvenliği 1, Bölgesel Güvenlik ve Güncel Sorunlar, Düşük Yoğunluklu Çatışma ve Terörizm, Küreselleşme Ulus-

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Devlet ve Terörizm, Siber Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları, Sınırşan Örgütlü Suç ve Terörizm, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, Politik Psikoloji, Milli Güvenlik, Siber Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları, Terörün Finansmanı dersleridir (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2022).

Tablo-3 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Tezli Yüksek Lisans Programı Zorunlu Dersler (Kaynak: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2022).

Ders	Yarıyıl	Tür
1. Dönem		
Güvenlik Çalışmalarında Araştırma Yöntemleri	Güz	Zorunlu
Seç-01	Güz	Seçmeli
2. Dönem		
Seminer	Bahar	Zorunlu
Seç-02	Bahar	Seçmeli
3. Dönem		
Tez Çalışmaları 1	Güz	Zorunlu
Uzmanlık Alan Dersi 1	Güz	Zorunlu
4. Dönem		
Tez Çalışmaları 2	Bahar	Zorunlu
Uzmanlık Alan Dersi 2	Bahar	Zorunlu

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Tablo-4 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Terörizm
Tezli Yüksek Lisans Programı Seçmeli Dersler-Güz (Kaynak: Nevşehir Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi, 2022).

Ders	Yarıyıl	Tür
Avrupa Güvenliği 1	Güz	Seçmeli
Bölgesel Güvenlik ve Güncel Sorunlar	Güz	Seçmeli
Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası	Güz	Seçmeli
Değerler Eğitimi	Güz	Seçmeli
Düşük Yoğunluklu Çatışma ve Terörizm	Güz	Seçmeli
Küreselleşme Ulus-Devlet ve Terörizm	Güz	Seçmeli
Milli Güvenlik	Güz	Seçmeli
Orta Doğu/Kafkaslar/Orta Asya Güvenliği	Güz	Seçmeli
Politik Psikoloji	Güz	Seçmeli
Sınırşan Örgütlü Suç ve Terörizm	Güz	Seçmeli
Terör ve Mücadele Yöntemleri	Güz	Seçmeli
Terörizmin Siyasal ve Toplumsal Dinamikleri	Güz	Seçmeli
Türkiye-Ab İlişkileri	Güz	Seçmeli
Uluslararası Güvenlik	Güz	Seçmeli
Uluslararası Güvenlik Teorileri	Güz	Seçmeli
Uluslararası Güvenlik ve Strateji Konuları	Güz	Seçmeli
Uluslararası Güvenlik ve Terörizm	Güz	Seçmeli

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

Tablo-5 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Terörizm
Tezli Yüksek Lisans Programı Seçmeli Dersler-Bahar (Kaynak: Nevşehir Hacı
Bektaş Veli Üniversitesi, 2022).

Ders	Yarıyıl	Tür
Avrupa Güvenliği 2	Bahar	Seçmeli
Çevresel Değişim ve Uluslararası Güvenlik	Bahar	Seçmeli
Güvenlik Yönetişimi	Bahar	Seçmeli
Kamu Diplomasisi	Bahar	Seçmeli
Orta Asya'da Güvenlik Sorunları	Bahar	Seçmeli
Siber Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları	Bahar	Seçmeli
Terörizm ve Siyasal Şiddet	Bahar	Seçmeli
Terörle Mücadele Demokratikleşme ve İnsan Hakları	Bahar	Seçmeli
Terörün Finansmanı	Bahar	Seçmeli
Türkiye-Ab İlişkileri 2	Bahar	Seçmeli
Uluslararası Güvenlik ve Strateji Konuları 2	Bahar	Seçmeli
Uluslararası Güvenlik ve Terörizm	Bahar	Seçmeli
Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları	Bahar	Seçmeli

SONUÇ

Anglo-Amerikan akademik anlayışın egemenliği altında gelişen terörizm çalışmaları; 11 Eylül terör saldırılarını müteakiben gerek celp ettiği akademik ilgi gerekse literatüre genişlik ve derinlik kazandıran araştırma konusu ve ürün yelpazesıyla ‘altın çağını’ yaşamaya başlamıştır. Her ne kadar terörizm çalışmalarının akademik bir disiplin olarak ele alınıp alınmaması gerektiği uzunca süredir tartışılabilen bir husus olsa ve yine terörizm araştırmalarının metodolojik sorunlarına yöneltilen eleştiriler devam etse de Batının terörizm araştırmalarında kaydettiği gelişmeler nicel

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

ve nitel açıdan pozitif yönlü bir trend çizmektedir. Buna mukabil, Batıdan çok daha fazla ve çeşitlilik arz eden terör saldırılarına hedef olan Türkiye’nin, on yıllardır sürdürdüğü terörizmle mücadelesini ulusal ve uluslararası literatüre kazandırması oldukça geç bir döneme tekabül etmiştir.

Bu anlamda, Türkiye’nin terörizm çalışmalarına yönelttiği akademik ilginin sınırlılığı, kurumsallaşma süreci ve seviyesine olumsuz yönde tesir etmiştir. Lakin bu durumu salt terörizm çalışmalarına atfetmek hatalı bir yaklaşımdır; zira Türkiye’nin Uluslararası İlişkileri akademik bir disiplin olarak kabulü ve kurumsallaştırması da fazlasıyla gecikmiş bir süreçtir. Diğer bir izahla, Türkiye’nin genel itibarıyla Uluslararası İlişkiler disiplini ve bununla ilintili yeni akademik disiplinler yahut altında teşekkül ettirilen çalışma alanlarında, Batı akademisi ve literatürüne oldukça geç angaje olduğunu söylemek mümkündür.

Mevzubahis gecikmişliğin bir getirisi olarak Türkiye’de terörizm çalışmalarının niceliği ve niteliği henüz istenilen seviyeye ulaşamamış; ayrıyeten, çalışmalardaki ‘nicel artış’ ile ‘nitel kalite’ arasındaki makas aralığı ziyadesiyle geniş kalmıştır. Bu bağlamda lisansüstü tez sayılarının son yıllardaki artışına rağmen; tezlerin özellikle belli başlı üniversitelere yoğunlaşması, tezlerin kapsam ve muhteviyatı, birincil ve ikincil kaynakların kullanımı, metodoloji, veri toplama teknikleri vb. hususlarda hızla iyileştirmeye gidilmesi gerektiği görülmüştür. Keza Türkiye’deki üniversitelerde uluslararası güvenlik ve terörizm çalışmalarının giderek artan popülaritesine rağmen; yüksek lisans programlarına karşın doktora programlarının çok daha az olduğu, bilahare çok az sayıda üniversitenin program hakkında yeterli bilgi verip müfredatlarını erişime açtığı ve dahası az sayıdaki müfredatın kapsam ve içerik açısından doyurucu olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ilaveten, ancak az sayıdaki üniversitenin özel uzmanlık gerektiren derslere programlarında yer verdiği; bunun sadece programın hazırlanmasındaki hata ve eksiklikten değil, aynı zamanda terör ve terörizmle ilgili alan uzmanı akademisyen yetersizliğinden kaynaklandığı not düşülmelidir. Son olarak Türkiye’deki lisansüstü terörizm çalışmalarının Hukuk, Ekonomi, Psikoloji, Sosyoloji, Din, Turizm, Gazetecilik vb. alanlarda yapılan araştırmalarla nispeten multidisipliner ve interdisipliner bir yaklaşımla ele alındığı; buna karşın, hakikatte terörizm çalışmalarının sırasıyla Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Bilgilerin baskın nüfuzu altında ilerlediği belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acharya, A., ve Buzan, B. (2019). International Relations 1919–1945: The First Founding of the Discipline . In *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Akgül, S. A. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri . *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30), 43-73.
- Altuntaş, E. O. (2009). *Terörizme Karşı Savaş Stratejisi*. İmge Kitabevi.
- Anadolu Ajansı. (2020). *Yeni Zelanda'da camilere terör saldırısı düzenleyen Tarrant'a ömür boyu hapis cezası*. Erişim tarihi: 15 Ocak 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yeni-zelandada-camilere-teror-saldirisi-duzenleyen-tarranta-omur-boyu-hapis-cezasi/1954502>
- Avcı, E. ve Demir, C. K. (2017). Terörizm Çalışmaları: Türkiye’deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26), 1-44.
- Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23 , 5-26.
- Beşe, E. (2002). *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*. Seçkin Yayınları.
- Bilir, H. (2009). *Terör-Medya ve Devlet*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bowie, N. G. (2020). 40 Terrorism Databases and Data Sets: A New Inventory. 14(1), 54-66.
- Brauch, H. G. (2012). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. In M. Aydın, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .
- Brian, J. M. (1974, June). *International Terrorism: A New Kind of Welfare*. Retrieved 2021 December, from The RAND Corporation, Erişim tarihi: 10 Ocak 2022, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P5261.pdf>
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press.
- Crawford, N. C. (1991). Once and Future Security Studies. *Security Studies*, 1(2), 283-316.

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr.Öğr.Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

- Çankaya, M. A. (1954). *Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler*. Örnek Matbaası.
- Demir, C. K. ve Engin Avcı. (2018). Turkish Terrorism Studies: A Preliminary Assessment. *All Azimuth*, 7(1), 21-44.
- Derin, G., Ziyalar, N. ve Aşicioğlu, F. (2020). Türkiye’de Terör Üzerine Yapılan Tezlerin Değerlendirilmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 17(1), 58-72.
- Gordon, A. (2005). Terrorism as an Academic Subject after 9/11: Searching the Internet Reveals a Stockholm Syndrome Trend. *Studies in Conflict & Terrorism*, 28(1), 45-59.
- Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism* . Columbia University Press.
- Jackson, R. (2012). The Study of Terrorism 10 Years After 9/11: Successes, Issues, Challenges. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(32), 1-16.
- Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi. (2022a). *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm*. Erişim tarihi: 18 Ocak 2022, <http://www.jsga.edu.tr/guvben/uluslararasi-guvenlik-ve-terorizm>.
- Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi. (2022b). *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm: 2020-2021 Güz Dönemi Ders Konu Kapsamları*. Erişim tarihi: 18 Ocak 2022, <http://www.jsga.edu.tr/guvben/uluslararasi-guvenlik-ve-terorizm>
- Lum, C., Kennedy, L. W. ve Sherley, A. (2006). Are counter-terrorism strategies effective? The results of the Campbell systematic review on counter-terrorism evaluation research. *Journal of Experimental Criminology*, 2(4), 489-516.
- Matusitz, J. (2013). *Terrorism and Communication: A Critical Introduction*. SAGE Publications.
- Milli Savunma Üniversitesi. (2022a). *Kara Harp Okulu Tarihçesi*. Erişim tarihi: 19 Ocak 2022, <https://kho.msu.edu.tr/hakkinda/tarihce.html>
- Milli Savunma Üniversitesi. (2022b). *Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı*. Erişim tarihi: 19 Ocak 2022, https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/enstitu_yeni_sayfa/03_AKADEM%C4%B0K/

**Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN**

ANA%20B%C4%B0L%C4%B0M%20DALLARI/08_GUVENLIK_
ARASTIRMALARI_ANA_BILIM_ DALI.pdf

- Morgan, P. M. (1999). Liberalist and realist security studies at 2000: Two decades of progress? . *Contemporary Security Policy*, 20(3), 39-71.
- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. (2022). *Programlar Hakkında Bilgi*. Erişim tarihi: 17 Ocak 2022, <http://ects.nevsehir.edu.tr/ects/bilgipaketi/dil/tr/bolum/801022/sayfa/1/donem/2013>
- Polis Akademisi. (2022). *Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Ders İçerikleri*. Erişim tarihi: 18 Ocak 2022, <https://gbe.pa.edu.tr/ders-icerikleri.html>
- Ranstorp, M. (2009). Mapping terrorism studies after 9/11: An academic field of old problems and new prospects. In R. Jackson, M. B. Smyth, & J. Gunning, *Critical Terrorism Studies*. Routledge.
- Rapoport, D. C. (2004). The Four Waves of Modern Terrorism. In A. K. Cronin, & J. M. Ludes, *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* (pp. 46-73). Georgetown University Press.
- Schmid, A. P. ve Jongman, A. J. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. North-Holland: Transaction Books.
- Schuurman, B. (2020). Research on Terrorism, 2007–2016: A Review of Data, Methods, and Authorship. *Terrorism and Political Violence*, 32(5), 1011-1026.
- Silke, A. (2004). An Introduction to Terrorism Research. In A. Silke, *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures*. London: Frank Cass. Retrieved from Andrew Silke, “An Introduction to Terrorism Research” in *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures*, (ed) Andrew Silke, London: Frank Cass, 2004, s. 25-28.
- Silke, A. ve Schmidt-Petersen, J. (2017). The Golden Age? What the 100 Most Cited Articles in Terrorism Studies Tell Us. *Terrorism and Political Violence*, 29(4), 692-712.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2022). Terörle Mücadele Kanunu. Erişim tarihi: 20 Ocak 2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3713&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

***Türkiye’de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program
Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz
Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN ve Elif GÜLTEKİN***

- Tepeciklioğlu, E. E. (2013). *Ege Akademik Bakış*, 13(3), 303-316.
- Terörizm Analiz Platformu. (2021). *Terörizm Analiz Platformu/Terrorism Analysis Platform*. Erişim tarihi: 12 Ocak 2022, <https://tap-data.com/analysis>
- Tickner, J. A. (2004). Feminist responses to international security Studies. *Peace Review*, 16(1), 43-48.
- Vennesson, P. (n.d.). Is Strategic Studies Rationalist, Materialist, and A-Critical? Reconnecting Security and Strategy. *Journal of Global Security Studies*, 5(3), 494–510.
- Weinberg, L., Pedahzur, A., & Hirsch-Hoefler, S. (2004, Winter). The Challenge of Conceptualizing Terrorism . *Terrorism and Political Violence*, 16(4), 777–794.
- Yayla, A. (1990). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIV(1-4), 335-385.
- Youngman, M. (2020). Building “Terrorism Studies” as an Interdisciplinary Space: Addressing Recurring Issues in the Study of Terrorism . *Terrorism and Political Violence*, 32(5), 1091-1105.

TÜRKİYE’DE TERÖRİZM VE RADİKALLEŞME LİTERATÜRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: AKADEMİK MAKALELER

Erol Başaran BURAL*

ÖZET

Bu çalışmada amaç, Türkiye’deki terörizm ve radikalleşme literatürünün durumunu, Türkiye’deki hakemli dergilerde yayımlanan akademik makaleler ile yabancı yayınlarda yayımlanan makaleleri miktar ve içerik açısından kıyaslayarak incelemektir. Bu kapsamda, Türkçe literatürün önemli bir bölümünü teşkil eden, Türkiye’deki hakemli ulusal dergilerde yayımlanan akademik makaleler yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerle kıyaslanarak incelenmiş, Türkçe literatüre terörizm ve radikalleşme alanlarında katkı sağlayan akademik makaleler nicelik ve içerik açısından analiz edilmiştir. Terörizm ve radikalleşme alanlarında Türkiye’de yayımlanan akademik makaleleri tespit edebilmek için Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu bünyesindeki Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi çatısı altında faaliyet gösteren TR Dizin internet sitesinden faydalanılmıştır. Bu çerçevede elde edilen veriler büyük hacimli metinlerin kategorilere indirgenmesini sağlayan “içerik analizi” yöntemi ile analiz edilmiştir. TR Dizin tarafından listelenen makalelerin başlıkları ve makale özetleri taranan anahtar kelimeye göre bir araya getirilerek metinler içerisinde sık tekrar eden kelimeler tespit edilmiş ve kelime bulutlarıyla görselleştirilmiştir. Türkiye’deki terörizm ve radikalleşme çalışmalarının, nicel açıdan yabancı yayınlarda yayımlanan çalışmalara göre daha geriden geldiği, içerik açısından ise çoğunlukla yabancı yayınlarda yayımlanan makale konularını tekrar ettiği araştırmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Terör, Terörizm, Radikalleşme, Literatür, Kelime Bulutu.*

A REVIEW ON TERRORISM AND RADICALIZATION LITERATURE IN TURKEY: ACADEMIC ARTICLES

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the terrorism and radicalization literature in Turkey by comparing the academic articles published in peer-reviewed journals in Turkey with those published internationally in terms of quantity and content. For this purpose, academic articles published in peer-reviewed national journals which constitute an important part of the Turkish literature, were compared with the articles published internationally. Academic articles published in Turkish national peer-reviewed journals on terrorism and radicalization was searched on the “TR Dizin” website, which operates under The Scientific and Technological Research Council of Turkey. The data was analyzed with the “content analysis” method, which enables large volume texts to be reduced to sub categories. The titles

* Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Bilim Uzmanı, Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Başkanı, erolbural@teram.org, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3355-2018>.

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 03 Ocak 2022 / 03 January 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 11 Ocak 2022 / 11 January 2022

and abstracts of the articles listed by “TR Dizin” were collected under a word document; frequently repeated words were identified and visualized with word clouds. It is among the results of this research that terrorism and radicalization studies in Turkey is mostly behind the studies published in foreign publications in terms of quantitative terms, and that they mostly repeat the articles published in foreign publications in terms of their content.

Keywords: *Terror, Terrorism, Radicalization, Literature, Word Cloud.*

GİRİŞ

Geçmiş en az birkaç yüzyıla dayanan terör ve terörizm kavramları (Rapoport, 2004, ss.50-65) üzerinde yapılan akademik çalışmalar, kavramın ilk ortaya atıldığı döneme kıyasla oldukça yenidir. Reid’e göre (1997, s.91) modern terörizm üzerine akademik çalışmalar 1960’da gelişmeye başlamıştır. Bir başka çalışmaya göre terörizm alanındaki çalışmalar, 1970’lerin başlarında, ayaklanmalara karşı koyma çalışmalarının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde önde gelen bilim adamlarının çabaları terörizm alanını, kendine özgü, fakat sınırlı bir araştırma alanı olarak tesis etmeyi başarmışlardır (Jackson, 2012, s.3).

11 Eylül olaylarının terörizm araştırmaları üzerinde muazzam bir etkisi olduğu bilinmektedir. Ne 1995’te Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) yaşanan Oklahoma City bombalı saldırısı, ne de 1993 yılındaki Dünya Ticaret Merkezi saldırısı, terörizmle ilgili araştırmaları 11 Eylül saldırıları kadar artırmamıştır (Lum, Kennedy ve Sherley, 2006, s.491). Terörizm konusu üzerine yapılan akademik çalışmaların 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından ivme kazandığı, bu tarihten itibaren yapılan araştırmaların %50 oranında artış gösterdiği ifade edilmektedir (Silke, 2003, s.25). Terörizm konusunda hazırlanan akademik makaleleri inceleyen 2006 yılına ait başka bir çalışmada (Lum, Kennedy ve Sherley, 2006, s.491) 1971 ve 2002 yılları arasında terörizmle ilgili olarak 14.006 makalenin yayımlandığı, bu makalelerin %54’ünün ise 2001 ve 2002 yıllarına ait olduğu ifade edilmektedir.

Terörizm alanında yapılan araştırmalar ilk başladığı günden bugüne kadar farklı aşamalardan geçmiştir. Demir ve Avcı (2018, ss.21-44) bu aşamaları inceledikleri çalışmalarında terörizm çalışmalarının gelişimini, Tablo 1’de görülen beş ayrı safhada ele almışlardır. Buna göre 1960’lardan itibaren sömürge ülkelerde başlayan ayaklanma hareketlerinin bir parçası olarak terörizm konusu da çalışılmaya başlanmıştır. Aynı çalışmaya göre,

terörizm çalışmaları 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından yükseliş dönemine girmiştir.

Tablo 1. Terörizm Çalışmalarında Dönemler (Kaynak: Demir, C. K. ve Avcı, E. (2018)

Dönem Adı	Dönem Yıllar	Özellikler
Hazırlık	1960-1969	Bu dönemde terörizm konusu siyasal şiddet çalışmaları ve ayaklanma / ayaklanmalara karşı koyma içerisinde alt konu başlığı olarak çalışılmıştır.
Yükseliş	1970-1978	Terörizm konusu kendine özgü bir konu olarak çalışılmaya başlanmıştır.
Olgunlaşma	1979-1985	Bu dönemde araştırmacılar uzmanlaşmış ve terörizm çalışma alanı olarak daha kararlı hâle gelmiştir.
Kriz	1986-2000	Terörizm alanındaki akademik çalışmalar azalmaya başlamıştır.
Yeniden Yükseliş	2001-	11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında terörizm üzerine akademik çalışmalar büyük bir artış göstermiştir.

Terörizmle ilgili akademik araştırma konularının büyük çoğunluğu, önemli terör saldırılarının ardından şekillenmiştir. 1995 yılında Aum Shinrikyo Tokyo metrosuna Sarin gazı saldırısı düzenledikten sonra, “terörizm ve kitle imha silahları” konusu popüler hale gelmiştir. 2000 yılında İsrail işgaline karşı başlayan İkinci Filistin İntifadasının ardından “intihar saldırıları” en çok araştırılan konulardan birisi olmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından ise, El Kaide ve Selefi hareketler araştırmacıların gündemi haline gelmiştir. ABD’nin Irak’ı işgali diasporada yaşayan Müslümanları öfkeliendirdiğinde “radikalleşme süreçleri” konusu araştırmacıların önceliği haline gelmiştir (Schmid ve Price, 2011, s.337).

Terörizm çalışmalarında önemli bir yer tutan şiddet eğilimli radikalleşme konusu, terörizmle kıyaslandığında nispeten daha da yeni bir araştırma alanıdır. Terörizmin, her türlü düşünce şeklinin radikalleşmesi neticesinde meydana geldiğinden yola çıkarak (Ünsal ve Olçar, 2019, s.122) radikalleşmeyle ilgili çalışmalar da bu alanda oldukça önemli hale gelmiştir.

Radikalleşme araştırmaları konusunda bir çalışma yapan Sedgwick 2001 yılından önce, “radikalleşme” teriminin akademik alanda oldukça nadir kullanıldığını belirtmektedir. Radikalleşme kavramının kullanım sıklığı 2005 ve 2007 yılları arasında artmaya başlamıştır. Bu artışın temel nedeni 2005 yılı Temmuz ayında Londra’da düzenlenen bombalı terör eylemlerinin ardından bu konudaki araştırmalara verilen önemin artmasıdır (2010, s.480).

Radikalleşmenin terörizm kavramıyla ilişkilendirilerek, terörizmin ve siyasal şiddetin kök nedenleri arasında radikalleşme kavramının sıklıkla gündeme gelmesi ise 2008 yılına rast gelmektedir. 2008 yılında Birleşik Krallık’ta faaliyet gösteren Uluslararası Radikalleşme Araştırmaları Merkezi (The International Centre for the Study of Radicalisation / ICSR) adına Neumann (2008, s.4) tarafından yapılan çalışmada, akademisyenlerin ve araştırmacıların “bombalar patlamadan önce neler oluyor?” sorusundan yola çıkarak radikalleşme konusuna sıklıkla atıfta bulunmaya başladıkları belirtilmiştir.

Yabancı yayınlarda terör, terörizm ve radikalleşme konularında akademik çalışmalar belirtilen şekilde iken yaklaşık yarım asırlık bir süredir terörizmle mücadele eden Türkiye’deki literatürün ne durumda olduğu sorusu akla gelmektedir. Türkiye’deki terörizm çalışmalarına yönelik bir çalışma yapan Avcı ve Demir’e göre (2017, s.3) 1960’lı yıllardan itibaren terör örgütleriyle mücadele eden Türkiye’de yürütülen terörizm çalışmaları yabancı yayınlarda yayımlanan çalışmalara göre daha geç başlamış, bu nedenle de bu alandaki literatürün oluşması da zaman almıştır.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye’deki terörizm ve radikalleşme literatürünün durumunu, Türkiye’deki hakemli dergilerde yayımlanan akademik makaleler ile yabancı yayınlarda yayımlanan makaleleri miktar ve içerik açısından kıyaslayarak incelemektir.

Çalışmanın temel varsayımı, Türkiye’deki terörizm ve radikalleşme çalışmalarının, nicel açıdan yabancı yayınlarda yayımlanan çalışmalara göre daha geriden geldiği, içerik açısından ise çoğunlukla yabancı yayınlarda yayımlanan makale konularını tekrar ettiği.

Bu amaçla, öncelikle yabancı yayınlarda yayımlanan makaleler ardından Türkiye’deki hakemli ulusal dergilerde yayımlanan akademik makaleler incelenmiş, uluslararası ve Türkçe literatür nicelik ve içerik açısından analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle araştırmacının yöntemine

değinilmiş, araştırmada kullanılacak uluslararası ve ulusal veriler ve bulgular ortaya konulmuş, söz konusu veriler nicelik ve içerik açısından analiz edilmiştir.

1. YÖNTEM

Türkiye’de terörizm ve radikalleşme alanlarında ulusal hakemli dergilerde yayımlanan, akademik makaleleri tespit edebilmek ve bir veri seti elde etmek üzere, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) bünyesindeki Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) çatısı altında faaliyet gösteren TR Dizin internet sitesinden faydalanılmıştır.

TR Dizin’de yer alan makalelere ilişkin verilerin kullanılmasının temel nedeni, TR Dizin sisteminin TÜBİTAK kontrolünde işletilen, akademik makalelerin hakem süreçlerinden geçirilip geçirilmediği kontrol edilen ve bu nedenle güvenilirliği tam olan bir portal olmasıdır. Sıralanan nedenlerle, TR Dizin’de listelenen akademik makaleler çalışma kapsamına alınmıştır. TR Dizin’den radikalleşme konusuyla ilgili olarak yeterli veri elde edilemediğinden, bu konuda bir kıyaslama yapabilmek üzere “Google Akademik” arama motoru kullanılmıştır. Bu durumun sonucu olarak, çalışmanın veri setinde yer alan makale sayılarından çok daha fazla makalenin arama motorlarında bulunabileceği, bu çalışma kapsamında yer verilen makale sayılarından daha fazlasının çevrimiçi ve basılı ortamlarda mevcut olabileceği kabul edilmektedir.

Yabancı yayınlarda terör, terörizm ve radikalleşme konularında yayımlanan makalelerin listelenmesi amacıyla ise “tandfonline” internet sitesi¹ kullanılmıştır. Bu sitenin seçilmesinin temel nedeni ise TR Dizin gibi devlet kontrolünde bir akademik portal olmamasına rağmen, çok sayıda yabancı akademik dergiyi bünyesinde barındıran ve bu alanda güvenilirliğini ispat etmiş bir internet sitesi olmasıdır.

Bu çalışmada kullanılan içerik analizi yöntemi, çeşitli verilerin “içeriğini” analiz etmeye yönelik bir yöntem olup olayların daha iyi analiz edilmesi ve yorumlanması için bir araya getirilen, metinlerin kategorilere indirgenmesini sağlamaktadır (Harwood ve Garry, 2003, s.479). İçerik analizi yapılırken veri setine dâhil edilen makalelerin başlıkları ve özet

¹ <https://www.tandfonline.com> adresinden erişilebilmektedir.

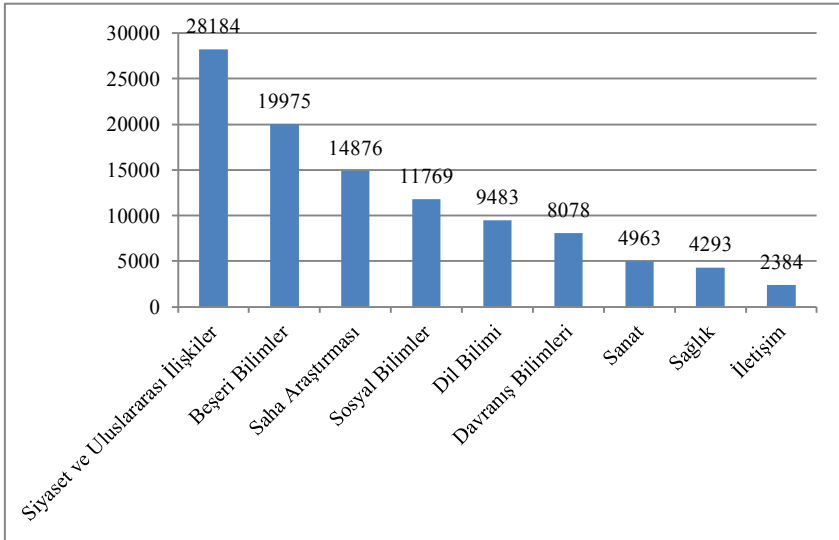
bölümleri tek bir metin belgesinde toplanmıştır. Makale başlıkları ve özetlerinden oluşturulan bu metinler kelime bulutu şeklinde görselleştirilerek içerik analizi yapılmıştır. Makale özetlerinin bir araya getirilmesinin temel nedeni özet bölümünün, ortalama 200 kelimeyle; makalenin amacı ve içeriğini, araştırma sonucunda elde edilen sonuçları vurgulayacağı ve makalenin özü hakkında ana fikri aktaracağı düşüncesidir. Bu noktadan hareketle, araştırmanın evrenini; tarama sonucunda ulaşılan tüm makaleler, araştırmanın örneklemini ise makalelerin başlıkları ve özet bölümlerinden oluşan veri seti teşkil etmiştir.

2. ELDE EDİLEN BULGULAR

2.1. Yabancı Yayınlarda Terör ve Terörizm Konularında Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular

Veri setini oluşturmak maksadıyla “tandfonline” internet sitesinde “terror” ve “terrorism” kelimeleri ayrı ayrı taranmıştır. Bunun temel nedeni “terror” ve “terrorism” kavramlarının sıklıkla birbirleri yerine kullanıldığının (Kuyaksil, 2014, s.83) bilinmesidir. Türkçe makaleler taranırken de aynı yöntem uygulanmıştır.

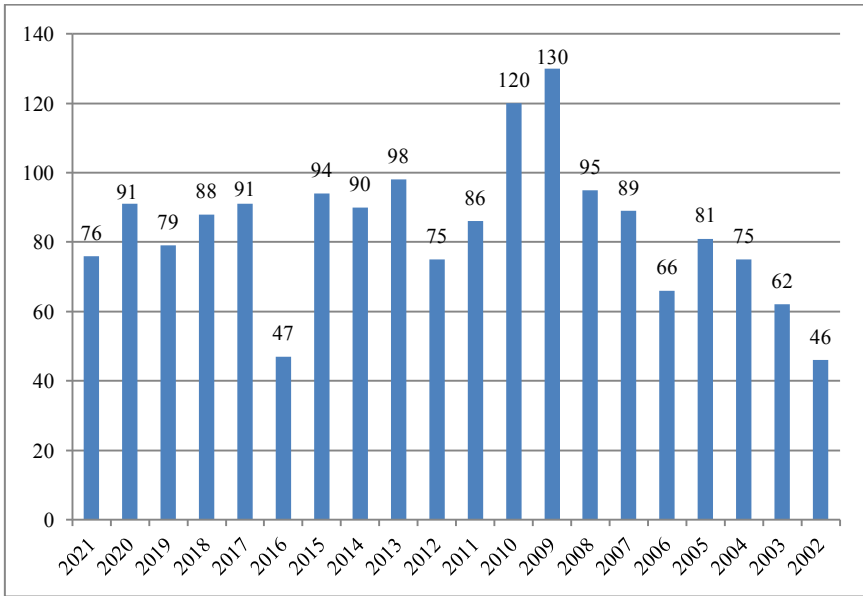
Tablo 2. “Terror” Kelimesinin Tandfonline’da Taratılması Sonucu
Makalelerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından
hazırlanılmıştır.)

Araştırma alanını daraltmak amacıyla tandfonline internet sitesinin gelişmiş arama özelliğinden yararlanılarak, sadece makale başlığında “terror” kelimesi yer alan makaleler listelenmiştir². tandfonline internet sitesinin arama motoru tarih aralığı olarak, 1798–2022 yılları aralığını kapsamaktadır. Arama sonucunda makale başlığında “terror” kelimesi yer alan toplam 1.899 adet makale bulunmuştur. Tarih aralığını daraltmak ve güncel makaleleri değerlendirebilmek ve aynı zamanda TR Dizin arama sonuçlarının tarih aralığıyla aynı aralığı kullanmak amacıyla 2002-2021 yıllarına ait makaleler listelenmiştir. Makale başlığında “terror” kelimesi yer alan makalelerden, 2002-2021 yıllarında yayımlanan 1.679 adet makalenin yıllara göre dağılımı Tablo 3’te görülmektedir.

“Terror” kelimesinin “tandfonline” sitesinde sadece makale başlıklarında taranması neticesinde, arama sonuçları içerisinde yer alan ilk beş dergi ise sırasıyla; “Terrorism and Political Violence”, “Critical Studies on Terrorism”, “Studies in Conflict & Terrorism”, “International Forum of Psychoanalysis” ve “Journal of Postcolonial Writing” isimli dergilerdir.

Tablo 3. “Terror” Kelimesinin Tandfonline’da Taratılması Sonucu Yıllara Göre Makale Dağılımı (2002-2021) (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

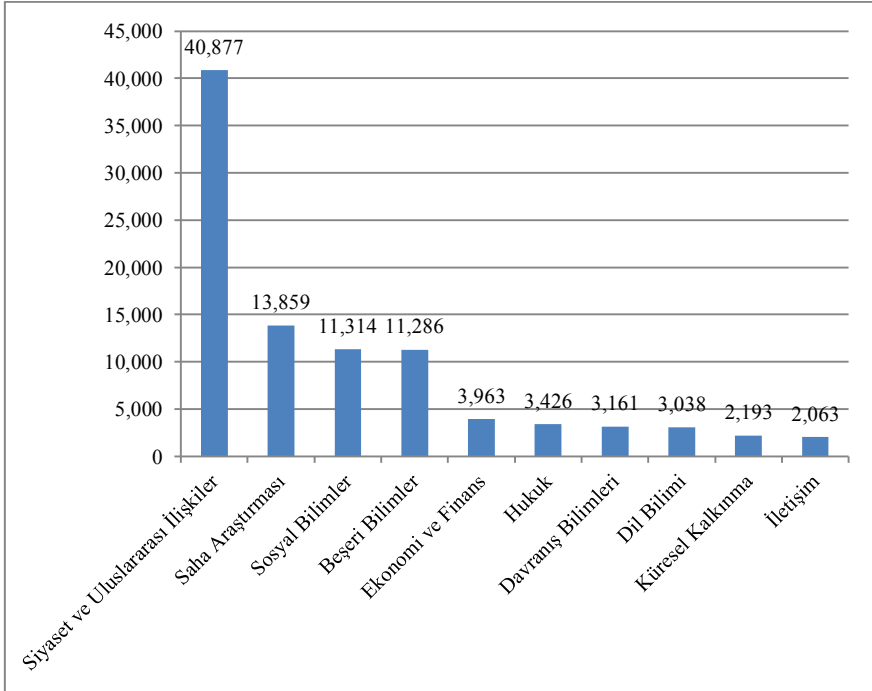

² Makale başlığında “terör” kelimesi geçen makaleleri taratabilmek için arama çubuğunda arama yeri “başlık” olarak seçilmelidir.

“Tandfonline” internet sitesi arama motorunda, İngilizce “terror” ifadesi taratıldığında, toplam 104.005 adet akademik makale listelenmektedir. Listelenen makalelerin 28.184’ü siyaset ve uluslararası ilişkiler, 19.975’i beşeri bilimler, 14.876’sı saha araştırması, 11.769’u sosyal bilimler, 9.483’ü dil bilimi, 8.078’i davranış bilimleri, 4.963’ü sanat, 2.384’ü iletişim, 4.293’ü sağlık alanlarında yayımlanmıştır. Makalelerin konu alanlarına göre dağılımı Tablo 2’de görülmektedir.

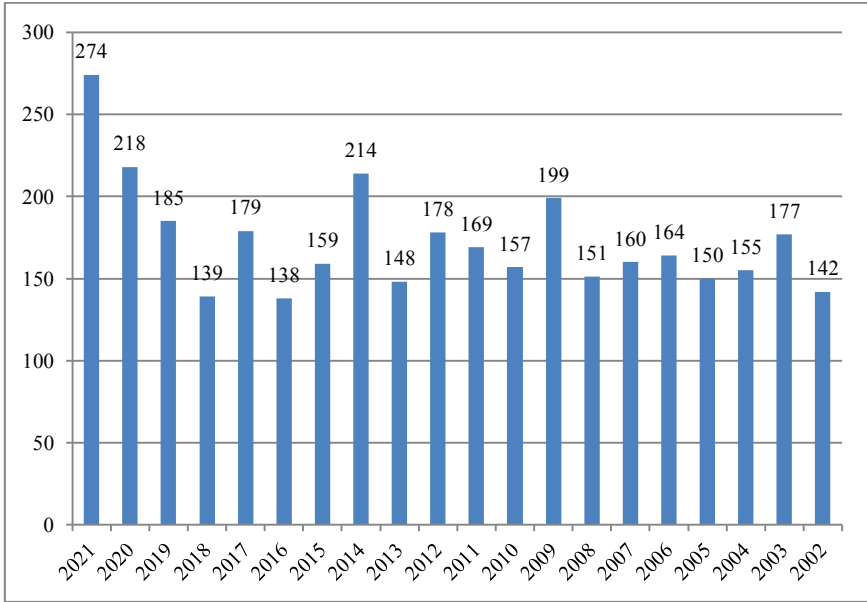
Benzer yöntemle “terrorism” kelimesi “tandfonline” arama motorunda taratıldığında, toplam 95.180 adet makaleye ulaşılmıştır. “Terrorism” kelimesinin taratılması sonucunda (Tablo 4) erişilen 95.180 akademik makalenin 40.887’sinin siyaset ve uluslararası ilişkiler, 13.859’unun saha araştırması, 11.314’ünün sosyal bilimler, 11.286’sının beşeri bilimler, 3.963’ünün ekonomi ve finans, 3.426’sının hukuk, 3.161’inin davranış bilimleri, 3.038’inin dil bilimi, 2.193’ünün küresel kalkınma ve 2.063’ünün iletişim alanlarında yayımlandığı görülmektedir.

Tablo 4. “Terrorism” Kelimesinin Tandfonline’da Taratılması Sonucu Makalelerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Tandfonline internet sitesinde, sadece makale başlığında “terrorism” kelimesi yer alan makalelerin listelenmesi sonucunda ise toplam 4.234 adet makale bulunmuştur. Makale başlığında “terrorism” kelimesi yer alan makalelerden, 2002-2021 yılları arasında yayımlanan 3.456 adet makalenin yıllara göre dağılımı Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5. “Terrorism” Kelimesinin Tandfonline’da Taratılması Sonucu Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı (2002-2021) (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

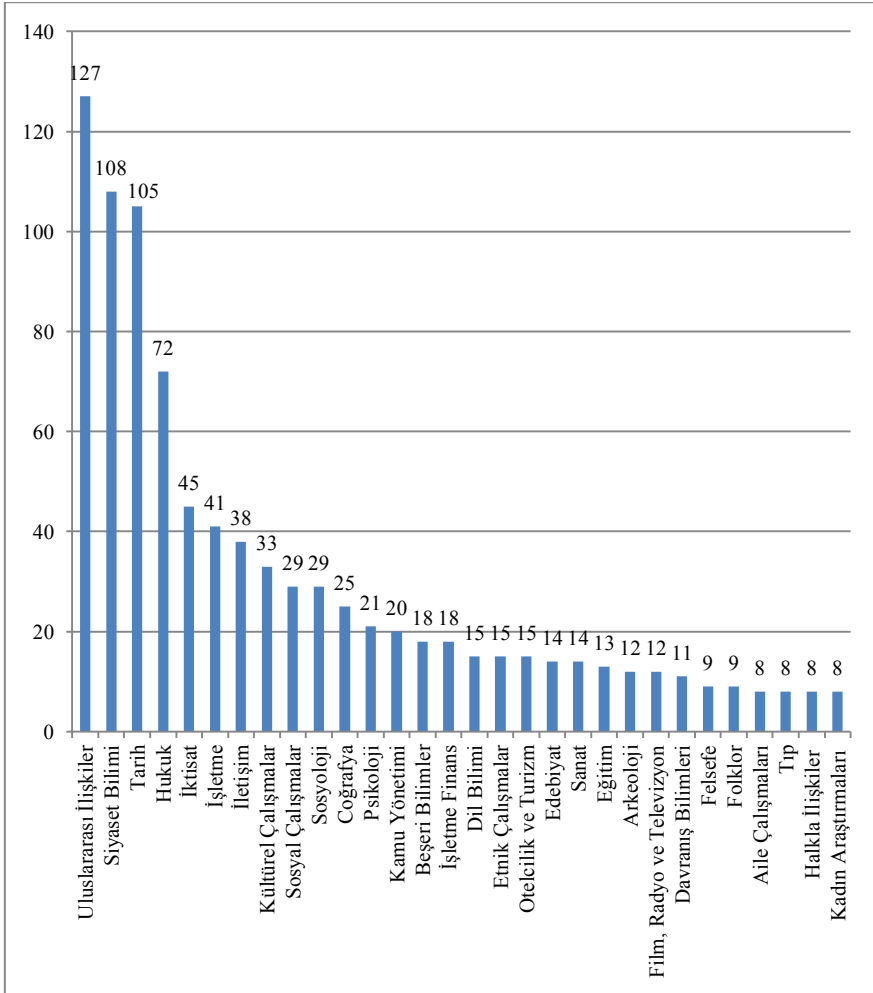
“Terrorism” kelimesinin “tandfonline” sitesinde makale başlıklarında taranması neticesinde, arama sonuçları içerisinde yer alan ilk beş dergi sırasıyla; “Terrorism and Political Violence”, “Studies in Conflict & Terrorism”, “Critical Studies on Terrorism”, “Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression” ve “Defence and Peace Economics” başlıklı dergilerdir.

2.2. Türkiye’de Terör ve Terörizm Konularında Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular

“Terör” kelimesi TR Dizin internet sitesi arama motorunda taratıldığında, toplam 900 adet makale listelenmektedir. TR Dizin’de erişilen 900 adet akademik makalenin konu alanlarına göre dağılımı Tablo 6’da sunulmuştur. Buna göre makalelerin 127’si uluslararası ilişkiler, 108’i

siyaset bilimi, 105’i tarih, 72’si hukuk, 45’i iktisat, 41’i işletme, 38’i iletişim, 33’ü kültürel çalışmalar, 29’u sosyal çalışmalar, 29’u sosyoloji, 25’i coğrafya, 21’i psikoloji, 20’si kamu yönetimi, 18’i beşeri bilimler, 18’i işletme finans, 15’i dil bilimi, 15’i etnik çalışmalar, 15’i otelcilik ve turizm, 14’ü edebiyat, 14’ü sanat, 13’ü eğitim, 12’si arkeoloji, 12’si film, radyo ve televizyon, 11’i davranış bilimleri, 9’u felsefe, 9’u folklor, 8’i aile çalışmaları, 8’i tıp, 8’i halkla ilişkiler ve 8’i kadın araştırmaları alanlarına aittir.

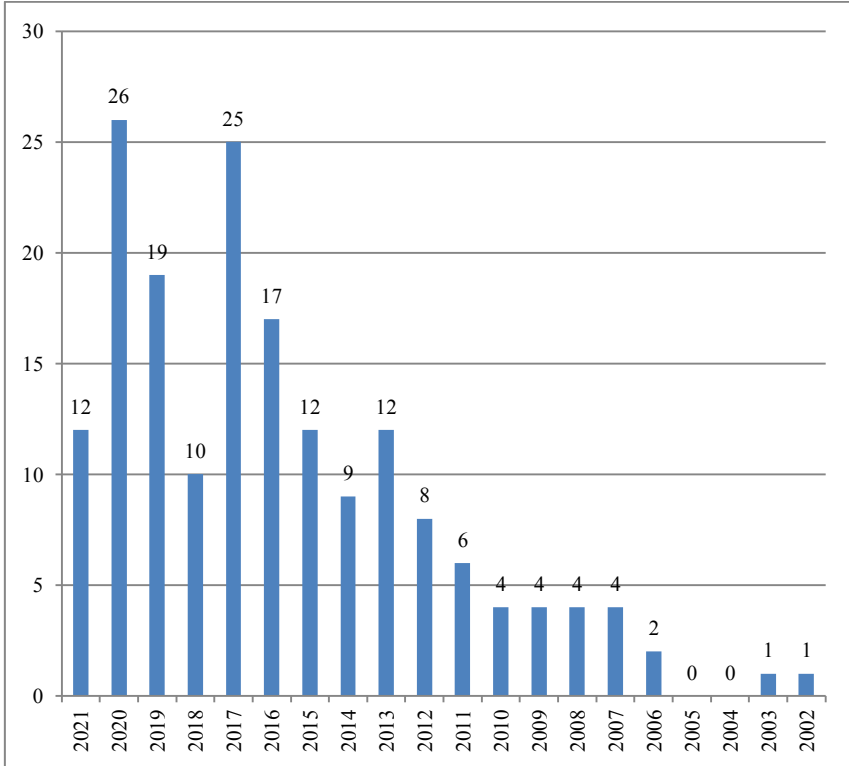
Tablo 6. “Terör” Kelimesinin TR Dizin’de Taratılması Sonucu Konu Alanlarına Göre Makale Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Araştırmayı daha sıhhatli hale getirebilmek amacıyla sadece makale başlığında “terör” kelimesi yer alan makaleler listelenmiştir. Arama sonucunda makale başlığında “terör” kelimesi yer alan toplam 176 adet makale bulunmuştur. Makale başlığında “terör” kelimesi yer alan makalelerin yıllara göre dağılımı³ Tablo 7’de görülmektedir.

TR Dizin’de “terör” kelimesinin makale başlıklarında taratılması neticesinde ilk beş sırada; “Güvenlik Stratejileri Dergisi”, “Ok Meydanı Tıp Dergisi”, “Polis Bilimleri Dergisi”⁴, “İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi” ve “OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi”⁵ başlıklı dergilerinin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 7. Terör Kelimesinin TR Dizin’de Taratılması Sonucu Yıllara Göre Makale Dağılımı (2002 – 2021) (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

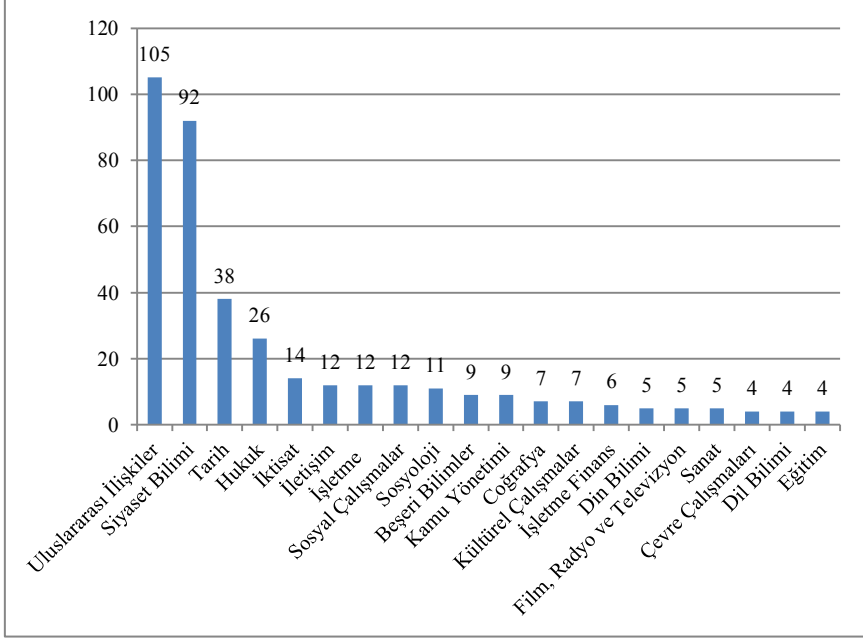

³ TR Dizin’de 1960 yılından günümüze kadar yayımlanan makaleler yer almaktadır. Ancak TR Dizin’de, başlığında “terör” kelimesi bulunan makalelerin ilki 2002 yılında listelenmektedir.

⁴ Günümüzde yayını bulunmamaktadır.

⁵ Günümüzde yayını bulunmamaktadır.

Tablo 8. Terörizm Kelimesinin TR Dizin’de Taratılması Sonucu Konu Alanlarına Göre Makale Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

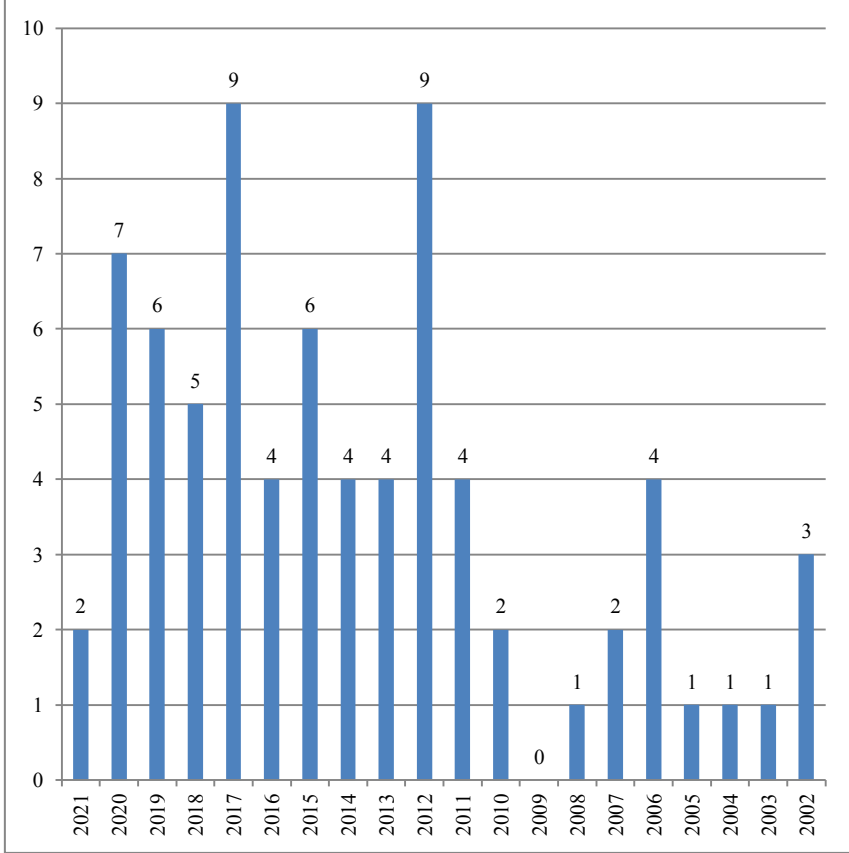

“Terörizm” kelimesi TR Dizin arama motorunda taratıldığında ise toplam 387 adet makaleye ulaşılmıştır. 387 akademik makalenin 105’i uluslararası ilişkiler, 92’si siyaset bilimi, 38’i tarih, 26’sı hukuk, 14’ü iktisat, 12’si iletişim, 12’si işletme, 12’si sosyal çalışma, 11’i sosyoloji, 9’u beşeri bilimler, 9’u kamu yönetimi, 7’si coğrafya, 7’si kültürel çalışmalar, 6’sı işletme finans, 5’i din bilimi, 5’i film, radyo ve televizyon, 5’i sanat, 4’ü çevre çalışmaları, 4’ü dil bilimi ve 4’ü eğitim alanlarında (Tablo 8) sınıflandırılmıştır.

Makale başlığında “terörizm” kelimesi yer alan makale sayısı ise toplam 75 olarak listelenmiştir. Başlığında “terörizm” kelimesi yer alan makalelerin yayım yıllarına göre dağılımı Tablo 9.’da görülmektedir. TR Dizin’de “terörizm” kelimesinin taratılması neticesinde ilk beş sırada; “Polis Bilimleri Dergisi”⁶, “Uluslararası İlişkiler”, “Uluslararası Hukuk ve Politika”, “Avrasya Dosyası” ve “Gazi Akademik Bakış” dergilerinin yer aldığı görülmektedir.

⁶ Günümüzde yayını bulunmamaktadır.

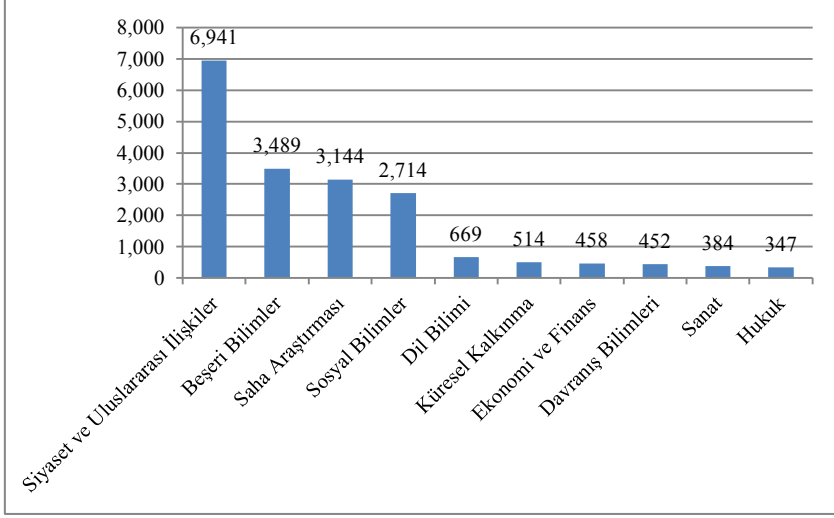
Tablo 9. “Terörizm” Kelimesinin TR Dizin’de Taratılması Sonucu Yıllara Göre Makale Dağılımı (2002-2021) (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

2.3. Yabancı Yayınlar da Radikalleşme Konusunda Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular

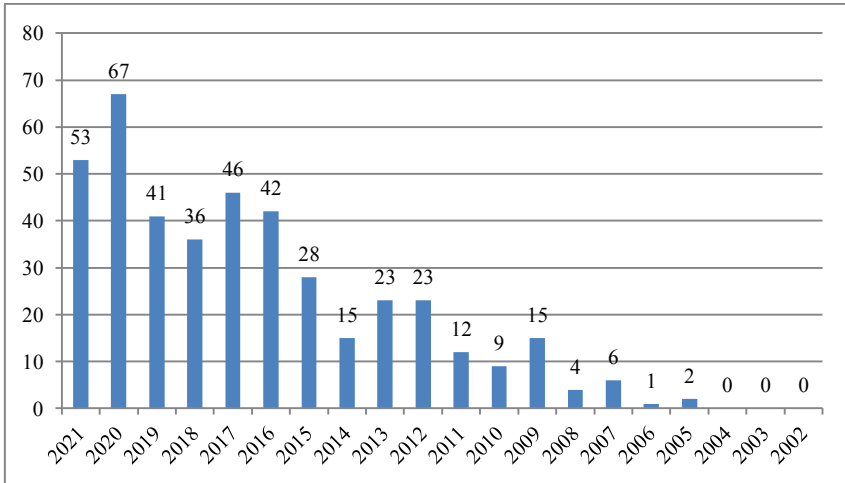
Radikalleşmeyle ilgili yabancı yayınlar da yayımlanan makalelere ilişkin veri setini oluşturmak amacıyla “tandfonline” internet sitesinde “radicalization” kelimesi taranmıştır. Tarama sonucunda toplam 19.112 adet akademik makale listelenmektedir. Listelenen makalelerin 6.941’i siyaset ve uluslararası ilişkiler, 3.489’ü beşeri bilimler, 3.144’ü saha araştırması, 2.714’ü sosyal bilimler, 669’u dil bilimi, 514’ü küresel kalkınma, 458’i ekonomi ve finans, 452’si davranış bilimleri, 384’ü sanat ve 347’si hukuk alanlarında yayımlanmıştır. Makalelerin konu alanlarına göre dağılımı Tablo 10.’da görülmektedir.

Tablo 10. “Radicalization” Kelimesinin Tandfonline’da Taratılması Sonucu Makalelerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Tandfonline’da makale başlığında “radicalization” kelimesi yer alan makaleler listelendiğinde toplam 443 adet makale bulunmuştur. Makale başlığında “radicalization” kelimesi yer alan makalelerden, 2002-2021 yılları arasında yayımlanan, 423 adet makalenin yıllara göre dağılımı Tablo 11.’de görülmektedir.

Tablo 11. “Radicalization” Kelimesinin Tandfonline’da Taratılması Sonucu Yıllara Göre Makale Dağılımı (2002-2021) (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

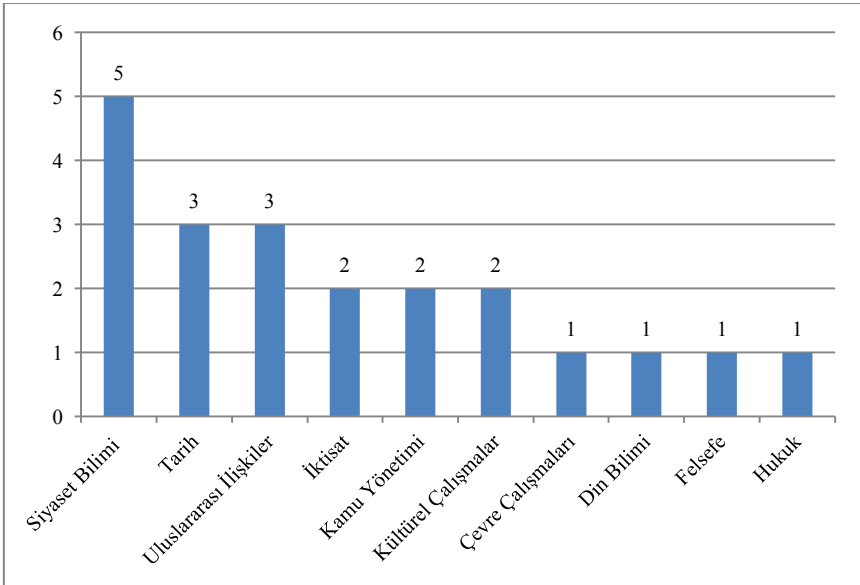

Makale başlığında “radicalization” kelimesinin “tandfonline” sitesinde taranması neticesinde, arama sonuçları içerisinde listelenen ilk beş dergi sırasıyla; “Studies in Conflict & Terrorism”, “Terrorism and Political Violence”, “Critical Studies on Terrorism”, “Journal of Contemporary European Studies” ve “Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism” başlıklı dergilerdir.

2.4. Türkiye’de Radikalleşme Konusunda Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular

“Radikalleşme” terimi TR Dizin’de taratıldığında, toplam 21 adet makale listelenmiştir. Radikalleşme kelimesinin taratılması sonucunda listelenen 21 akademik makalenin 5’i siyaset bilimi, 3’ü tarih, 3’ü uluslararası ilişkiler, 2’si iktisat, 2’si kamu yönetimi, 2’si kültürel çalışmalar, 1’i çevre çalışmaları, 1’i din bilimi, 1’i felsefe ve 1’i hukuk alanlarında (Tablo 12) sınıflandırılmıştır.

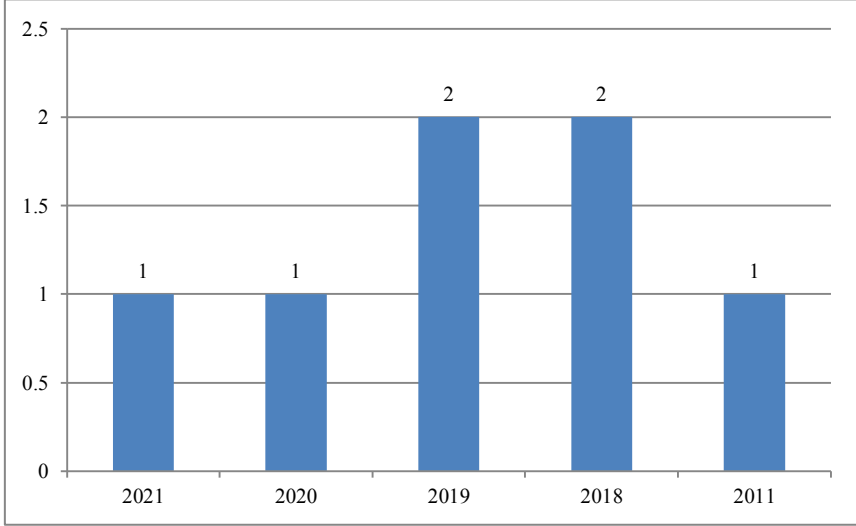
Tablo 12. Radikalleşme Kelimesinin TR Dizin’de Taratılması Sonucu Konu Alanlarına Göre Makale Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

TR Dizin internet sitesinde, makale başlığında yer alan “radikalleşme” anahtar kelimesi taratıldığında toplam 7 adet makale listelenmiştir.

Başlığında “radikalleşme” kelimesi yer alan makalelerin yayım yıllarına göre⁷ dağılımı Tablo 13’te görülmektedir.

Tablo 13. “Radikalleşme” Kelimesinin TR Dizin’de Taratılması Sonucu Yıllara Göre Makale Dağılımı (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Makale başlıklarında “radikalleşme” kelimesinin TR Dizin sitesinde taranması neticesinde, tarama sonuçları içerisinde listelenen ilk beş dergi sırasıyla; “Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi”, “Gençlik Araştırmaları Dergisi”, “Güvenlik Stratejileri Dergisi”, “Muhafazakar Düşünce Dergisi” ve “Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları” başlıklı dergilerdir.

2.5. İçerik Analizi Veri Setinin Oluşturulması

İçerik analizi yapabilmek amacıyla yabancı yayınlarda yayımlanan terör, terörizm ve radikalleşme konulu akademik makalelerden bir veri seti derlemek üzere, “tandfonline” sitesinde belirtilen kelimeler makale başlıklarında aratılmıştır. Ardından arama alanı son beş yıl ile sınırlandırılmış, makale başlıklarında bu kelimelerin geçtiği makalelerin yer aldığı ilk beş dergide yer alan makaleler, başlıkları ve özet bölümleri ile birlikte tek bir metin belgesinde toplanmıştır. Makale başlıklarında terör, terörizm ve radikalleşme kelimelerinin taranması ve bu kelimelerin geçtiği

⁷ TR Dizin’de 1960 yılından günümüze kadar yayımlanan makaleler yer almaktadır. Ancak TR Dizin’de, başlığında “radikalleşme” kelimesi bulunan makalelerin ilki 2011 yılında listelenmektedir.

ilk beş dergideki makalelerin araştırılmasının temel nedeni araştırma evreninin daraltılarak üzerinde çalışılması mümkün bir örneklem yaratılmasıdır.

“Terror” kelimesi için yapılan incelemede; “Terrorism and Political Violence” dergisinde 109, “Critical Studies on Terrorism” dergisinde 104, “Studies in Conflict & Terrorism” dergisinde 67, “International Forum of Psychoanalysis” dergisinde 33 ve “Journal of Postcolonial Writing” dergisinde 27 adet makale listelenerek, toplamda 340 adet makaleden oluşan bir veri seti elde edilmiştir. Bu makalelerden 94 adedinin özet bölümlerine erişilememiştir. Bunun temel nedeni, listelenen 94 adet makalenin kitap özetleri olması ya da ücretli erişilen makalelerin özet bölümlerinin sisteme giril(e)memiş olmasıdır. Geriye kalan 246 adet makalenin tek bir metin belgesinde birleştirilmesi neticesinde 38.039 kelimelik bir veri seti oluşturulmuştur.

Makale başlıklarında “terrorism” kelimesi yer alan makalelerin 195’inin “Terrorism and Political Violence”, 116’sının “Studies in Conflict & Terrorism”, 109’unun “Critical Studies on Terrorism”, 41’inin “Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression” ve 37’sinin ise “Defence and Peace Economics” isimli dergilerde yayımlandığı görülmüştür. Makale başlığında “terrorism” kelimesi bulunan toplam 498 adet makaleden oluşan veri seti elde edilmiştir. Bu makalelerin içerisinde 143 adedinin özetlerine erişilememiştir. Özetlerine erişilebilen 355 adet makale tek bir metin belgesinde bir araya getirilmiş ve 60.300 kelimelik veri seti elde edilmiştir.

Makale başlıklarında “radicalization” kelimesi bulunan 173 adet makale listelenmiştir. Bu makalelerden 53’ünün “Studies in Conflict & Terrorism”, 48’inin “Terrorism and Political Violence”, 35’inin “Critical Studies on Terrorism”, 21’inin “Journal of Contemporary European Studies” ve 16’sının “Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism” dergilerinde yayımlandığı tespit edilmiştir. Listelenen 173 adet makalenin 36’sının özetlerine erişilememiş, geriye kalan 137 adet makalenin özetleri tek bir metin belgesi içerisinde toplanmış, 22.304 kelimelik veri seti oluşturulmuştur.

Türkiye’de yayımlanan; makale başlığında terör, terörizm ve radikalleşme geçen makalelerin başlık ve özet bölümleri TR Dizin’den

alınarak ayrı ayrı metin belgelerinde toplanmıştır. Makale başlığında “terör” kelimesi yer alan toplam 176 makaleye ulaşılmıştır. Bu makaleler sayıca yabancı yayınlara göre daha az olduğundan, makalelerin tamamı örnekleme dâhil edilmiş, makalelerin yayımlandığı ilk beş dergiye göre bir ayırım yapılmamıştır. 15 yıl ve daha öncesinde yayımlanan makalelerin bir kısmında “özet” bölümü bulunmaması nedeniyle, özetlerine erişilemeyen 6 adet makale haricinde kalan toplamda 170 makalenin başlık ve özetleri bir araya getirilmiştir. Başlığında “terör” kelimesi yer alan 170 makalenin başlık ve özet bölümlerinden 26.384 kelimelik bir veri seti elde edilmiştir. Aynı şekilde makale başlığında “terörizm” kelimesi bulunan 75 adet makaleden 70 adedine ait makale başlıkları ve özet bölümleri bir araya getirilmiş, 10.819 kelimelik veri seti oluşturulmuştur.

Makale başlığında “radikalleşme” kelimesi yer alan toplam 7 makaleye ait makale başlıkları ve özetler de tek bir metin belgesinde toplanmıştır. Radikalleşmeyle ilgili olarak 1.118 kelimelik bir veri seti elde edilmiştir.

3. ANALİZ

3.1. Sayısal Verilerin Analizi

“Tandfonline” internet sitesinde yapılan tarama neticesinde “terror” kelimesi için toplam 104.005 akademik makale listelenmiştir. Listelenen makalelerin %27,09’unu oluşturan 28.184’ünün siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini konu alanında yayımlandığı görülmektedir. “Terror” kelimesi geçen makalelerin %19,20’si beşeri bilimler, %14,30’u saha araştırmaları konu kapsamında yayımlanmıştır. Bu noktada dikkat çekici olan husus yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerin %14,30 gibi önemli bir bölümünün sahada yapılan araştırmalara dayanarak yayımlanmış olmasıdır. Makalelerin büyük çoğunluğunun siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde yer alması ise “terör” konusunun bu disiplinin ilgi alanında kaldığına işaret etmektedir.

“Terör” kelimesi TR Dizin arama motorunda taratıldığında ise toplam 900 adet akademik makale listelenmektedir. Türkiye’de yayımlanan akademik makalelerin de %26,11’i siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde hazırlanmıştır. Bu oran yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerin oranına oldukça yakındır. Söz konusu oran Türkiye’de de “terör” konusunun büyük çoğunlukla siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler

disiplinin ilgi alanı içerisinde olduğunu göstermektedir. TR Dizin arama motoru konu alanları içerisinde “tandfonline” sitesinde olduğu gibi saha araştırması alanı bulunmadığından bir kıyaslama yapmak uygun olmayacaktır. Ancak yine de makale başlık ve özetlerinden anlaşıldığı kadarıyla Türkçe literatürdeki akademik makalelerden saha araştırmasına dayananların oranı oldukça az görülmektedir. Türkiye’de “terör” konusunda yayımlanan makalelerde dikkat çekici olan husus, makalelerin %11,66’sının tarih ve %8’inin hukuk alanlarında hazırlanmış olmasıdır. Ancak %11,66’lık bölümü teşkil eden tarih alanında listelenen makalelerin başlıkları incelendiğinde bu makalelerin çoğunluğunun tarih disipliniyle ilgili olmadığı görülmektedir. Söz konusu durumun makalelerin sisteme giriş sürecinde yanlış kategoriler seçilmesinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Yayın yıllarına göre “terror” konusu ele alınan yabancı yayınlarda yayımlanan makaleler incelendiğinde, makale başlığında “terror” kelimesi yer alan 1.899 makale listelendiği tespit edilmiştir. Bu makalelerin 2002-2021 yıllarına ait olan 1.679 adedi incelendiğinde 2001 yılından sonra makale sayılarında gözle görülür bir artış yaşandığı görülmüştür. 2001 yılında yabancı yayınlarda yayımlanan bu kapsamdaki makale sayısı 25 iken, 2002 yılında sayının 46’ya, 2003 yılında 62’ye, 2004 yılında 75’e ve 2005 yılında 81’e yükseldiği tespit edilmiştir. 2002 yılında yayımlanan makale miktarında 2001 yılına göre artış oranı % 84 gibi çarpıcı bir orandır.

Türkiye’de yayımlanan “terör” konulu makaleler yayım yıllarına göre analiz edildiğinde makale miktarlarındaki artışın 2011 yılından itibaren yaşanmaya başladığı görülmektedir. 2011 yılına kadar yayımlanan makalelerin miktarı “0” ile “4” arasında seyrederken, 2011 yılında bu miktar “6” ya, 2012’de 8’e, 2013 yılında ise 12’ye yükselmiştir. Türkiye’de yayımlanan makale miktarlarındaki artış yabancı yayınlardaki gibi 11 Eylül 2001 olaylarının yaşanmasının ardından değil bir miktar daha gecikmeli olarak yaşanmıştır.

“Terror” kelimesinin “tandfonline” sitesinde sadece makale başlıklarında taranması neticesinde, arama sonuçları içerisinde yer alan ilk beş derginin başlıkları incelendiğinde üç adet derginin başlıklarının “terrorism” kelimesini içerdiği görülmektedir. Söz konusu dergiler “Terrorism and Political Violence”, “Critical Studies on Terrorism” ve “Studies in Conflict & Terrorism” dergileridir. TR Dizin’de “terör” kelimesinin taratılması neticesinde ilk beş sırada yer alan dergilerin

başlıkları incelendiğinde ise başlığında “terörizm” ifadesi yer dergi bulunmadığı tespit edilmiştir.

“Tandfonline” sitesinde yapılan taramada “terrorism” kelimesi için ise toplam 95.180 adet akademik makale bulunmuştur. Listelenen makalelerin % 42,95’ini siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında hazırlanan makaleler teşkil etmektedir. Ayrıca “terrorism” kelimesi konu alınan makalelerin % 14,5’ini saha araştırmaları, % 11,88’inin ise sosyal bilimler çerçevesinde hazırlandığı görülmektedir. “Terrorism” konulu yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerin de tıpkı “terror” konulu makaleler gibi büyük bir bölümünün saha araştırmasına dayandığı tespit edilmiştir.

Türkiye’de yayımlanan makaleler kapsamında “terörizm” kelimesi TR Dizin arama motorunda taratıldığında listelenen 387 akademik makalenin % 50,90’ının siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında yayımlandığı dikkati çekmektedir. Söz konusu makalelerin % 9,8’i tarih ve % 6,71’si hukuk alanında hazırlanmıştır. Tarih alanında yayımlanan makalelerle ilgili değerlendirme “terör” konulu makaleler için yapılan değerlendirmeye benzerlik göstermektedir. Türkiye’de yayımlanan makaleler açısından hem “terör” hem de “terörizm” konulu makalelerin önemli bir bölümünün hukuk alanında hazırlanmış makalelerden oluşmasıdır. Her iki başlıkta da hukuk alanının önemli bir yer tutması Türkiye’de hukuk alanında çalışan akademinin konuya ilgi duyduğuna işaret etmektedir.

“Terrorism” kelimesinin “tandfonline” internet sitesinde makale başlıklarında taranması neticesinde, bu makalelerin yer aldığı ilk beş derginin başlıkları incelendiğinde öne çıkan dört derginin de başlıklarında “terrorism” ifadesinin geçtiği görülmektedir. Bu dergiler; “Terrorism and Political Violence”, “Studies in Conflict & Terrorism”, “Critical Studies on Terrorism”, “Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression” isimli dergilerdir. TR Dizin’de “terörizm” konulu makaleleri yayımlayan ve başlığında “terörizm” ifadesi yer alan dergi bulunmamaktadır.

Radikalleşme konusunda yabancı yayınlarda yayımlanan incelendiğinde, 19.112 adet akademik makalenin %36,31’inin siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, %18,25’inin beşeri bilimler, %16,45’inin saha araştırması alanlarında yer aldığı görülmektedir. Dikkat çekici olan husus, radikalleşme konusunun da terör ve terörizm konularında yayımlanan

makaleler gibi büyük oranda siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında çalışılmış olmasıdır. Tandfonline internet sitesinde “radicalization” kelimesinin taratılması neticesinde sıralanan ilk beş akademik dergi içerisinde, dergi başlığında radikalleşme kelimesi yer almamaktadır.

Makale başlıklarında “radicalization” kelimesi yer alan 443 adet makaleden 2002-2001 yıllarında yayımlananların 432 makale yayım yıllarına göre incelendiğinde, 2000’li yılların sonlarına kadar bu konuda hemen hemen hiç makale hazırlanmadığı tespit edilmiştir. 2005 yılından itibaren artış gösteren makale miktarlarına göre, 2007 yılında 6, 2008 yılında 4, 2009 yılında 15 ve 2010 yılında 9 adet makale yayımlanmıştır. Radikalleşme konusunda en çok makalenin yayımlandığı yıl 67 adet akademik makale ile 2020 yılıdır.

TR Dizin’de “radikalleşme” konulu makaleler listelendiğinde 21 adet makale bulunmuştur. 21 akademik makalenin %23,80’inin siyaset bilimi, %14,28’inin tarih, %14,28’inin uluslararası ilişkiler alanlarında yayımlandığı dikkat çekmektedir. Makale başlıklarında “radikalleşme” ifadesi bulunan 7 adet makalenin yayım yıllarına göre dağılımı, başlığında “terör” ve “terörizm” kelimeleri bulunan makalelere oranla farklılık göstermekte ancak yabancı yayınlarda yayımlanan radikalleşme konulu makalelerle benzerlik göstermektedir. TR Dizin tarama sonuçlarına göre başlığında radikalleşme konusu yer alan makalelerin ilki 2011 yılında yayımlanmıştır. Bununla birlikte makale sayısının yalnızca yedi olması, yıllara göre bir dağılım analizi yapılmasına imkân vermemektedir. TR Dizin’de “radikalleşme” kelimesinin taratılması neticesinde sıralanan ilk beş akademik dergi içerisinde de, dergi başlığında radikalleşme kelimesinin yer almadığı görülmektedir.

3.2. Kelime Bulutu ile İçerik Analizi

Kelime bulutları, büyük hacimli metinler için basit bir görselleştirme yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Metin içerisinde en yüksek sıklıkla görünen kelimelere göre bir görselleştirme sağlayan kelime bulutları, içerik analizi için oldukça kullanışlıdır (Heimerl vd., 2014, s. 1833). Kelime bulutlarındaki bir kelimenin boyutu, kelimelerin metinde bulunma sıklığını vurgulamaktadır. Görselleştirme, metnin bağlamı hakkında okuyucuya bir fikir vermektedir. Kelime bulutları, tek seferde birden fazla metni analiz etmekte son derece yararlı bir yöntemdir (Chandrapaul vd., 2018, s.56).

Kelime bulutu oluşturabilen çok sayıda çevrimiçi uygulama ve internet sitesi bulunmaktadır. Bu çalışmada, diğer uygulamalara göre Türkçe karakterlere daha uyumlu olan, ayrıca başarılı bir görselleştirme sonucu veren “wordclouds” internet sitesi⁸ kullanılmıştır.

Makale başlıklarında terör, terörizm ve radikalleşme ifadeleri geçen makalelere ait veri seti, içerik analizleri yapılmak üzere iki farklı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümdeki veri setinde makale başlıkları, ikinci veri setinde ise makale özetleri yer alacak şekilde düzenleme yapılmıştır. Bununla birlikte aynı anlamda kullanıldıkları kabulüyle terör ve terörizm konularına ilişkin elde edilen veri setleri de bu aşamada birleştirilmiştir.

Bu çerçevede; yabancı yayınlarda yayın yapan dergilerde listelenen ve başlıklarında “terror” ifadesi yer alan 340 makale ile “terrorism” ifadesi yer alan 498 adet makalenin başlıkları bir araya getirilmiş ve toplamda 838 adet makalenin başlıkları incelenmiştir. Tablo 14’te görüldüğü üzere, makale başlıklarında en sık tekrar eden birinci kelime, 136 kez tekrar eden “terrorism (terörizm)”, ikinci kelime 106 tekrarla “terror (terör)” ve üçüncü kelime 105 kez tekrar eden “war (savaş)” kelimesi olmuştur. Yabancı yayınlarda yayımlanan makale başlıklarında sık tekrar eden kelimeler tabloda listelenirken önce İngilizcesi ardından Türkçesi ifade edilmiştir.

Tablo 14. Başlıklarında “Terror” ve “Terrorism” Kelimeleri Bulunan Makalelerde Sık Tekrar Eden Kelimeler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Kelime	Tekrar Sayısı	Kelime	Tekrar Sayısı
terrorism (terörizm)	136	political (siyasal)	43
terror (terör)	106	state (devlet)	31
war (savaş)	105	case (vaka)	28
violence (şiddet)	56	review (inceleme - değerlendirme)	28
Analysis (analiz)	43	global (küresel)	27

838 adet makalenin başlıklarından oluşturulan kelime bulutu ise Şekil 1.’de görülmektedir.

⁸ Kelime bulutu uygulaması için bkz: <https://www.wordclouds.com>

Şekil 1. Makale Başlıklarında “Terrorism” ve “Terror” Kelimeleri Bulunan 838 Adet Makale Başlığına ait Kelime Bulutu (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

“Terrorism” ve “terror” kelimelerinin yer aldığı makale başlıklarında sık tekrar edilen kelimeler ve oluşturulan kelime bulutu içerikleri birlikte analiz edildiğinde; terör, terörizm ve savaş kelimelerinin sıklıkla bir arada yer almasının, ABD tarafından 11 Eylül terör saldırılarının ardından başlatılan “terörizmle savaş (war on terrorism)” konusuna makalelerde ağırlık verildiğine işaret etmektedir. Siyasal (political) ve şiddet (violence) kelimelerinin sıklıkla kullanılması ise terör ve terörizm konularında yayımlanan makale içeriklerinde konunun siyasal şiddet boyutunun tartışıldığını göstermektedir. Analiz (analysis) ve inceleme-değerlendirme (review) kelimeleri ise her iki konuda sıklıkla analiz içeren makaleler yayımlandığının, vaka (case) kelimesinin sık tekrarının ise analizlerin çoğunlukla vaka analizine yönelik yapıldığının emaresidir. Devlet (state) kelimesinin makalelerde sık tekrar edilmesinin, devletler tarafından terör ve terörizme karşı alınacak önlemlerin ön plana çıkarılmaya gayret edildiğine ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Küresel (global) kelimesinin sıklıkla makalelerde yer alması ise makalelerin, uluslararası terörizm ve terörizme karşı alınabilecek uluslararası önlemler ve uluslararası mücadele konularına ağırlık verdiğini göstermektedir. Sık tekrar eden ilk 10 kelime içerisinde yer almadığından Tablo 14’te yer almayan ancak kelime listelerinde yer alan diğer önemli kelimeler ise terörizmle mücadele (counter terrorism), aşırıcılık (extremism), güvenlik (security) ve eleştirel terörizm çalışmaları (critical terrorism studie) ifadeleridir. Söz konusu ifadeler; yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerde sıklıkla; terörizmle mücadele yöntemleri ve bu

yöntemlere ilişkin hususların, şiddete varan aşırıcılık ve terörizm arasındaki ilişkinin, bir güvenlik problemi olarak terörizm olgusunun, güvenliğe yönelik eleştirel bakış açısını yansıtan eleştirel terörizm çalışmalarının tartışıldığına işaret etmektedir.

Türkiye’de yayımlanan akademik dergilerde listelenen ve başlıklarında “terör” ifadesi yer alan 176 makale ve “terörizm” ifadesi yer alan 75 adet makalenin başlıkları bir araya getirilmiş ve toplamda 251 adet makalenin başlıkları incelenmiştir. Makale başlıklarında en sık tekrar eden kelime 174 kez tekrar eden “terör”, ikinci kelime 75 kez tekrar eden “terörizm” ve üçüncü kelime ise 54 kez tekrar eden “örneği” kelimesidir. Sık tekrar eden kelimeler Tablo 15’te görülmektedir.

Tablo 15. Başlıklarında “Terör” ve “Terörizm” Kelimeleri Bulunan Makalelerde Sık Tekrar Eden Kelimeler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Kelime	Tekrar Sayısı	Kelime	Tekrar Sayısı
terör	174	analiz	39
terörizm	75	örgütü	34
örneği	54	küresel	31
uluslararası	48	savaş	26
yeni	43	mücadele	23

251 adet makalenin başlıklarından oluşturulan kelime bulutu ise Şekil 2.’de görülmektedir.

Şekil 2. Makale Başlıklarında “Terrorism” ve “Terror” Kelimeleri Bulunan 838 Adet Makale Başlığına ait Kelime Bulutu (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Tablo 15’te yer alan sık kullanılan kelimeler ve kelime bulutu, makale içerikleri açısından birlikte analiz edildiğinde Türkiye’de yayımlanan makalelerde konusu itibarıyla en çok tartışılan başlıklar “terör” ve “terörizm” kavramları olmuştur. Ancak yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerde durumun tam tersine olduğunu “terörizm” kelimesinin, “terör” kelimesinden daha çok kullanıldığını ifade etmek gerekmektedir. Sık tekrar eden kelimeler içerisinde üçüncü sırada “örneği” kelimesinin yer almasının makale içeriklerinde; bir konu çerçevesinde bir terör örgütünün örnek alınarak incelendiği, bir olayın terörizm kapsamında örnek alınarak çıkarımında bulunduğu, örnek olay incelemelerinin çoklukta olduğuna işaret etmektedir. “Uluslararası” ve “küresel” kelimelerinin sık tekrar edenler içerisinde olmasının ise uluslararası ve küresel terörizm kavramlarının en çok tartışılan kavramlardan birisi olduğunu göstermektedir. “Yeni” kavramının makalelerde sıklıkla görülmesi ise “yeni terörizm”, terörizmle mücadelede “yeni güvenlik yaklaşımları” gibi güncel kavramların makalelere yansıdığına işaret etmektedir. “Analiz” kelimesi makalelerin analizlere dayandığını, savaş kelimesinin ise “terörizmle savaş”, “terörle küresel savaş”, “savaş ve terörizm” karşılaştırması gibi konuların makaleler içerisinde yer aldığını belirtmektedir. “Mücadele” kelimesi ise terörizmle mücadele yöntem ve tekniklerinin makalelerde sıklıkla tekrar ettiğini göstermektedir. Tablo 15’te yer almayan ancak sık tekrar eden kelimeler ve kelime bulutu içerisinde bulunan “Türkiye” kelimesinden genellikle Türkiye’de terör ve terörizm olgularının araştırıldığını, “ceza”, “hukuk” ve “suç” kelimelerinin terörizmin hukuki boyutunda makaleler hazırlandığını, “siber” kelimesinin ise “siber terörizm” kavramını tartışmak üzere sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Yabancı yayınlarda yayımlanan makalelerden “terror” ve “terrorism” başlıklı olanlardan veri setine dâhil edilen 246 adet makale özeti ve 38.039 kelimelik veri setinin incelenmesi neticesinde Tablo 16’da görülen sık kullanılan kelimeler tespit edilmiştir. Tablo 16’da görüldüğü üzere 1.303 tekrarla en sık tekrar edilen kelime terrorism (terörizm), ikinci sırada yer alan kelime 505 tekrarla terrorist (terörist) ve üçüncü sırada ise 359 tekrarla şiddet kelimesi yer almaktadır.

Tablo 16. Başlıklarında “Terror” ve “Terrorism” Kelimeleri Bulunan Makale Özetlerinde Sık Tekrar Eden Kelimeler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Kelime	Tekrar Sayısı	Kelime	Tekrar Sayısı
terrorism (terörizm)	1.303	war (savaş)	262
terrorist (terörist)	505	attacks (saldırı)	259
violence (şiddet)	359	analysis (analiz)	226
political (siyasal)	328	state (devlet)	220
terror (terör)	326	groups (grup/örgüt)	204

Yabancı yayınlarda yayımlanan ve başlıklarında “terror” ve “terrorism” kelimeleri bulunan 246 adet makaleye ait özet bölümlerinden oluşturulan kelime bulutu Şekil 3’te görülmektedir. Tablo 16’da yer alan sık kullanılan kelimeler ve Şekil 3’te yer alan kelime bulutu bir arada analiz edildiğinde, makale başlıkları analizinde olduğu gibi en sık kullanılan kelime “terrorism (terörizm)” olarak bulunmuştur. İkinci sırada yer alan “terrorist (terörist)” kelimesinin en sık tekrar eden ikinci kelime olmasının temel nedeni, “terör örgütü (terrorist groups)”, “terörist söylemi (terrorist discourse)”, “terörist eylemler (terrorists attacks)” konularının makalelerde sıklıkla yer almasından kaynaklanmaktadır. Makale başlıkları bölümünde de tartışıldığı üzere şiddet (violence) ve siyasal (political) ifadelerinin sıklıkla kullanılması ise terör ve terörizmin siyasal şiddet boyutunun incelendiğini göstermektedir. Yine analiz (analysis) kelimesinin sıklıkla analiz içeren makaleler yayımlandığını, devlet (state) kelimesinin makalelerde sık tekrar edilmesinin ise devletlerin terör ve terörizme karşı alacakları önlemlerin sıklıkla incelendiğini gösterdiği anlaşılmaktadır. Savaş (war) kelimesinin sıklığı “terörizmle savaş (war on terrorism)” konusuna makalelerde oldukça fazla yer verildiğine işaret etmektedir. Tablo 16’da bulunmayan fakat kelime listelerinde alt sıralarda yer alan kelimeler ise güvenlik (security), terörizmle mücadele (counter terrorism), küresel (global) ifadeleridir. Bu ifadelerden terörizmin güvenlik boyutunda ele alındığı, terörizmle mücadele yöntemlerinin makalelerde tartışıldığı, küresel (global) ifadesinin ise küresel terörizm, terörizmle küresel savaş ve küresel terör örgütleri konularına makalelerde yer verildiği anlaşılmaktadır.

araştırmalar yapıldığı, “mücadele” kelimesinden ise terör ve terörizmle mücadele yöntemlerinin araştırıldığına işaret etmektedir.

Radikalleşme konusunda yapılan içerik analizinde biraz daha farklı bir metot yürütülmüştür. Radikalleşme kelimesi çerçevesinde yabancı ve ulusal yayınlarda yer alan makalelerin sayısı terör ve terörizm konulu makalelere oranla daha az miktarda olduğundan, makale başlıkları ve özetler birlikte incelenmiştir. Bu kapsamda makale başlıklarında “radicalization” kelimesi bulunan ve özetlerine erişilebilen 137 adet makalenin başlık ve özetleri tek bir metin belgesi içerisinde toplanmış, 22.304 kelimelik veri seti oluşturulmuştur. Makale başlığında “radicalization” kelimesi geçen makale başlık ve özetleri incelendiğinde Tablo 18’de sunulan sık tekrar eden kelimeler tespit edilmiştir. Tablo 18’de görüldüğü üzere “radicalization” konulu makalelerde 282 tekrarla en sık tekrar edilen kelime radicalization (radikalleşme), ikinci sırada yer alan kelime 141 tekrarla violent (şiddet) ve üçüncü sırada ise 102 tekrarla terrorism (terörizm) kelimesi yer almaktadır.

Tablo 18. Başlık ve Özetlerinde “Radicalization” Kelimesi Bulunan Makalelerde Sık Tekrar Eden Kelimeler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Kelime	Tekrar Sayısı	Kelime	Tekrar Sayısı
radicalization (radikalleşme)	282	political (siyasal)	54
violent (şiddet)	141	Muslim (Müslüman)	51
terrorism (terörizm)	102	model (model)	40
extremism (aşırıılık)	77	analysis (analiz)	38
terrorist (terörist)	66	individuals (bireyler)	27

Başlık ve özetlerinde “radicalization” kelimesi bulunan makalelerden oluşturulan kelime bulutu ise Şekil 5.’te sunulmuştur.

eğilimlerinden kurtulması maksadıyla yapılan akademik çalışmalara yer verildiğine işaret etmektedir.

Son olarak Türkiye’de yayımlanan makale başlıklarında “radikalleşme” kelimesi bulunan ve özetlerine erişilebilen 7 adet makalenin başlık ve özetleri tek bir metin belgesi içerisinde toplanmış, 1.118 kelimelik veri seti oluşturulmuştur. Makale başlığında “radikalleşme” kelimesi geçen makale başlık ve özetleri incelendiğinde Tablo 19’da sunulan sık tekrar eden kelimeler tespit edilmiştir. Tablo 19’da görüldüğü üzere “radikalleşme” konulu makalelerde 34 tekrarla en sık tekrar edilen kelime “radikalleşme”, ikinci sırada yer alan kelime 26 tekrarla “şiddet” ve üçüncü sırada ise 24 tekrarla “terör” kelimesi yer almaktadır. Radikalleşme kelimesinden oluşan veri seti oldukça küçük hacimli olduğundan toplam beş adet sık kullanılan kelime seçilmiştir. Veri setinde çok az sayıda tekrar eden kelime bulunduğundan, radikalleşme kelimesinin yer aldığı makale başlıkları ve özetleri için kelime bulutu oluşturulmamıştır.

Tablo 19. Başlık ve Özetlerinde “radikalleşme” Kelimesi Bulunan Makalelerde Sık Tekrar Eden Kelimeler (Kaynak: Yazar tarafından hazırlanılmıştır.)

Kelime	Tekrar Sayısı
radikalleşme	34
şiddet	26
terör	24
üniversite	22
radikal	18

Makale başlık ve özetlerine ait sık kullanılan kelimeler analiz edildiğinde, Türkiye’de hazırlanan radikalleşme alanına ait akademik makalelerin, şiddet konusu çerçevesinde radikalleşme kavramını ele aldığı anlaşılmaktadır. Üniversitelerde radikalleşme konusunun, radikalleşme ve terör bağlantısının Türkiye’de temel araştırma konularından olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Öncelikle, Türkiye’de terör, terörizm ve radikalleşme konularında yürütülen akademik çalışmalarda, özelinde ise hakemli dergilerde yayımlanan akademik makalelerde belirli seviyede bir birikimin meydana geldiği ifade edilmelidir. Terör, terörizm ve radikalleşme konularında

Türkiye’de yayımlanan akademik makaleler tarihi gelişimleri ve makale miktarları açısından değerlendirildiğinde yabancı yayınlarda yapılan çalışmalara kıyasla, Türkiye’deki çalışmaların geriden geldiği sonucuna varılmıştır. Makalede de tartışıldığı üzere “terör” konusunda yabancı yayınlarda yayımlanan akademik makalelerin miktarı 2001 yılından sonra büyük oranda artış göstermiştir. Türkiye’de “terör” konusunda yayımlanan makalelerin miktar açısından artmaya başladığı yıl ise 2011 yılıdır. Yayımlanan makaleler toplam miktarlar açısından ele alındığında da Türkiye’de yayımlanan “terör” konulu akademik makalelerin yabancı yayınların gerisinde kaldığını söyleyebilmek mümkündür.

Benzer durum “terörizm konulu makaleler için de geçerlidir. 2011 yılına kadar Türkiye’de yayımlanan “terörizm” konulu makale sayısı her yıl için yaklaşık iki makale iken, 2011 yılından itibaren bu sayı artışa geçmiştir. Ancak yine de bu artış yabancı yayınlarda yer alan makalelerde, 2001 yılından 2002 yılına geçerken gözlenen %84’lük çarpıcı artış oranı kadar değildir. Her iki konuda yayımlanan akademik makaleler kapsamında Türkiye’de yayımlanan makalelerin yabancı yayınlarda yayımlanan makalelere nazaran yaklaşık on yıl gecikmeli olarak gelişmeye başlamış, akademik alanda yeterince ilgi de görmemiştir.

Yabancı yayınlarda terör, terörizm ve radikalleşme konularında yayımlanan makaleler konu alanlarına göre incelendiğinde her üç konuda da siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler konu alanının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de yayımlanan akademik makaleler açısından da aynı durum söz konusudur. Bu noktada Türkiye’de siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplininin terör, terörizm ve radikalleşme konularına ilgi gösterdiği, bu konularda akademik makaleler ürettikleri sonucuna varmak mümkündür.

Terör ve terörizm konularında Türkiye’de yayımlanan akademik makalelerin konu alanlarıyla ilgili olarak yabancı yayınlardan farklılık gösteren yönü, Türkiye’de yayımlanan makalelerin hukuk alanında daha fazla olmasıdır. Tandfonline’da listelenen terörizm konulu akademik makaleler içerinden hukuk konu alanında yer alanların oranı %3.59 iken TR Dizin’de yer alan makalelerde bu oran %6.71’dir. Türkiye’de hukuk konu alanı içerisinde yayımlanan makalelerde çoğunlukla “Türk Ceza Hukuku” ve “Uluslararası Hukuk” çerçevesinde terör konusunun tartışıldığı görülmektedir.

Dikkat çekici bir diğer sonuç terör ve terörizm konularında akademik makalelerin yayımlandığı dergilerle ilgilidir. Dergi isimlerinde terör veya terörizm ifadesinin yer almasının derginin doğrudan bu konu ya da konularla ilgili yayım yapması açısından önem arz etmektedir. Yabancı yayınlarda terör ve terörizm konularında yayın yapan, “Terrorism and Political Violence”, “Critical Studies on Terrorism”, “Studies in Conflict & Terrorism” ve “Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression” başlıklı dergiler mevcutken, Türkiye’de yayın yapan akademik dergilerden başlığında terör veya terörizm ifadesi yer alan dergi henüz bulunmamaktadır.

Radikalleşme konusunda yayımlanan akademik makaleler yıllara ve miktarlarına göre incelendiğinde Türkiye’de yayımlanan makalelerin nicelik açısından oldukça geride kalmış olduğu anlaşılmaktadır. TR Dizin’de listelenen makalelerden yeterli miktarda veri toplanamadığından bu çalışmada elde edilen bulguları doğrulayabilmek amacıyla, sadece bu konuda Google Akademik verilerine başvurulmuştur. Bu çerçevede Google Akademik’de “radicalization” ve “radikalleşme” kelimeleri taratılmıştır. “Radicalization” kelimesi için 176.000 sonuç listelenmiş, “radikalleşme” araması için ise yalnızca 1.100 sonuca ulaşılmıştır. Rakamlardan anlaşıldığı üzere radikalleşme alanında yabancı yayınlarda yayımlanan akademik yayınların %1’inden daha az bir miktarın Türkiye’de yayımlandığı sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye’deki literatürde radikalleşme konulu akademik makalelerin miktarı yabancı yayınlara göre oldukça az olduğu açıkça görülmektedir.

Çalışmadan elde edilen bir başka çıkarım ise yabancı yayınlarda yer alan makaleler ile Türkiye’de yayımlanan makalelerin konu olarak birbirleriyle örtüşüyor olmasıdır. Yabancı yayınlarda terör, terörizm ve radikalleşme konulu makalelerde ele alınan “terörizmle savaş”, “siyasal şiddet”, “küresel / uluslararası terörizm”, “terörizmle mücadele”, bir güvenlik sorunu olarak terörizm” konuları Türkiye’de yayımlanan makalelerde de tekrar etmektedir. Buna karşılık yabancı yayınlarda yer alan “eleştirel terörizm çalışmaları”, “şiddete varan aşırıcılık”, “radikallikten kurtulma (de-radicalization)” konularına Türkiye’de yayımlanan makalelerde çokça rastlanılmamaktadır.

Bir diğer nokta da Türkiye’de yayımlanan akademik makale başlıklarında “terörizm” kelimesinden çok “terör” kavramının kullanılıyor olmasıdır. Türkiye’de yayımlanan akademik makalelerde birbirleri yerine

kullanılan terör ve terörizm kavramlarından en çok terör kavramının tercih edildiği görülmüştür. Türkiye’de yayımlanan akademik makalelerde, terör ya da terörizm kavramlarının doğru ve yerinde kullanılıp kullanılmadıkları başka bir araştırmanın konusu olabilecektir.

Sonuç olarak “Türkiye’deki terörizm ve radikalleşme çalışmalarının, nicel açıdan yabancı yayınlarda yayımlanan çalışmalara göre daha geriden geldiği, içerik açısından ise çoğunlukla yabancı yayınları tekrar ettiği” temel varsayımı doğrulanmıştır. Terör, terörizm ve radikalleşme konularında hazırlanacak akademik makalelerde radikalleşme ve şiddete varan aşırıcılık konularına daha fazla alan ayrılması, saha çalışmalarına daha fazla yer verilmesi gerektiği düşüncesi bu çalışmanın sonuçları arasındadır.

KAYNAKÇA

- Chandrapaul, S.R., Sharma, S., Fagna, H. ve Mittal, S. (2018). News analysis using word cloud. *Advances in Signal Processing and Communication*, ss.55–64. doi:10.1007/978-981-13-2553- 3_6
- Avcı, E. ve Demir, C. K. (2017). Terörizm çalışmaları: Türkiye’deki araştırmalara ilişkin betimsel bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26), 1-44.
- Demir, C.K. ve Avcı, E. (2018). Turkish terrorism studies: A preliminary assessment. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 7(1), 21- 44.
- Harwood, T. G. ve Garry, T. (2003). An overview of content analysis. *The Marketing Review*, 3(4), 479–498. doi:10.1362/146934703771910080.
- Heimerl, F., Lohmann, S., Lange, S. ve Ertl, T. (2014). Word cloud explorer: Text analytics based on word clouds, *47th Hawaii International Conference on System Sciences*, ss.1833-1842, doi: 10.1109/HICSS.2014.231.
- Kuyaksil, A. (2014). Terör örgütlerinin ideoloji unsuru olarak kullandığı bazı dinî kavramlar. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(1), 79-114.
- Lum, C., Kennedy, L. W., ve Sherley, A. (2006). Are counter-terrorism strategies effective? The results of the Campbell systematic

- review on counter- terrorism evaluation research. *Journal of Experimental Criminology*, 2(4), 489–516. doi:10.1007/s11292-006-9020-y
- Neumann, P.R. (2008). Introduction to perspectives on radicalisation and political violence. *Papers from the First International Conference on Radicalisation and Political Violence*. Erişim tarihi: 30 Aralık 2021, <https://www.nonviolentconflict.org/wpcontent/uploads/2016/11/Perspectives-on-Radicalisation-Political-Violence.pdf>.
- Rapoport, D.C. (2004), The four waves of modern terrorism, Audrey Kurth Cronin, James M. Lused (Ed.) *Attacking terrorism: Elements of a grand strategy* içinde. (ss.46-73). Georgetown University Presss.
- Reid, E.O. (1997). Evolution of a body of knowledge: An analysis of terrorism research. *Information Processing & Management*, 33(1), 91-106.
- Sedgwick, M. (2010). The concept of radicalization as a source of confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 479-494.
- Silke, A. (2003). An introduction to terrorism research. Silke, A. (Ed.) *Research on Terrorism* içinde (ss. 21-49). Routledge.
- Schmid, A.P. ve Price, E. (2011). Selected literature on radicalization and de-radicalization of terrorists: Monographs, edited volumes, grey literature and prime articles published since the 1960s. *Crime, Law and Social Change*, 55(4), 337-348.
- Ünsal, Z. E. ve Olçar, K. (2019). Avrupa’da radikalleşme ve DAES: DAES’in evrilmesi ve Avrupa güvenliğine yönelik tehditler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(29), 115-150. doi: 10.17752/guvenlikstrtj.554051.

SİLAHLI ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE SAHA ÇALIŞMASI NASIL YAPILIR? AKADEMİSYENLER İÇİN BİR YOL HARİTASI ÖRNEĞİ

Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL *

ÖZET

Terörizm konularında birincil veriye dayalı çalışmaların eksikliği düşünüldüğünde silahlı çatışma bölgelerinde daha fazla saha çalışması yapılması ihtiyacı kendini göstermektedir. Bu çalışma okuyuculara silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek olan saha çalışmaları ile ilgili bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada saha çalışması ile ilgili olan genel bilgiler 2020-2021 tarihleri arasında Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ile desteklenerek sunulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde silahlı çatışma bölgelerinde neden saha çalışmaları yapılması gerektiği ve bunun faydaları ortaya konulmuştur. İkinci olarak saha çalışmalarında kullanılabilecek katılımcı gözlem, mülakat ve odak grup çalışması yöntemleri incelenmiş ve bunların silahlı çatışma bölgeleri uygulanması ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Saha çalışmaları insanla doğrudan temas kurulan çalışmalar olduğundan araştırma etiği konusu da önem kazanmaktadır. Bu sebeple çalışmanın üçüncü bölümünde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek saha çalışmalarında dikkat edilmesi gereken etik konular tartışılmış ve etik kurul süreçleri ile ilgili pratik bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son olarak silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak saha çalışmalarında karşılaşılabilecek tehlikeler ve bu tehlikelere karşı alınabilecek güvenlik tedbirleri konusu yukarıda belirtilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda okuyuculara bu konuda bir fikir vermek adına araştırmacıların güvenliği, katılımcıların güvenliği ve toplanan verilerin güvenliği konularında ilgili saha çalışmasında alınmış olan tedbirler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Saha Çalışması, Silahlı Çatışma, Odak Grup, Mülakat, Katılımcı Gözlem, Kolombiya, FARC.*

CONDUCTING FIELDWORK IN CONFLICT ZONES: A ROADMAP FOR SOCIAL SCIENTISTS

ABSTRACT

Considering the scarcity of studies on terrorism based on primary data, there is a need for more fieldwork in armed conflict zones. This study aims to explain how fieldwork can be

* Ankara Bilim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, basar.baysal@ankarabilim.edu.tr,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9205-9234>.

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 15 Aralık 2021 / 15 December 2021

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 27 Aralık 2021 / 27 December 2021

conducted in such areas. In the study, the conceptual explanations were supported by the experiences gained in the fieldwork conducted in Colombia between 2020 and 2021. The first part of the study focuses on why there is a need for fieldwork in areas of armed conflict. Second part examines the methods that could be used is fieldwork, namely participant observation, interviews, and focus group study, and evaluates the implementation of these methods in armed conflict zones. Since fieldwork includes direct contact with human beings, research ethics is an important issue in these studies. For this reason, the third part of the study discusses the ethical issues and presents practical information about ethics committee processes. The final part of the study discusses the dangers of conducting fieldwork in armed conflict zones and the security measures that can be taken against these dangers. This part also explains the measures taken in the fieldwork in Colombia on the security of the researchers, the security of the participants, and the security of data.

Keywords: *Fieldwork, Armed Conflict, Interview, Focus Group, Participant Observation, Colombia, FARC.*

GİRİŞ

Bilimsel araştırmaların ana öğelerinden birisi metottur. Aslında metot bilimsel eserleri, gazete köşe yazısı gibi diğer yazı türlerinden ayıran ve ‘bilimsel’ sıfatını almasını sağlayan ana öğelerden bir tanesidir. Bu makalede birincil veriye ulaşmada kullanılan metotlardan birisi olan saha çalışması, özellikle çatışma bölgelerindeki uygulamasına odaklanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsam dahilinde saha çalışması ile ilgili genel bilgilendirme ve kavramsal tartışmadan ziyade, saha çalışmasının silahlı çatışma bölgelerinde uygulanmasıyla ilgili uygulamaya yönelik bilgiler verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kastedilen silahlı çatışma devletler arasında olan konvansiyonel savaş değil, devlet dışı silahlı örgütlerin dahil olduğu silahlı mücadeleleri işaret etmektedir.

Makalede genel olarak 2020-2021 yıllarında TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) 2019 yılı yurtdışı doktora sonrası araştırma bursu kapsamında Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler kullanılmıştır. Metin içerisinde bu çalışmaya oldukça fazla atıf yapıldığından, çalışmanın kapsamı konusunda kısa bir bilgilendirme yapmak yerinde olacaktır. Kolombiya’da 2012-2016 yılları arasında Kolombiya hükümeti ve FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia / Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) arasında barış müzakereleri icra edilmiş ve 2016 yılında barış anlaşması imzalanmıştır. 2016 yılından itibaren anlaşmanın uygulanması safhasına geçilmiştir ve bu süreç halen devam etmektedir (Baysal, 2021). Ancak barışın uygulanması sürecinde belli sorunlar yaşanmaktadır. 2020 yılı sonu itibarıyla silah

bırakan FARC üyelerinin 250 kadarı öldürülmüş, bir kısım eski FARC üyesi de tekrar silahlanma yoluna gitmiştir (Charles, Baysal ve Forero, 2020, s. 25). Bahsi geçen doktora sonrası araştırma genel olarak Kolombiya barış sürecinin uygulama safhasını incelemeyi amaçlamıştır. Bölgede hem yeniden silahlanan eski FARC üyeleri olması hem de silah bırakmamış birçok farklı silahlı örgütün halen aktif olması araştırmayı silahlı çatışma bölgesinde icra edilen saha çalışması kapsamına sokmaktadır. Çalışmanın ön planlaması Kolombiya'ya gidilmeden yapılmış ancak ayrıntılı planlama ve etik kurul aşamaları Kolombiya'da ev sahibi üniversitede sahaya daha hâkim akademisyenlerin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında ülkede eski FARC üyelerinin toplu olarak yaşamaya devam ettikleri ETCR (Espacios Territoriales de Capacitación y Reincorporación) ve NAR'lar (Nuevas Areas de Reincorporacion) ziyaret edilmiş, silahlı grupların faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelere gidilmiş ve buralarda eski FARC üyeleri, yerli kabile liderleri, aktivistler, koka (kokain üretiminde kullanılan bitki) üreticileri, kanaat önderleri ve yerel gazetecilerle mülakatlar ve odak grup çalışmaları yapılmış ayrıca gözlem metoduyla incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmada kullanılan argümanlar konu ile ilgili literatürün belirtilen saha çalışması sürecinde edinilen tecrübelerle birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Makale dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde silahlı çatışma bölgelerinde saha çalışması yapmanın neden gerekli olduğu ve bu çalışmanın faydaları ele alınmıştır. İkinci bölümde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarında kullanılabilecek olan katılımcı gözlem, mülakat ve odak grup çalışmaları ile ilgili bilgi verilmiş, bu yöntemlerin avantaj ve dezavantajları ortaya koyulmuş ve her yöntem özelinde uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır. Aynı bölümde saha çalışmalarında kullanılan bu üç yöntemin genel bir değerlendirmesi de sunulmuş ve katılımcıların belirlenmesi, katılımcılara ulaşma, saha çalışmasının yeri ve zamanının belirlenmesi gibi uygulamaya dönük konular tartışılmıştır. Üçüncü bölümde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek saha çalışmalarında dikkat edilmesi gereken etik konular tartışılmış; ayrıca bu tür çalışmalar için yapılacak etik kurul süreçlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar incelenmiştir. Makalenin son bölümünde ise silahlı çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarının tehlikeleri incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmacıların, katılımcıların ve toplanan verinin güvenliği ile ilgili alınabilecek tedbirler incelenmeye çalışılmıştır.

1. SİLAHLI ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE NEDEN SAHA ÇALIŞMASI YAPILMASI GEREKLİDİR?

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber dünyada devlet dışı silahlı aktörlerin dâhil olduğu silahlı çatışmalarda artış olmuştur. 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırılar sonrasında ABD'nin başlattığı terörle savaş ve sonrasında şiddetlenen ve sınırların önemsizleştiği küresel terör eylemleri sonrasında ise terörizm ve terörle mücadele dünya gündeminde çok daha fazla yer etmeye başlamıştır. Bu durum da Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde devlet dışı silahlı aktörler ve terörizm konularında akademik çalışmalar yapılmasının önünü açmıştır. 2011 yılı itibariyle terörizm ile ilgili ortalama her altı saatte bir kitap yazılmaktadır (Dolnik, 2011, s. 3). Bu akademik çıktıları genel bir bakışla değerlendiren çalışmalar (Silke, 2004; Ranstorp, 2007; Schmid, 2011) birincil veri toplamının öneminden ve gerekliliğinden bahsetmişlerdir.

Her ne kadar terörizm çalışmalarında birincil veri ve buna bağlı olarak saha çalışmasının önemi ve gerekliliği vurgulanmış olsa da bu alanda saha çalışmasına dayalı olarak yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Silke, 2004, s. 9; Cronin, 2006, s. 10). Terörizm ile ilgili çalışmalar büyük oranda ikincil kaynaklara ve literatür taramasına dayalıdır. Bu durumun ana sebebinin çatışma bölgelerinde saha çalışması yapılmasının tehlikeler içermesi olduğu söylenebilir. Yeterli birinci seviye bilginin yokluğu kara kutunun içinin görülebilmesini engellemekte, çalışmaların çoğunun da birbirine atıf yapar hale getirip belli görüşleri, bakış açılarını ve bu yolla da bazı hataların yeniden üretilmesine sebep olmaktadır (Dolnik, 2011, s. 5; Reid, 1993, s. 17). Başka bir deyişle, belli bir konuda yapılan bir çalışmada ortaya konmuş olan birincil veri birçok çalışmada doğru kabul edilerek referans olarak alınmakta, eğer bu ilk çalışmada bir hata var ise bu yanlış bilgi de güçlenerek daha kabul görür hale gelmektedir. Bu durum bilimin kümülatif olarak gelişmesi gerekliliğine ters bir yapıdadır. Bilim belli konuda farklı çalışmaların ortaya çıkması ile gelişip farklı bakışlar sunar hale gelebilecektir. Dolayısıyla diğer her alanda olduğu gibi terörizm çalışmalarında da birincil veriye ulaşmak elzemdir ve bunun sağlanması için saha çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bu eksikliğin farkına varılması terörizm çalışmaları alanında birincil veriye ulaşma yönünde gayretlerin artmasına yol açmıştır. Schuurman (2020) 2007-2016 yılları arasında terörizm üzerine yapılan çalışmaları değerlendirdiği makalesinde son dönemde terörizm çalışmalarında da birincil veriye dayalı çalışmaların

arttığını göstermiştir. Ancak yapılan çalışma göstermektedir ki halen daha dokümanlar üzerine yapılan çalışmaların oranı %39,2 iken teröristlerin birincil kaynak olarak gösterildiği çalışmaların oranı %7,8’de kalmaktadır (s. 8).

Yukarıda belirtilen birincil verideki hatanın yayılması ve yanlışın yeniden üretilmesi sorunundan bağımsız olarak, mevcut çalışmalarda bilgi hatası olmaması da yeni saha çalışmaları yaparak ilk elden bilgiye ulaşmaya engel değildir. Öncelikle saha çalışmasında konu ile ilgili önemli ayrıntılara ulaşılabilir. Farklı ayrıntılar farklı araştırmacıların dikkatini çekebilecektir. Ayrıca yapılan yeni çalışmalar konuyu farklı açılardan ve farklı bakış açılarıyla inceleyecekler ve konuyla ilgili akademik literatürü zenginleştireceklerdir. Terörizm çalışmalarında bu ihtiyacın daha dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bunun sebebi bu alandaki bilginin genel olarak devlet tarafından sunulan bilgiye karşı örgütün lider elitinin sunduğu bilgi olması ve bunların dışındaki alternatiflerin çok kısıtlı olmasıdır. Bu durumda saha çalışmalarıyla ulaşılan ayrıntılar yeni soruların sorulmasını sağlayacak bu da konunun anlaşılması için ufuk açıcı sonuçlar doğuracaktır. Örneğin Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında ana araştırma sorumuz olmamasına rağmen mülakat yaptığımız eski FARC üyelerinin neredeyse tamamının örgüte dokuz ile on dört yaşları arasında katıldıklarını gözlemledik. Bu durum dikkatimizi çektiğinden bu konu ile ilgili de sorular sorarak katılma süreçlerinin de büyük oranda maddi zorluklar olduğunu öğrendik. Bu durum hem fakirliğin üstünü kapamaya çalışan devletin hem de örgüte katılımı örgütün ideallerine bağlılık olduğunu iddia eden FARC’ın argümanları ile uyuşmamaktadır. Bu bilgi konu ile ilgili yeni bir çalışmaya kapı aralamıştır.

Saha çalışmasının gerekliliği ve de faydaları konusunda söylenebilecek son husus ise sürecin sonunda elde edilen birincil bilgi ve bu yolla ilgili konunun daha iyi anlaşılabilmesinin dışında sürecin kendisinin getirdiği katkı ile ilgilidir. Bu da akademik gelişmenin yine ana öğelerinden olan akademisyenin gelişmesine sağlanan katkıdır (Dolnik, 2011, s. 7). Yukarıda belirtildiği gibi saha çalışması cevap aranmakta olan soru dışında birçok farklı konuda araştırmacıya katkı sağlamaktadır. Bu sayede seçilen konu ile ilgili ayrıntılı bilgi birikimine sahip uzman akademisyenler yetişebilecek, sahanın gerçeklerini ayrıntılarıyla görmüş olan bu

akademisyenler hem araştırılan konu hem de ilgili konularda daha sağlıklı öngörülerde bulunabileceklerdir.

2. SİLAHLI ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE İCRA EDİLEN SAHA ÇALIŞMALARINDA KULLANILABİLECEK METOTLARIN İNCELENMESİ

Saha çalışması genel itibariyle sahaya doğrudan ulaşarak birincil kaynaklardan veri toplanmasını ifade etmektedir. Aslına bakıldığında saha çalışması bir şemsiye metot olarak görülebilir. Bunun sebebi saha çalışması kapsamında birbirinden farklı metotların kullanılabilecek olmasıdır. Bu kapsamda aşağıda saha çalışmalarında kullanılabilecek olan gözlem/katılımcı gözlem, mülakatlar ve odak grup çalışması (workshop) metotları incelenmiştir. Bu metotların hepsinin ortak noktası birincil verinin alınacağı kişilerle doğrudan temas sağlanıyor olmasıdır. Bölümün son kısmında ise bu metotların çatışma bölgelerinde kullanımının değerlendirilmesi yapılmış ve katılımcıların bulunması, saha çalışması yapılacak yer ve zamanın belirlenmesi gibi konularda uygulamaya dönük bilgiler verilmiştir.

2.1. Gözlem/Katılımcı Gözlem

Katılımcı gözlem metodu araştırmacının araştırma konusu olan grubun günlük faaliyetlerine dahil olması, grubun rutinlerini, davranışlarını, uygulamalarını, karşılaşılan farklı durumlarda verilen tepkileri ve bu kapsamda çıkan tartışmaları gözlemlemesi ve grup üyeleriyle görüşerek bu üyelerin ilgili davranış, uygulama ve tepkileri nasıl değerlendirdiğini/yorumladığını öğrenmeye çalışmasını kapsamaktadır (Mack vd., 2005, s. 13; Becker, 1958, s. 652, aktaran: Burgess, 1984, s. 65). Bu kapsamda katılımcı gözlem metodunda araştırmacının ana aracı araştırmacının kendisidir (Burgess, 1984, s. 65). Bu süreçte araştırmacı hedef grubun üyeleri ile formal mülakatlar ya da odak grup çalışmaları icra etmekten ziyade onların faaliyetlerini gözlemler ve grup üyeleri ile günlük sohbetler gerçekleştirir. Bu süreçte araştırmacı, yaptığı gözlem ve sohbetleri, daha sonra genişletilmiş saha notlarını çıkarmak için kullanacağı saha defterine not alır (Mack vd., 2005, s. 13, s. 26). Katılımcı gözlem metodunda katılımcının hedef grup ile belli bir süre zaman geçirmesi gerekmektedir. Bu sürenin ne kadar olması gerektiğiyle ilgili genelgeçer bir yargıda bulunmak doğru değildir (Darlington ve Scott, 2002, s. 75). Hedef grupla geçirilecek zaman şartlar/imkânlar ile araştırmacının amacına ulaşması arasında bir denge

ile belirlenebilecektir. Bu yöntemin en temel avantajı verinin katılımcıların yaşam alanı olan doğal bir ortamda doğrudan toplanıyor olmasıdır (Darlington ve Scott, 2002, s. 75).

Katılımcı gözlem metodunda katılımcının rolü ve grubun faaliyetlerine katılım derecesi üzerinden farklı uygulamalar olabilecektir (Schwartz and Schwartz, 1955; Schwartz and Jacobs, 1979; Gold, 1958; Spradley, 1980; Adler & Adler, 1987). Buradaki ana ayrımın araştırmacının ne kadar katılımcı ne kadar gözlemci olduğu ile ilgilidir. Ayrımın bir ucunda tam katılımcılığın bulunduğu söylenebilir. Bu tür uygulamalarda araştırmacı zaten grubun bir üyesidir ve içinde var olduğu grupla ilgili bir araştırma yapmaktadır. Bir üniversite hocasının üniversitedeki hocaların rolleri ya da üniversitedeki eğitimin değerlendirilmesi gibi konularda araştırma yapıyor olması, ya da zaten yerli kabile üyesi olan bir kişinin yerli kabilenin belli konudaki uygulamalarını inceleyen bir çalışma icra etmesi bu tür katılımcı gözlem çalışmasına örnek olarak verilebilir. Ayrımın diğer ucunda ise sadece gözlem yapmak bulunur. Bu gibi durumlarda ise grup tarafından tanınmayan bir araştırmacı tarafından grup içerisinde herhangi bir rol almadan sadece onlarla beraber olarak gözlem yapmaktadır. Bu iki uç durum arasında farklı seviyelerde katılım derecesine göre farklı uygulamalar olabilecektir.

Yukarıda belirtildiği gibi katılımcı gözlem metodunun en büyük avantajı doğal ortamda birincil bilgiye ulaşılabilmesidir. Bunun dışında katılımcı gözlem doğru bilgiye en iyi şekilde ulaşmayı sağlayacaktır. Mülakatlarda ya da odak grup çalışmalarında katılımcıların sorulan sorulara cevap verirken doğru cevap vermemeleri gibi bir risk bulunmaktadır. Katılımcı gözlemde süreç ve uygulamalar ilk elden gözlemlenebileceği için bu sorun ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla insanları söyledikleri ile yaptıkları arasındaki farklılıklardan oluşan hatalar gözlem sayesinde bertaraf edilmiş olacaktır (Mack vd., 2005, s. 13). Hedef kitle ile belli bir süre zaman geçiren araştırmacı sadece uygulamaları gözlemlemekle kalmayacak, bu grubun jargonuna hâkim olmayı müteakip yapılan sohbetlerden hatta şakalardan bile çıkarımlar yapabilecektir. Bu durum da konu hakkında oldukça ayrıntı bilgi edinilebilmesini sağlayacaktır. Katılımcı gözlem metodunda araştırmacının sabit sorular sorma gibi bir rolü olmadığından ve araştırma ortamını şekillendiremeyeceğinden daha objektif çalışmalar olabileceği de iddia edilmektedir (Darlington ve Scott, 2002, s. 75). Katılımcı gözlemin bir diğer

avantajı ise katılımcıların araştırmaya dâhil olmak için ayrıca zaman ayırmalarına gerek olmamasıdır. Katılımcılar rutin işlerine devam ederlerken çalışma yapılabilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 75). Son olarak katılımcı gözlem metoduyla çalışma başlangıcında öngörülemediği farklı bilgilere de ulaşılabilir (Mack vd., 2005, s. 14). Bu metotta mülakatlar gibi sorular önceden belirlenmiş olmadığından hem çalışmanın kapsamıyla ilgili farklı bilgiler edinerek çalışmanın daha geniş bir bakışa sahip olması sağlanabilir hem de çalışma ile doğrudan ilişkili olmayan farklı konularda da bilgiler edinilerek farklı çalışmalara kapı aralanabilir.

Katılımcı gözlem metodunun birtakım dezavantajları ve eleştirilebilecek yanları da mevcuttur. Yukarıda belirtilen objektiflik argümanının aksine gözlemlerin yorumlanmasının tamamen araştırmacıya kalıyor olması bu objektifliği sınırlayıcı bir durumdur (Mack vd., 2005, s. 15). Katılımcı gözlemlerde, anket ya da yarı yapılandırılmış mülakatlarda olduğu gibi belirli sorulara cevap verilmemekte, çalışma tamamen gözlemcinin gözlemlerini yorumlamasına dayanmaktadır. Muhakkak ki farklı hususlar farklı araştırmacıların dikkatini çekebilecek, benzer şekilde aynı uygulamalar da farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanabilecektir. Hatta bu metotta araştırmacı hangi gözlemlerini araştırmaya dâhil edeceğini, hangilerini dahil etmeyeceğini dahi belirleyebilecektir. Araştırmacı ile grup üyeleri arasında zaman içerisinde yakınlık oluşması ya da araştırmacının grubun görüşlerine yaklaşması da objektifliği engelleyici bir durum olabilecektir (Ashworth, 1995, s. 373-76). Aslına bakılırsa bu konu bir eleştiriden ziyade bir durumun tespiti. Nitekim özellikle sosyal bilimlerde objektif çalışmanın olabileceği ya da olmasının gerekliliği konusunda genel bir tartışma mevcuttur. Katılımcı gözlem metodunun bir diğer eleştirilebilecek yanı ise katılımcıların gözlem yapan birisinin bulunduğu hallerde doğal şekilde davranmayabilecek olmasıdır. Özellikle dışarıdan tanınmayan bir araştırmacının görece kısa zaman içerisinde gözlem yapmaya çalışması, bu kısa zaman içerisinde katılımcılar ile araştırmacı arasında güven ve samimiyet oluşamayacağı için katılımcıların doğal davranmamasına yol açabilecektir.

2.2. Mülakatlar

Mülakatlar saha çalışmalarında en çok kullanılan metottur (Mack vd., 2005, s. 29; Darlington ve Scott, 2002, s. 48). Çatışma bölgelerinde uygulanabilecek mülakatlar önceden açık uçlu soruların belirlendiği yarı

yapılandırılmış mülakatlar ile sadece konuşulacak konunun genel hatlarının ve alt başlıklarının belirlenip soruların net belirlenmediği, daha serbest bir yapıda olan, yapılandırılmamış mülakatlar olarak ikiye ayrılabilir. Soruların önceden net bir şekilde belirlendiği ve yoruma kapalı, kapalı uçlu sorular seçilerek icra edilen yapılandırılmış mülakatlar genel olarak anket çalışmaları olarak görüldüğü için bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Mülakat metodunda araştırmacı katılımcılar ile bireysel olarak görüşme yaparlar. Mülakatlara gerekli durumlarda birden fazla araştırmacı katılabilirken, metodun aşağıda belirtilen faydalarının sağlanması için her bir mülakata tek katılımcının katılıyor olması gerekmektedir. Mülakat esnasında mümkünse daha sonra transkripsiyonu çıkartılmak üzere ses kaydı alınır (Darlington ve Scott, 2002, s. 59). Ses kaydı alınsa da alınmasa da araştırmacının mülakat notları tutarak katılımcının jest ve mimikleriyle ifade ettiği hususları ve vurguladığı noktaları not alması elzemdir (Mack vd., 2005, s. 30). Mülakatlar sonrasında mülakat notları ve ses kayıtlarından alınan transkripsiyonlar beraber değerlendirilerek analizler yapılabilir.

Mülakat yapılırken dikkat edilmesi gereken belli hususlar vardır. Öncelikle mülakat yapan kişi tarafsız ancak dikkatli, ilgili ve aktif bir dinleyici olmalıdır (Mack vd., 2005, s. 29). Konuyla ilgili belirlenmiş sorulara ek olarak katılımcının verdiği cevaplar üzerinden ek sorular sorularak konunun daha iyi ve derin bir şekilde anlaşılması hedeflenmelidir. Bu ek sorular ana soruyla ilgili daha fazla bilgili almak (neden ve nasıl soruları) ya da verilen cevabı doğrulamak ve daha iyi anlamak için “yani bunu mu demek istediniz” şeklinde sorular olabilecektir (Dolnik, 2011, s. 11). Bu aktif dinleme metodu sayesinde katılımcı da daha fazla paylaşım yapmaya yönlendirilebilir. Mülakat esnasında araştırmacının, katılımcıyı yargılayıcı ya da katılımcının argümanlarını onaylayıcı olmaması gerekmektedir. Araştırmacının amacı bir görüşe karşı farklı bir görüşü savunmak değil katılımcının tecrübe ve düşüncelerini en doğru şekilde anlayabilmektir. Buna ek olarak katılımcının daha fazla paylaşım yapması için onun argümanlarını onaylamak ya da onaylar gözükmek de etik olarak sorunlu bir davranış olacaktır. Bunun dışında katılımcılara sorulacak sorular ucu açık sorular olmalı, katılımcının evet/hayır gibi cevaplar vereceği sorular olmamalıdır (Mack vd., 2005, s. 34).

Bunlara ek olarak mülakat öncesinde araştırmacının belli bir bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir. Bu sayede araştırmacı konuyla ilgili

daha derin bilgilere ulaşabilecektir (Zweig, 1948, aktaran: Burgess, 1984, s. 85). Araştırmacının hedef grubun jargonuna hâkimiyeti de önemlidir. Bu sayede katılımcıların anlattıkları çok daha iyi bir şekilde anlaşılabilir. Benzer şekilde katılımcıların hassasiyetlerine hâkimiyet de mülakatlarda önem arz etmektedir. Kullanılacak yanlış bir kelime mülakat veren kişinin mülakattan çekilmesine neden olabilecektir. Örneğin Kolombiya’da eski FARC üyeleriyle yaptığımız mülakatlarda uluslararası akademik jargonda geçerli olan silahsızlanma (disarmament/desarmamiento) kavramını kullanmamız mülakata katılan eski FARC üyelerinin tepkisini çekti. Bunun sebebi bu tabirin Kolombiya’da yenilme/yenilerek silah bıraktırılma gibi bir anlam taşıması ve Kolombiya barış sürecinde özellikle bu tabir yerine silahları indirme / bırakma (lay down arms / dejar las armas) kavramının kullanılmış olmasıydı.

Mülakat esnasında araştırmacının katılımcının cevaplarını yönlendirici bir tavır takınmaması gerekse de mülakatın gidişatını yönlendirici olması gerektiği durumlar oluşabilmektedir. Mülakat yapılan kişiler kimi zaman konuyu farklı alanlara çekmeye, araştırma ile çok da ilgisi olmayan, kendi anlatmak istedikleri konulardan bahsetmeye başlayabilmektedir. Özellikle silahlı çatışma ile ilgili konularda yapılan mülakatlarda kimi katılımcılar mülakatı bir propaganda yapma yeri olarak görebilmektedir. Konunun belli aşamaya kadar farklı alanlara çekilmesi katılımcıyı incitmek ve konuşmanın akışını bozmamak adına müdahale gerektirmeyebilir; ancak mülakat ana amacından sapma aşamasına geldiğinde yine katılımcıyı kırmadan, saygılı bir şekilde konuşmayı ana konuya çekmek gerekecektir. Çatışma bölgelerinde yapılan mülakatlar özellikle zaman kısıtı ya da katılımcı bulma gibi zorluklar içerdiğinden bu tür müdahaleler daha gerekli olabilmektedir. Bu tür yönlendirmelerin uygun bir şekilde yapılabilmesi ve mülakatın iyi yönetilebilmesi için de araştırmacıların iletişim kabiliyetleri, eğitim ve tecrübeleri ön plana çıkmaktadır (Darlington ve Scott, 2002, s. 57).

Mülakatların avantajlarını incelemek gerekirse, öncelikle bu metot ilgilenilen mesele ile ilgili bireysel düşünce ve bakış açılarını öğrenmek için ideal yöntemlerdir. Bunun yanında insanların başkalarının yanında konuşmak istemeyecekleri konuların incelenmesi için de mülakatlar en uygun metot olarak karşımıza çıkmaktadır (Mack vd., 2005, s. 30). Bu sayede araştırılan konular ile ilgili daha derin bilgilere sahip olunurken katılımcıların düşünceleri arasındaki farklılıklar da ortaya konulabilir.

Mülakatların diğer bir avantajı yüz yüze yapılıyor olmalarından ötürü yanlış anlaşılmanın en aza indirilebilmesidir (Darlington ve Scott, 2002, s. 49). Mülakat sürecinde hem araştırmacı hem de katılımcı anlayamadığı konularda karşı tarafın tam olarak ne demek istediğini sorma şansına sahiptir. Mülakatların dezavantaj olarak görülebilecek tarafları da mevcuttur. Bunlardan ilki, mülakatlar sadece kişilere odaklanılan süreçler olduğundan grup dinamiklerini görebilme şansı olmayacaktır. Ayrıca mülakatlarda genel çerçeve ya da sorular önceden belirlenmiş olduğundan katılımcı gözlemde olduğu gibi önceden öngörülemeyen faktörlerin ya da ana mesele ile ilgili yeni konuların araştırmacılar tarafından fark edilmesi daha zordur. Bir başka dezavantaj ise mülakatlarda alınan bilginin sadece katılımcının söyledikleriyle sınırlı olmasıdır ve insanların ne yaptıklarıyla ne söyledikleri her zaman birbiriyle uyumlu olmayabilmektedir (Darlington ve Scott, 2002, s. 51).

2.3. Odak Grup Çalışması/Workshoplar

Odak grup çalışmaları yukarıda açıklanan mülakat ve katılımcı gözlem metotlarına göre görece yeni ve gelişmekte olan bir metottur (Morgan, 1997, aktaran: Darlington ve Scott, 2002, s. 61). Bireysel perspektiflere yönelen mülakatların aksine, grup norm ve dinamiklerinin görülmesinde faydalı olan bu yöntemde grup üyeleri ile bireysel olarak değil küçük gruplar halinde görüşülmektedir (Mack vd., 2005). Odak grup çalışmalarında, mülakatlarda olduğu gibi, gruba açık uçlu sorular sorularak grup üyelerinin bu soruları cevaplaması istenir. Sorulan sorular ile grup üyeleri arasında bir tartışma ve fikir alışverişi ortamı da sağlanmaya çalışılır. Yine mülakatlarda olduğu gibi mümkünse ses kaydı alınır ve notlar tutulur. Odak grup çalışmalarında katılımcıların yönetilmesi daha zor olduğundan bir moderatör, bir not tutucu olmak üzere iki araştırmacı tarafından yapılması büyük kolaylık sağlayacaktır (Mack vd., 2005, s. 51).

Odak grup çalışmalarının temel avantajı grup ortamında genel olarak grupça kabul edilen doğrular ifade edildiğinden hedef grubun genel normlarını görebilmeyi sağlamasıdır. Ancak icra ettiğimiz saha çalışmasında gördüğümüz, odak grup çalışmalarında grup üyeleri arasında fikir ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. Bu gibi durumlar da aslında grup dinamiklerinin görülebilesi için önemlidir. Odak grup çalışmasının bir diğer avantajı da zaman tasarrufu sağlamasıdır (Mack vd., 2005, s. 52). Çatışma bölgelerinde

hava kararmadan güvenli bölgeye dönmek gibi kısıtlar olduğundan bu avantaj daha önemli hale gelebilmektedir.

Odak grup çalışmasının dezavantajları da mevcuttur. İlk olarak bireysel olarak yapılan bir mülakatta paylaşılabilecek bilgiler katılımcılar tarafından başka grup üyelerinin bulunduğu bir ortamda ifade edilmeyebilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 62). Belli konularda katılımcılar aslında birebir mülakatta paylaşabilecekleri konularda diğer grup üyelerinin yanındayken sessiz kalabileceklerdir. Yukarıda belirtildiği gibi odak grup çalışmalarında bazen grup üyeleri arasında tartışmalar çıkıp kişiler bireysel görüşlerini savunsalar da birebir yapılan mülakatlar kadar bireysel bakışların gözlemlenebilmesi odak grup çalışmalarında mümkün değildir. Yine odak grup çalışmalarında katılımcıların sözü diğer katılımcılar tarafından kesilebilmekte, grup üyeleri arasında tartışmalar çıkabilmekte, grup üyeleri çalışmanın ana odağından kopup birbirleri konuşur/tartışır hale gelebilmektedir. Dolayısıyla sürecin yönetimi mülakata göre daha zor olmaktadır. Bu sebeple odak grup çalışmalarında daha yapılandırılmış bir süreç izlemek faydalı olacaktır.

2.4. Saha Çalışmasında Kullanılan Metotların Çatışma Bölgelerine Uygulanmasının Değerlendirilmesi ve İlave Konular

Saha çalışmalarında kullanılacak olan metodun en iyisi şudur gibi genelgeçer bir doğru yoktur. Yukarıda metotlar tek tek incelenirken belirtildiği üzere her metodun güçlü ve zayıf yanları mevcuttur. Metotlar arasında yapılacak tercihte çalışmanın amacına uygunluk ve mevcut imkânlar ve şartlar değerlendirilmeli ve metot tercihi bu değerlendirmeye göre yapılmalıdır. Örneğin grup norm ve dinamiklerinin incelenmesini amaçlayan bir araştırma odak grup çalışması ya da katılımcı gözlem metotlarını uygularken, bireysel perspektifleri görmeyi amaçlayan bir çalışma mülakat metodunu uygulayabilecektir. Diğer taraftan çalışma ile ilgili şartlar grubun içerisine girerek grupla beraber zaman geçirilen ve onun faaliyetlerine katılmayı içeren katılımcı gözlem çalışması için uygun olmayabilecektir. Dolayısıyla gereksinim ve şartlar değerlendirilerek en uygun metodun seçilmesi gereklidir.

Yukarıda belirtilen metotların avantaj ve dezavantajları incelendiğinde bunların birbirlerinin eksik yanlarını kapatan özellikte olduğu dikkat çekmektedir. Bu kapsamda bu metotların kendi içlerinde üçgenleme

(triangulation) yapılabilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 49; Burgess, 1984, s. 249; Denzin, 1970, s. 260; Stacey, 1969 s. 101-107; Douglas 1976). Grup dinamiklerini görmek için odak grup çalışmaları yapılırken, daha derin bilgilere ve bireysel perspektiflere ulaşmak için ek mülakatlar düzenlenebilir. Bu uygulama araştırmanın bulgularını da zenginleştirecektir. Silahlı çatışma bölgelerinde bu duruma ayrı bir gereksinim olduğu söylenebilir. Silahlı çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalar can güvenliği gibi tehditler içerdiğinden mevcut fırsatları en iyi şekilde değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu durum metod tercihinde de kendisini göstermektedir ve mevcut şartlar da araştırmacıyı üçgenleme yapmaya yönlendirebilmektedir. Bu kapsamda fırsatları değerlendirmek adına günlük değişen şartlar içerisinde en uygun metod seçilip uygulanabilecektir. Örneğin zaman kısıtı olan durumlarda çok kişi ile görüşmek gerektiğinde odak grup çalışması, az kişiye ulaşılan ve zaman açısından kısıt olmayan durumlarda mülakatlar tercih edilebilecektir.

Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında mülakat ve odak grup çalışmalarını birlikte kullanma yoluna gittik. Bunda amacımız hem grup dinamiklerini hem de bireysel perspektifleri görebilmektir. Bu iki metod arasında tercih yaparken yukarıda belirtildiği gibi çalışmanın amacı ve mevcut imkân ve şartları değerlendirdik. Yine yukarıda belirtildiği gibi özellikle güvenlik gerekçeleriyle çalışmanın geceye kalmaması gibi gereklerden ötürü de çok katılımcıya ulaşabildiğimiz durumlarda odak grup çalışması icra etme yoluna gittik. Kimi zaman ise gittiğimiz yerdeki fiziki şartlar bize odak grup çalışması yapabilmeyi mümkün kılmadı. Gidilen yerlerde her zaman bir grubun toplanıp odak grup çalışması yapabileceği yerler mevcut değildi. Bazı durumlarda ise grubun istekleri doğrultusunda yine grup çalışması yapmak zorunda kaldık. Örneğin Kolombiya Cauca bölgesinde ziyaret ettiğimiz yerli kabileden biz daha müdahil olmadan, kendi kültürlerinin gereği olarak kabilenin önde gelen üyeleri bir araya gelip çalışmayı doğrudan odak grup çalışmasına yöneltti. Dolayısıyla bu metodların tercihinde, özellikle çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalarda, sahanın gerçekleri büyük rol oynamaktadır. Bu durumda yapılabilecek olan da durumun getirdiği şartları değerlendirip maksimum faydayı sağlayabilecek tercihi belki de günlük olarak belirlemektir.

Katılımcı gözlem metoduyla silahlı çatışma bölgelerinde çalışma yapmak muhakkak ki kolay değildir. Örneğin bir silahlı grubun içerisinde

belli bir zaman geçirip bu gurubu incelemek hem ilk aşamada gerekli bağlantıları kurup bunu icra edebilmenin kolay olmaması hem de barındırdığı tehlikelerden ötürü oldukça zordur. Ancak belirtmek gerekir ki, gözlem ve gözlem yoluyla bilgi edinme sahada icra edilen tüm çalışmaların ayrılmaz bir parçasıdır. Mülakatlar gibi diğer metotların sahada uygulandığı durumlarda da araştırmacılar sahada gözlem yapma şansına sahip olmaktadır. Bu süreçte grubun faaliyetleri daha yakından gözlemlenebilmekte, hedef grubun farklı üyeleriyle zaman geçirilmekte ve onlarla sohbet edilebilmektedir. Bu gözlem de aslında grup dinamiklerinin görülebilmesi, başta öngörülemeyen faktörlerin tespit edilebilmesi ve grup üyeleri arasındaki fikir ayrılıklarının gözlemlenebilmesi anlamında çalışmaya çok önemli faydalar sağlamaktadır. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında da her ne kadar doğrudan katılımcı gözlem metodunu kullanmasak da mülakat ve odak grup çalışmalarını sahada yaptığımız için oldukça fazla gözlem yapma şansına erişmiş olduk. Bu kapsamda eski FARC üyelerinin toplu olarak yaşadıkları ETCR’lerde ve NAR’larda grup üyeleri ile beraber zaman geçirip onların günlük faaliyetlerine dâhil olduk, mülakat görüşmeleri dışında grup üyeleriyle yemek gibi ortamlarda sohbetler ettik. Ziyaret ettiğimiz yerli kabilenin kendi köyünde bir gün geçirerek faaliyetlerine dâhil olduk, okullarına gidip öğretmen ve öğrencileri ziyaret ettik ve bunlarla söyleşiler gerçekleştirdik. Saha çalışması icra ettiğimiz kasabalarda güvenli zamanlarda dolaşarak bölge halkının yaşam tarzlarını gözlemledik. Kanaat önderleri ile yaptığımız mülakatları bu insanların yaşam alanlarında gerçekleştirdik. Örneğin kasabanın kilisesinin dini lideriyle yaptığımız mülakat için kiliseye, okul müdürüyle gerçekleştirdiğimiz mülakat içinse okula gidip buralarda gözlemler yapabildik. Bu gözlemlerin tamamı incelediğimiz konuyu daha geniş perspektiften görmemizi, çalışmanın başında öngöremediğimiz hususları tespit edebilmemizi sağladı. Sonuç olarak gözlem saha çalışmalarında tercih edilmemiş olsa da saha çalışmasının doğasından kaynaklı olarak doğrudan yapılan bir metot olarak ortaya çıkmaktadır. Silahlı bölgelerde yapılan saha çalışmalarında ise mevcut kısıtlardan ötürü tüm fırsatların değerlendirilmesi gerektiğinden bu imkânı değerlendirmek daha önemli bir hal almaktadır.

Saha çalışmasında yukarıda belirtilen metotların uygulanmasında mülakat yapılacak kişilerin bulunması, gidilecek yerlerin seçilmesi, gidilecek zamanların belirlenmesi gibi konular da dikkat edilmesi gereken hususlardır. Literatürde örneklem seçilmesi gibi konularda oldukça fazla kaynak (bkz:

Burgess, 1984, s. 44) olduğu için burada silahlı çatışma bölgeleri özelinde bazı pratik bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Silahlı çatışma bölgelerinde, silahlı çatışma ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda mülakatlar ya da odak grup çalışmaları için kişilere ulaşmak da bu kişileri ikna etmek de zorlu bir süreçtir. Bu konuda genel olarak kartopu metodu uygulanabilecek yöntemler arasındadır. Bu metotta bulunan ve görüşme yapılan kişilerin yönlendirmeleriyle yeni kişilere ulaşılmaktadır. Ancak bu yöntemde başarı kesin olarak öngörülebilir değildir. İlk iletişim kurulan kişiler araştırmacıları yeni kişilere yöneltmeyebilir ya da yönlendirdikleri kişiler çalışmaya dâhil olmayı kabul etmeyebilirler. Bu durumda çalışma tıkanacaktır. Bu kapsamda daha kapsamlı bir ön çalışma yaparak ve mümkünse kurumlar ile işbirliği yaparak hedef gruba ulaşmak daha sağlıklı olacaktır. Kartopu yöntemi bu ana çerçeveye ilave olarak yine kullanılabilir. Bu kapsamda Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında özellikle eski FARC üyelerine ulaşmak için iki kurumla iletişim kurduk. Bunlardan birisi eski FARC üyelerinin sivil hayata entegrasyonundan sorumlu devlet kurumu olan ARN (Agencia para la Reincorporación y la Normalización) diğeri ise barış süreci ile ilgili eski FARC üyelerinin kurmuş olduğu bir sivil toplum kuruluşuydu. Bu organizasyonlar sayesinde gideceğimiz yerlerdeki eski FARC üyelerine ulaşabildik. Hatta gittiğimiz bölgelere gerekli koordinenin sağlanabilmesi için belirtilen sivil toplum örgütünden de bir temsilci götürdük. Böylece çalışma grubu üyelerine ulaşma sorunumuzu çözebildik. Gittiğimiz yerlerde de imkânlar dâhilinde kartopu yöntemiyle yeni katılımcılar bularak çalışmamızı genişlettik. Çalışmaya katılan kişileri belirlerken de cinsiyet oranı gibi belli kriterlere dikkat ettik. Bizim yaptığımız çalışmanın özelinde tüm eski FARC üyelerini temsil edebilmek adına yaşam yerine göre ETCR’de yaşayan, NAR’da yaşayan, bağımsız olarak ikamet edenleri; örgütteki rolüne göre üst düzey ve alt düzey eski FARC üyelerini belli oranlarda çalışma grubumuza dâhil ettik. Bu kriterler ile tüm eski FARC üyelerini temsil edebilen bir örnek grup oluşturmaya çalıştık.

Kişileri belirleme ve bunlara ulaşma dışında üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer husus da araştırmacının yapılacağı yerler ve bu yerlere gidilecek zamanların belirlenmesidir. Bu hususlar çalışmanın amacı ile mevcut imkân ve şartlar değerlendirilerek belirlenmelidir. Yukarıda belirtildiği gibi biz yaptığımız saha çalışmasında homojenlik sağlayabilmek adına ETCR, NAR ve bağımsız ikamet eden eski FARC üyelerine ulaşmaya çalıştık. Bu amaç da gideceğimiz yerlerin belirlenmesinde etkili oldu. Ancak

bunlar dışında da yer seçimimizi etkileyen hususlar oldu. Öncelikle biz çalışmamız kapsamında saha çalışmasının öncesinde bir nicel araştırma yaparak bir veri seti oluşturduk. Bu nicel araştırmada eski FARC üyeleri için en tehlikeli olan yerleri belirledik. Bu çalışma terörizm verisi, cinayet verisi, eski FARC üyelerinin öldürülmesi verisi, sosyal liderlerin öldürülmesi verisi, koka üretimi verisi gibi değişkenler üzerinden yapılmıştır. Araştırmak istediğimiz ana konu barış anlaşması sonrası eski FARC üyelerinin güvenliği ve yeni çatışma dinamikleri olduğundan saha çalışması için şiddetin en yoğun olduğu bölgelere gittik. Bunların belirlenmesinde yaptığımız ön nicel çalışma oldukça faydalı oldu. Son olarak gidilecek zamanın belirlenmesi konusunda özellikle güncel durumu takip edip bizlere karşı olabilecek tehlikeleri azaltmaya çalıştık. Bu kapsamda örneğin artan yol kesme, katliam ya da adam kaçırma vakası olan yerlerde gidiş tarihlerimizi değiştirdik. Bu hususlar belki çalışma proje aşamasındayken çok dikkat edilmeyen konular olabilmektedir. Ancak çalışma esnasında kişilerin, yerlerin ve zamanın seçimi önemli hale gelmektedir. Burada anlatılanlar bizim icra ettiğimiz daha çalışmasında gündeme gelen konular ve alınan tedbirler üzerinedir ve okuyuculara bir fikir vermesi maksadıyla aktarılmıştır. Farklı bölgelerde ve farklı konularda yapılacak çalışmalarda anlatılanlar dışında yeni konular ya da sorunlar da oluşabilecektir.

3. ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE SAHA ÇALIŞMALARINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN ETİK KONULAR VE ETİK KURULU ONAYI

Saha çalışmaları doğrudan insanlarla temas edilen süreçler içerdiğinden ötürü etik kurul raporu alınması gerekliliği vardır. Etik kurul onayı süreci sadece aşılması gereken bir prosedür olarak değil tüm çalışmayı şekillendiren esasların belirlendiği bir aşama olarak görülmelidir. Konu silahlı çatışmalar olduğunda işin içine araştırmacı ve çalışmaya katılanların can güvenliğine varan hususlar girdiğinden bu aşama daha da önem kazanmaktadır.

Çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalar her zaman risk ve tehlikeler içermektedir. Bu sebeple bu çalışmalar için alınacak etik kurul süreçleri de daha detaylı incelemeler içermektedirler. Bu bölümde araştırma etiği ile ilgili genel gerekliliklerden ziyade çatışma bölgelerinde yapılacak çalışmalarda özellikle dikkat edilmesi gereken konular ele alınacaktır. Silahlı çatışma durumlarında riskin tamamen sıfırlandığı bir duruma ulaşmak

imkânsız olduğundan burada yapılması gereken çalışmanın getirisi ile alınacak risk kapsamında bir fayda - zarar analizidir. Etik kurulların rehber olarak aldığı kurulların genel olarak kısıtlı maddelerden oluşması¹, ki bu maddelerin büyük kısmı bilimsel araştırma etiği kavramının doğuşuna neden olmuş olan tıp biliminde yapılacak olan klinik araştırmalara yönelik maddelerdir (Bhattacharya, 2014, s. 840; Darlington ve Scott, 2002, s. 23; Burgess, 1984, s.162), ve etik kurullarda görevli kişilerin silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak olan çalışmalarla ilgili tecrübeye sahip olmamaları etik kurul süreçlerini uzatabilmekte, kimi zaman da içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olabilmektedir. Silahlı çatışmalar ile ilgili konuların temelde siyasi konuların da üzerinde olarak güvenlik alanı içerisinde olan meseleler olması durumu daha da karmaşık bir hale sokabilecektir.

Etik kurul başvurularında intihal, sahtecilik, çarpıtma gibi genel kurulların dışında araştırma etiği ile ilgili genel olarak belirtilmesi gereken husus çalışmanın barındırdığı riskler ve bu risklere karşı alınacak tedbirlerdir. Mülakatlarda sorulacak soruların mülakat yapılacak kişide duygusal ve psikolojik zarara yol açması riskine karşı, yaşadığı geçmiş travmaları (yakınının çatışmada ölmesi vb.) tetikleyici sorulardan uzak durulması gibi tedbirler buna örnek olarak verilebilir.² Çatışma bölgelerinde yapılacak çalışmalarda diğer çalışmalardan farklı olarak üzerinde durulması gereken husus araştırmacıların ve araştırmaya katılanların güvenliklerinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda farklı dinamiklere sahip bölgelerin gerekleri farklı riskler ve tedbirler olabilecektir. Örneğin Adam Dolnik (2011, s. 19-20) Afganistan’da yaptığı saha çalışmasında bölgede görevli askeri birimler ile işbirliği içerisinde hareket ederek bölgedeki seyahatlerini kimi zaman zırhlı araçlarla kimi zaman ise silahlı eskort eşliğinde gerçekleştirmiştir. Saha çalışmasında güvenlik ile ilgili hususlar aşağıda ayrıntısıyla verilmiştir, ancak burada yinelenmesi gereken çatışma bölgelerinde riskler hiçbir zaman sıfırlanamayacağı için etik değerlendirmelerin fayda risk analizi üzerine yapılmasının gerekliliğidir.

¹ Türkiye Yükseköğretim Kurumu “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği” Yönergesi için bkz: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx>

² Bu kapsamda mülakata katılan kişilere ihtiyaç duymaları halinde mülakat sonrası başvurup psikolojik destek alabilecekleri kurumlar sunulabilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 28). Bu kurumlar ile önceden gerekli koordinenin yapılması ve bu durumun etik kurul başvurusunda belirtilmesi gerekmektedir.

Hem etik kurullara başvuruda hem de bu kapsamda çalışmanın yürütülmesinde dikkate alınması gereken belli hususlar mevcuttur. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi gönüllü katılım ilkesidir. İnsanlar ile yapılan çalışmalarda, çalışmaya katılanlar kesinlikle katılım için zorlanamazlar ve zorla çalışmaya dâhil edilemezler. Bu kapsamda çalışmaya katılacak kişilerin tamamına gönüllü katılım formu doldurtulur ve katılımcıların çalışmaya gönüllü olarak katıldıkları ispatlanır. Etik kurul başvurularında da gönüllü katılımın sağlanacağı teyit edilip gönüllü katılım formunun bir kopyası başvuru evrakları içerisine dâhil edilmelidir. Gönüllü katılım formunda çalışmanın/mülakatın herhangi bir aşamasında katılımcının mülakattan vazgeçebileceği gibi hususlar ile katılımcıların olası risklerden korumak için alınacak tedbirler belirtilir. Bunlara örnek olarak katılımcıların isimlerinin anonimleştirileceği, isimlerin doğrudan hiçbir çalışmada kullanılmayacağı, alınan ses kayıtlarının anonimleştirilmiş transkripsiyonlar alınır alınmaz imha edileceği gibi hususlar verilebilir.

Katılımcılara imzalatılacak gönüllü katılım formunda, etik kurul başvurusunda belirtilen hususları araştırma esnasında yerine getirdiğinizi gösterecek maddelere yer vermek yerinde olacaktır. Bu sayede araştırma yapılırken başta belirtilen etik kurallara uyulduğu kolayca ispatlanabilir olacaktır. Bu sayede araştırma etiğinin ana sorunlarından birisi olan prosedürel olarak etik kurallara uymak (kurul onayı almak vb.) ile pratikte bu kurallara uymak ikileminin üstesinden gelinebilecektir (Bhattacharya, 2014, s. 842).³ Örneğin, Kolombiya’da yaptığımız saha çalışmasında mülakat ve odak grup çalışmalarına katılan katılımcılara imzalattığımız gönüllü katılım formunda aşağıda belirtilen hususlar maddeler halinde yazılarak katılımcıların formu imzalamadan önce bu maddelerin doğruluğunu yanlarındaki kutuları işaretlemek suretiyle onaylamaları istenmiştir.

³ Ne yazık ki mevcut durumda prosedürel olarak görülen etik kurallar araştırmaya katılanları korumaktan ziyade üniversiteler ve kurumlar ile araştırma ekibini sorumluluktan kurtarmaya yönelik olabilmektedir (Carpenter, 2012, s. 366). Bu kuralların çalışmanın uygulanmasına yansıtılması araştırmacıların gayretlerine bağlı kalmaktadır. Bu kapsamda araştırmacılar uygulamada da katılımcıların korunması hususunu öncelemeleri araştırmanın gerçek manada etik kurallara uygun olarak yapılmasını sağlayacak ana faktör olacaktır (Guillemin ve Gillam, 2004).

***Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler İçin
Bir Yol Haritası Örneği
Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL***

Tablo 1. Gönüllü Katılım Formunda Verilen Bilgiler (Kaynak: Yazar)

Proje ve araştırmanın amaç ve kapsamının açıklandığı ‘Katılımcı Bilgi Formu’nu okudum ve anladım.	
Tarafıma, araştırmaya katılmadan önce soru sorma hakkı tanınmıştır.	
Çalışmaya katılımın gönüllülük ve gizlilik esasına dayalı olduğu tarafıma bildirilmiştir.	
Çalışmanın herhangi bir aşamasında hiçbir mazeret göstermeden ve açıklama yapmadan çalışmadan ayrılabilirim tarafıma bildirilmiştir. Herhangi bir aşamada çalışmadan ayrılırsam öncesinde verdiğim bilgilerin kullanılmayacağı tarafıma bildirilmiştir.	
Çalışma esnasında cevap vermek istemediğim bir soru olursa hiçbir mazeret göstermeden ve açıklama yapmadan soruyu cevaplayabileceğim tarafıma bildirilmiştir.	
Çalışma esnasında ses kaydımın alınmasına izin veriyorum. Ses kayıtlarının transkripsiyonları hazırlanır hazırlanmaz imha edileceği ve bu transkripsiyonlarda kesinlikle kimlik bilgilerimin geçmeyeceği tarafıma bildirilmiştir.	
Araştırma yürütücülerinin verdiğim bilgileri akademik çalışmalarında kullanmasında bir sakınca yoktur. Araştırma sonucunda yapılacak çalışmaların hiçbirisinde kimlik bilgilerimin açık olarak kullanılmayacağı, gerekli durumlarda bilgilerin anonimleştirilerek verileceği, hiçbir durumda bilgilerin, kimliğim verilme de bu bilgileri doğrudan benim verdiğim açık edilecek şekilde sunulmayacağı tarafıma bildirilmiştir.	
Bu gönüllü katılımcı formunun dijitalleştirmeyi müteakip imha edileceği ve dijital kopyasının güvenli bir ortamda saklanacağı tarafıma bildirilmiştir.	
Yukarıda belirtilenler kapsamında çalışmaya gönüllü olarak katılıyorum.	

Etik kurul başvurularında ve icra edilen çalışmada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise katılımcı bilgi formudur. Katılımcılara araştırmaya dâhil olmadan önce çalışmanın önemi, ilgili meseleye sağlayacağı katkı, çalışma ile neyin amaçlandığı, çalışma sonucunda ne gibi eserler üretileceği gibi hususların bulunduğu bir bilgi formu verilmelidir. Bu sayede imzalatılan gönüllü katılım formu bilgilendirilmiş gönüllü katılım formu (informed consent form) haline gelebilecektir. Bu formda yukarıda örnek katılımcı bilgi formunda maddeler halinde verilen hususlar da açıklanarak yazılmalıdır. Bu sayede katılımcıların karşılaşabileceği olası

risklere karşı alınmış olan tedbirler katılımcıların bilgisine sunulur. Yukarıda belirtildiği gibi silahlı çatışma bölgelerindeki çalışmalarda riskin sıfırlanması mümkün değildir. Örneğin alınan tüm tedbirlere rağmen araştırmacıların silahlı gruplarca yolu kesilerek daha imha edilmeden gönüllü katılımcı formlarına el konulabilir ve katılımcıların kimlikleri ifşa olabilir. Bu durumda katılımcıların da bir fayda risk hesabına gitmesi ve çalışmanın getireceği faydaların ağır basması ile bu riskleri göze almaları beklenecektir. Bu sebeple katılımcı bilgi formunda yukarıda belirtilen araştırmanın getireceği faydalar ve araştırmanın amacı gibi hususlar ayrıntılı ve anlaşılır şekilde verilmelidir.

Silahlı çatışma bölgelerinde yukarıda açıklanan kuralların uygulanmasında ayrı zorluklar oluşabilmektedir. Öncelikle etik kurullar tarafından istenen gönüllü katılım formlarında katılımcıların kimlik bilgileri ve imzaları yer almaktadır. Bir taraftan yapılan tüm mülakat boyunca alınan ses kayıtları da dâhil olarak katılımcının kimliği gizlenmeye çalışılırken diğer taraftan gönüllü katılım formları için katılımcıların kimlik bilgileri ve imzalarını istemek aslında çelişkili bir durum yaratmaktadır. İsminin ortaya çıkmasından endişelenen katılımcılar için de bu durum çalışmaya katılma adına motivasyon kırıcı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorun muhakkak ki saha çalışması yapılan konunun barındırdığı can güvenliğine varan tehlikelerden kaynaklanmaktadır. Çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalarda kişilerin kimliklerinin ortaya çıkması onlar için büyük sorunlara sebep olabilecektir. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında katılımcıları mülakat öncesinde, özellikle ses kaydı alınırken isim ve soy isimlerinden ya da farklı kişilerin isim ve soy isimlerinden bahsetmemeleri konusunda uyarımiştık. Ancak diğer taraftan bu kişilerin kimlik bilgilerini de yazılı olarak almamız gerekmekteydi. Bu durumun katılımcı bulma ve katılımcıların güvenliğini sağlama gibi konularda yaratacağı sorunu öngörerek etik kurul başvurusunda özellikle mülakat yapılması gerekli görülen ancak yazılı olarak gönüllü katılım formu imzalamak istemeyen katılımcılardan sözlü onay alabileceğimiz yönünde onay talep ettik. Bu konuda çalışmanın getireceği fayda ve oluşacak riskleri değerlendiren etik kurul bu talebimizi uygun buldu. Ancak etik kurulların bu tür talepleri kabul etmesi her zaman gerçekleşmeyebilecektir ve bu durum çatışma bölgelerinde saha çalışması yapılmasının önünde bir sorun olarak durmaktadır. Bu durumun da ana nedeni özellikle terörizm ile ilgili ve çatışma bölgelerinde

icra edilen çalışmalarla ilgili olarak etik kurulların kararlarının dayanacağı ana ilkelerin net bir şekilde belirlenmemiş olmasıdır.

Bilgilendirilmiş gönüllü katılım formu ile ilgili olarak yaşanabilecek bir diğer ikilem de bilgi formunda ne kadar bilginin katılımcılara verilmesi gerektiği ile ilgilidir (Dolnik, 2011, s. 12). Yukarıda belirtildiği gibi silahlı çatışma bölgelerinde yapılan araştırmalarda etik esasların dayanacağı ana ilkeler net olarak belirli olmadığından bu konuda da bir belirsizlik mevcuttur. Bazı bilgilerin verilmesi araştırmayı yapılamaz hale getirebileceği gibi araştırmacıyı da tehlikeye sokabilecektir. Örneğin devlet tarafından fonlanan ve teröristler ile mülakatlar yapılmasını gerektiren bir çalışmada fonlayıcı kurumun bilgi formunda belirtilmesi en basit anlamda katılımcıların bu çalışmaya şüphe ile yaklaşımlarına neden olacak ve araştırmaya katılmama yönünde tercihte bulunmalarına neden olacaktır. Bu durum araştırmacının devlet ajanı olarak görülmesine dahi neden olabilecektir. Çatışma bölgelerinde bu şekilde bir algının oluşması da sadece araştırmanın yapılabilmesine engel olmayacak araştırmacının silahlı gruplarca kaçırılması, sorgulanması, belki de öldürülmesine varacak kadar sonuçlar doğurabilecektir. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında da mülakat yaptığımız kişilerin büyük çoğunluğu araştırmanın hangi kurum üzerinden yapıldığını sorgulama yoluna gitmiştir. TÜBİTAK’ın akademik faaliyetlere odaklanan bir kurum olması ve Kolombiya’da hiçbir grupta Türkiye’ye karşı kötü bir algının olmaması; diğer fonlayıcı kuruluşun ise devletten bağımsız özel bir üniversite olması bu konuda araştırmanın yapılabilmesini kolaylaştıran faktörler olsa da bir yabancının Kolombiya’nın çatışma bölgelerinde mülakatlar yapıyor olması tehlikeyi arttıran bir durum olmuştur. Bu tehlikeler sıfırlanamasa da aşağıda tehlikelerin açıklandığı bölümde ortaya konan tedbirlerin alınması ile bu tehlikelerin belli oranda üstesinden gelinebilmiştir. Sonuç olarak katılımcı bilgi formlarında verilecek bilgiler konu bazında özel olarak değerlendirilmeli, bu değerlendirme yapılırken araştırmacının can güvenliği de göz önünde bulundurulmalı ve bu konuda karar verilirken çalışmanın yaratacağı fayda ile oluşan riskler arasında yapılacak fayda zarar analizi esas alınmalıdır.

Çatışma bölgelerinde yapılan saha çalışmalarında etik hususlarla ilgili olarak yaşanan bir diğer sorun ise etik kurul aşamasında katılımcıların belirlenmesiyle ilgilidir. Çalışmalar proje aşamasındayken ve etik kurul başvurusu aşamasında mülakat ya da odak grup çalışmaları yapılacak

kişilerin net olarak belirlenmesi beklenmemektedir. Ancak bu grubun daraltılması ve hedef kitlenin kimleri kapsadığı genel olarak belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin çalışma daha proje aşamasındayken ilgili bölgede belirlenen bir terör örgütünün üyeleriyle mülakatlar yapılacağının belirlenmesi ve etik kurul başvurusunda özellikle bu gruba yönelik olarak alınan tedbirlerin belirtilmesi beklenmektedir. Ancak silahlı çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalar oluşan fırsatları süratle değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu kapsamda saha çalışması icra edilirken bölgede bulunduğu esnada bu gruba dâhil olmayan ancak meselenin anlaşılmasında önemli katkı sağlayabilecek insanlarla karşılaşılabilir. Karşılaşılabilecek insanların kimler olabileceğini çalışma daha proje aşamasındayken kesin olarak netleştirmek neredeyse imkânsız bir durumdur. Bu durumda birçok risk ve tehlikeyi göze alarak gidilen saha çalışmasında bazı fırsatların değerlendirilememesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında ana hedef kitlemiz silah bırakmış eski FARC üyeleri idi. Ancak biz karşılaşılabilecek durumlara göre bölgedeki kanaat önderleri, çatışma mağdurları ve aileleri gibi grupları da proje aşamasında mülakat yapılacak kişilere dâhil ettik. Ancak çatışma bölgelerine gittiğimizde buralarda bize çok faydası olabilecek yerel gazeteciler, yerli kabile liderleri, aktivistler, koka üreticisi çiftçiler gibi farklı kişilerle karşılaştık. Bu kişilerden önceden belirlediğimiz gruplara bir şekilde dâhil edebilecek olduklarımızla mülakatlarımızı gerçekleştirdik. Bizim avantajımız bölgedeki neredeyse herkesin bir şekilde çatışmalardan mağdur olmuş kişiler olmasıydı. Bu sebeple bu kişilerin çoğunu önceden belirlediğimiz çatışma mağdurları kategorisinde değerlendirerek çalışmamızı yapabildik. Sonuç olarak bu tür çalışmalarda hedef kitle belirlenirken sahadayken doğabilecek fırsatlar ayrıntılı şekilde değerlendirilmelidir. Ancak hedef kitlenin çok geniş olarak belirlenmesinin etik açıdan sorunlar doğurabileceği unutulmamalıdır.

Katılımcıların proje aşamasında belirlenmesi konusuna benzer şekilde, mülakatlarda sorulacak soruların da önceden belirlenmesi çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarında problemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi çatışma bölgelerinde süreç içerisinde doğan fırsatların değerlendirilmesi önemli olduğundan farklı gruplardaki kişiler ile mülakatlar yapmak gerekebilmektedir. Bir grup için geçerli olan mülakat soruları başka gruplar için geçerli olmayabilmektedir. Bu durum silahlı çatışma bölgelerinde yapılan mülakatların yarı

yapılandırılmış mülakattan ziyade yapılandırılmamış mülakatlar olarak icra edilmesiyle çözülebilecektir. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında da soruların net bir şekilde belirlendiği yarı yapılandırılmış mülakat yöntemini değil ana konu ve çerçevenin belirlediği yapılandırılmamış mülakatlar icra ettik. Bu kapsamda mülakatların ana çerçevesini silah bırakmış FARC üyelerinin sivil hayata entegrasyonu ve güvenliği ile barış sonrası oluşan yeni çatışma dinamikleri olarak belirledik. Bu sayede yukarıda belirtilmiş olan farklı gruplar ile bu çerçevede mülakatlar icra edebildik.

4. ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE YAPILACAK SAHA ÇALIŞMALARINDA GÜVENLİK

Çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarında dikkate alınması gereken en önemli konulardan birisi de güvenlidir. Aslına bakılırsa bu tür çalışmalarda tehlike hiçbir zaman tam anlamıyla sıfırlanamaz. Burada yapılacak olan yukarıda etik kısımda vurgulandığı gibi bir fayda risk analizidir. Bu durumda araştırmanın getireceği faydalar alınacak olan riske göre daha baskın olduğunda çalışmayı yapmak uygun olacaktır. Muhakkak ki bu değerlendirme sübjektif bir değerlendirmedir.

Çatışma bölgelerinde yapılan saha çalışmalarından güvenlik açısından dikkat edilmesi gereken üç ana konudan bahsedilebilir. Bunlar araştırmacıların güvenliği, katılımcıların güvenliği ve toplanan verinin güvenliğidir. Araştırmacıların güvenliği için farklı araştırma alanlarında farklı tedbirler alınabilmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi askeri birimlerle yapılan işbirliği ile zırhlı araçlarla seyahat etmekten, görece güvenli bölgelere gitmeye kadar farklı tedbirler söz konusu olabilir. Biz Kolombiya’da yaptığımız saha çalışmasında öncelikle bölgelere gidiş tarihlerimizi şiddet olaylarının yoğun olmadığı zamanları seçerek belirledik. Bunun dışında gittiğimiz yerlerde ilçe merkezlerinde görece güvenli, karakol yakınlarındaki otellerde konaklamaya çalıştık. Tehlikeli bölgelere gittiğimizde güvenli yerdeki kişilere bilgi vererek tam konumumuzu ilettik. Günlük belli saatlerde ekip üyeleri ile haberleşerek durumumuzu birbirimize ilettik. Hava karardıktan sonra görece güvensiz yerlerde bulunmamaya gayret ettik. Eğer katılımcılar çok tehlikeli bölgelerde ikamet ediyorsa onların yol ve yemek giderlerini karşılayarak daha güvenli yerlere gelmelerini sağladık. Araç kiralama gibi işlemlerimizi referanslı kişilerden yapmaya özen gösterdik. Gittiğimiz her yerde düşük profilli davrandık,

dikkat çekecek hareketlerden ve giyim tarzından uzak durduk. Bunlara rağmen birkaç defa tehlikeli durumlarla karşılaştık. Birincisinde Cauca bölgesindeki yerel kabileyi ziyaret ederken birkaç vasıta değiştirerek kabilenin yaşadığı bölgeye en yakın kasabaya ulaşmamıza rağmen bizi karşılamaya gelen yerel kabile üyelerinden bir silahlı grupça takip edildiğimiz bilgisini aldık. İkincisinde Tumaco şehrinde motosiklet taksi ile şehrin görece tehlikeli bölgesinde gözlem yaparken silahlı bir grup tarafından yolumuz kesilmeye çalışıldı ancak motosiklet taksicilerin gayretiyle silahlı kişilerden kurtulduk. Üçüncüsünde ise yerleşim yeri dışında bir koka üreticisi çiftçi ile mülakat yaparken iki silahlı grup üyesi yanımıza gelip bize ne yaptığımız konusunda sorular sordu ve mülakatı sonlandırarak bize bölgeden ayrılmamızı söylediler. Bu durumlar da göstermektedir ki silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak saha çalışmalarında tehlikeyi tamamen sıfırlamak mümkün değildir.

Bunlara ek olarak fiziki tehlikelerin dışında katılımcıların da psikolojik olarak aldıkları bilgilerden etkilenmesi söz konusudur. Çatışmalar ile ilgili yapılan çalışmalarda araştırmacılar katılımcıların yaralanma, uzuv kaybı, yerinden edilme, yakınların ölümü, katliam, tecavüz gibi son derece acıklı ve zorlu tecrübelerini dinlemek durumundadır. Dolayısıyla benzer konuları çalışmayı planlayan araştırmacılar bu gibi duygusal stres yaratabilecek anlatılara karşı kendilerini hazırlamaları ve bu gibi tecrübelerle karşılaşacaklarını bilerek çalışmaya başlamaları gerekmektedir.

Konu ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken diğer iki husus ise katılımcıların güvenliği ve toplanan verilerin güvenliğidir. Bu kapsamda Kolombiya'da icra ettiğimiz saha çalışmasında öncelikle katılımcıların tamamına bilgilendirilmiş gönüllü katılım formunu sunduk ve çalışmaya katılımın tamamen gönüllü olduğunu belirttik.⁴ Buna ek olarak saha çalışmamızda dileyen katılımcıların yol ve yemek giderlerini karşılayarak daha güvenli ve ifşa olmayacakları yerlerde mülakatlarımızı gerçekleştirdik.⁵ Katılımcılara duygusal stres yaşatmamak adına eski tecrübelerini aktarmaları konusunda kesinlikle zorlayıcı olmadık. Veri güvenliği konusunda ses kaydının alınmasını istemeyen kişilerin ses kaydını almadık sadece mülakat

⁴ Bu konuda yaşadığımız tecrübe katılımcıların bu tür çalışmalara katılmada oldukça istekli oluşuydu. Özellikle katılımcılarla mülakat yapıyor olmamız onlar için onore edici bir durumdu.

⁵ Bu konu bütçe planlamasında da dikkate alınması gereken bir husustur.

notları tuttuk. Mülakatlarda aldığımız notlarda katılımcıların hiçbirisinin kimliğini kaydetmedik, sadece araştırma için önemli olan ‘üst düzey’, ‘kadın’ gibi notlar aldık. Gönüllü katılımcı formlarını dijital hale getirip güvenli bir saklama alanına aldıktan sonra bu formları imha ettik. Transkripsiyonlardan sonra ses kayıtlarını sildik. Bu hususlar da yukarıda belirtildiği gibi Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında alınan tedbirlerdir ve okuyuculara fikir vermesi için aktarılmıştır. Farklı çalışmalarda farklı konular ve tedbirler de gündeme gelebilecektir. Bu kapsamda tehlikeler bağlamında her araştırma kendi içerisinde değerlendirilmeli ve her çalışmaya özel tedbirler alınmalıdır.

SONUÇ

Saha çalışmaları araştırılan konu ile ilgili birincil veriye ulaşabilmek için son derece başarılı bir metottur. Bu çalışma okuyuculara terörizm gibi konularda ve silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek olan saha çalışmaları ile ilgili bilgi vermeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda çalışmada saha çalışması ile ilgili olan genel bilgiler 2020-2021 tarihleri arasında Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ile desteklenerek sunulmuştur. Öncelikle terörizm konusunda birincil veriye olan ihtiyaç vurgulanarak silahlı çatışma bölgelerinde neden saha çalışmaları yapılması gerektiği ve bunun faydaları ortaya konulmuştur. İkinci olarak saha çalışmalarında kullanılabilecek katılımcı gözlem, mülakat ve odak grup çalışması yöntemleri incelenmiş ve bunların silahlı çatışma bölgeleri uygulanması ile ilgili değerlendirmeler yapılmış ve uygulamaya dönük bilgiler verilmiştir. Saha çalışmaları insanla doğrudan temas kurulan çalışmalar olduğundan araştırma etiği konusu da önem kazanmaktadır. Bu sebeple çalışmanın üçüncü bölümünde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek saha çalışmalarında dikkat edilmesi gereken etik konular tartışılmış ve etik kurul süreçleri ile ilgili pratik bilgiler vermeye çalışılmıştır. Son olarak silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak saha çalışmalarında karşılaşılabilecek tehlikeler ve bu tehlikelere karşı alınabilecek güvenlik tedbirleri konusu yukarıda belirtilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda okuyuculara bu konuda bir fikir vermek adına araştırmacıların güvenliği, katılımcıların güvenliği ve toplanan verilerin güvenliği konularında ilgili saha çalışmasında alınmış olan tedbirler açıklanmıştır.

Silahlı çatışma bölgelerinde saha çalışması yapılması önemli bir ihtiyaçtır. Ancak bu tür çalışmalar güvenlik ve etik hususlar ile ilgili bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Metin içerisinde birkaç yerde vurgulandığı gibi bu konuların tamamında fayda zarar analizleri yapılarak hareket edilmesi gerekmektedir. Bu fayda zarar analizlerinin en başta çalışmayı yapıp yapmama kararından, çalışma yapılırken verilen günlük kararlara kadar sürekli devam eden bir süreç olması gerekmektedir. Sonuç itibarıyla bu tür çalışmalarda karar verilecek konuda sağlanacağı öngörülen fayda ortaya çıkacak riskten daha büyükse bu konuda adım atılması, riskin büyüklüğü ve olasılığı daha ağır basıyorsa geri durulması ana ilke olarak alınabilir.

KAYNAKÇA

- Adler, P. A. ve Adler, P. (1987). *Membership Roles in Field Research*, CA Sage.
- Ashworth P.D. (1995). The Meaning of “Participation” in Participant Observation. *Qualitative Health Research*, 5(3), ss. 366-387.
- Baysal, B. (2021). *Kolombiya’da Çatışma ve Barış: FARC*. TERAM. Erişim tarihi: 06 Aralık 2021. <https://www.teram.org/Icerik/kolombiya-da-catisma-ve-baris-farc-174>.
- Becker, H.S. ve Geer, B. (1958). Participant observation and interviewing: a rejoinder. *Human Organization*. 17(2), ss. 39-40.
- Bhattacharya, S. (2014). Institutional Review Board and International Field Research in Conflict Zones. *Political Science & Politics*, 47(4), ss. 840- 844.
- Burgess, R.G. (1984). *In the Field: An Introduction to Field Research*. Routledge.
- Carpenter, C. (2012). You Talk of Terrible Things So Matter-of-Factly in This Language of Science: Constructing Human Rights in the Academy. *Perspectives on Politics*, 10 (2), ss. 363-83.
- Charles, M., Baysal, B., ve Forero, J.D. (2020). *A Criminal PeaceMapping the Murders of Ex-FARC Combatants*, ACCO Series. Erişim tarihi: 01 Aralık 2021. <https://www.urosario.edu.co/Documentos/Facultad-de-Ciencia-Politica-Gobierno-y-Relacione/Observatorios/Crimen->

organizado/DOCUMENTOS_OCCO_2_A_Criminal_Peace- 18-
nov- min.pdf

- Cronin, A.K. (2006). How al Qaeda Ends. *International Security*, 31(1), ss. 7-48.
- Darlington Y. ve Scott, D. (2002). *Qualitative research in practice Stories from the field*. Allen & Unwin
- Denzin, N.K. (1970). *The Research Act*. Aldine.
- Dolnik, A. (2011). Conducting field research on terrorism: A brief primer. *Perspectives on Terrorism*, 5(3), ss. 3-35.
- Douglas, J.D. (1976). *Investigative Social Research*. Sage.
- Gold, R. L. (1958). Roles in sociological field observation. *Social Forces*, 36, ss. 217-23.
- Guillemin, M. ve Gillam, L. (2004). Ethics, Reflexivity, and ‘Ethically Important Moments’ in Research. *Qualitative Inquiry*, 10 (2), ss. 261-80.
- Mack, N., Woodsong, C., Macqueen, K.M., Guest, G., Namey, E. (2005). *Qualitative Research Methods: A Data Collector’s Field Guide*. Family Health International.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research*, 2’nci Baskı. Sage.
- Ranstorp, M. (2007). *Mapping Terrorism Research: State of the Art, Gaps and Future Directions*. Routledge.
- Reid, E. (1993). Terrorism Research and the Diffusion of Ideas, *Knowledge and Policy*, (6), ss, 17-37.
- Schmid, A. P. (Ed.) (2011). *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. Routledge.
- Schuurman, B. (2020). Research on Terrorism, 2007–2016: A Review of Data, Methods, and Authorship. *Terrorism and Political Violence*, 32(5), ss. 1011-1026
- Schwartz, H. ve Jacobs, J. (1979). *Qualitative Sociology: A Method to the Madness*. The Free Press.
- Schwartz, M.S. ve Schwartz, C.G. (1955). Problems in participant observation. *American Journal of Sociology*, 60(4), ss. 343-53.
- Silke, A. (2004). *Research on Terrorism*. Frank Cass.

*Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler İçin
Bir Yol Haritası Örneği
Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL*

- Spradley, J. P. (1980). *Participant Observation*. Holt, Rinehart & Winston.
- Stacey, M. (1969). *Methods of Social Research*. Pergamon.
- Zweig, F. (1948). *Labour, Life and Poverty*. Gollancz.

RADİKALLEŞME SÜREÇLERİ: PKK ÖRNEĞİ

Dr. Merve ÖNENLİ GÜVEN*

ÖZET

Radikalleşme kavramı terör olgusu ile beraber değerlendirildiğinde, şiddet unsuru iki kavramı ilişkilendiren temel yapı taşı meydana getirmektedir. Literatürde, bireyin bir terör örgütüne katılım kararının, kişinin radikalleşmesi ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Ancak her terör örgütünün, kendi dinamikleri çerçevesinde özellikleri fark etmektedir. Bu farklılıklar da birey-örgüt ilişkisinin anlaşılması için ortak bir patern çıkarmayı zorlaştırmaktadır. Bu çerçevede bu çalışmada, PKK'ya katılmış bir kişinin, radikalleşmesinin mi katılım kararı almasında etkili olduğu konusu tartışmaya açılmıştır. PKK'ya katılım kararının, beraberinde radikalleşmeyi getirip getirmediği konusu; PKK'nın kongre kararları, eleman temin yöntemleri, örgüte katılım yaşı, yoğunlukla katılımın gerçekleştiği bölgelerin özellikleri üzerinden irdelenmiştir. Yöntem olarak PKK'ya ait açık kaynaklarda yer alan dokümanlar üzerinden içerik incelemesi yapılmıştır. Elde edilen verilerin nitelik incelemesi kapsamında, PKK'ya katılım süreçlerinde kişinin içinde bulunduğu psikolojik ve sosyo-ekonomik durumlarının, terör örgütünün eleman-temin şebekesinin, terör örgütünün manipülasyon ve propaganda tekniklerinin, bireyin karar alma süreçlerini etkilediği tespit edilmiştir. Bu bağlamda PKK'nın, propaganda ve manipülasyon yöntemleri çerçevesinde bir örgüt imajınasyonu tesis ettiği, alternatif yaşam vaadi içeren bu örgüt imajınasyonunun da kişinin terör örgütüne katılım kararında etkili olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle bazı bireylerde PKK'ya katılımın; örgüt ideolojisi temelinde şiddeti sürdürme amacıyla değil, kişinin zihninde yaratılan örgüt imajınasyonu çerçevesinde vaat edilen alternatif yaşama ulaşmak maksadıyla gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Radikalleşme, Şiddetle Radikalleşme, PKK.

RADICALIZATION PROCESSES: THE PKK CASE

ABSTRACT

When the concept of radicalism is evaluated with the phenomenon of terror, violence is the main agent that correlates these two conceptualizations. In literature, the decision to participate into a terrorist organization is framed as a process enhanced by radicalism. However, every terrorist organization has unique characteristics, which make it difficult to derive a common pattern for individual-organization relationship. In this study, the subject of relation between radicalization and participation decision into the PKK is analyzed through the organizational documents of the PKK, member recruitment techniques, participation age of the individuals, and the characteristics of the regions that mostly the participation to the PKK occurs. The methodology of the study is discourse analysis. Through the qualitative

* merveonenli@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5512-4199

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 03 Aralık 2021 / 03 December 2021

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Aralık 2021 / 26 December 2021

analysis of the documents, it is detected that participation processes to the PKK basically depends on the psychological and socio-economic positions of the individuals, which are manipulated by the propaganda techniques of the PKK. Hence, it is concluded in the study that for some group of individuals, decision to participate into the PKK is not for the perpetuation of the violence based on the ideology of the PKK but because of the illusory mental image of the organization depends on the promised alternative life.

Key Words: Terror, Terrorism, Radicalization, Violent Radicalization, PKK.

GİRİŞ

Bu çalışmada terörizm olgusunda radikalleşme kavramının nasıl bir yere sahip olduğu konusu irdelenecektir. Bu kapsamda radikalleşmenin tanımı ve türleri ile beraber radikalleşme-terörizm arasındaki ilişki tartışılacaktır. Çalışmanın temel araştırma sorusu, terör örgütlerine katılım davranışı radikalleşmenin bir sonucu mudur üzerine tesis edilmiştir. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde öncelikli olarak literatürde, radikalleşme kavramının nasıl ele alındığı açıklanmıştır. İkinci bölümde ise PKK terör örgütüne katılım süreçlerinin, PKK terör örgütü tarafından nasıl organize edildiğine ilişkin PKK terör örgütüne ait açık kaynaklarda yer alan dokümanlardan, bu kapsamda kongre kararları, terör örgütüne yönelik daha önce Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından Şubat 2012 tarihinde Kim Bu Dağdakiler başlığıyla yayımlanan 2001-2011 yılları arasında çatışma, hastalık, örgüt içi infaz, intihar vb. nedenlerle hayatını kaybetmiş olan 1362 örgüt mensubuna ait istatistiki bilgilerden; doğum yeri, katılım yaşı, katılımın gerçekleştiği bölge, örgütte kalma süresi ve terör örgütünde ortalama hayatta kalma süresi verilerinden faydalanılarak PKK terör örgütüne katılım süreçleri ve radikalleşme arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise verilerin analizinden elde edilen sonuçlar, kişinin PKK terör örgütünün ideolojik sunumu üzerinden radikalleşerek mi PKK terör örgütüne katılım kararı aldığı ve katılım eylemi gerçekleştirdiği hususları çerçevesinde tartışılmıştır.

Literatürde radikalleşme olgusuna ilişkin farklı tanımlamalar ve bakış açıları olmakla beraber radikal olarak değerlendirilmeyen destekçi kadrolarla birlikte terör örgütleri içerisinde yer alanlar arasında radikalleşme üzerinden keskin bir ayırım yapılmaktadır. Her terör örgütünün kendine özgü özellikleri ve yapısal farklılıkları, terör örgütlerine katılım süreçlerinin de kendi içlerinde değişiklikler barındırmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada radikalleşme olgusu, PKK'ya katılım süreçleri çerçevesinde tartışılmaktadır. Radikalleşme süreçlerinde, düşünsel temelin eylemsel dinamiklere

dönüşmesi arasındaki ilişkinin radikalleşme kavramını nasıl şekillendirdiği, PKK terör örgütü özelinde tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda PKK terör örgütü özelinde terörizm kavramı ve radikalleşme arasındaki ilişki, katılım kararı ve örgüt içerisinde faaliyet gösterme çerçevesinde ele alınarak bir terör örgütüne katılım beraberinde radikalleşmeyi getiriyor mu sorusu üzerinde durularak katılım ile radikalleşme arasındaki ilişki incelenmiştir.

1. TERÖRİZM ve RADİKALLEŞME KAVRAMLARI

1.1. Tanımsal Çerçeve

Terör; içerisinde şiddetin sürekli kullanımını barındıran, hedef alınan kişi, grup ve/veya kitleyi istenen yönde davranmaya itmek, baskılamak, tehdit etmek, korkutmak amacıyla örgütlü bir yapı tarafından kullanılan bir olgudur.¹ Terörün sistematik bir şekilde örgütlü bir yapı tarafından kullanımı da terörizm kavramını şekillendirmektedir. Terörizm kavramına ilişkin belirgin bir tanım kapsamında uluslararası alanda ortaklaşma hâlihazırda mevcut değilken aslında terörizm olgusunu meydana getiren unsurlar gayet belirgindir. Terörizm olgusunu kavramsallaştıran hususlardan birisi şiddetin kullanımıdır. Sistematik bir şekilde şiddet kullanan örgütlü bir yapı yani terör örgütü, terörizm kavramını somutlaştırmaktadır. Bu örgütlü yapıyı meydana getiren;

- Bireyler,
- Bu kişilerin ortak bir ideoloji etrafında toplanarak şiddeti sistematik bir şekilde kullanmaları,
- Örgütlü yapıyı devam ettirebilmek adına sürekli eleman temini ihtiyacı ve
- Bu ihtiyaca yönelik olarak da eleman temin ağı gibi yapılar ile
- Örgütlü yapıların varlığını sürdürebilecek nitelikte finansal gelir gibi hususlar, terörizm kavramını meydana getiren ana unsurlardandır.²

Şiddetin bir ideoloji etrafında meşrulaştırılarak süreklileştirilmesi noktasında radikalleşme kavramı örgütsel ve bireysel temelde terörizm olgusunu şekillendiren diğer unsurlardan birisidir. Terörizm olgusunda tartışmalı alanlardan birisini de radikalleşme kavramı meydana getirmektedir. Bu kapsamda, radikalleşme kavramı farklı derecelendirmeler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu derecelendirmelerden birisi şiddetle radikalleşme kavramıdır.

¹ Tanım, yazar tarafından oluşturulmuştur.

² Yazara aittir.

Radikalleşme kavramının literatürde temel olarak şiddetle radikalleşme çerçevesinde irdelendiği görülmektedir. Ellis, Miller ve Sideridis (2021, ss.1-10), şiddetle radikalleşme olgusunu, bireysel veya kolektif süreçler kapsamında grup veya birey temelli olarak şiddet eylemlerinin politik, sosyal veya dini amaçlara ulaşmak maksadıyla kullanılması olarak tanımlamaktadır. Avrupa Komisyonu Şiddetle Radikalleşme uzman grubu tarafından şiddetle radikalleşme; aşırıcılık temelinde sosyalleşilerek terörizm öznesinde açığa çıkan bir olgu olarak betimlenmiştir (European Commission, 2008, s.7).

Muro (2016, ss.1-5) radikalleşmeyi bilişsel bir süreç temelinde tanımlayarak aşırıcı düşüncelerin benimsenerek terörizm temelinde eylemsel bir tavrın ortaya çıkması şeklinde radikalleşme kavramını nitelendirmektedir. Muro (2016, s.1), bütün radikallerin terörist olmadığını ancak tüm teröristlerin radikal olduğunu belirterek radikalleşme ve terörist kimliği arasında bir ilişkilendirme yapmıştır. Schmid (2013, s.55) radikalleşmenin belli bir seviyeye kadar siyasi, ekonomik ve sosyal sistemlerin kendilerini yenilemesi açısından yapıcı olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Schmid (2013, s.55) aşırılıkçılığın bölücü ve yıkıcı olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda Schmid (2013, s.56) radikaller ve aşırılıkçılar arasında radikallerin reformist ve şiddete başvurmayaabilecekleri ancak aşırılıkçıların kapalı, hoşgörüsüz, anti-demokratik, manipülatif ve amaçlarına ulaşmak adına her türlü yolu denemeye hazır oldukları üzerinden bir ayırım yapmaktadır.

Ranstorp (2010, ss.1-18) radikalleşme kavramını karmaşık sosyal ve davranışsal bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Ellis, Miller ve Sideridis (2021, ss.1-10)'ın çalışmalarında şiddetle radikalleşme kavramının; ırksal, etnik, dini, siyasi ve cinsiyet temelli ötekileştirmenin öğelerini barındırdığını ifade etmeleri, radikalleşme kavramının karmaşık sosyal ve davranışsal öğelerini ortaya çıkarmaktadır. Şiddetle radikalleşmeye sebep olan unsurlar olarak da sosyal bir grubun göreceli yoksunluğu, dil veya siyasi görüş nedeniyle ayrımcılığa maruz kalma, adaletsizliğe maruz kaldığını düşünme, mağduriyet hissi, etiketlenmek gibi etkenler analiz edilmektedir (Ellis vd., 2021, s.2). Muro (2016, s.5), şiddetle radikalleşmeye sebep olan faktörler olarak; ailevi, sosyal, toplumsal cinsiyet temelli, sosyo-ekonomik, psikolojik, dini, ideolojik, tarihi, kültürel, siyasi, propaganda, sosyal medya veya internet kaynaklı öğeleri saymaktadır.

Radikalleşme küresel, sosyolojik ve siyasi faktörlerle ilişkili olduğu kadar ideolojik ve psikolojik süreçlerin de oluşumuna etki eden bir olgudur (European Commission, 2008, s.16). Radikalleşmenin ortaya çıkmasında adaletsizliğe maruz kalındığına ilişkin algı ve yoksunluk hissi, bireyi bir grupta duygusal ve düşünsel işbirliği yapmaya itmekte ve bu şekilde içine dâhil olunan grupta beraber ‘biz’e karşı ‘onlar’ paradigması ortaya çıkmaktadır (European Commission, 2008, s.9). Şiddetle sonuçlanan radikalleşme, radikalleşmeyi mümkün kılan çevre ve kişinin içinde bulunduğu durumla ilişkili olsa da her birey aynı çevre koşulları ve benzer kişisel durumları neticesinde radikalleşmemekte veya şiddet içeren eylemlere dâhil olmamaktadır (European Commission, 2008, s.11). Koomen ve Der Pligt (2016, s.7) bireyin radikalleşme sürecini; kişinin bireysel deneyimlerinin, sosyal kimlik geliştirilmesi süreçleri ile beraber toplumun kültürel özelliklerinin, içinde bulunulan sosyal iklimin, katalizör olaylarla beraber kişinin belli bir ideoloji çerçevesinde radikalleşmesi temelinde açıklamaktadırlar. Bu bağlamda kişisel deneyimler, akrabalık-arkadaşlık ilişkileri, grup dinamikleri ve sosyalleşme süreçleri şiddetin kullanımını kişisel düzeyde tetikleyici bir etkiye sahiptir (European Commission, 2008, s.9). Gençlerin işsiz olmaları, eğitimlerini yarıda bırakmaları, ailevi sorunlarının bulunması, aile içinde istismar veya şiddete maruz kalmaları, travmatik deneyimleri gençlerin şiddete yönelmesini kolaylaştırmaktadır (European Commission, 2008, s.13).

Koomen ve Der Plight (2016, s.12) bireylerin içinde bulundukları gruplara yönelik önyargı, etiketleme gibi hususları deneyimlemelerinin de özellikle genç yaştaki kişilerin başta bir düşünce üzerinden akabinde de eylemsel temelde radikalleşme eğilimlerini artırdığını vurgulamaktadırlar. Özellikle gençlerin bir gruba ait olma deneyimleri, akranları tarafından kabul edilmenin gençler için ön planda olması veya bir lider olarak gördükleri kişinin peşinden gitme arzusu, gençlerde radikalleşme ve aşırılıkçı eylemlerin sergilenmesini tetikleyebilmektedir (European Commission, 2008, ss.1-20). Bu kapsamda radikalleşmiş grupların ürettiği söylemler ve propaganda yöntemleri de kişinin içinde bulunduğu durumu nasıl algıladığı ile ilgili olarak kişinin radikalleşme süreçlerine etki etmektedir (Koomen ve Der Plight, 2016, s.50). Şiddetin sergilenmesinde ise grup dinamiklerinin, ideolojik ve siyasi olarak sunduğu stratejiler temelinde şiddetin kullanımının meşrulaştırılmasında önemli bir işlevi bulunmaktadır (European Commission, 2008, s.16). Grup dinamikleri, kişinin şiddeti eyleme

dönüştürme noktasında; düşman imajınasyonun çerçevesinde ve şiddetin nasıl kullanılacağı kapsamında birey için hazır verili bir ortam sunmaktadır.

Şiddetle radikalleşme olgusuna ilişkin yapılan araştırmalarda psikolojik faktörlerin radikalleşme eğilimini tetiklediğine ilişkin bulgular yer almaktadır. Ellis, Miller ve Sideridis (2021, s.2) çalışmalarında 2019 yılında yapılan bir araştırmaya atıf yaparak ayrımcılığa maruz kalma temelinde deneyimler yaşamış olan kişilerin depresyona yatkınlıkları ve şiddetle radikalleşmeye eğilimli olmaları çerçevesinde bir ilişki tespit edildiğini belirtmektedirler. Toplum içerisinde yabancılaşma, ötekileştirme ve ayrımcılık öğelerine maruz kalma, öfke duygusunun şiddetle ifade edilmesine neden olabilmektedir (European Commission, 2008, s.11).

Radikalleşmeye ilişkin literatürde, radikalleşme olgusuna sebep olan unsurlar ile radikalleşme kavramının derecelendirilmesine neden olan unsurlara ilişkin farklı bulguların da bulunması, terör örgütlerinin ortaya çıkışları ile varlıklarını sürdürme noktasında gösterdikleri örgütsel davranış kapsamında radikalleşme olgusunun kavramsallaştırılmasında da farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Radikalleşme farklı ideolojik temelli terör örgütlerinin hepsinde yer alan bir olgudur. Dini motivasyonlu olsun etnik milliyetçi temelli veya sol tandanslı olsun, terörü öznesinde barındıran tüm örgütlenmeler, şiddetin kullanımı ve şiddet kullanımının süreklileştirilmesi noktasında radikallerdir. Şiddetin kullanımını meşru kılmak ve düşman imajı üzerinde şiddeti, sorgusuz sualsiz kullanmak maksadıyla örgüt mensubu, terör örgütünün ideolojisi temelinde terör örgütlerinin örgütsel yapılarının unsularınca radikalleştirilmektedir. Radikalleşme süreçleri terör örgütlerinin kendi özelliklerine göre terör örgütüne katılmadan önce veya terör örgütüne katıldıktan sonra gerçekleşmektedir. Bu kapsamda radikalleşme kavramının bir süreç olarak nasıl gerçekleştiğinin ve literatürde nasıl çerçevesiyle anlaşıldığı önem arz etmektedir.

1.2. Bir Süreç Olarak Radikalleşme Kavramı

Literatürde radikalleşme kavramına ilişkin tanımlamalar değişse de radikalleşmenin bir süreç dâhilinde gerçekleştiğine ilişkin bir fikir birliği bulunmaktadır. Radikalleşme, aşırılıkçı inançların, duyguların ve davranışların şekillenmesi kapsamında bir süreç olarak kavramlaştırılmaktadır (Trip vd., 2019, s.1). Moskalenko ve McCauley

(2020, s.4) bir süreç olarak radikalleşmeyi; bireylerin, grupların veya daha büyük yapıların şiddeti kullanmayı bir nedene bağlayarak gerçekleştirmeleri ve şiddet kullanımını kabul etmeleri temelinde tanımlarlarken terörizmi de radikalleşme sürecinin son noktası, evresi olarak nitelendirmektedirler. Schmid (2013, ss.1-61) radikalleşmenin bir süreç olarak kavramlaştırılması noktasında siyasi olarak kutuplaşmanın diyalog, anlaşma çerçevesinde şiddet içermeyen baskı ve zorlama veya şiddet içeren aşırılıkçılık şeklinde de ortaya çıkabileceğinden bahsetmektedir. Literatürde radikalleşme sürecinin genel çerçevesi; düşünsel temelde belli bir ideolojiyi benimseme akabinde radikalleşme, katalizör bir olayla şiddet içeren eylemlerin gerçekleştirilmesi temelinde açıklanmaya çalışılmaktadır (Muro, 2016, s.1-5). Bu tanımlamaların ortaklaştıkları nokta ise bir süreç olarak radikalleşmenin her zaman terörizm ile sonuçlanmamasıdır.

Şiddet kullanımını mümkün kılan radikalleşme sürecinde özellikle kişinin duygularının önemli bir itekleyici unsur olduğu belirtilmektedir (Trip vd., 2019, ss.1-10). Trip (2019, ss.1-10) bireyin, hayatında yaşadığı duygusal belirsizliklerinin deneyimlediği yoksunluklarla beraber endişe, depresyon ve öfkeye neden olarak, duyguların radikal düşüncelere dönüşmesine sebep olabileceği üzerinde durmaktadır. Kişinin deneyimlediği endişe, depresyon ve öfke duyguları, bireyin radikal olarak düşüncelerinin şekillenmesi ile bir ideoloji etrafında birey için anlam bulmaya başlamaktadır (Trip vd., 2019, ss.1-10).

Kişinin hayatı ve geleceği ile ilgili yaşadığı belirsizliği, yakınlaştığı radikal ideolojiyi temsil eden grupla bütünleşmekle gidermesi, diğer taraftan kişinin kimliği ile ilgili yaşadığı bocalamayı da ortadan kaldırmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979, ss.33-37). Bireysel belirsizlik kronik, yaygın ve akut bir hal aldığı anda insanlar aşırılıkçı gruplara daha yakınlık hissederler çünkü kendisinin dışında olarak tasvir ettiği diğerlerine karşı nasıl davranacağına, düşüneceğine ve hissedeceğine ilişkin belirli bir ilk örnek, kişi için verili bir şekilde bulunmaktadır (Hogg ve Wagoner, 2007, ss.69-126). Astrup, Boss ve Hogg (2020, ss.1127-1136), kişinin bireysel özelliklerinin; biyolojik ve psikolojik süreçlerinin, kişinin kimliğinin şekillenmesinde ve şiddetle radikalleşme eğiliminde belirleyici bir role sahip olduğunu belirtmektedirler.

Radikalleşme süreçlerinin terörizmle neticelenmesinde belirleyici olan diğer bir etken de ideolojidir (European Commission, 2008, ss.1-20). İdeoloji, kişinin örgütlü yapıya yaklaşmasında ve sonraki aşamada

katılmasında etkili bir öge olmakla beraber ideolojik endoktrinasyon da militan kimliğin inşasında önemli bir işleve sahiptir. İdeoloji, bireyin şiddeti bir yöntem olarak benimsemesini sağlayan bir unsurdur (European Commission, 2008, ss.1-20). İdeoloji, bilişsel bir çerçeve sunarak kolektif kimliğin şiddetle radikalleşmesini mümkün kılmaktadır (European Commission, 2008, ss.1-20). Milliyetçilik, Marksizm, faşizm, köktendincilik gibi ideolojilerin tesis ettiği bilişsel çerçeveler, kolektif kimliğin şiddet temelli şekillenmesinde önemli bir etki gücüne sahiptir (European Commission, 2008, s.14). Bu tarz bilişsel çerçeveler ve kolektif kimlikler, radikalleşme süreçlerinde grup içi dayanışmayı ve gruba bağlılığı artırmak amacıyla da kullanılmaktadırlar (European Commission, 2008, s.14).

İdeolojinin yanı sıra propaganda da radikalleşme süreçlerinde önemli bir işleve sahiptir. Propagandanın yayılmasıyla radikaller geniş kitlelere ulaşabilmekte ve şiddet içerikli duygu, düşünce ve taleplerini saldırgan retorikleri çerçevesinde geniş kitlelere ulaştırabilmektedirler (European Commission, 2008, s.16). Ayrıca propaganda sayesinde düşman imajına yönelik şiddeti kullanmaya öykündürmede birey ve grup nezdinde mümkün olabilmektedir. Şiddetin hedefi olan düşman imajı, terörist propagandasıyla düşmanın insanlıktan çıkarılmasına neden olmaktadır (European Commission, 2008, ss.1-20). Aynı zamanda propaganda, radikalleşme süreçlerinin de devamlılığını ve grup içi bağların güçlenmesini sağlamaktadır (European Commission, 2008, ss.1-20). Propaganda sayesinde duygusal ve rasyonel durumlar, şiddetin kaçınılmazlığı temelinde şekillendirilmektedir (European Commission, 2020, ss.1-20). Terörist propaganda, kişinin şiddet kullanma tercihini ahlaki olarak normalleştirmekle beraber kişinin şiddet kullanımı üzerinden kahramanlık retorikleriyle doğru bir eylem gerçekleştirdiği yanılgısına neden olarak, kişinin gerçek olmayan bir fantezi dünyasını deneyimlemesine neden olmaktadır (European Commission, 2020, ss.1-20).

Kişinin radikalleşen düşüncesinin şiddet içeren eylem gerçekleştirmeye dönüşmesinde katalizör etkenler olarak ekonomik, sosyal, siyasi ve kişisel nedenler olduğu belirtilmektedir (Muro, 2016, ss.1-5). Horgan ve Taylor (2011, ss.173-186), bireyin ve grupların radikalleşme süreçlerinde çevrenin etkisi ile beraber her birey için radikalleşme süreçlerini; sosyo-psikolojik faktörler, siyasi çatışmalar, dini motivasyonlar ve çatışmaya yönelik söylemler üretilmesi gibi unsurlardan hareketle farklı şekilde deneyimlenen bu unsurların radikalleşmenin nasıl gerçekleştiğine

ilişkin kesin çizgilerle tanımlanmış bir çerçeve çizilemediği hususunu belirtmektedirler. Horgan ve Taylor (2011, ss.183-184), radikalleşme sürecini;

1. Radikalleşme öncesi,
2. Radikalleşme,
3. Şiddetle radikalleşme ve
4. Terör eylemleri gerçekleştirme şeklinde evrelere ayırmışlardır.

McCauley ve Moskalenko (2008, s.418) radikalleşme sürecini 12 aşamada tanımlamıştır. Bunlar;

1. Mağduriyet hissi,
2. Siyasi yakınma/şikâyet,
3. Radikal bir gruba katılma-kaygan meyil,
4. Radikal bir gruba katılma-katılımın içselleştirilmesi,
5. Aşırıılık,
6. İzolasyon altında grup içi aşırı bağlılık,
7. Gruba destek sağlanması için mücadele,
8. Yoğunlaşma,
9. Bölünme,
10. Çatışma,
11. Nefret ve
12. Şehitlik şeklinde tasniflenmiştir.

McCauley ve Moskalenko (2008, ss.416-418) piramit bir modelle açıkladıkları radikalleşme sürecine ilişkin birey nezdinde sosyo-psikolojik unsurların; inanış, duygu ve davranışların, grup seviyesinde ise yaratılan grup normları çerçevesinde radikalleşme süreçlerinin şekillendiğini vurgulamaktadırlar.

Radikalleşmenin şiddete dönüşmesine ilişkin Borum (2011, ss.37-62) geliştirdiği modelinde şikâyetlerin/sorunların ve hassasiyetlerin sebebi olarak nitelenen bir hedef gruba yönelik duyguların nefrete nasıl dönüştüğünü ve bu nefret temelinde şiddetin kullanımının nasıl

meşrulaştırıldığı üzerinde durmuştur. Borum (2011, s.39) bu dört aşamalı süreci;

1. Soruna sebep olan bir veya daha fazla etkenin bulunması,
2. Sorunun haksızlık olarak çerçeveselenmesi,
3. Deneyimlendiği düşünülen haksızlık şeklinde çerçeveselenen sorun nedeniyle kişi, grup veya bir milletin suçlanması,
4. Suçlanan tarafın ötekileştirilmesi ve düşmanlaştırılması şeklinde tanımlamıştır.

Bu model üzerinden radikalleşmeye ilişkin yapılan analiz, makro seviyede radikalleşmenin ana etkenlerini açıklamaktadır. Bu kapsamda da radikal kişi, yasa dışı faaliyette bulunan, şiddet eylemleri gerçekleştiren kişi olarak tanımlanmaktadır (Muro, 2016, s.4). Bu tanımlama çerçevesinde sempatizan ve destekleyici kadrolar, radikalleşme sürecine dahil edilmemektedir. Koomen ve Der Pligt (2016, ss.59-63) bu kapsamda radikalleşmeye sebep olan öfke, korku, intikam, saldırganlık duygularının karşı tarafın düşmanlaştırılmasında etkili olduğu üzerinden bireyin kendisini temsil ettiğine inandığı bir grup adına radikalleşmesine neden olabileceği üzerinde durmaktadırlar.

Schmid (2013, ss.3-5) terörizme neden olan radikalleşme süreçlerini üç seviyede analiz etmektedir;

1. Mikro seviye; bireysel düzeyde kişinin topluma entegre olamaması, kimlik problemleri yaşaması, ayrımcılık, yabancılaşma, göreceli yoksunluk gibi direkt veya dolaylı durumların kişinin öznesi olması,
2. Mezo seviye; grup bazlı örgütlenme,
3. Makro seviye; radikalleşmenin kamuoyunda, siyasi partiler nezdinde gerçekleşmesi; azınlıklar, diaspora gibi grupların yaşadıkları süreçler temelinde radikalleşmeleri.

Radikalleşme süreçlerine ilişkin aşamaların, radikalleşmeye neden olan unsurlar temelinde açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada PKK terör örgütü içerisindeki radikalleşme olgusu ve radikalleşme süreçleri; mezo seviyede örgütsel yapı temelinde ve mikro düzeyde birey özelinde irdelenerek bireyin, PKK terör örgütüne katılım kararının nasıl şekillendiği açıklanmaya çalışılmıştır.

2. PKK İÇERİSİNDE RADİKALLEŞME OLGUSU ve RADİKALLEŞME SÜREÇLERİ

Literatürde genel olarak terör örgütlerine katılma kararı ile birlikte şiddet yoluyla radikalleşme, doğru orantılı bir şekilde ele alınmaktadır (Borum; 2011, Hogg; 2007, Horgan; 2012, McCauley; 2008, Moskalenko; 2008, Muro; 2016). Örneğin sempatizan olan bir kişinin şiddet yoluyla radikalleşmediği ancak terör örgütüne katılan kişinin katılma eylemiyle beraber şiddet yoluyla radikalleştiği kabul edilmektedir. Şiddet yoluyla radikalleşmediği değerlendirilen destekçi/sempatizan kadrolarla beraber terör örgütleri içerisinde yer alanlar arasında radikalleşme üzerinden yapılan bu keskin ayırım, bu çalışmada PKK terör örgütüne katılım süreçleri çerçevesinde tartışılacaktır.

PKK terör örgütüne katılım kararını almak ve terör örgütüne katılmak, beraberinde şiddetle radikalleşmeyi veya radikalleşmeyi getirmekte midir? Bu soruların cevapları için mikro seviyede bir inceleme yapmak gerekmektedir. Terör örgütlerine katılan kişilerin katılım eylemleri ortak bir davranış olsa da bu ortak davranışın arkasında farklı motivasyon kaynakları bulunmaktadır. Diğer bir husus da kişinin örgüte katılma motivasyonlarının, örgüte katıldıktan sonraki beklentileri ile örtüşüp örtüşmediği ile alakalıdır. Ayrıca katılım sonrasında ki süreçlerde, birey-grup ve birey-örgüt ilişkisi de kişinin radikalleşme süreçlerine etki etmektedir.

Bu bölümde PKK terör örgütü özelinde radikalleşme süreçlerinin nasıl gerçekleştiği analiz edilecektir. Radikalleşme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğinin anlaşılabilmesi amacıyla öncelikli olarak örgütsel düzeyde yani mezo seviyede akabinde de bireysel düzeyde yani mikro seviyede inceleme yapılması gerekmektedir. Radikalleşme süreçlerinde düşünsel eğilimlerin eylemsel süreçlere dönüşmesi üzerinden radikalleşme kavramının nasıl şekillendiği, PKK terör örgütü özelinde tartışmaya açılacaktır. Ayrıca bir terör örgütüne katılım beraberinde radikalleşmeyi getiriyor mu sorusu üzerinde durularak katılım ile radikalleşme arasındaki ilişki, PKK terör örgütüne ait dokümanların incelenmesi ile Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından Şubat 2012 tarihinde Kim Bu Dağdakiler başlığıyla yayımlanan 2001-2011 yılları arasında çatışma, hastalık, örgüt içi infaz, intihar vb. nedenlerle hayatını kaybetmiş olan 1362 örgüt mensubuna ait istatistiki bilgilerden; doğum yeri,

katılım yaşı, katılımın gerçekleştiği bölge, örgütte kalma süresi ve terör örgütünde ortalama hayatta kalma süresi verileri üzerinden analiz edilecektir.

PKK terör örgütünün örgütsel yapısı incelendiği zaman örgütün kişileri belli bir ideoloji bağlamında kendi örgütsel yapısı bünyesinde toplamaya çalıştığı, amaçları doğrultusunda şiddet kullanımını ideolojisi temelinde meşrulaştırma yönünde propaganda faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. İdeolojisinin şiddeti meşru kılabilmesi noktasında ise PKK terör örgütü konjonktürel gelişmelere göre ideolojik söylemlerinde dönemseller değişimlere gitmektedir. Kuruluş yıllarında, Marksist-Leninist ideoloji üzerinden retorliğini inşa eden PKK terör örgütü, 1990'lı yıllarla beraber söylem retorliğini ağırlıklı olarak etnik milliyetçi çerçevede şekillendirmeye başlamıştır.

Bir terör örgütü olarak terör eylemleri, örgüt içi işleyişleri, bireye yönelik uygulamaları kapsamında geniş bir şiddet skalası olan PKK, şiddeti süreklileştirebilmek için ideolojisini ulusal ve uluslararası alanlarda yaşanan değişimler çerçevesinde meşru bir zemin olarak dinamik bir şekilde evrimleştirmektedir. Örneğin 2000'li yıllarla beraber ekolojik kaygıların uluslararası alanda daha çok konuşulur hale gelmesiyle birlikte PKK terör örgütü, retorğine ekolojik toplum kavramını eklemiştir. Diğer taraftan sözde çevre duyarlılığı olan PKK terör örgütü, kadrolarının eylem yapma imkân-kabiliyetinden yoksun olduğu dönemlerde ise kadrolarına çok basit yöntemlerle de eylem yapabileceklerini; örneğin bir çakmakla ormanların yakılabileceğini, terör örgütünün yapılarından birisi olan Ateşin Çocukları İnisiyatifi adlı grubun twitter hesabı üzerinden duyurmuştur (Twitter, 28.11.2021).

PKK terör örgütü, varlığını kırk yılı aşkın süredir devam ettirebilmektedir. PKK'nın varlığını bu kadar uzun süredir devam ettirebilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, terör örgütünün kendisine sürekli insan kaynağı sağlayabilmesidir. Ancak PKK terör örgütü her ne kadar kendisini bir halk hareketi olarak sunmaya çalışsa da kurulduğu günden itibaren, teröre dayalı örgütlü yapısının halktan destek almasını sağlamak adına sürekli bir strateji geliştirme çabası içerisinde olmuştur. PKK terör örgütü halk desteği alamamalarına ve yeterli insan kaynağına sahip olamamalarına ilişkin 04.05.1990 tarihinde gerçekleştirilen II. Ulusal Konferansında bu konuyu gündemine almıştır.

“... En önemlisi de bugün gerillada baş sorunuz, halk ayaklanmalarına yaklaşımda kendini gösterir. Tam o noktada orada şoke edici haberler geliyor. Nasıl işlerle oynandı, nasıl kaybedildi, işte burada büyük sorumsuzluk vardır... Şimdi ortaya çıktığı kadarıyla neyi yaşıyoruz? Geçen seneki sayımız yarı yarıya azalmıştır... Gerillanın genişleme sorunları var. Bizde belli alanlarda yayılma durumu yaşanıyor. Fakat genelde bir yayılma durumu yaşanmıyor. Gerilla birliği ucuz eylem olsun diye köylere giremez. Bir gerilla birliğinin köye girişi, köyü fethetmeyi içermelidir... Özellikle halk gösterilerinde kadınları özenle ortaya çıkarmakta yarar vardır. Ulusal kurtuluş savaşımızı kitlelere mal etmek ve savaşımız etrafında kenetlenmemiş, ona güç vermemiş tek bir insanımızı bırakmamak ve bu çerçevede kadro ihtiyacımızı gidermede, bu alanları daha güçlü bir kaynak haline getirmek gerekmektedir... Halk göreve davet edilirken, demokratlık ve yurtseverlik temelinde bir bilinçlendirmeyle ikna esas alınmalıdır...” (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 1994, ss.34-83).

Görüldüğü üzere II. Ulusal Konferansında PKK terör örgütü halk desteği alamadığı gibi yeterli sayıda kadrosunun bulunmadığını da ifade etmektedir. Bu sorun alanlarına ilişkin halka nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda neler yapılmasının önem arz ettiği, aynı şekilde eleman temin etmede yaşanan sıkıntı çerçevesinde kadro ihtiyacının karşılanması açısından yapılabileceklerle ilişkin konular, ana gündem maddelerinden olmuştur. Bu kapsamda üçüncü kongresinde PKK’nın örgütsel yapısına dâhil ettiği “askerlik yasası” da yine II. Ulusal Konferansında gündem olmuştur. PKK terör örgütü, silahlı yapısına yeterli sayıda kadro temin edememesinden dolayı her aileden bir kişinin terör örgütüne zorla alınması adı altında sözde bir yasa yürürlüğe koymuştur. Bu uygulamayı gerçekleştirdiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan halkın bu duruma karşı çıkması neticesinde, sözde askerlik yasasının nasıl yürütülmesi gerektiği de yine PKK II. Ulusal Konferansında gündeme alınmıştır (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 1994, ss.84-85). Halk desteği ve kadro temini konularının 1990’da bu şekilde PKK terör örgütünün gündeminde olması, PKK terör örgütünün iddia ettiği gibi kitleleri arkasından sürükleyen, bir halk hareketinden doğmadığının somut bir göstergesidir.

Bu durumu PKK terör örgütünün kurucusu Abdullah Öcalan, 1993 yılında yayımlanan Nasıl Yaşamalı-1 kitabında şu şekilde ifade etmektedir; “Kürt aileler, 1992 öncesinde PKK savaşçısı olma tehlikesine karşı

çocuklarını alıp Avrupa'ya götürüp evlendirdiler. Gerillaya kaçma korkusu, evlilikle alt edilmeye çalışılmaktadır.” (Nasıl Yaşamalı-1, 1993, s.51) Yine Öcalan, Demokratik Modernite Kadın Devrimi Çağıdır isimli kitabında Kürt ailelerinin çocuklarını terör örgütünden nasıl sakındıklarını şu şekilde ifade etmektedir; “Bir de son derece sakat bir namus anlayışı vardır. Bir kız aile dışına çıkınca ailenin dünyası yıkılır. Bir oğulları yanımıza geldi mi, derin bir acı içine düşerler. Bunları telafi etmek devrimin yüceliğini kavratmakla mümkündür. Bu konuda kesinlikle fedakârlık duygusunu, doğru namus anlayışını geliştirmek gerekir. Bu konuda yapılacak çok iş vardır” (Demokratik Modernite Kadın Devrimi Çağıdır, 2010, s.122). Tüm bu örgütsel ifadeler PKK terör örgütüne katılımda, her bireyin terör örgütüne katılma kararının ve eyleminin kişinin radikalleşmesinin mi bir sonucu olduğu konusunu sorgulamaya açmaktadır.

PKK terör örgütünün tarihçesi incelendiği zaman, terör örgütünün kurulduğu dönemden itibaren terörünü özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde toplumun gündelik hayatını etkileyecek nitelikte tesis ettiği görülmektedir. Bu şekilde PKK terör örgütü, terör yoluyla tesis ettiği korku ve baskı ortamı üzerinden de belirli alanlarda toplumun gündelik hayatına nüfuz edebilme imkânı bulmuştur. Bu çerçevede, terör örgütünün varlığını yıllara sari bir şekilde terörü sistematik bir şekilde toplumun gündelik hayatında görünür kılması, PKK terör örgütüne katılım kararını ve katılım süreçlerini de etkilemektedir. Bu durumun en somut örneklerinden birisi, PKK terör örgütünün, sözde askerlik yasası adı altında kaçırma, baskı ve korku yoluyla katılımı sağlama yöntemiyle görülmektedir.

Bu bağlamda PKK terör örgütü II. Ulusal Konferansında “askerlik yasası” kapsamında terör örgütüne katılması sağlanan kişilerin örgütten kaçmaları halinde kaçanların ailelerinin cezalandırılması gerektiğini karara bağlamıştır (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 1994, ss.84-85). Bu durum yine PKK terör örgütüne katılım süreçlerinde radikalleşme olgusunu tartışmalı hale getirmektedir. PKK terör örgütünün ilk kurulduğu yıllar itibarıyla tesis ettiği eleman temin stratejisi ve yöntemleri, PKK terör örgütünün ideolojisi çerçevesinde radikalleşmiş kişilerin terör örgütüne katılımıyla örgütsel yapının tesis edilmediğini göstermektedir.

Bu kapsamda özellikle PKK terör örgütünün örgütsel yapısının inşa edildiği süreç içerisinde eleman temini konusunda ayrıca çalışan bir sistem kurulması, terör örgütünün öncül amaçlarından birisi olmuştur. PKK terör

örgütüne katılım süreçlerinde, örgütün katılımı mümkün kılan eleman temin şebekesi önemli bir işleve sahiptir. PKK terör örgütünün eleman temin yöntemlerinde terör örgütünün kişinin gündelik hayatında bilinir kılınmasını, örgütün eleman temin şebekesi sağlamaktadır. Eleman temin şebekesi terör örgütünün propagandasını bilinir kılmanın yanı sıra, propaganda vasıtasıyla örgüte katılım süreçlerini de mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda, kişinin PKK terör örgütüne ilişkin bir düşünce ve kanı geliştirmesinde ve düşüncesini örgüte katılma eylemine dönüştürmesini, PKK terör örgütünün eleman temin ağı sağlamaktadır.

PKK terör örgütü kurulduğu dönemde yeterli sayıda kadroya ulaşamadığından dolayı kaçırma eylemini eleman temininde sıklıkla kullanmıştır, hala da kaçırma, tehdit ve baskı yoluyla eleman temin etmeye devam etmektedir. PKK terör örgütünün eleman temin şebekesi, nüfuz alanlarının etkili olduğu yerlerde özellikle çocuk ve genç yaş grubunu hedef almaktadır. PKK terör örgütünün tarihçesi incelendiği zaman, PKK terör örgütünün spesifik olarak erken ergenlik ve geç ergenlik döneminde ki bireyleri hedef almasının temel sebebi, bu yaş grubunun manipülasyona daha açık olması ve istismar alanlarının daha fazla olmasıdır. Bu noktada PKK terör örgütüne katılım sağlamış ve katılımı sağlanmış kişi temelinde, PKK terör örgütünde radikalleşme olgusunun incelenmesi gerekmektedir.

Diğer bir husus da özellikle PKK terör örgütü tarafından hedef alınan erken ergenlik ve geç ergenlik döneminde ki kişilerin, örgütün eleman temin şebekesi tarafından düşünsel süreçlerinin etkilenmesinin ve yönlendirilmesinin, kişinin radikalleşip radikalleşmediğinin bir belirteci olup olmadığıyla ilgilidir. Bu kapsamda PKK terör örgütüne katılım gerçekleştirmiş kişilerin, katılım süreçlerinde içerisinde bulundukları birincil çevre; aile ile ikincil çevre; sosyal hayat, iş ve okul ortamının, kişinin istismar alanlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Özellikle ergenlik döneminde bulunan kişilerin biyolojik süreçleri çerçevesinde aile ile yaşadıkları anlaşmazlıklar, kişiyi akran çevresine yaklaştırmaktadır. PKK terör örgütü de bu kapsamda özellikle bireyin gündelik hayatının içerisinde sosyal ortamını meydana getiren alanlara nüfuz etmeye çalışmaktadır.

Bu çerçevede PKK terör örgütüne katılım süreçleri ve örgütte kalma davranışının, örgütsel anlamda şiddetle radikalleşmiş olan bir yapının içerisinde yer alan her bireyde aynı düzeyde şiddetle radikalleşmeyi mi getirdiği sorusu, bu çalışmanın diğer temel sorularından birisidir. Bu soruya

PKK terör örgütünde yer alan kişilerin örgüte katılım hikâyeleri çerçevesinde;

- Örgüte katılımlarına sebep olan unsurlar; bu unsurların bireyin radikalleşmesinin mi bir sonucu olduğu yoksa farklı faktörlerin mi kişinin örgüte katılmasına neden olduğu,
- Örgütten ayrılma nedenleri kapsamında örgüt içi süreçlere adapte olma noktasında radikalleşip radikalleşmedikleri,
- Radikalleşmelerinin tespiti halinde, hangi unsurların bireyin radikalleşmesine neden olduğu çerçevesinde sağlıklı bir cevabın verilebilmesi için PKK terör örgütünde daha önce yer almış kişilerin ifadelerine ihtiyaç duyulmuştur.

Ancak bu nitelikteki ifadelere ulaşamamasından dolayı çalışmanın temel sorularına cevap bulabilmek amacıyla TEPAV tarafından 2001-2011 yılları arasında hastalık, örgüt içi infaz, intihar gibi çeşitli nedenlerle hayatını kaybetmiş 1362 kişi üzerinden yapılan; doğdukları bölgelere göre dağılım, katılım yaşı, katılımın gerçekleştiği bölge, örgütte ortalama kalma süresi ve kırsalda ortalama hayatta kalma yaşı verilerinden faydalanılmıştır.

“Kim Bu Dağdakiler” başlıklı çalışmada 1362 örgüt mensubunun doğdukları bölgelere göre dağılımında;

- %50’ye yakını Doğu Anadolu, %40 üzerinin de Güneydoğu Anadolu bölgesinde dünyaya geldikleri,
- Katılım yaşının 16-23 arasında yoğunlaştığı ve veri setinin %77’sini oluşturduğu, ortalama katılım yaşının da 19,4 olduğu,
- Katılımın yaklaşık %75’inin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gerçekleştiği,
- PKK terör örgütünde ortalama kalma süresinin 6,9 yıl olduğu, uç değerler çıkartıldığı zaman 3-5 yıl arasının ortalama kalış süresinin zamansal aralığını meydana getirdiği ve
- PKK terör örgütünün kırsal alanlarında ortalama hayatta kalma yaşının 26,4 olduğu tespit edilmiştir (TEPAV, 2012, ss.6-52).

Söz konusu veriler, bireyin radikalleşmesinin mi PKK terör örgütüne katılım kararı almasında etkili olduğu sorusu çerçevesinde analiz edildiğinde;

- Katılım yaş aralığı kişinin PKK terör örgütüne katılım kararı aldığı anda veya katılımının sağlandığı zaman diliminde ergenlik-geç ergenlik dönemi içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Bu yaş aralığı, genç

kategorisinde olan bireyin karar alma süreçlerinde içinde bulunduğu biyolojik ve psikolojik süreçlerin de etkisiyle manipülasyon ve propagandaya açık olduğu bir dönemi temsil etmektedir. Ayrıca genç bireyin içinde bulunduğu eğitim, sosyo-ekonomik durumlar ile ihtiyaçları ve isteklerine erişim imkânları ve imkânsızlıkları da kişinin karar alma süreçlerini etkilemektedir. Bu kapsamda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yıllara sâri bir şekilde toplumun gündelik hayatlarını etkileyecek şekilde varlığını tesis edebilen PKK terör örgütü, bu şekilde özellikle ergenlik-geçerlik dönemindeki bireyleri etkileyebilme imkân-kabiliyetine de sahiptir. Bu süreçleri de eleman temin etme temelinde görevlendirilmiş ve teşkilatlanmış eleman temin ağları üzerinden yürütmektedir.

- Yaş verisi, kişinin doğum yeri ve PKK terör örgütüne katıldığı bölge verileriyle beraber değerlendirildiğinde, PKK terör örgütünün hem kırsal alanda hem de yerleşim bölgelerinde terör stratejisi çerçevesinde kendisine nüfuz alanları elde ettiği bölgeler kapsamında bireyin gündelik hayatında kendisini görünür kıldığını göstermektedir.

- Bu kapsamda kişinin PKK terör örgütüne katılmasına ilişkin karar verme sürecinde, terör örgütünün propaganda ve manipülasyon yöntemlerini kullanan eleman temin şebekesi etkili olmaktadır. Bu kapsamda eleman temin ağının PKK terör örgütüne ilişkin yarattığı yanılsamalı imajinasyon, kişinin karar alma süreçlerine etki etmektedir. Bu kapsamda katılım kararının alınmasında bireyin terör örgütünün ideolojisi çerçevesinde radikalleşmesinden ziyade, terör örgütünün profesyonel eleman temin ağı tarafından manipüle edilmesinin, kişinin karar alma süreçlerinde etkiye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

- Bu çıkarımı, PKK terör örgütünde kalma süresi ve terör örgütünde hayatta kalma süresi de desteklemektedir. Çeşitli sebeplerle hayatını kaybetmiş 1362 örgüt mensubunun PKK terör örgütünde ortalama kalma süresi 6,9 yıl olarak tespit edilmiştir (TEPAV, 2012, s.49) Veri setinde, uç değerler çıkartıldığı zaman 3-5 yıl arasının kalış süresinin ortalama zamansal aralığını meydana getirdiği görülmektedir. Bu kapsamda PKK terör örgütüne katılım kararının beraberinde radikalleşmeyi getirmediği anlaşılmaktadır. Bu veri, terör örgütünde hayatta kalma süresiyle beraber ele alındığında, PKK terör örgütünde ortalama hayatta kalma yaşının 26,4 olması da kişilerin ölüm nedenleri içerisinde intihar ve örgüt içi infaz gibi sebeplerin olmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, PKK terör örgütünün norm temelli hayatına, radikalleşmediği nedeniyle ayak uyduramayan

bireyin katılma kararını terör örgütüne ilişkin yaratılan yanılsamalı örgüt imajınasyonu çerçevesinde aldığı çıkarımı ortaya çıkmaktadır.

PKK terör örgütü, özellikle hedef aldığı erken ergenlik-geç ergenlik dönemindeki bireylerin yoksunlukları üzerine örgüt imajınasyonunu alternatif bir yaşam alanı temelinde tesis etmektedir. Bu kapsamda örgüte katılmadan önceki süreçte örgüt imajınasyonu, terör örgütünün ideolojisi temelinde düşünsel radikalleşme veya örgütün varlığını ve şiddet eylemlerini sürdürmeye yönelik bir radikalleşme eğiliminden ziyade kişinin bireysel kaygıları ve arayışları temelinde şekillendirmektedir. Bu çerçevede betimlenen grup içerisinde yer alan kişiler, PKK terör örgütüne katılmadan önce radikalleşmemektedirler.

PKK terör örgütünün bireyin gündelik hayatının sosyo-kültürel ve ekonomik yaşantısına çeşitli uzantıları ile sızabilme imkânı, özellikle manipölasyonu açık kişilerin PKK terör örgütünün yerleşik düzendeki yapılarından sosyal açıdan etkilenmelerini mümkün kılmaktadır. Terör örgütünün kişinin gündelik hayatının normal akışı içerisinde nüfuz edebilmesi nedeniyle PKK terör örgütünün varlığına ilişkin bireyde bir farkındalık yaratılmakta ve bu farkındalığın normalleştirilerek, kişinin örgüte sempati duyması yönünde propaganda faaliyetleri yapılmaktadır. Bu süreç neticesinde birey sosyal hayatının içerisinde yer alan, normalleştirdiği ve belli bir düzeyde benimsediği örgüt sembolleri, söylemleri ve metaforları üzerinden tanıdığı ve alışageldiği bu öğelere sempati geliştirmeye başlamaktadır.

PKK terör örgütüne katılım sonrası süreç kapsamında değerlendirilen örgütte kalış süresi, bireyin radikalleşme süreçleri açısından önemli bir bilgi stoku sunmaktadır. Bu çerçevede terör örgütünün katılımı mümkün kılmak maksadıyla yürüttüğü propaganda ve manipölasyon çalışmalarının, hedef alınan kişinin istismar edilen özelliklerine hitap ediyor olmasından dolayı kişi, örgüte katılma kararı almaktadır. Bu bağlamda, PKK terör örgütüne katılım kararı ile kişinin radikalleşmesi arasında doğru bir orantı bulunmamaktadır. Bir başka deyişle PKK terör örgütüne katılım, özellikle ergenlik dönemi içerisinde terör örgütüne katılma kararı almış bireyin, radikalleşmesi neticesinde katılım kararı aldığı anlamına gelmemektedir.

SONUÇ

PKK terör örgütü özelinde bu aşamaların, özellikle ergenlik dönemi içerisinde yer alan bireyler açısından, kişinin mağduriyet hissi ile radikal bir

gruba katılma durumu kapsamında işlevselleştiği görülmektedir. Kişinin içinde bulunduğu duruma ilişkin yaratılan mağduriyet hissi, PKK terör örgütüne katılımı mümkün kılmakta ancak her kişi için aynı etki değerinde radikalleşme süreci işlev göstermemektedir.

Terör örgütlerine yönelik bireysel yaklaşımlar her kişi açısından aynı özellikleri taşımamaktadır. Birey-örgüt ilişkisi, birey için örgütün ne anlam ifade ettiği, katılım kararı çerçevesinde hangi motivasyon unsurlarının kişiyi örgüte hangi seviyede yaklaştırdığı, her birey nezdinde farklılık göstermektedir. PKK terör örgütüne katılım süreçleri incelendiği zaman bireyin radikalleşme sürecinden ziyade kişinin terör örgütüne ilişkin geliştirmesinin sağlandığı yanılgılı imajın, bireyin katılım süreçlerini şekillendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada yapılan değerlendirmeler kapsamında PKK terör örgütüne katılmadan önce ergenlik grubuna dahil olan kişilerde, literatürde çerçevelendiği şekilde düşünsel bir radikalleşme gerçekleşmediği sonucuna ulaşılmıştır.

PKK terör örgütüne katılım sonrasındaki süreçte de kişinin beklentileri ile terör örgütünün katılım öncesi yarattığı imajın uyumaması, bireyin örgüt adına radikalleşmesini engelleyen önemli bir etkidir. Bu tarz radikalleşmemiş bireyleri örgütte tutan, zoraki uyumdur. Terör örgütünün normlarına ayak uyduruyor gibi gözükerek cezalardan ve baskılardan kendisini bir taraftan sakınırken bir taraftan da örgütten kaçma alternatiflerinin arayışı içerisindeki kişi. Bu düzeyde olan bireyler radikalleşmedikleri için zoraki uyum kapsamında norm temelli davranışlar sergilemektedirler. Bu özellikleri gösteren kişiler örgüte mensubiyet seviyesinde olup terörist kimliği edinmemişlerdir. Bundan dolayı da PKK terör örgütü, bu tarz yapıda olan kişilerin kaçma düşüncesinin ketlenmesi ve kaçma davranışının engellenmesine yönelik ciddi düzeyde baskı ve korkuya dayalı mekanizmalar işletmektedir.

Bu nedenle de terör örgütü içerisinde cezalandırma sistemi çok etkin bir şekilde işlemektedir. Ceza uygulamalarının yanı sıra baskı ve korkuya dayalı tesis edilen örgüt içi hayatın zorlukları neticesinde, PKK terör örgütünde önemli düzeyde intihar olayları gerçekleşmektedir. Bu hususun yanı sıra iç infaz adı altında da öldürülen örgüt mensupları bulunmaktadır. PKK terör örgütünün örgütsel yaşantısına radikalleşmediği için ayak uyduramayan, terör örgütüne sadece mensubiyet geliştirmiş ancak terörist olmayan kişi, eski yaşantısını ve ailesini özlemektedir. Çünkü PKK terör

örgütünün, alternatif bir yaşam alanı olarak sunduğu ortamın beklediği gibi olmadığını deneyimleyen birey, radikalleşmemiş olmasından dolayı da örgüt hayatına ve şartlarına ayak uyduramamaktadır.

PKK terör örgütü özelinde, henüz radikalleşmeden katılım sağlayan kişilerin örgüt yaşantısı kapsamında radikalleşme süreçleri; terör örgütünün ideolojik ve fiziki eğitimleri, özeleştirici uygulamaları ile kış kampları neticesinde her bireyde süresi farklılık arz eden bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte kişinin örgüt öncesi yaşantısı da kişinin radikalleşme sürecini ketleyen veya tetikleyen bir yönde şekillendiren önemli bir etkidir.

Bu kapsamda PKK terör örgütüne katılımda ve örgütte kalma davranışını sürdürmede, ergenlik döneminin getirdiği psikolojik ve biyolojik şartlar, kişiyi çevresinde kurumsal olarak gördüğü örgüte aidiyet geliştirmeye uygun hale getirmektedir. Çünkü terör örgütünün sosyal nüfuz alanlarındaki etkinliği, bireyin zihninde terör örgütünün kurumsal bir organizasyon çerçevesinde bir değer sistemine sahip olduğu algısını da oluşturmaktadır. Bilgi eksikliği ve entelektüel birikim yoksunluğu, terör örgütünün profesyonel bir şekilde kişinin gündelik hayatında görünür olabilen ve sosyal nüfuz imkân-kabiliyetine sahip örgüt yapılarının, örgütsel söylem ve tecrübelerini hedef aldığı kişiye aktarabilmesini sağlamaktadır.

Yukarıda detayları betimlenen ergenlik dönemindeki bireyin maruz kaldığı propaganda ve manipölasyon karşılığında söylenenleri ölçme ve değerlendirme kapasitesinden (entelektüel ve bilgi birikimi) yoksunluğu, bu bağlamda terör örgütünün sunduklarının birey tarafından sorgulanmaksızın kabul edilmesine neden olmaktadır. Bu şekilde terör örgütünün örgütsel kimliğinin, kişinin zayıf yanlarının istismarı yoluyla benimsenmesinin sağlanması, beraberinde örgüte katılım sonrasındaki süreçte; örgütün gerçek uygulamaları, örgütsel yaşantı ve şartlar temelinde bireyin içselleştirmede örgütsel kimliğin, kişi tarafından reddedilmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada, PKK terör örgütü özelinde; bireyin sosyo-ekonomik durumu, aidiyet duygusu, rol arayışı gibi ihtiyaçlarının, PKK terör örgütünün kendisini bireyin gündelik hayatında çevrelemesiyle kişi üzerinde inşa ettiği yanılsamalı örgüt imajınasyonu temelinde, bireyin terör örgütüne katılımını nasıl mümkün kılabilirdiği ortaya konmuştur. Radikalleşmeden de PKK terör örgütüne kişinin katılım kararı alabileceği öne sürülmüştür. Bu çalışma çerçevesinde, bir terör örgütüne katılım kararının beraberinde radikalleşmeyi

getirmeyebileceği, bir terör örgütüne katılım kararı ile radikalleşme sürecinin PKK özelinde doğru orantılı olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu tespitlerden ve önermelerden hareketle bu çalışmada her terör örgütüne katılımın beraberinde radikalleşmeyi veya şiddetle radikalleşmeyi getirip getirmediği konusu tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda bireyin terör örgütüne katılma kararına sebep olan motivasyon unsurları ile beraber kişinin radikalleşip radikalleşmediğine karar verilmesinin gerektiği öne sürülmektedir. Ayrıca terör örgütü içerisinde radikalleşmiş ve radikalleşmemiş kişi arasında ayrım yapılması gerektiği de önerilmektedir.

PKK terör örgütü özelinde radikalleşmiş kişi, terörist olarak betimlenmelidir. Diğer taraftan radikalleşmeden katılım gerçekleştirmiş ve terör örgütünün norm temelli örgüt hayatına zoraki uyum çerçevesinde katılım sağlayan ve örgütten kaçma güdüsü/motivasyonu olan bireylerin de örgüt mensubu olarak tanımlanması, PKK terör örgütüne yönelik izlenecek terörizmle mücadele stratejileri için daha kapsamlı mücadele yöntemlerinin belirlenmesine imkân sağlayacaktır. Bu şekilde örgüt kadrolarının terör örgütüne bağlılık düzeyleri üzerinden mezo seviyenin yanı sıra mikro seviyede de terörizmle mücadele stratejileri geliştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Astrup G.O., Bos K. ve Hogg A.M. (2020). Radicalization and violent extremism: Perspectives from research on group processes and intergroup relations. *Group Processes and Intergroup Relations*, 23(8): 1127-1136, DOI: 10.1177/1368430220970319.
- Borum, Randy (2011). Radicalization into violent extremism II: A review of conceptual models and empirical research. *Journal of Strategic Security*, 4(4): 37-46.
- Ellis, H.B., Miller, A.B. ve Sideridis G. (2021). Risk and protective factors associated with support of violent radicalization: Variations by geographic location, *International Journal of Public Health*, (ss.1-10). DOI: 10.3389/ijph.2021.617053.
- European Commission's Expert Report on Violent Radicalization. (2008). *Radicalization Processes Leading to Acts of Terrorism*, (ss.1-20). Erişim tarihi: 20 Kasım 2021. https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20080500_cscp_report_vries.pdf

- Hogg A.M. ve Wagoner A.J. (2007). Uncertainty-identity theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 39: 69-126, DOI: 10.1016/S0065-2601(06)39002-8.
- Horgan J. ve Taylor M. (2012). Disengagement, de-radicalization and the arc of terrorism: Future directions for research, Coolsaet, R. (Ed.), *Jihadi terrorism and the radicalisation challenge* içinde (ss.173-186). Routledge.
- Koomen W. ve Pligt J. (2016). *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. Routledge.
- McCauley C. ve Moskalenko S. (2008). Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20(3): 415- 433, DOI: 10.1080/09546550802073367.
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları No: 3 (1994). *Kendi İfadesiyle PKK Kimdir Ne Yapmak İstiyor*. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları.
- Moskalenko S. ve McCauley C. (2020). *Radicalization to Terrorism: What Everyone Needs To Know*, Oxford University Press.
- Muro D. (2016). *What does radicalisation look like? Four visualizations of socialization into violent extremism*, (ss.1-5). Erişim tarihi: 18 Kasım 2021. https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1163/what_does_radicalisation_look_like_four_visualisations_of_socialisation_into_violent_extremism.
- Öcalan, A. (1993). *Nasıl Yaşamalı-1*. Bilim ve Aydınlanma Yayınları.
- Öcalan, A. (2010). *Demokratik Modernite Kadın Devrimi Çağıdır*. Bilim ve Aydınlanma Yayınları.
- Ranstorp, M. (2010). Introduction: Understanding violent radicalization. Ranstorp, M. (Ed.), *Understanding violent radicalisation: Terrorist and jihadist movements in Europe* içinde. (ss. 1-19). Routledge.
- Schmid, A. P. (2013). *Radicalisation, de-Radicalisation, counter-Radicalisation: A conceptual discussion and literature review*, (ss.1-61). Erişim tarihi: 17 Kasım 2021. <https://www.icct.nl/app/uploads/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>.

- Tajfel H. and Turner J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Mary Jo Hatch, M.J. ve Schultz, M. (Ed.) *Organizational Identity* içinde. (ss.33- 37). Oxford University Press.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (2012). *Kim Bu Dağdakiler*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları.
- Trip S., Bora H.C., Marian M., Halmajan A. ve Drugas I.M. (2019). Psychological mechanisms involved in radicalization and extremism. A rational emotive behavioral conceptualization. *Frontiers in Psychology*, 10(437): 1-8. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.00437
- Twitter. (2021). *Ateşin Çocukları İnisiyatifi*. Erişim tarihi: 28 Kasım 2021.https://twitter.com/search?q=rojova%20network&src=typed_query

TERÖRİZM ÇALIŞMALARINDA ELEŞTİREL BİR DÖNÜŞ: ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARİ VE TÜRKİYE’DEKİ TERÖRİZM ÇALIŞMALARINA YANSIMALARI

Ömer ÇONA*

ÖZET

Bu makale, terörizm araştırmalarında görülen sorunlara ve geleneksel terörizm çalışmalarındaki “ortodoksiye” bir tepki olarak ortaya çıkmış olan Eleştirel Terörizm Çalışmalarını (ETÇ) okuyucuya tanıtmak ve bu araştırma gündeminin Türkiye’deki terörizm literatürüne etkilerini ortaya koymak gayesiyle kaleme alınmıştır. Bu maksatla makalede öncelikle terörizm araştırmalarının ortaya çıkışı bağlamında, geleneksel terörizm araştırmalarına hâkim olan nitelikler ortaya konulacak, müteakiben Türkiye’de çok fazla bilinmeyen ETÇ’nin ortaya çıkış süreci ve ana akım terörizm yaklaşımlarına olan eleştirilerine değinilecektir. Son olarak ise ETÇ’nin Türkiye’deki terörizm araştırmalarına olan tesirleri, ilgili konuda hazırlanan lisansüstü tezler ve süreli yayınlardaki makalelere yönelik yapılan alan yazın taraması üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Terörizm, Terörizm Çalışmaları, Ana Akım Terörizm Çalışmaları, Eleştirel Terörizm Çalışmaları, Türkiye’deki Terörizm Araştırmaları.*

A CRITICAL TURN IN TERRORISM STUDIES: CRITICAL TERRORISM STUDIES AND ITS REFLECTIONS ON TERRORISM STUDIES IN TURKEY

ABSTRACT

This article has been written with the aim of introducing the Critical Terrorism Studies (CTS), which emerged as a reaction to the problems seen in terrorism studies and the "orthodoxy" in traditional terrorism studies, and to reveal the effects of this research agenda on the terrorism literature in Turkey. For this purpose; in the article, first of all, in the context of the emergence of terrorism studies, the characteristics that dominate traditional terrorism studies will be revealed, and then the emergence process of CTS, which are not very well known in Turkey, and their criticisms of mainstream terrorism approaches will be mentioned. Finally, the effects of CTS on terrorism studies in Turkey have been tried to be determined through the literature review for postgraduate theses prepared on the relevant subject and articles in periodicals.

* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Bölümü, omercona@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8277-105X>.

Keywords: *Terrorism, Terrorism Studies, Main Stream Terrorism Studies, Critical Terrorism Studies, Terrorism Studies in Turkey.*

GİRİŞ

Terörizm çalışmaları, 20.yy’ın ortalarından sonra gelişen ulusal kurtuluş hareketleri, yeni sol dalgaya eklemlenen ayaklanmalar, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik mücadele ve “devrimci şiddet” eylemlerinin etkisinde ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960’lı ve 1970’li yıllar boyunca bütün dünyada yükselişe geçen politik şiddet hareketleri, Batılı liberal demokrasiler tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve akademik çerçevesi söz konusu tehditleri savuşturmaya yönelik olarak şekillenen bir terörizm araştırmaları disiplini tekâmül etmiştir (Burnett ve Whyte, 2005, ss. 11-13). Nitekim bununla ilişkili olarak Schmid ve Jongman (1988, s. 182), terörizm çalışmalarını “siyaset bilimi maskesi giymiş isyanla mücadele” alanı olarak tanımlamıştır. Terörizm araştırmalarının ayaklanmalarla mücadele ve ulusal güvenlik çalışmalarının bir uzantısı olarak ortaya çıktığını öne süren Jackson (2008, ss. 387-388), bu nedenle erken dönemden itibaren yapılan çalışmalarda güvenlikleştirici, pozitivist, devleti merkeze alan ve sebepten çok sonuç odaklı bir tutumun yerleşmeye başladığını ortaya koymuştur (Gunning, 2007; Jackson, 2007a; Beyribey, 2021). Bununla birlikte disiplinin¹ araştırma gündemi şekillenirken, devletlerin güdümünde hareket eden akademik bir topluluk ve uzman grubunun, hükümetlerin çıkarlarına yönelik problem çözücü bir terörizm yaklaşımı ürettiğinin de altı çizilmelidir. Bu yaklaşım, devletlerin sağladığı ikincil kaynaklara aşırı bağlı hale gelen araştırmacıları, yöntemsel ve kuramsal sınırlılıkların sürüklediği devlet merkezli bir perspektife ve terörizmle mücadele odaklı bir gündeme hapsetmiştir. Bu ortodoksi², disiplini özellikle 11 Eylül sonrasında birbirini tekrar eden kısır bir araştırma

¹ Terörizmin bir bilimsel disiplin olup olmadığına yönelik iki farklı bakış açısı için bkz. Gordon Avishag, “Can Terrorism Become a Scientific Discipline? A Diagnostic Study”, *Critical Studies on Terrorism*, 2010. 3(3): 437-458; Lisa Stampnitzky, “Disciplining an Unruly Field: Terrorism Experts and Theories of Scientific/Intellectual Production”, *Qual Social*, 2011. 34: 1-19. Benzer konuda yayımlanan bir diğer çalışma için bkz. Mark Youngman, “Building “Terrorism Studies” as an Interdisciplinary Space: Addressing Recurring Issues in the Study of Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, 2018, 32 (5): 1-15.

² Makalede kullanılan “ortodoksi” tabiriyle, Eleştirel Terörizm Çalışmalarının geleneksel terörizm araştırmalarında var olduğunu öne sürdüğü tarih dışılık, bağlamsallaştırma noksanlıkları, kuram ve yöntemlerdeki sınırlılık, aşırı rasyonalite ve genel geçer kabullere sadakati kastedilmektedir. Bkz. (Gunning, 2007)

gündemine sürüklemiştir. Bundan rahatsızlık duyan bilim insanları, alanın hapsediği bu fasit daireden çıkmak için eleştirel bir dönüşe ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009).

Zira özellikle 1990’ların başından itibaren güvenliğe yönelik eleştirel perspektifli araştırmalarda önemli bir artış kaydedilirken, bir güvenlik alt disiplini olan terörizm üzerine eleştirel akademik çalışmalarda paralel bir artış olmamıştır (Stump ve Dixit, 2013, s. 18). Doğrusu 2000’lerin ortalarına kadar geleneksel terörizm araştırmalarının yerleşik güç yapılarını³ sorgulamadığı, aksine statükoyu sürdürmeye hizmet eden bir misyonu benimsediği bir realitedir (Toros ve Gunning, 2009, s. 91). Bu bakımdan terörizm çalışmaları, kimsenin eleştirel bir biçimde ne anlama geldiğini tenkit etmediği araştırmalarla büyüyen bir disiplin olma yoluna girmiştir (Ranstorp, 2009, s. 14). Dahası 11 Eylül saldırıları, terörizm temalı yayınlarda adeta bir patlama meydana getirirken, eş zamanlı olarak çalışmaların niteliğinde benzer bir artış söz konusu olmamıştır (Silke, 2004, s. 186). Bu bağlamda disiplinde öne çıkan diğer sorun, terörizm araştırmalarını öğretmenin kalitesi ve yöntemleri hakkında çok az eleştirel değerlendirme mekanizması veya karşılaştırmalı inceleme olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle alışlagelmiş bilgiye nadiren meydan okuyan ve yeni analitik bakış açılarını körelten standart giriş metinlerinin bir özetini okudukları için, araştırmacıların yaklaşımında genel bir ortodoksi hâkimdir. Nitekim uzun vadede bu yetersizlik, terörizm araştırmalarının entelektüel canlılığını engelleyecektir (Stampnitzky, 2013, s. 18).

Bu sebeple, terörizm araştırmalarında en başından itibaren var olan söz konusu sorunlara yönelik bir dizi güçlü eleştiri üzerine inşa edilmiş yeni bir araştırma gündemi olarak Eleştirel Terörizm Çalışmaları (ETÇ) ortaya çıkmıştır. ETÇ perspektifinden bu eleştirileri, genel olarak geleneksel yaklaşımlardaki metodolojik zayıflıklar, devlet merkezlilik, problem çözme anlayışı ve araştırmacıların çoğunlukla devletle olan kurumsal organik bağları olarak tanımlamak mümkündür (Sluka, 2008, s. 167). Bu eleştirilere ana akım çalışmalardaki kuramsallaştırma ve tarihselleştirme noksanlıklarının yanı sıra (Jackson, 2007a, ss. 5-6) terörizmle mücadeleyle aşırı odaklanmanın yarattığı epistemolojik kriz (Jackson, 2015), devlet

³ Burada Toros ve Gunning, “yerleşik güç yapıları” ifadesiyle, Cox’un siyaseti sosyal düzenin sürdürülmesine indirgeyen statükocu bilgi-iktidar ilişkilerine yönelik eleştirilerine atıfta bulunmuşlardır. Bkz (Cox, 1981.)

terörizmine yönelik benimsenen genel bir sessizlik hali (Jackson, 2008; Blakeley, 2008), terörizm bilgisini yönlendiren belirli mitler ve fanteziler (Stohl, 2008; Zulaika, 2012) ve bizzat terörizm söyleminin zaman ve mekândan bağımsız nesnel bir gösteren oluşu (Ditrych 2014; Erlenbusch-Anderson, 2018) eklenebilir.

Delaysıyla ETÇ, geleneksel terörizm araştırmalarında var olan bu epistemolojik, ontolojik ve metodolojik sorunlardan yola çıkarak, disipline yeni bir yön verme iddiasındaki özgün bir araştırma gündemini temsil etmektedir. Frankfurt Okulu’nun Eleştirel Teori geleneğinin mirası başta olmak üzere, Aberystwyth Üniversitesi’ndeki Eleştirel Güvenlik Çalışmaları’nın etkisinde gelişen ETÇ, Chomsky, Herman ve Zulaika gibi eleştirel yönelimli bilim insanlarının eserlerinden de önemli ölçüde ilham almıştır. Bu ilhamın yarattığı ilk kıvılcım ise gündemin öncülerinden Richard Jackson’ın 2005 yılında yazdığı “Writing the War on Terrorism” adlı eseridir. Bunu “İngiliz Uluslararası Çalışmalar Derneği” (BISA) bünyesinde “Terörizm Üzerine Eleştirel Çalışmalar Grubu” (CSTWG)’nin kurulması ve “Terörizm Üzerine Eleştirel Çalışmalar” (Critical Studies on Terrorism) dergisinin yayın hayatına başlaması takip etmiştir. Müteakiben bu araştırma gündemi etrafında pek çok üniversitede lisansüstü programlar açılmış ve müfredata temel oluşturacak bilimsel kaynak kitaplar yayımlanmıştır.⁴

Bu çalışmada terörizm disiplinin ortaya çıkışı ve geleneksel terörizm çalışmalarının sorunlu yönleri bağlamında, terörizm araştırmalarında eleştirel bir dönüşü sağlayan ETÇ’nin genel taahhütleri ve sunduğu yaklaşımlar tanıtılmaya çalışılacaktır. Müteakiben söz konusu araştırma gündeminin, Türkiye’deki terörizm araştırmalarına olan yansımalarına betimsel olarak değinilecektir. Bunun amacı Türkiye’de terörizm üzerine yapılan akademik çalışmalarda ETÇ’nin sunduğu araştırma gündeminin çok az tanındığını, yorumlandığını ve tatbik edildiğini ortaya koymaktır. Türkiye’de hâlihazırda terörizm üzerine yapılan bilimsel yayınlarda yaygın

⁴ Bu yayınlardan bazıları için bkz: Richard Jackson, Marie Breen-Smyth ve Jeroen Gunning (Ed.) “Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda”, Abingdon: Routledge, 2009. ; Jacob L. Stump ve Priya Dixit, *Critical Terrorism Studies: An Introduction to Research Methods*, Abingdon: Routledge, 2013; Richard Jackson, Lee Jarvis, Jeroen Gunning ve Marie Breen Smyth, *Terrorism: A Critical Introduction* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. ; Richard Jackson, Eamon Murphy ve Scott Poynting (Ed.) *Contemporary State Terrorism: Theory and Practice*, Abingdon: Routledge, 2010. ; Richard Jackson (Ed.) *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, Abingdon: Routledge, 2016.

bir ortodoksinin varlığını hareket noktası kabul eden makale, yerli literatürün Batı’da olduğu gibi eleştirel bir dönüşe acil bir ihtiyacı olduğu iddiasını öne sürerek, araştırmacıları disiplindeki yeni tartışmalar hakkında bir nebze olsun bilgilendirme kaygısını taşımaktadır.

1.TERÖRİZM ÇALIŞMALARININ DOĞUŞU ve GELENEKSEL TERÖRİZM ÇALIŞMALARI

Siyasal şiddet üzerine yapılan araştırmalarda, terörün modern bir olgu olmadığı ve eski çağlarda bile belirli eylemlerin terörizm olarak nitelenebileceği iddiası yaygın bir biçimde dile getirilmiştir (Chaliand ve Blin, 2016; Martin, 2017; Laqueur, 2001). Fakat geçmişten günümüze çeşitli biçimlere bürünen terörizm fenomenini sistematik bir biçimde inceleyen akademik bir disiplinin oluşumu görece yenidir. Nitekim ilk örnekleri devrimci şiddet eylemlerini ve ayaklanmalarla mücadeleyi konu edinen eserler, 1960’ların sonunda ortaya çıkmaya başlamıştır (Wilkinson, 1974, s. 32). Batı Avrupa’da terör eylemlerinin tırmanışı ile paralellik gösteren bu çalışmalar terörizmin de yeni bir disiplin olarak keşfedilmesine yol açmıştır (Stampnitzky, 2013; Zulaika ve Douglass, 1996). Araştırma gündemi ve kavramsal çerçevesi en başından itibaren hükümetlerdeki karar alıcılara danışmanlık hizmeti veren yerleşik bir akademik topluluk⁵ tarafından belirlenen terörizm çalışmaları, müteakip yıllarda popüler bir akademik disiplin olarak ilgi görmüştür (Ranstorp, 2009; Fitzgerald, 2016).

Erken dönemlerden itibaren yaygın bir biçimde sömürge karşıtı ulusal kurtuluş hareketlerine mensup aktörlerin ve örgütlerin “terörist” olarak etiketlenmeye başladığı bu çalışmalar (Stump ve Dixit, 2013, s. 15), terörizme ilişkin ana akım bilginin yayılmasında da ciddi bir rol üstlenmiştir (Ranstorp, 2009, s. 19). Dolayısıyla belirli bir çerçevedeki terörizm bilgisini üreterek hem kamusal tartışma ortamını şekillendirmeye hem de terörizmle mücadele politikalarını belirlemeye matuf önemli siyasal sonuçlar oluşturmaya başlamıştır (Zulaika ve Douglass, 1996). Bu noktada Jackson (2007, s. 21), terörizm araştırmalarının aslında kimlerin meşru biçimde ortadan kaldırılabileceği ya da işkence edilebileceğini ortaya koyma

⁵ Bunlar arasında RAND araştırmalarının başında olan Brian Jenkins, üçüncü dünyadaki ayaklanmalar ile devrimci isyanlar üzerine birçok çalışması olan ve Military Intelligence Section (MI6) ile İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na danışmanlık hizmeti vermiş olan “Institute for the Study of Conflict”in kurucusu Brian Crozier, tarihçi ve yazar Robert Moss ve terörizm uzmanları içerisinde en önde gelen araştırmacılardan Walter Laqueur’u sayabiliriz (Stampnitzky, 2013, s.60).

çabasından doğduğunu öne sürerek, disiplinin ürettiği teorik bilginin pratikle olan bağlantısına da dikkat çekmiştir.

Terörizm araştırmalarının bu erken dönemine ilişkin bir diğer tespit, 1970’li yılların politik şiddet ortamıyla uyumlu olarak çalışmalarda son derece devlet merkezli bir anlatının hüküm sürüşüdür (Beyribey, 2021, s. 69). Devlet merkezlilik terörizm araştırmalarını, devlet otoritesine yönelik herhangi meydan okumanın derhal kontrol altına alınması gerekliliğine odaklanmıştır (Jackson, 2014, s. 136). Zira araştırmacıların devleti verili olarak kabul etmeleri, onları öncelikli olarak devlet güvenliğinin nasıl sağlanabileceğine ilişkin çıkarımlara yöneltmiş (Stump ve Dixit, 2013, s. 21) dolayısıyla devlet ile devlet dışı aktörler arasında, şiddetin meşruiyetinden kaynaklanan net bir ayrıma gitmelerine yol açmıştır (Ogunrotifa, 2012, s. 16). Bu aktör temelli ayırım sonucunda devlet dışı her tür şiddet biçimini gayrimeşrulaştırırken, terörizm olarak etiketlenen bu şiddet biçimleri de devlet tarafından çözülmesi gerekli bir sorun alanı olarak inşa edilmiştir (Jackson, 2009, ss. 77-78).

Böylece terörizm, devlet güvenliğini önceleyen bir disiplin olarak keşfedilmiştir. Dahası, terörizm disiplinin erken dönem varsayımları ile Batılı hükümetlerin çıkarları ile örtüşen bir uluslararası düzenin korunma çabası arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Bu noktada George (1999, ss. 106-112), Batılı devletlerin müesses nizama karşı gelen devlet dışı aktörleri, insani değerler ve özgürlüklerin karşısında konumlandığını, kendisine de bu değerlerin savunucu rolünü biçtiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda Paul Wilkinson’un “Terrorism and the Liberal State” kitabının başından sonuna kadar terörizmi salt liberal devletlere yöneltilmiş bir şiddet biçimi olarak yansıttığını hatırlatan George, bu tutumun üçüncü dünyada Batılı çıkarları tehdit eden isyan hareketlerini ve aktörleri olumsuz bir retorikle mahkûm etmeye yönelik girişimin bir parçası olarak yorumlamıştır.

Stampnitzky (2013, s. 7)’e göre ise terörizm uzmanlarının en başından itibaren ayaklanmalara karşı koyma ve devrimci hareketlerle mücadeleye odaklanan bir dil inşa etmesi, literatürün de belirli bir terörizm bilgisini uluslararası topluma yaymasına ön ayak olmuştur Özellikle bu dönemde Batılı devletlerin çıkarları ile anılan bölgelerdeki bağımsızlık hareketleri ve sol ideolojili gerilla eylemlerinin, liberal uluslararası düzeni tehdit ettiği gerekçesiyle terör eylemleri olarak tanımlandığı hatırlanmalıdır (Jackson vd., 2011, s. 15). Bu tanımlamalar, devletlerin normatif değerleri öne çıkararak,

politika önceliklerini örtüleme doğrultusunda bilgi üretme kapasitelerinin de bir yansımasıdır (Timur, 2015, s. 35).

Bu bağlamda Batılı liberal demokrasilerin oluşturduğu belirli çerçevedeki terörizm söyleminin, terörizm çalışmalarının güvenlikçi ve bastırıcı bir ontolojiye bürünmesinde önemli bir payı vardır. Nitekim disiplinin erken dönemine denk düşen çalkantılı siyasal atmosfer, uluslararası düzeni muhafaza etmeye içkin bir terörizm tanımını baskın hale getirmiştir. Bu tanım, siyasi ve askeri elitlere danışmanlık yapan sınırlı bir uzman grubunun ürettiği “problem çözücü”⁶ yaklaşımlarla şekillenmiştir. Problem çözücü terörizm bilgisinde sorun terörizm ve devlet dışı aktörler iken, sorunu çözen ise devlet ve kuvvet kullanma yöntemleridir. Büyük ölçüde terörizmle mücadelede bastırıcı tedbirlere odaklanan bu kavrayış, Soğuk Savaş’tan günümüze kadar literatürde hâkim paradigma olagelmıştır. Böylece “problem çözme” ideali, geleneksel terörizm çalışmalarının altın standardını oluşturan yaygın bir ortodoksi teşkil etmiştir (Fitzgerald, 2016; Stampnitzky, 2013).

Problem çözücü yaklaşım, hükümetler ve terörizm uzmanları arasında oluşan simbiyotik ilişkilerin de bir sonucudur. Bu ilişki, hükümetlerin arzu ettiği politikaları akademik olarak üretme, pazarlama ve meşrulaştırma karşılığında ekonomik ve sosyal statüyle ödüllendirilen organik entelektüelliğe dayalı bir bilgi mekanizmasıdır (Herman ve Sullivan, 1999, ss. 50-52). “Epistemik topluluk”⁷ olarak da adlandırılan bu uzmanlar, terörizm çalışmalarını yönlendiren bir terörizm endüstrisi teşkil ederler. Terörizm endüstrisi tabiri, siyasi elitleri, devlet kurumlarını, devletle müttefik stratejik düşünce kuruluşlarını, terör yorumcularını ve özel güvenlik şirketlerini kapsayan geniş bir yapıdır (Herman ve Sullivan, 1999). Bu yapı, özellikle ABD ve Batı Avrupa’daki hükümet kurumlarıyla beraber hareket

6 Robert Cox (1981), problem çözücü yaklaşımı, geleneksel teorinin pozitivist yöntemlerine atıfla, toplumsal ve iktidar ilişkilerine yönelik genel geçer doğrular üretmek ve böylece statükoyu sürdürmek için tarih dışı ve nesnelci bir yaklaşım olarak tanımlamıştır.

7 Diane Stone, epistemik topluluk ifadesini bilgi ve uzmanlıkların, hükümetlerin karar verme süreçlerine eklenme biçimini betimlemek amacıyla düşünce kuruluşlarına yönelik olarak kullanmıştır. Ona göre ortak norm ve ideolojide buluşan bilim insanı ve uzmanların kamu politikalarını etkilemeleriyle ortaya çıkan bu yapıların bilginin üretimi, topluma yayılması ve meşrulaştırılmasında önemli payı vardır. Diane Stone, “Introduction: Global Knowledge and Advocacy Networks”, *Global Networks*, 2002, 2(1): 1-12. Terörizm araştırmalarına ve terörizmle mücadeleye yönelik bilginin inşası ve dağıtımında epistemik toplulukların rolüne ilişkin iki çalışma için bnz. Edna O. F. Reid, “Terrorism Research and the Diffusion of Ideas”, *Knowledge and Policy*, 1993, 6(1):17-37; Richard Jackson, “The Epistemological Crisis of Counterterrorism”, *Critical Studies on Terrorism*, 2015, 8(1): 33-54.

ederek terörizme yönelik inşa edilen bilginin dolaşımı misyonunu kendisine görev edinmiştir (Stump ve Dixit, 2013, ss. 16-17). Bazıları Central Intelligence Agency (CIA), ABD Dışişleri ve Savunma Bakanlığı gibi önemli devlet kurumlarında istihdam edilen ya da araştırma projelerinde sözleşmeli olarak çalışan bu uzmanlar⁸, bir taraftan hükümetin askeri müdahalelerini meşrulaştırırken, diğer yandan da karşıt sesleri bastırmaya yönelik dışlayıcı bir epistemik topluluk oluşturarak, alternatif bilgiye boyun eğdirme süreçlerine katkı sağlamışlardır. Böylece iktidar politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde etkili bir rol oynamışlardır (Raphael, 2009, ss. 49-50).

Terörizm araştırmalarını belirli bir ortodoksiye hapseden bu epistemik topluluk, politik şiddet konusunda kendi kendisini “terör uzmanı” olarak ilan edenlerden oluşan bir “ihtisas alanın” ürünüdür (Stampnitzky, 2013, ss. 4-20). Çoğunlukla hükümetlerin güdümünde çalışan bu kişiler, terörizmi Batı’nın çıkarları yönünde kullanmak maksadıyla bir örnekçe geliştirerek, belirli olguları Batı’nın gereksinimlerine göre terörizm olarak nitelemişlerdir (Herman ve Sullivan, 1999, s. 50). Bu bakımdan terörizm söyleminin yükselişini sadece politik şiddet olaylarındaki artışa yönelik bir tepki olarak sunmak da yanıltıcıdır. Bu basitleştirici ampirik yaklaşım, terörizm uzmanlığı ile onların bilgi nesneleri arasındaki düşünümsel ilişkiyi ihmal etmektedir (Stampnitzky, 2013, s. 24). Dahası terörizm kavramının nesnel bir kategori olmaktan çok medya, akademi, film endüstrisi ve diğer popüler kültür dâhil olmak üzere pek çok devlet teşekkülü, güvenlik endüstrisi ve düşünce kuruluşunun çıkarları etrafında oluşan bir söylem olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Zulaika ve Douglass, 1996, s. 60). Özetle terörizm disiplini, Batılı devletlerin aciliyet arz eden belirli sorunlarına yönelik olarak, kısa vadede çözümler sunmak için siyasallaşmış bir uzmanlık alanı olarak tanımlanabilir (Silke, 2004, Jackson vd., 2011). Bu “acil meseleler” 1960’lardan sonra Batı üstünlüğünü tartışmaya açan çeşitli toplumsal ve siyasal hareketlere karşılık gelmektedir. Öyle ki Ronald Reagan ve Margaret Thatcher gibi neo-muhafazakârların, sarsılan Batı üstünlüğü mitini yeniden ihya etmek için terörizm tehdidine yönelik anlatılara bütün güçleriyle destek verdiği görülmektedir. Bunun sonucunda,

⁸ Örneğin “Terrorism: The Soviet Connection” kitabının yazarı ve Georgetown üniversitesinde dersler veren eski CIA analisti Ray Cline, CIA ve ABD Dışişleri Bakanlığı’nda etkili görevler alan Paul Henze ve The South African Terrorism Research Centre’da Güney Afrika istihbarat birimlerine danışmanlık hizmeti vermiş olan Michel Morris vb. bkz. (Herman ve Sullivan, 1999).

sözgelimi Filistinli militanlara karşı kullanılmaya başlanan “terörist” etiketi hem Batılıların hem de İsrail’in terörle mücadelede kuvvet kullanmasını haklılaştıran yaklaşımları destekleyecektir. Benzer şekilde Reagan’ın, ABD’nin “uluslararası terörizm vebasını ortadan kaldırmaya kendisini adayacağını” ilan eden bir söylem geliştirmesi de bu açıdan vurgulanmalıdır. Nitekim bu söylem, “uluslararası terörist ağı” anlatısını beslemiş ve Kaddafi, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Castro, Sandinistalar vb. içeren bir “şer eksenini” icat etmiştir. Böylelikle Batılıların çıkarlarını tehdit edenlere yönelik ihtiyaç duyulan yeni bir disiplin olarak “terörizm”in (Sluka, 2008, s. 142) kavramsal çerçevesi şekillenmeye başlamıştır. Dolayısıyla terörizm çalışmalarının ortaya çıkışı, terörizm söyleminin yükselişi ile de eş zamanlıdır. Bu söylem, belirli toplumsal ve siyasal hareketlerin, belirli çıkarlar etrafında terörizm olarak yansıtılmasıyla oluşturulmuştur.

Nitekim bu noktada Stampnitzky (2013, ss. 23-24) 1970’li yıllara kadar terörizm hususunda birkaç örnek dışında çok fazla sistematik çalışma yapılmamışken, 1972 Münih Olimpiyatları sırasında Kara Eylül örgütünün İsraili sporcuları katletmesinin, terörizmin kamusal alan için bir sorun ve uzman bilgisi nesnesi olarak gündeme getirilişine dikkat çekmiştir. Öyle ki bu olayın hemen ertesinde ABD’de oluşturulan Bakanlar Kurulu Terörizmle Mücadele Komitesi, terörizm ve terörle mücadele meselesi ile ilgili yürütülen araştırmalara ilişkin olarak öne çıkan bir merkez haline gelecektir. Benzer biçimde ABD hükümetine akademik ve entelektüel bilgi hizmeti veren Research and Development Cooperation (RAND)’ın çalışmaları da terörizm hususunda inşa edilen algıların biçimlenmesinde çok mühim bir rol oynamıştır (Bonditti, 2017, 163). Bu kurumların çalışmaları ayrıca, devletin meşru şiddet tekelinin karşısına devlet dışı aktörlerin gayri meşru şiddetini konumlandırarak, belirli politik şiddet eylemlerini (ekseriyetle Batılı liberal devletlere yönelik olanlar) normatif bir ölçüde mahkûm etme fırsatı sunmuştur (Beyribey, 2021, s. 69). Nitekim Chomsky, Herman ve George gibi bilim insanları, terörizm disiplinin hem politik olarak Batının önyargılarını içerdiğini hem de sol hareketlerin bastırılmasını normalleştirdiğini öne sürmektedir (Breen-Smyth, Gunning ve Jackson, 2009, ss. 1-4). Bu bilim insanları ayrıca, Reagan ve Thatcher döneminde “kızıl korku” üzerinden inşa edilen anti-komünizm propagandası üzerinden, terörizmin Sovyetler Birliği tarafından desteklendiği anlatısına dikkat çekmiştir. Onlara göre bu propaganda, “terörle mücadele” iddiasıyla üçüncü dünyaya yönelik askeri müdahaleleri meşrulaştırmak için takip edilen

uluslararası politikaların da resmi retoriğini oluşturmuştur (Stampnitzky, 2013; Sluka, 2008).

Terörizm araştırmalarının ortaya çıkış dönemine ilişkin bir başka tespit, terörist olarak etiketlenen aktörlerin birtakım yayınlarda⁹ “irrasyonel, sapkın, ahlak dışı, fanatik ve apolitik” olarak tasvir edilmesidir (Fitzgerald, 2016, s. 116). Stampnitzky (2013, s. 7), bu tür tanımlamaların, devlet dışı aktörlerin politik ve toplumsal şikâyetlerini örtülemek adına, disiplinin öncülerince inşa edilen kasıtlı bir patolojikleştirme ve depolitize etme anlatısı olduğunu öne sürmüştür. Bu çaba ayrıca, belirli terörle mücadele yaklaşımlarının da makul ve normal olarak sunulmasına hizmet etmektedir (Jackson vd., 2011, s. 203). Dahası bu kavrayış, 1990’lardan sonra modern teröristlerin nihilist ve uzlaşılmaz dini fanatikler olarak görülmesini inşa eden “yeni terörizm” söylemiyle de uyumludur (Stampnitzky, 2013, s. 7). Siyasi propaganda maksadıyla terörist olarak etiketlenenleri “ahlak dışı”, “fanatik” ve toplumun birliğini tehdit eden “hastalık” gibi metaforlarla tanımlamak ise üç şekilde sonuç vermiştir. Bu söylem ilk aşamada onlara karşı önyargı ve tiksinti uyandırmaya, ikinci aşamada tartışmaya gerek duyulacak bir şikâyetlerinin olmadığı algısı yaratmaya son olarak da onları insanlık dışı bir biçimde tasvir ederek, kendilerine uygulanacak şiddeti etik olarak meşrulaştırmaya hizmet etmiştir (Sluka, 2008; Beyribey, 2020).

Terörizm disiplinin bu erken dönemine yönelik başka bir tespit, terörün temelde devlet dışı aktörlere özgü bir taktik olduğunu, Batılı devletlerin terörizme başvurmadığını, dolayısıyla da devlet dışı terörizm biçimlerine odaklanmanın disipline yönelik en uygun çalışma alanı olduğunu yaygın bir biçimde dile getiren anlayıştır (Jackson, 2012, s. 13). Zira geleneksel terörizm bilgisi, devletin şiddetini meşrulaştıran bir yönetim rasyonalitesine dayandığından dolayı, devlet dışı siyasal şiddet hareketlerini gayri meşrulaştırmıştır (Bonditti, 2017, s. 168). Bunun sonucunda geleneksel

⁹ Bu yayınlara iki örnek için bkz: J. Bowyer Bell, “Trends on Terror: The Analysis of Political Violence”, *World Politics*, 1977, 29(3):476-488. ; Walter Laqueur, *Terrorism*, London: Weidenfeld and Nicholson, 1977. Söz konusu çoğunluğun dışında kalan Martha Crenshaw ise, teröre temelde rasyonel bir aktörün bilinçli seçimlerden kaynaklanan bir siyasal davranış biçimi olarak yaklaşır. Dolayısıyla terörizmle ilgili nedensel açıklamaların yaygın olarak öne sürdüğü bireysel patoloji gerekçelendirmesini benimsememiştir. Ona göre şiddet içeren eylemler, psikolojik ya da sosyal faktörlerin beklenmeyen sonuçlarından ziyade rasyonel tercihler nedeniyle gerçekleşmektedir. Bkz: Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism”, *Comparative Politics*, 13(4), 1981: 380. ; Martha Crenshaw, “The Logic of Terrorism: Terrorist Behavior as a Product of Strategic Choice”, *Terrorism in Perspective* içinde, ed. Griset P. L., Sue Mahan S. (ss. 24-33) Los Angeles: Sage Publications, 2008.

terörizm araştırmaları, devlet karşıtı şiddet eylemlerine aşırı bir biçimde odaklanma eğilimindedir, dahası bunu Weberyan manada meşru otoritenin sahibi devlete yönelik bir başkaldırı olarak nitelerler (Richmond ve Franks, 2009, s. 204). Zira geleneksel terörizm çalışmalarının etkilendiği realist paradigma, kuvvet kullanma tekelinin sadece devletlere ait bir hak olduğu iddiasını öne sürmektedir (Baylis, Smith, Owens, 2021, s. 565). Böylesi bir kavrayış, devleti merkeze alan yaklaşımlar açısından son derece makul ve rasyoneldir. Çünkü terörizm tehdidine maruz kalan bir devlette “güvenlik” ve “düzenin sağlanması” elzem görülmektedir. Fakat devletler bu söylemi araçsallaştırmakta, dahası devlet dışı şiddetin meşrulaşacağı korkusuyla terörizme neden olan şikâyetlere yönelik tartışmalara girmekten de kaçınmaktadır (Richmond ve Franks, 2009, s. 203).

Böylece terörün ortaya çıkış gerekçelerini soruşturmak yerine, salt teröristlerle mücadele etmeye yönelik politikalar geliştiren terörizm çalışmaları, terörün doğası, nedenleri ve tepkiselliği üzerine sınırlı sayıda varsayım üretmiştir (Jackson, 2007b, s. 353). Ancak bu durum, alana ilişkin teorik zayıflıklara, epistemolojik kısırlığa ve politik önyargılardan kaynaklanan normatif problemlere yol açmıştır (Gunning, 2007, s. 363). Bu kavrayış, terörizm kavramına da önemli ölçüde tesir etmiştir. Nitekim terim ya iktidarların muhalifleri şeytanlaştırmasına yönelik ahlaki bir araç ya da devlet şiddetinin meşrulaştırılması için devlet dışı aktörlere yönelik aşağılayıcı bir etiket olarak kullanılagelmiştir. Böylece terörizm araştırmaları, radikal örgütler ve bireyler ile devletler arasındaki dikotomi üzerinden tartışılmış ve terörizm fenomeninin aslında nasıl mümkün hale geldiği gibi meseleler ikincil sorunlar olarak görülmüştür (Richmond ve Franks, 2009, s. 203).

Özetle terörizm çalışmaları ulusal kurtuluş mücadeleleri, ayaklanmalar, devrimci sol eylemler gibi belirli siyasal şiddet biçimlerinin bir kavram potası içinde toplanarak problem nesnesi biçimine getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu problemleştirme süreci, politik şiddeti mevcut statükoya yönelik bir tehdit olarak inşa eden, güvenlik ve politika elitleriyle uyumlu bir terörizm uzmanlığının doğuşuna yol açmıştır (Gunning, 2007; Beyribey, 2021). Ana akım yaklaşımları yayan ve meşrulaştıran terörizm uzmanları ise disiplini yaygın bir ortodoksiye mahkûm etmişlerdir.

2. ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GENEL YAKLAŞIMLARI

Terörizm disiplinin ortaya çıkışından itibaren alanın geniş ölçüde hapsoldüğü yöntemsel kısırlık, devlet merkezlilik, tarih dışılık, problem çözücü yaklaşım gibi “ortodoksi” ile betimlenen duruşu (Beyribey, 2021, s. 80) 2000’li yıllara kadar sürmüştür. Geleneksel terörizm çalışmalarının etkisindeki, belirli bir statükoyu sürdürmeye yönelik bu yaklaşıma (Toros ve Gunning, 2009, s. 91) tepki olarak doğan ve gelişen ETC, devlet dışındaki diğer referansların güvenliğini esas alan ve terörizmle mücadelede ortaya çıkan hatalara, mağduriyetlere kulak veren, metodolojik çoğulculuğu benimsemiş alternatif bir araştırma programıdır. Bu bakımdan terörizm çalışmalarının geleneksel yaklaşımlarla yürütüldüğü yolları vurgulamak, ETC’nin araştırma gündemi içerisinde en çok önem verdiği konulardan biri olmuştur. Başka bir ifadeyle terörizmle ilgili eleştirel çalışmaları bu gündem etrafında birbirine bağlayan tema, geleneksel terörizm literatüründeki sorunlu noktaları keşfetmeye yönelik ortak bir çabadır (Jarvis, 2016, ss. 71-73).

ETC’nin “eleştirelliği” ise terörizm bilgisinin verili olarak kabul edilmediği; hâkim yapılara şüpheyle yaklaşıldığı ve meşruluğunun sorgulandığı özdüşünümsel bir epistemolojiye denk düşmektedir (Michel ve Richards, 2009, s. 403). Yani sınırlı araştırma yöntemleri ve ikincil kaynaklara aşırı bağlı kalmanın yarattığı metodolojik ve analitik zayıflıklardan doğan siyasi önyargıları, normatif sorunları ve genel geçer doğruları yerinden etme fikri, ETC’nin geleneksel terörizm araştırmalarına vereceği yanıtı belirlemiştir (Gunning, 2007). Bu bakımdan ETC literatürü, terörizm araştırmalarının ortodoksisini ve bu ortodoksiden üretilen bilgiyi tenkit etmeyi odak noktası haline getirmiş, böylece disiplini geliştirme ve ona yeni bir alan açma kaygısını gütmüştür (Fitzgerald, 2016). Dolayısıyla terörizm bilgisine yönelik şüphecî ve sorgulayıcı bir eğilimi temel alan ETC, literatürde hâkim olmuş baskın anlatılara bir meydan okuma iddiasını temel alır (Lindahl, 2016, s. 465).

ETC’ye göre geleneksel terörizm araştırmaları, politik şiddetin sadece devlet dışı aktörlere özgü bir eylem olduğunu, bütün ayaklanmacı şiddet hareketlerinin terörizm olarak mahkûm edilmesi gerektiğini, terör eylemlerinin yalnızca ülkenin iç siyasi koşullarıyla ilişkili olduğunu, terör eylemlerinin amacının sadece korku ve kaos yaratmak olduğunu, terörist

olarak etiketlenenlerin “deli”, “irrasyonel”, “sapkın” ve “suçlu” kişiler olduğunu savunan belirli bir ortodoksiye dayalı terörizm çerçevesi çizmişlerdir. (Stohl, 2008, s. 7). Dolayısıyla ETÇ’nin erken dönem literatürü, ana akım çalışmalarda tespit edilen bu ortodoksiyi hedef alarak genişlemiştir.

ETÇ etrafında 2000’li yılların ortalarından itibaren oluşan yayın faaliyeti, terörizm çalışmalarının kalitesi ve odak noktasından endişe duyan müteakip akademisyenler için de bir dayanak teşkil etmiştir. Eleştirel epistemolojiye bağlı bu araştırmacılar, bilhassa 11 Eylül saldırılarından sonra disiplinde beliren “eleştirel dönüş”ten önemli ölçüde ilham almıştır (Baker-Bell, 2018, s. 28). Jackson (2009b, s. 67)’a göre terörizm çalışmalarındaki bu eleştirel dönüşe duyulan ihtiyacın gerekçesi, alanda verili olarak kabul edilenlerin ekseriyetinin siyasi önyargılardan oluşan tartışmalı bilgilerle inşa edilmesidir. Bu bilgiler, akademik çalışmalar ve bunların yönlendireceği siyasalar ve kamusal tartışma için son derece zayıf bir temel sağlamaktadır. Dahası üretilen terörizm bilgisine yönelik ön yargılar, iktidarların ve elitlerin siyasi ajandaları ve projeleri için bir dayanak noktasıdır. İşte bu yüzden müteakip araştırmalar için disiplini canlandırıcı bir tenkit sürecine acil bir ihtiyaç doğmuştur.

Teorik açıdan ise ETÇ, terörizm araştırmalarında farklı post-pozitivist kuramları içeren geniş bir eleştirel şemsiye olarak tanımlanabilecek bir araştırma gündemidir (Baker-Bell, 2018; Heath-Kelly, 2010). Bu eleştirel şemsiye altındaki perspektifler, ETÇ’ye belirli biçimlerde tesir etmiştir (Toros ve Gunning, 2009, ss. 87-88). Böylesi bir kuramsal çoğulculuk, terörizm araştırmalarında farklı seslerin temsil edilmesini sağlayarak, terörizm bilginin zenginleşmesi için geniş bir bakış açısı sağlamaktadır (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009, s. 216). Dolayısıyla ETÇ’nin bu çok yönlülüğü sayesinde terörizm araştırmalarına temel teşkil eden siyasal kavramına ilişkin daha ayrıntılı bir bakış elde etmek mümkün hale gelmiştir.

ETÇ’nin ortaya çıkışına tesir eden en önemli tarihsel olay ise 11 Eylül 2001 terör saldırılarıdır. Bu saldırılar neticesinde, terörizm ve güvenlik araştırmalarını büyük ölçüde güvenlikçi ve terörizmle mücadele odaklı yaklaşımlara hapseden ve devlet dışı aktörlere yönelik birbirini tekrar eden yayınlarda adeta bir patlama olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde sık sık hükümet kuruluşlarının raporlarına, medya analizlerine ve ortodoks görüşleri sürdüren bir uzman grubunun kaynaklarına atıfta bulunan ana akım

çalışmalar, nicel olarak genişleyen fakat entelektüel açıdan sığığa mahkûm olan bir literatür oluşturmıştır. Bu yönüyle terörizm disiplini, aslında çoğu araştırmacının eleştirel gözle sorgulamadığı bir alan olma yoluna girmiştir (Ranstorp, 2009, s. 14). Dahası, metodolojik olarak betimsel çalışmaların artışı, kuramsallaştırmanın ikinci plana atılması gibi sorunlar, alanın giderek literatür taramasına dönüşmesi tehlikesini ortaya çıkarmıştır (Gunning, 2007, s. 363). Bununla birlikte geleneksel araştırmalarda karşılaşılan ve çoğu kez ikincil kaynaklara yönelme kolaylığına dayanan görgül araştırma eksikliği (Jarvis, 2016, s. 71), terörizm çalışmalarının giderek yöntemsel olarak hızlı, ucuz ancak beslenme bakımından sağlıklı olarak nitelenen bir “fast food” alışkanlığı ile tanımlanmasına neden olmuştur. Yöntem ve analiz düzeylerindeki bu sınırlılık, her ne kadar disiplinin üretken olduğu izlenimini doğursa da gelişme konusunda bodur kalmasına sebep olmaktadır (Silke, 2001, ss. 5-12).

Bu nedenlerle, disiplinin kuruluşundan günümüze kadarki yönelimlerine ilişkin olarak önceki başlıkta da sıralanan bir dizi yöntemsel ve epistemolojik kısırlıktan rahatsızlık duyan ETÇ, terörizm çalışmalarının yolculuğunda bir “makas değişimine” ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Bunun için ETÇ, her şeyden önce kendisinden önce terörizm üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğunu “geleneksel ve ana akım” olarak tanımlamıştır. Böylece araştırma gündeminin ortaya çıkış gerekçesini bu “eleştiri” üzerinden inşa etmiştir (Kaya, 2010, 25). Terörizm çalışmalarının disiplinler arası ve kuramsal bakımdan noksanlıklarına dikkat çeken ETÇ, antropolojiden siyaset bilimine, barış araştırmalarından psikolojiye kadar pek çok perspektifin terörizme yönelik görüşlerini alana taşımış (Breen-Smyth vd., 2008; Jackson vd., 2011) ve post-pozitivist şemsiye altındaki teorilerin bilgi edinme yöntemlerinden istifade etmiştir (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009, s. 222).

ETÇ’nin ortaya çıkışına etki eden bir diğer fikir, güvenliğin referans nesnesi olarak devletin sürekli olarak öne çıkarılmasını sorgulamaktır. Bu sorgulama aslında “kimin güvenli hale getirildiğine” yönelik sorularla birlikte geleneksel güvenlik anlayışını istikrarsızlaştırır. Böylece güvenliğin referans nesnesini birey, topluluklar, cinsiyet ve ırk kategorilerine doğru kaydırır (Stump ve Dixit, 2013, s. 20, 21). Çünkü devlet, çoğu kez sorunların çözümü olduğu kadar nedeni de olabilmektedir. O halde araştırmacının görevi insan güvenliği odaklı olmalıdır. Güvenliğin odağını devletten insana

yöneltmenin en verimli yolu ise onu özgürleşme ile betimlemektir (Wæver, 2004, s. 6). Güvenliği özgürleşme ile eş tutmak, Galler Okulu’nun merkezi argümanlarından biridir (McDonald, 2007, s. 253). Haddizatında ETÇ’nin Galler Okulu’ndan miras edindiği en önemli vaadi de “özgürleşme”dir. Bilindiği gibi özgürleşme, insanoğlunun kendisini kısıtlayan her türlü baskıcı pratikten azat olmasıdır (Booth, 1991, s. 319). Böylesi bir özgürleşme anlatısını ödünç alan ETÇ, terör şiddeti ve terörle mücadele adı altında yapılan şiddet biçimlerinden insanları kurtarmayı araştırma ufku olarak belirlemiştir (Toros, 2016, s. 170).

Dolayısıyla terörizm şiddetini insanoğlunu baskılayan uygulamalardan biri olarak gören ETÇ (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009, s. 224), terörizmle mücadelede özgürleştirici bir perspektifi benimsemiştir. Bu yaklaşım, insan haklarını zedeleyen uygulamalar karşısında normatif bir söylem geliştirmeyi taahhüt eder (Lindahl, 2017, s. 526). Özgürleşme bu noktada hem terörizmden hem de terörizmle mücadeledeki hatalardan zarar görmüş, susturulmuş, marjinalleştirilmiş birey ve topluluklara yönelik bir projedir. Dolayısıyla böylesi bir çaba, güvenlik siyasetinin odak noktasını devletten çok, en fazla risk altında ve sesleri en az duyulan kitlelere doğru kaydırır (Michel ve Richards, 2009; McDonald, 2007). Bir başka deyişle terörizmden kimin korunması üzerine bir sorgulama getirmek söz konusu özgürleşme yaklaşımının amacıdır (Stump ve Dixit, 2013, s. 19).

ETÇ’nin ortaya çıkışını teşvik eden bir diğer motivasyon, terörizm söylemini kuşatan ideolojik ve kültürel önyargılardan duyulan rahatsızlığı dile getirmek adına söylemsel uygulamaların soykütükçü bir yöntemle yapısöküme uğratılması girişimidir. Bu bakımdan ETÇ, Batı toplumlarında terörizmin hegemon söyleminin kökenlerini ve evrimini inceleyerek, bu söylemler içindeki sessizlikler ve ihmaller ile bunların neden olduğu ideolojik sonuçların izini sürmekle işe başlamıştır. Böylece söylemsel uygulamalar ile terörizmle mücadelenin birlikte oluşturulduğu ve pekiştirildiği yolları araştırmak, disiplinin başlıca gündemleri arasında yerini almıştır. ETÇ, devlet ve egemenlik gibi terörizm araştırmalarının dayandığı söylem alanlarını ve uygulamalarını ortaya çıkarırken, bunların kültürel, politik, akademik, bürokratik ve hukuk alanlarına yansıma biçimlerini de araştırmayı görev edinmiştir. Dahası terörizm söyleminin popüler kültürde nasıl inşa edildiğini ve bu söylemin olumsuz bir kimlik göstergesi olarak

nasıl işlerlik kazandığını keşfetmek için araştırmacılara yeni yöntemler teklif etmiştir (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009).

ETÇ ayrıca, terörizm kavramının politik olarak inşa edilmiş belirli bilgi biçimlerine dayanan tabiatını keşfetmeyi de görev edinmiştir. Böylece terörist olarak etiketlenen aktör ve örgütlerin tarih boyunca ortaya çıkış süreçlerini ve bu etiketlemelerin sosyal sonuçlarına işaret etmek ETÇ’nin temel misyonu olmuştur (Jackson vd., 2011, s. 203). Dolayısıyla ETÇ perspektifinden kavramlara şüpheyile yaklaşmak, tarihselleştirmek ve yapı bozuma uğratmak aynı zamanda bu kavramların hangi çıkarlara hizmet ettiğini ortaya çıkarmaya yarayan eleştirel bir tavidir (Toros ve Gunning, 2009, ss. 90-93). Bir başka ifadeyle ETÇ, terörizmi çerçeveleyen hegemon söylemlerin etkilerini ortaya koyma çabasıdır. Bu nedenle terörizmi söylemsel olarak gören ETÇ, dil ve retoriğe vurgu yapar (Holland, 2016, ss. 427-432). Bu noktada “terörist” ve “terörizm” gibi nesnel kategoriler sanılan kavramların yapı sökümü, şiddetin siyasetine odaklanmak için başvuru alan elverişli bir metottur (Heath-Kelly, 2016, s. 137). Dolayısıyla ETÇ açısından terörist etiketinin kullanımı, güçlü bir siyasi tercih olarak tanımlanabilir. Zira diğerini “düşman” veya “terörist” olarak tanımlamak, çatışmayla ilgili farklı politika ve uygulamalara yol açmaktadır (Barrinha, 2011, s. 165). Bunun için ETÇ, baskın terörizm anlayışının mevcut siyasi yapıda, akademide ya da daha geniş kültürdeki durumunu, iktidarın söylemleriyle ilişkilendirmekte, bu kavramın hangi kamusal politikalar için inşa edildiğini göstermek adına yapısökümcü bir sorgulamayı teklif etmektedir (Jackson, 2010, s. 127). Böylece terörizm kavramının belirli aktörleri gayri meşrulaştırmak, politika hedeflerine ulaşmak ve uluslararası sistemde iş başında olan çıkarları gizlemek için kullanılan bir söylem olduğunu ortaya koymaktadır (Heath-Kelly, 2016, s. 137).

ETÇ, terörizm kavramı üzerinde başlattığı sorgulamanın yanı sıra terörün faili olarak daima devlet dışı aktörlerin adres gösterilmesine yönelik genel geçer bilgiyi de tartışmaya açar. Bu noktada ETÇ’nin tartışmaya açtığı bir diğer mesele, tarih boyunca devlet dışı aktörlerin eylemlerinden daha fazla ölüme yol açsa da devlet terörü konusunun disiplinde çok az ilgi gören bir araştırma konusu olmasıdır. ETÇ’ye göre literatürde devlet terörizmine yönelik araştırmalar, çoğu zaman totaliter rejimlerle sınırlı olarak ele alınmış ve liberal demokrasilerin bu olguyla anılmaması için özel bir çaba sarf edilmiştir (Blakeley ve Raphael, 2016; Blakeley, 2007; Blakeley, 2012).

Örneğin Laqueur (1999, ss. 156-183), devlet terörizmini yalnızca Sovyetler, Nazi Almanyası, Doğu Almanyası, Kaddafi, Saddam Hüseyin’in Irak’ı, Suriye, Kuzey Kore ve İran gibi Batı dışı dünya ile ilişkilendirmiştir. ETÇ perspektifinden bakıldığında şüphesiz ki Stalin, Hitler ya da Pol Pot rejimleri, büyük ölçekli devlet şiddetinden sorumludur ancak Batılı devletlerin de sömürge döneminden günümüze devlet terörü biçimlerini uyguladığı hatırlanmalıdır. Nitekim kolonilerdeki bağımsızlık hareketlerini engellemeye yönelik sert tedbirler, İkinci Dünya Savaşı’nda Alman sivil yerleşimlerin havadan bombalanması, Soğuk Savaş’ta Latin Amerika’nın ulusal güvenlik devletlerinin ABD desteğiyle gerçekleştirdikleri işkence ve ortadan kaldırma uygulamaları bunlardan sadece bazılarıdır (Blakeley ve Raphael, 2016, s. 340). Buradan hareketle ETÇ, devlet dışı şiddete aşırı biçimde odaklanarak devlet terörizmi konusunda ortaya çıkan araştırma eksikliğini doldurma iddiasındadır (Jackson, 2008).

ETÇ’nin çıkış noktalarından bir diğeri, terörizmle mücadelenin bizatihi terörizmin tırmanması ve devamlılığına ne ölçüde sebebiyet verdiğini araştırma merakıdır (Zulaika, 2012, s. 51). ETÇ’nin bu konudaki katkısı, terörle mücadele politikalarını ve pratiklerini eleştirel bir sorgulamaya açmasıdır (Jarvis, 2016, s. 75). Bu noktada ETÇ, ana akım çalışmaların terörizmle mücadele konusuna yaklaşımının epistemolojik bir kriz içerisinde olduğuna yönelik bir tartışma başlatmıştır (Jackson, 2015, s. 33). Bu tartışmayı 11 Eylül’den sonra ilan edilen “Teröre Karşı Savaş” üzerinden genişleten araştırmacılar, ana akım yaklaşımların terörizmle mücadele politikalarını etkilediği ve yönlendirdiğini öne sürmüştür (Jackson vd., 2011, s. 17). Özellikle işkence ve hedefli suikastlar gibi terörizmle mücadelede ters sonuçlar doğuran hatalı uygulamalara odaklanan ETÇ (Lindahl, 2016, s. 454), bir yandan da Teröre Karşı Savaş’ın gündelik hayat ve toplumlar üzerindeki tesirlerini ortaya koymaya çalışır (Jarvis, 2016, s. 75).

ETÇ’nin bir diğer önemli katkısı toplumsal cinsiyet olgusunu terörizm çalışmalarına taşımaktır. Bunun için araştırmacılar erkekleştirilmiş, Batı odaklı ve oryantalize birtakım bilgi biçimlerini, terörizm ve terörizmle mücadelenin söylemsel inşalarında aramaktadır (Holland, 2016, s. 432; Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009, s. 225). Bir diğer katkı, terörizm ile medya ve kültürel çalışmaları bir araya getirme çabasıdır. Başta terörizm bilgisinin popüler kültüre yansımaları olmak üzere, devletlerin belirli terörle

mücadele uygulamalarını bu alanda nasıl meşrulaştırdığı üzerine genişleyen bir eleştirel literatür teşvik edilir. Özet olarak ETÇ, eleştirel güvenlik çalışmaları ve diğer post-pozitivist kuramların sağladığı geniş bir perspektiften terörizm üzerine oluşmuş hegemon bilgi biçimleri ve pratikleri eleştirmeye dayanan sorgulayıcı bir araştırma gündemi olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

3. ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARININ GELENEKSEL TERÖRİZM ÇALIŞMALARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ

ETÇ geleneksel terörizm araştırmalarını, terörizm bilgisine yönelik kullandıkları yöntem ve kuramlardaki sınırlılık, devleti verili ve merkezi bir fenomen olarak gören ontolojileri, araştırmacıların devlet müesseseleri ile uyumlu bir gündemde buluşmaları ve konuya “problem çözücü” perspektiften yaklaşımları olarak dört ana başlık altında eleştirmektedir (Jackson, 2007a; Sluka, 2008; Jackson vd., 2011).

Haddizatında geleneksel terörizm araştırmalarının birçoğu verilerini istihbarat kurumlarına, medyaya ve hükümet açıklamalarına -dolayısıyla ikincil kaynaklara- dayandırmaktadır (Jackson, 2009, s. 71). Bu görgül araştırma eksiliği, alanı genel geçer ön kabullerin tekrarına yol açan yöntemsel bir sınırlılığa mahkûm etmiştir (Jarvis, 2016, s. 71). Sonuçta geleneksel terörizm araştırmalarının güvenilirliği ve kalitesi hakkında şüpheler oluşmasına yol açan bu durum, ilgili literatürün anlatı temelli, birbirini teyit eden bir alan yazın taramasına dönüşmesine neden olmaktadır (Gunning, 2007; Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009; Weinberg ve Eubank, 2008). Şüphesiz terörizm çalışmalarında sahaya inerek çalışma yapmak ve birincil verilere erişmenin birtakım güçlükleri vardır. Bu güçlükler, örgüt üyelerinin vereceği bilgilerin subjektifliği, araştırmacının şahsi güvenliğine yönelik endişeler, teröristlerle diyalog kurmanın hem akademi hem de güvenlik bürokrasisi tarafından hoş karşılanmaması vs. olarak sıralanabilir (Beyribey, 2021; Breen-Smyth, 2009). Ancak araştırmacıların ikincil kaynaklardan topladıkları veriler terör örgütlerinin yapısı, örgütlenmesi, amaçları veya şiddete başvuru gerekçeleri hakkında çarpıtıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

Geleneksel terörizm araştırmalarında var olan bu yöntemsel sınırlılıklar, araştırmacıların bağımsız bir araştırma süreci yönetememesine de neden olmaktadır. Zira saha araştırması, katılımcı gözlem ve mülakat tekniklerine olan ilgi ve teşviklerdeki ön yargı, uzmanları devletten gelen

verileri kullanmakla yetinen operasyonel bir pozisyona yöneltmektedir. Alanın veri toplama açısından resmi bilgi ve belgelere aşırı bağımlı hale gelişi ise disiplinin kuruluş döneminden günümüze devam eden bir sorundur. Nitekim ETC’ye göre Soğuk Savaş koşulları altında doğan terörizm çalışmaları, Batılı siyasi hegemonyanın normatif değerleri ve politika öncelikleri doğrultusunda bilgi üretmeyi kendisine görev edinmiştir. Politika ve akademi arasında sınırları belirlenmiş dar bir çevrede üretilen bu bilginin dünyanın geri kalanına aktarılması ise belirli çıkarlara ve amaçlara yönelik stratejik bir girişimin parçasını oluşturmaktadır (Timur, 2015, s. 36). Bu noktada ETC tarafından terörizme yönelik geleneksel yaklaşımlara yöneltilen bir diğer eleştiri, terörizm politikalarına yol gösteren, hegemon bilgileri inşa eden ve dağıtan, devletle ittifak içerisindeki yerleşik bir epistemik uzman grubu üzerinedir (Jackson, 2009, ss. 66-81). Bu uzmanlar, belirli finansal ve sosyal statü çıkarları nedeniyle, hükümet organları veya onların güdümündeki düşünce kuruluşlarının politika ve gündemlerine yönelik eleştirel bir mesafeden oldukça yoksundur (Jarvis, 2016, s. 72). Dolayısıyla devletten edindikleri verileri devlet merkezli bir perspektiften, devlet finansmanı ile işleyip tahlil etmekte, böylece onun beklentileri ve çıkarlarıyla uyumlu bir terörizm bilgisi inşa etmektedir (Beyribey, 2021, s. 74). Dolayısıyla resmi kaynaklardan elde edilen verilere yönelik bu eleştirel mesafenin yokluğu, geleneksel araştırmaların iktidar çıkarlarıyla paralel yürüyen söylemler üretmesine yol açmıştır. Zira çoğu kez iktidarlar, muhalifleri depolitize etmek için bilinçli ve kasıtlı olarak belirli bir çerçevedeki bilgiyi üretirler. Araştırmacıların sorgulamadan kabul ettiği bu verilerin ise terörizm bilgisi açısından ciddi çarpıtıcı sonuçlar doğurduğu vurgulanmalıdır (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009, s. 218).

Buradan hareketle ETC’nin bir diğer eleştirisi, geleneksel araştırmalarda yaygın bir şekilde görülen devlet merkezliktir. ETC, salt devlet güvenliğine odaklanmak için onu verili ve doğal bir varlık olarak gören geleneksel yaklaşımların tutumuna karşı çıkmıştır (Toros ve Gunning, 2009, s. 94). ETC’ye göre disiplinin kuruluşu ve gelişimi, ayaklanmalarla mücadele ve ulusal güvenlik çalışmalarının etkisinde çizilmiş bir yol izlediğinden dolayı, devlet güvenliğine aşırı odaklanılmanın bir sonucu olarak terör kavramı sadece devlet dışı aktörlerin kullandığı gayri meşru bir şiddet biçimi olarak görülmüştür (Jackson, 2007c, s. 244-246). Nitekim disiplinin öncüleri dâhil birçok araştırmacı, şiddetin karakterini aktörün doğasının tayin ettiği ön kabulü üzerine kurgulanan, aktör temelli bir

terörizm tanımında birleşir (Jackson, 2009, s. 70). Ancak terörizmi sadece devlet dışı bir şiddet türü olarak betimlemek, güvenliğin referans nesnesini devletle eşitlemek anlamına gelir. Bunun sonucunda terörizmle mücadele, devletin bekası ile eşdeğer bir pozisyona oturur. Bu, güvenliği fetişleştirerek, devlet dışı aktörlerin şikâyetlerini dinlemek yerine yalnızca sorunları ortada kaldırmaya dayalı bir terörizm yaklaşımına da neden olur (Beyribey, 2021, s. 74). Ayrıca bu anlayış, yukarıdan aşağıya yönelik şiddet biçimlerini de dikkate almadığından, devlet terörizmini çoğu zaman bir terörizm biçimi olarak telakki etmez. Hatta şiddet, sadece “belirli devletlerin” tekelinde meşruluk kazanacağı için, liberal Batılı demokrasilerin eylemleri terörizm sayılmaz (Blakeley, 2008; Jackson, 2009; Blakeley, 2010).

Bir diğer eleştiri, terörizm meselesine yönelik problem çözücü yaklaşımdır. Geleneksel terörizm araştırmalarına hâkim olan bu yaklaşımda “problem” terörizm ise “problemi çözen” devlettir (Stump ve Dixit, 2013, s. 16). Robert Cox (1981), problem çözücü yaklaşımı, geleneksel teorinin pozitivist yöntemlerine atıfla, toplumsal ve iktidar ilişkilerine yönelik genel geçer doğrular üretmek ve böylece statükoyu sürdürmek için tarih dışı ve nesnelci bir yaklaşım olarak tanımlamıştır. Bu bakımdan teorinin her zaman birileri ve bir amaç için olduğundan hareketle, terörizm araştırmalarına hâkim olan problem çözme yaklaşımını, terörizmle mücadelede karar alıcıların gündemleri için uyarlanmış pratiklerin önceliklendirilmesi ve güvenlikleştirme süreçleri olarak tanımlamak mümkündür (Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009, s. 221). Devlet içinde ya da uluslararası toplumda ortaya çıkan sorunlara kısa vadede pratik çözümler bulmak için güvenlik kurumlarına yol göstermeye dayanan bu yaklaşım (Gunning, 2007, s. 374), işleyen bir düzendeki pürüzleri yok etmeye yönelik statükocu bir tavidir. Dolayısıyla bu yaklaşımın sosyal ve politik düzeni sürdürmeye yönelik muhafazakâr bir yönü vardır (Cox, 1981, s. 130).

Problem çözme yaklaşımını benimseyen geleneksel terörizm araştırmaları, insan eylemlerinde gözlemlenebilir birtakım düzenliliklerin olduğuna yönelik pozitivist bir yasa mantığı ile hareket eder. Bu mantık, farklı eylemlerin öne çıkan özelliklerini belirli bir terörizm anlatısı içerisine dâhil etmek için belirli düzenlilikleri ortak noktalarda buluşturan tümevarımcı bir kavrayıştır. Ancak ETÇ, terörizmin yorumlanmasında sosyal bağlamın da dikkate alınması gerektiğini öne sürer ve nesnecilik iddialarını eleştirir. Zira olayların yorumlanması aslında nereden bakıldığına

içkin öznel bir yorumdur. Başka bir ifadeyle ne görmek istediğimiz, neyi görmezden geldiğimiz ve yorumlarımız, algı ve ideolojimizin de bir parçasıdır (Heath-Kelly, 2010; Toros ve Gunning, 2009; Jackson, Breen-Smyth ve Gunning, 2009). Dolayısıyla değer ve yargılardan bağımsız bir bilimsel süreç olamayacağı için pozitivist metotlarla yürütülen nesnel bir araştırma sürecinin tarafsız olamayacağı açıktır.

ETÇ’ye göre problem çözme yaklaşımı dünyayı keskin bir biçimde karşıtlıklara ayırmaya dayalı pozitivist ve nesnel bakışın ürünüdür. Dolayısıyla devlet her zaman meşru ve doğruyu temsil ederken onun karşısındaki devlet dışı aktörler daima gayri meşru ve kötüdür (Gunning, 2007, ss. 371-372). Bunun yanı sıra terörizm araştırmalarındaki problem çözücü yaklaşım, güvenliği toplumdan, bağlamdan, günlük yaşamdan ve politikadan kopararak tarih dışı hale getirmiştir (Richmond ve Franks, 2009, s. 214). Bu tarihsellik noksanlığı, örgütlerin ve şiddetin ortaya çıkışını mümkün hale getiren sosyo-politik bağlama çok az odaklanılmasının bir sonucudur. Nitekim 11 Eylül sonrası ana akım çalışmalar bunun tipik bir örneğidir (Weinberg ve Eubank, 2008, ss. 188-189). Dolayısıyla ana akım literatür, şiddetin ortaya çıkışı ve devamlılığına sebep olan sosyo-politik koşullara yani terörizmin sebeplerine odaklanmak yerine, terör örgütlerinin hedeflerine, taktiklerine ve stratejilerine öncelik veren sonuç odaklı bir araştırma programı benimsemiştir (Raphael, 2009, s. 60).

4. ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARININ TÜRKİYE’DEKİ TERÖRİZM ÇALIŞMALARINA TESİRLERİ

Makalenin bu bölümünde ETÇ’nin Türkiye’deki terörizm çalışmalarına¹⁰ olan etkilerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu maksatla, yerli literatürde terörizm üzerine yapılan lisansüstü tezler ve araştırma makalelerinden veri setleri oluşturulmuştur. Bu veri setlerine ilişkin olarak, çalışmanın kaleme alındığı tarih itibarıyla, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın Türkiye’de erişime açık yüksek lisans ve doktora tezlerini içeren elektronik tez merkezinin internet sitesinde yapılan taramada,

¹⁰ Türkiye’deki terörizm çalışmalarının durumuna yönelik betimsel ve eleştirel iki analiz için bkz: Engin Avcı ve Cenker Korhan Demir, “Terörizm Çalışmaları: Türkiye’deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2017, 13(26): 1-44 ; Rasim Ö. Dönmez ve Kasım Timur, “An Evaluation of PhD Dissertations on Terrorism Studies in Turkey”, *Alternatif Politika*, 2017, 9(1): 131-141.

başlığında “terör” kelimesi barındıran tez sayısının 817 olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli bilimsel disiplinlere yönelik yapılan bu çalışmalardan 692’sinin yüksek lisans 125’inin ise doktora seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan TÜBİTAK ULAKBİM sitesinde “terör” kelimesiyle yapılan genel bir aramada, başlığında bu kelimeyi barındıran 374 araştırma makalesi tespit edilmiştir (YÖK Tez Merkezi, 2021; ULAKBİM, 2021).

Çalışmanın en önemli sınırlılıklarından biri zaman kısıtlılığı olduğundan, terörizm çalışmalarına yönelik tek yazarlı ve derleme kitaplar örneklem dışı bırakılmıştır. Zira böylesi geniş bir örneklem, bir araştırma makalesinin iddialarını ve şekli sınırlılıkları aşacak boyuttadır. Örneklem içerisine dâhil edilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin ise öncelikle geleneksel-eleştirel perspektif ayrımı dâhilinde tasnifleri yapılmıştır. Bu tasnif, çalışmaların “başlık”, “özet”, “içindekiler”, “giriş”, “kuramsal çerçeve”, “yöntem”, “sonuç” ve “kaynakça” bölümleri incelenerek gerçekleştirilmiştir. İncelenen makalelerdeki tasnifte ise benzer şekilde çalışmanın başlığı, “özet”, “giriş”, “teorik tartışma”, “sonuç” ve “kaynakça” bölümlerine odaklanılmıştır. Bu tür bir inceleme, söz konusu araştırmaların geleneksel terörizm çalışmaları ya da ETÇ cenahına dâhil edilmesi hususunda yazara genel bir fikir vermiştir. Böylece makalenin temel sorunsalı doğrultusunda ETÇ perspektifi dâhilinde değerlendirilmesi yapılacak çalışmaların okunması için ayrılacak zaman artırılmıştır.

ETÇ’nin Türkiye’deki terörizm araştırmalarına olan tesirlerini belirlemeye yönelik bulgulara ulaşmak amacıyla oluşturulan veri setlerinde yapılan bu tasnif ve incelemede, Türkiye’de terörizm konulu tezlerin giriş, kuramsal tartışma, literatür taraması ve yöntem bölümlerinde ETÇ’den bahseden, bu araştırma gündemini geleneksel terörizm araştırmalarıyla karşılaştırmalı olarak inceleyen ya da yaklaşımlarını vaka analizine uygulayan araştırma sayısının sadece sekiz olduğu tespit edilmiştir (YÖK Tez Merkezi, 2021). Bu çalışmalara ait bilgiler ve ETÇ’den etkilenme biçimleri Tablo.1’de gösterilmiştir.

Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye’deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları
Ömer ÇONA

Tablo 1. Eleştirel Terörizm Çalışmalarından Etkilenen Lisansüstü Tezlere Ait Bilgiler.

Yazar	Tezin Adı ve Türü	Hazırlandığı Kurum ve Yıl	Eleştirel Terörizm Çalışmalarından Etkilendiği Yönler
Zeynep Kaya	Terörizmin Küreselleşmesi: El Kaide Örneği- Doktora Tezi	Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.	Çalışmanın kavramsal çerçevesinde ETC, ana akım terörizm çalışmalarına bir alternatif gündem olarak özet mahiyetinde tanıtılsa da, tezin genelinde yaklaşım olarak ana akım perspektif tercih edilmiştir.
Kasım Timur	Toplumsal Hareket Çalışmaları ve Siyasal Şiddet Analizi: Hamas Örneği- Yüksek Lisans Tezi.	Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.	ETC’nin perspektifini kuram ve uygulama bölümlerinde bütüncül bir şekilde temel alan ilk çalışmadır. Tezin giriş ve siyasal şiddet literatürüne ilişkin kavramsal yaklaşımlar bölümlerinde, ETC’nin epistemolojik ve ontolojik taahhütlerinden etraflı şekilde bahsedildiği ve vaka analizinin büyük ölçüde ETC’nin taahhütleri ile uyumlu olarak çözümlendiği tespit edilmiştir.
İzzet Koncagül	Terörizme Karşı Koyma Yöntemi Olarak Devlet Terörizmi ve Örnek Vakalar Üzerinden İncelenmesi- Yüksek Lisans Tezi.	Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2020.	Türkiye’deki terörizm çalışmalarında çoğunlukla ikinci plana atılan “devlet terörizmi” konusunu tartışılmış ve konuyla ilgili eleştirel akademisyenlerinin yayınlarına atıfta bulunulmuştur.
Reyhan Bulca	Post 9/11: Anti-İslam Discourse on Terrorism and its Implications on Counter-Terrorism- Yüksek Lisans Tezi	İstanbul Aydın Üniversitesi, 2020.	Tez, terörizmle mücadelede devlet merkezli söyleme, 11 Eylül sonrası Hollanda örneği üzerinden insan hakları temelli bir eleştiri getirmiştir. ETC’yi kavramsal çerçevesinde tanıtan ve vaka çalışmasına başarıyla uygulayan çalışmanın epistemolojik, ontolojik ve metodolojik açıdan söz konusu gündemle uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye’deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları
Ömer ÇONA

Ümmü Fatıma Korkmaz	11 Eylül Saldırıları Sonrası Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Politikası- Yüksek Lisans Tezi.	Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.	Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ETÇ’nin terörizm konusuna yönelik perspektifinden bahsedilse de çalışmanın bütünü incelendiğinde ana akım terörizm çalışmalarında yaygın olarak görülen “betimleyici” tutumdan kopulmadığı görülmektedir.
Kerem Aydemir	TBMM’de Bir Terör Örgütünün Metaforik Yeniden Kimliklendirilmesi- Yüksek Lisans Tezi.	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.	Tezin kuramsal tartışma bölümünde ETÇ’den çok kısa bir literatür taraması sunulmuştur. Çalışmada ETÇ’de oldukça rağbet gören metafor analizi yöntemine başvurularak terör örgütüne yönelik üretilen söylemlerin ne tür bir kimlik inşasına yol açtığı sorgulanmaya çalışılmıştır. Ancak tezin sonuç bölümünde yazarın, eleştirel ontolojik duruştan saptığı ve devlet merkezli terörizm çalışmalarının iddialarına dönüş yaptığı görülmektedir.
Tuncer Beyribey	Türkiye’de Terörle Mücadelenin Biyopolitikası ve Mediko-politik Metaforlar (1973-1991)- Doktora Tezi.	Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.	Tez, hem ETÇ’ye yönelik detaylı bir analiz ve kaynakça barındırması hem de uygulama bölümünde teori-pratik ilişkisini başarılı bir biçimde kurması bakımından önemli bir çalışmadır. ETÇ’nin ontolojik ve epistemolojik taahhütlerini tezin araştırma sorularına cevap bulmak adına başarıyla kullanan yazar, tezin bütününde devlet merkezli bir terörizm anlatısını reddederek ana akım yaklaşımlardan ayrı bir duruş sergilemiştir.
Kasım İleri	A Foucauldian Analysis of Barrack Obama’s National Security and Counter-Terrorism Discourse- Yüksek Lisans Tezi.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.	Çalışma, terörle mücadele söylemine Foucaultcu bir söylem analizi yöntemiyle yaklaşarak, toplumdaki güvenlik normlarının inşasına ETÇ perspektifinden eğilmiştir.

Lisansüstü tez çalışmalarının yanı sıra süreli yayınlardaki terörizm ile ilgili çalışmalarda da ETÇ perspektifini temel alan, bu araştırma gündemine eleştiriler getiren ya da bu yaklaşımı vakalara uygulayabilen akademik yayınların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. (ULAKBİM, 2021). Yerli literatüre ilişkin yapılan taramada elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak, ETÇ’den belirli ölçülerde etkilenen toplamda yedi adet araştırma makalesine ulaşılmış olup, söz konusu çalışmalara ait bilgiler Tablo.2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Türkçe Dizinde Taranan Araştırma Makaleleri İçerisinde Eleştirel Terörizm Çalışmalarından Etkilenen Çalışmalar.

Yazar	Makalenin Adı	Yayımlandığı Dergi ve Yılı	Eleştirel Terörizm Çalışmalarından Etkilendiği Yönler
Onur Ağkaya	Eski Terörizm, Yeni Terörizm: 9/11 ve Eskimeyen Terörizm Söylemi	Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018.	11 Eylül saldırıları sonrasında artan “yeni terörizm” söylemi sorunsallaştırılmış, söylemin yol açtığı terörizmle mücadele pratiklerinin belirli projeler için kullanışlı bir araç haline getirildiği Deleuze ve Guattari’nin dil ve söylem yaklaşımıyla tartışılmıştır. Makalenin bir diğer önemi, bilinçli şekilde Türk terörizm araştırmalarına bir ETÇ perspektifi katkısı sunma iddiasını dile getirmesidir.
Onur Ağkaya	Yeni Terörizm Kavramı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yeri	Journal of International Social Research, 2017.	ETÇ’ye doğrudan değinilmemişse de çalışmanın sonuç bölümünde, yeni terörizm söylemi üzerinden Türkiye’deki terörizm çalışmalarındaki eleştirel yaklaşım noksanlığına değinilmesi ve genel hatlarıyla yerli literatürdeki sorunlara vurgu yapılması dikkat çekicidir.
Marella Bodur Ün ve Kasım Timur	Kolektif Siyasal Şiddet ve İslami Toplumsal Hareket Analizi: Hamas Örneği	Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2016.	Çalışmanın giriş bölümünde, ana akım siyasal şiddet ve terörizm çalışmalarının eleştirel perspektiften bir değerlendirilmesi yapılmış ve ETÇ’ye bağlı birçok akademisyenin terörizme yönelik görüşlerine atıfta bulunulmuştur.

Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye’deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları
Ömer ÇONA

Esra Çavuşoğlu	Assessing Terrorism as a Hegemonic Conception within the Context of Securitization	Orta Doğu Etütleri, 2020.	Çalışmanın her kadar ETÇ’yi kuramsal olarak dayanak almamış olsa da büyük ölçüde benzer bir perspektifi benimsediği tespit edilmiştir. Yazar, terörizm tanımının belirsiz ve istikrarsız doğası üzerinden hareket etmiş ve terörist etiketinin Orta Doğu’ya yönelik güvenlikleştirme politikaları bağlamında nasıl hegemon bir anlatı olarak araçsallaştırıldığını Filistin toplumu ve Müslüman kardeşler örnekleri üzerinden incelemiştir.
Mustafa Uluçakar ve Mert Demir	Bir Kuramsal Analiz: Çatışma ve Terör	Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 2021.	Terörizmi çatışma çözümü ve barış araştırmaları alanında geliştirilen teorik yaklaşımlar çerçevesinde analiz etmeyi amaçlayan ve büyük ölçüde ETÇ’nin araştırma gündemiyle benzer taahhütlerden hareket eden bir çalışmadır.
Münevver Cebeci	Defining the “New Terrorism”: Reconstruction of the Enemy in the Global Risk Society	Uluslararası İlişkiler, 2021.	Yeni terörizm kavramına içkin olan dostluk-düşmanlık dikotomisinin pozitivist bir kavrayış olduğunu eleştirel perspektiften değerlendiren çalışmanın, ETÇ’nin söylemsel yaklaşımlarıyla benzer bir noktada bulunduğu tespit edilmiştir
İzzet Koncagül	Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi	Savunma Bilimleri Dergisi, 2021.	ETÇ ile uyumlu olarak devlet terörizmi üzerine özellikle geleneksel terörizm araştırmalarında var olan boşluğun nedenlerine eğilen yazarın bu çalışmasında, pek çok ETÇ akademisyeninin eserlerine atıfta bulunulmuştur.

SONUÇ

Terörizmin akademik bir disiplin olarak icadı, 20.yy’ın ikinci yarısından itibaren gelişen ulusal kurtuluş hareketleri, ayaklanmalar, devrimci ideolojiler, etnik ve ayrılıkçı şiddet eylemlerine bir yanıt verme çabasından doğmuştur. Batı dünyasının ulus devleti temel alan, liberal uluslararası düzene yönelik varoluşsal bir tehdit olarak algıladığı belirli olayları “terörizm” olarak tanımlamasıyla birlikte ilerleyen terörizm çalışmalarında belirgin bir bilgi-iktidar ilişkisi hâkimdir. Bu ilişki devleti merkeze alan, dışlayıcı, muhalifleri bastırıcı, devlet dışı aktörleri gayri meşrulaştıran, sebeplerden çok sonuç odaklı bir terörizm bilgisi inşa etmiştir.

Terörizm çalışmalarında en başından itibaren pozitivist/problem çözücü ortodoks yaklaşımların hâkimiyeti son derece belirgindir.

Terörizme yönelik eleştirel yaklaşımlar her ne kadar yeni olmasa da, konuyla ilgili derli toplu bir araştırma gündemi ve yayın faaliyetinin oluşumu ancak 11 Eylül’den sonra disiplinin neredeyse tamamen ana akım yaklaşımlar tarafından ele geçirilmesinden duyulan rahatsızlıkla birlikte mümkün olmuştur. Bununla birlikte Avrupa’da son otuz yıldır güvenlik çalışmalarında ortaya çıkan genişleme ve derinleşmeye bağlı olarak yükselen eleştirel güvenlik çalışmaları, terörizm disiplinde eleştirel bir dönüşü mümkün kılacak akademik ve entelektüel birikimi sağlamıştır. Dahası teröre karşı küresel savaş gibi insan hakları ihlallerine ve devlet terörizmi biçimlerine varan terörle mücadele uygulamalarını meşrulaştıran epistemik yapıların varlığı, birçok araştırmacının disiplinin politika endişelerinden bağımsız bir yola sokulması gerektiğine kanaat getirmesine yol açmıştır. Bu tarihsel sekans, ETÇ’nin ortaya çıkışı ve araştırma gündeminin yaygınlık kazanmasına etki etmiştir.

ETÇ, geleneksel terörizm araştırmalarını epistemolojik, ontolojik ve metodolojik olarak eleştirmenin yanı sıra, terörizm çalışmalarında yaygın bir şekilde görülen sınırlılıkları ve noksanlıkları ortaya koymakla işe başlamıştır. Bir yandan da pratikte teröre karşı savaş özelinde, devletlerin terörle mücadelede yaptıkları hatalara değinen ETÇ, post-pozitivist yönelimli birçok akademisyenin katkılarıyla disiplinin yeni bir nefes almasında büyük katkı sağlamıştır. Lisansüstü eğitim programları, yıllık akademik toplantılar ve süreli yayınlarla genişleyen ETÇ, uluslararası güvenlik ve terörizm çalışmalarında giderek kabul gören etkili bir araştırma gündemi olma yolundadır.

Fakat ETÇ, Türkiye’de çok az tanınmakta ve sunduğu yaklaşımlar terörizm araştırmalarına sınırlı biçimde tatbik edilmektedir. Bunu vurgulamak için çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye’deki terörizm araştırmalarına ETÇ’nin ne şekilde etki ettiğini ortaya koymak amaçlanmış, bu maksatla lisansüstü seviyedeki tezler ve Türkçe dizinde elektronik ortamda taranan dergilerde yayımlanmış araştırma makaleleri incelenmiştir. Bu inceleme, Türkiye’de terörizm üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümünün ana akım yaklaşımların etkisinde üretildiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, her ne kadar son yıllarda eleştirel perspektifli çalışmalarda bir artış olduğunu gösterse de çok az lisansüstü tez ve araştırma

makalesinin ETÇ'yi kuramsal olarak tanıttığını, dayanak aldığını, önde gelen isimlerine atıfta bulunduğunu ve çalışmalarının vaka incelemelerine uyarlayabildiğini göstermektedir. Ayrıca bu incelemede, bazı tezlerde ETÇ'den özet mahiyetinde bahsedildiği ya da teorisyenlerinden birkaçına atıfta bulunulduğu görülse de çalışmanın genelinde ana akım yaklaşımların taahhütlerinin sürdürüldüğü tespitinde bulunulmuştur.

Bu makalenin veri setleri, yerli yazındaki lisansüstü tezler ve araştırma makaleleriyle sınırlı olduğu için, Türkiye'deki terörizm çalışmalarına ETÇ'nin etkilerine yönelik daha kapsayıcı sonuçlar elde edilmesi, ancak terörizm konusunda yazılmış tek yazarlı ve derleme kitapların da incelenmesiyle mümkün olabilecektir.

Son olarak çalışma, Türkiye'de terörizm araştırmalarının kendine özgü, bağımsız bir disiplin olarak belirmesi sürecinde kuramsal çalışmaların çeşitlenmesi gerekliliğini ileri sürmektedir. Bunun için yazar, geleneksel yaklaşımlara alternatif bir araştırma gündemi olarak doğan ETÇ'nin görüşlerine akademik çalışmalarda daha çok yer verilmesini teklif etmektedir. Bu bağlamda yazar, Batı merkezli baskın terörizm bilgisinin kopyalanıp yeniden üretilme sürecinin kırılması maksadıyla, lisansüstü seviyedeki ders müfredatlarında ETÇ yayınlarının okutulmasının, hazırlanacak tezlerde bu yaklaşımın akademik danışmanlar tarafından özendirilmesinin ve araştırmacıların yayın faaliyetlerinin teşvik edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağkaya, O. (2017). Yeni Terörizm Kavramı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yeri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (54): 211-216.
- Ağkaya, O. (2018). Eski Terörizm, Yeni Terörizm: 9/11 ve Eskimeyen Terörizm Söylemi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2): 275-298.
- Aydemir, K. (2021). TBMM'de Bir Terör Örgütünün Metaforik Yeniden Kimliklendirilmesi: FETÖ-PDY Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.
- Baker-Bell, C. (2018). Is Critical Terrorism Studies a Useful Approach for the Study of Terrorism?, Jackson R. ve Pisou D. (Ed.) *Contemporary Debates on Terrorism* içinde, (ss. 28-32). Routledge.

- Barrinha, A. (2011). The Political Importance of Labelling: Terrorism and Turkey’s Discourse on the PKK, *Critical Studies on Terrorism*, 4(2): 163-180.
- Baylis J., Smith, S. ve Owens, P. (2021). *Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Yalçın H.B. vd., Çev.) Küre Yayınları.
- Beyribey, T. (2020). Medico-Political Metaphors of Counter-Terrorism: The Case of Turkey, *Critical Studies on Terrorism*, 13(3): 418-440.
- Beyribey, T. (2021). Türkiye’de Terörle Mücadelenin Biyopolitikası ve Mediko-Politik Metaforlar (1973-1991), (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Blakeley, R. (2007). Bringing the State Back into Terrorism Studies, *European Political Science*, 6(3): 228-235.
- Blakeley, R. (2008). The Elephant in the Room: A Response to John Morgan and Michael J. Boyle, *Critical Studies on Terrorism*, 1(2): 151-165.
- Blakeley, R. (2010). State Terrorism in the Social Sciences: Theories, Methods and Concepts”, Jackson R., Murphy E. ve Poynting S. (Ed.) *Contemporary State Terrorism: Theory and Practice* içinde, (ss.12-27). Routledge.
- Blakeley, R. (2012). State Violence as State Terrorism, Breen-Smyth M. (Ed.), *The Ashgate Research Companion to Political Violence* içinde, (ss. 63-78). Routledge.
- Blakeley, R. ve Raphael S. (2016). Rendition in the “War on Terror”, Jackson R. (Ed.) *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss. 383-401). Routledge.
- Bonditti, P. (2017) Violence and Modern International: An Archaeology of Terrorism, Bonditti P., Bigo D. ve Gros F. (Ed.), *Foucault and Modern International* içinde, (ss. 155-173). Palgrave Macmillan.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation, *Review of International Studies*, (17): 313-326.
- Breen-Smyth, M. (2009). Subjectivities, ‘Suspect Communities’, Governments, and the Ethics of Research on ‘Terrorism’, Jackson R., Breen-Smyth, M. ve Gunning J. (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde (ss. 194-215). Routledge.
- Breen-Smyth, M., Gunning J. ve Jackson, R. (2009). Introduction: The Case for Critical Terrorism Studies, Jackson R., Breen-Smyth, M. ve Gunning J (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde (ss. 1-12). Routledge.

- Breen-Smyth, M., Gunning, J., Jackson, R., Kassimeris, G. ve Robinson, P., (2008). Critical Terrorism Studies—an introduction, *Critical Studies on Terrorism*, 1(1): 1-4.
- Bulca, R. (2020). Post 9/11: Anti-İslam Discourse on Terrorism and its Implications on Counter-Terrorism, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Burnett, J. ve Whyte D. (2005). Embedded Expertise and the New Terrorism, *Journal of Crime, Conflict and Media*, 1(4): 1-18.
- Cebeci, M. (2021). New Terrorism: Reconstruction of the Enemy in the Global Risk Society, *Uluslararası İlişkiler*, 8(32): 33-47.
- Chaliand, G. ve Blin A. (2016). *Terörizmin Tarihi Antikçağdan IŞİD'e*, Tanatar B. (Çev.). Nora Kitap.
- Cox, R. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2): 126-155.
- Çavuşoğlu, E. (2020). Assessing Terrorism as a Hegemonic Conception within the Context of Securitization, *Orta Doğu Etütleri*, 12: 349-368.
- Erlenbusch-Anderson, V. (2018). *Genealogies of Terrorism: Revolution, State Violence, Empire*, Columbia University Press.
- Fitzgerald, J. (2016). Critical Epistemologies of Terrorism, Jackson R. (Ed.) *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss.113-135). Routledge.
- George, A. (1999). Terörbilim Anabilim Dalı, *Terörizm Efsanesi* içinde, (ss. 105-140). Ayraç Yayınevi.
- Gunning, J. (2007). A Case for Critical Terrorism Studies?, *Government and Opposition*, 42(3):363-393.
- Heath-Kelly, C. (2010). Critical Terrorism Studies, Critical Theory and the ‘Naturalistic Fallacy’, *Security Dialogue*, 41(3): 235-254.
- Heath-Kelly, C. 2016). Poststructuralism and Constructivism, Jackson R. (Ed.), *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss. 136-159). Routledge.
- Herman E. S. ve Sullivan G. (1999). İdeoloji ve Kültür Endüstrisi Olarak Terörizm, *Terörizm Efsanesi* içinde, (ss. 49-104). Ayraç Yayınevi.
- Holland, J. (2016). The Language of Counter-terrorism, Jackson R. (Ed.), *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss. 426-448). Routledge.

- İleri, K. (2021). A Foucauldian Analysis Of Barack Obama's National Security and Counter-Terrorism Discourse, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Jackson, R. (2007a). Introduction: The Case for a Critical Terrorism Studies, *European Political Science*, 6(3): 1-25.
- Jackson, R. (2007b). Language, Policy and the Construction of a Torture Culture in the War on Terrorism, *Review of International Studies*, 33(3): 353-371
- Jackson, R. (2007c). The Core Commitments of Critical Terrorism Studies, *European Political Science*, 6(3): 244-251.
- Jackson, R. (2008). The Ghosts of State Terror: Knowledge, Politics and Terrorism Studies, *Critical Studies on Terrorism*, 1(3): 377-392.
- Jackson, R. (2009). Knowledge, Power and Politics in the Study of Political Terrorism, Jackson R., Breen-Smyth M. ve Gunning J. (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, (ss. 66-84). Routledge.
- Jackson, R. (2010). In Defence of 'Terrorism': Finding a Way Through a Forest of Misconceptions, *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 3(2): 116-130.
- Jackson, R. (2012). Unknown Knowns: The Subjugated Knowledge of Terrorism Studies, *Critical Studies on Terrorism*, 5(1): 11-29.
- Jackson, R. (2014). Terörizm Araştırmaları ve Akademi, (C. Aksan ve J. Bailes Haz.), *Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler* içinde, (S. Arslanpay Çev.), (ss: 136-150), Metis.
- Jackson, R. (2015). The Epistemological Crisis of Counterterrorism, *Critical Studies on Terrorism*, 8(1): 33-54.
- Jackson, R., Breen-Smyth M. ve Gunning J. (2009). Critical Terrorism Studies: Framing a New Research Agenda, Jackson R., Breen-Smyth M. ve J. Gunning (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, (ss. 216-236). Routledge.
- Jackson, R. Jarvis L., Gunning J. ve Breen-Smyth, M. (2011). *Terrorism: A Critical Introduction*, Palgrave Macmillan.
- Jarvis, L. (2016). Critical Terrorism Studies After 9/11, Jackson R. (Ed.) *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss. 68-91) Routledge.
- Kaya, Z. (2010). Terörizmin Küreselleşmesi: El Kaide Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kara Harp Okulu, Ankara.

- Koncagül, İ. (2020). Terörizme Karşı Koyma Yöntemi Olarak Devlet Terörizmi ve Örnek Vakalar Üzerinden İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Milli Savunma Üniversitesi, Ankara.
- Koncagül, İ. (2021). Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 39: 323-353.
- Korkmaz, Ü. F. (2021). 11 Eylül Saldırıları Sonrası Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Politikası, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press.
- Laqueur, W. (2001). *A History of Terrorism*, Transaction.
- Lindahl, S. (2016). Critical Evaluation of Counterterrorism, Jackson R. (Ed.), *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss.214-224). Routledge.
- Lindahl, S. (2017). A CTS Model of Counter-terrorism, *Critical Studies on Terrorism*, 10(3): 523-541.
- Martin, G. (2017). Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar, İ. Çapcıoğlu ve B. Metin (Çev.) Adres Yayınları.
- McDonald, M. (2007). Emancipation and Critical Terrorism Studies, *European Political Science*, 6(3): 252-259.
- Ogunrotifa, A. B. (2012). Research on Terrorism: An Overview of Theoretical Perspectives, *Asian Journal of Research in Social Science & Humanities*, 2(9): 11-27.
- Ranstorp, M. (2009). Mapping Terrorism Studies After 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects, Jackson R., Breen-Smyth, M. ve Gunning J. (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde (ss. 13-33) Routledge.
- Raphael, S. (2009). In the Service of Power: Terrorism Studies and US Intervention in the Global South, Jackson R., Breen-Smyth M. ve Gunning (Ed.) *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, (ss.49-65). Routledge.
- Richmond O. P. ve Franks J. (2009). The Impact of Orthodox Terrorism Discourses on the Liberal Peace: Internalisation, Resistance or Hybridisation?, *Critical Studies on Terrorism*, 2(2): 201-218.
- Scmid A. P. ve Jongman A. J. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theories, & Literature*, Noth-Holland Publishing.

- Silke, A. (2001) The Devil You Know: Continuing Problems with Research on Terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 13(4): 1-14.
- Silke, A. (2004). The Road Less Travelled: Recent Trends in Terrorism Research, Silke A. (Ed.), *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures* içinde, (ss.186-213). Frank Cass.
- Sluka, J. (2008). Terrorism and Taboo: An Anthropological Perspective on Political Violence Against Civilians, *Critical Studies on Terrorism*, 1(2): 167-183.
- Stampnitzky, L. (2013). *Disciplining Terror: How Experts Invented "Terrorism"*, Cambridge University Press.
- Stohl, M. (2008). Old Myths, New Fantasies and the Enduring Realities of Terrorism, *Critical Studies on Terrorism*, 1(1): 5-16.
- Stump, J. L. ve Dixit, P. (2013). *Critical Terrorism Studies: An Introduction to Research Methods*, Routledge.
- Timur, K. (2015). Toplumsal Hareket Çalışmaları ve Siyasal Şiddet Analizi: Hamas Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Toros, H. (2016). Critical Theory and Terrorism Studies: Ethics and Emancipation, Jackson R. (Ed.), *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss. 70-79), Routledge.
- Toros, H. ve Gunning, J. (2009). Exploring a Critical Theory Approach to Terrorism Studies, Jackson R., Breen-Smyth M. ve Gunning J. (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde (ss. 87-108) Routledge.
- Uluçakar, M. ve Demir, B. M. (2021). Bir Kuramsal Analiz: Çatışma ve Terör, *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(2): 354-377.
- Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi, Erişim Tarihi 10.11.2021, <https://www.ulakbim.gov.tr/yeniweb/ulakkesif/>
- Ün, M. B. ve Timur, K. (2016). Kolektif Siyasal Şiddet ve İslami Toplumsal Hareket Analizi: Hamas Örneği, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2): 565-597.
- Wæver, O. (2004). Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New 'Schools' in Security Theory and Their Origins between Core and Periphery, 45th Annual Conference of the International Studies Association.

- Weinberg, L. ve Eubank, W. (2008). Problems with the Critical Studies Approach to Study of Terrorism, *Critical Studies on Terrorism*, 1(2): 185-195.
- Wilkinson, P. (1974). *Political Terrorism*, The Macmillan Press.
- Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, Erişim Tarihi: 10.11.2021, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Zulaika, J. ve Douglass, W. (1996). *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*, Routledge.
- Zulaika, J. (2012). Drones, Witches and Other Flying Objects: The Force of Fantasy in US Counterterroism, *Critical Studies on Terrorism*, 5(1): 51-68

export@epenek.com

Reliable & Experienced Defense Solutions

info@epenek.com

TERÖRİZM ANALİZ PLATFORMU

Terörizm Analiz Platformu, **30'dan fazla terör örgütü** tarafından gerçekleştirilen terör olayları ve yaklaşık **40.000 veri** ile **en kaliteli ve en kapsamlı veri ve analiz kaynağıdır.**

